ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПРИЧОРНОМОРСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Науковий журнал

Випуск 8

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Науковий журнал «Причорноморські філологічні студії» засновано у 2023 році Одеським національним морським університетом.

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1547 від 09.05.2024 року. Ідентифікатор медіа: R30-04556.
Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Одеський національний морський університет (вул. Мечникова, 34, м. Одеса, 65029, e-mail: priem@onmu.org.ua. Тел.: +38 (048) 732-17-35).

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН № 1309 від 25.10.2023 р. (Додаток 4).
Спеціальність: В11 Філологія (за спеціалізаціями).

Періодичність виходу: 3 рази на рік.

Мова видання: українська, англійська, німецька, польська, іспанська, французька, болгарська, румунська.

Рекомендовано до друку Вченою Радою
Одеського національного морського університету
(протокол № 2 від 27 серпня 2025 року)

Офіційний сайт видання: journals.onmu.in.ua/index.php/philology

Головний редактор – **Сікорська Вікторія Юріївна,** кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри журналістики та мовної комунікації, Одеський національний морський університет.

Редакційна колегія:
Андреана Ефтімова, доктор соціальних комунікацій та інформатики, професор, Софійський університет «Св. Климент Охридський», Софія, Болгарія; **Богатько Валентина Василівна,** кандидат філологічних наук, доцент, заступник декана з виховної та соціальної роботи факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна; **Громко Тетяна Василівна,** доктор філологічних наук, доцент, Україна; **Джиджора Євген Володимирович,** доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української літератури та компаративістики, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна; **Дружинець Марія Львівна,** доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна; **Мельник Світлана Михайлівна,** кандидат філологічних наук, доцент кафедри інформаційної діяльності та медіакомунікацій, Національний університет «Одеська політехніка», Україна; **Назаревич Леся Тарасівна,** кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української та іноземних мов, Тернопільський національний технічний університет, Україна; **Назаренко Оксана Миколаївна,** кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія», Україна; **Романченко Алла Петрівна,** доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна; **Стєкольщикова Валентина Андріївна,** кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувачка кафедри журналістики та філології, Приватний заклад вищої освіти «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика», Україна; **Царьова Ірина Валеріївна,** доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри українознавства та іноземних мов, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна; **Конрад Казимеж Шамрик,** доктор наук, професор кафедри лексикології та прагмалінгвології кафедри польської мови та компаративістики, Білостоцький університет, Білосток, Польща.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-8184 (print)
ISSN 2786-8192 (online)
© Одеський національний морський університет, 2025

ЗМІСТ

Кіра Байша, Наталя Гончаренко
ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ НЕЙРОННОЇ СИСТЕМИ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ.....**9**

Неонілла Баракатова
СПЕЦИФІКА СИНТАКСИЧНИХ ПОБУДОВ ІЗ ЧУЖОМОВНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ В РОМАНІ В. ЛИСА «ІВАН І ЧОРНА ПАНТЕРА».....**17**

Olga Beshlei
DISCURSIVE CONSTRUCTION OF "UKRAINIAN REFUGEE" IN CONTEMPORARY AMERICAN MEDIA.....**24**

Андрій Бошков
АНГЛІЙСЬКОМОВНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТІЙНОГО СКЛАДНИКА КОНЦЕПТУ «PANDEMIC» У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ.....**30**

Ельдар Веремчук, Оксана Шевчук
СЕМАНТИЧНА ВМОТИВОВАНІСТЬ БРИТАНСЬКИХ ЧОЛОВІЧИХ ІМЕН (НА МАТЕРІАЛІ НАЙБІЛЬШ ПОПУЛЯРНИХ БРИТАНСЬКИХ ІМЕН 20-Х РОКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ).....**41**

Світлана Винар
МІФ, БІБЛІЯ І СЛОВО: КОМУНІКАТИВНИЙ ВИМІР ДРАМ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....**47**

Наталія Войцехівська
МЕТАФОРИЧНА ПРИРОДА ЛЮДСЬКИХ СЛІЗ.....**53**

Назарій Волянський
ВИТОКИ ТА МЕТОДИ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ.....**66**

Неллі Гайдук, Ольга Суржанська
ЩОДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ МОВНИХ ЗАСОБІВ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ В МЕДІЙНИХ ТЕКСТАХ: СТРАТЕГІЇ Й ТАКТИКИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ.....**73**

Мальвіна Гусар
СЕМАНТИЧНА КРИТИКА ТЕРМІНА «КАРТИНА СВІТУ»: ПРОБЛЕМА ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ АДЕКВАТНОСТІ.....**80**

Світлана Гуцуляк
СИМПТОМИ КРИЗИ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПОВІСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «ЗА СИТУАЦІЯМИ»: ПРОБЛЕМНИЙ АСПЕКТ...**86**

Світлана Дерба, Наталія Ніколаєва
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ НА ПРАКТИЧНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....**92**

Лариса Дузь
ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ МОВЛЕННЄВОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ В МУЗИЧНОМУ ЗВО.....**98**

Andreana Eftimova
THE CLASH OF TRADITIONAL AND EUROPEAN VALUES BASED ON THE CONCEPT OF ACCESSIBLE LANGUAGE IN THE MEDIA.....**105**

Ганна Звягіна
АВСТРАЛІЙСЬКІ ПРИГОДИ ДОВЖИНОЮ В ЖИТТЯ (ДМИТРО НИТЧЕНКО).....**111**

Оксана Кечеджі
ЛІНГВІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
В МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ..... **117**

Світлана Ковпік
ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АНТИСТРЕСОВИХ ФУНКЦІЙ ЇЖІ
ПІД ЧАС ВІЙНИ В ПОВІСТІ Г. БЕЛЛЯ «ПОЇЗД ТОЧНО ЗА РОЗКЛАДОМ»..... **124**

Леонід Кривошеєв
ІНСТРУМЕНТИ ПЕРСУАЗИВНОСТІ: МЕТОДИ МЕТАПРАГМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ
В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКОМОВНІЙ БІЗНЕС-КОМУНІКАЦІЇ..... **130**

Ліана Куліш (Варчук)
МОВА Й ВІРУВАННЯ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ АМЕРІНДІАНСЬКОМУ
РОМАНІ ЛЬЮІС ЕРДРІЧ «THE LAST REPORT ON THE MIRACLES
AT LITTLE NO HORSE»..... **139**

Alina Kuts
STRUCTURAL PATTERNS AND COMMUNICATIVE ROLES
OF VOCATIVES IN EARLY MODERN ENGLISH CORRESPONDENCE..... **145**

Ірина Левчин, Ольга Жидкова
ТИПОЛОГІЯ Й ІДЕЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ІРАНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК..... **150**

Svitlana Lyevochkina, Oksana Zaikovska
DEVELOPING ENGLISH READING SKILLS THROUGH FANTASY LITERATURE:
STRATEGIES AND CLASSROOMS TASKS **158**

Svitlana Lyevochkina, Viktoriia Leleko
DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE LEXICAL COMPETENCE IN MIDDLE
SCHOOL STUDENTS THROUGH THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES..... **166**

Наталя Масі
СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ІНФОПРОСТІР:
ВИКОРИСТАННЯ ПОДКАСТІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ..... **173**

Олена Мізінкіна, Вікторія Михайленко
МІФОСВІТ ПОЕМИ «РОГНІДА» ГАЛИНИ МОГИЛЬНИЦЬКОЇ..... **179**

Оксана Назаренко, Надія Кабанцева
ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ «ТЕКСТ У ТЕКСТІ»
У ІСТОРИЧНОМУ РОМАНІ «МАЛЬВИ» РОМАНА ІВАНИЧУКА..... **189**

Ірина Рождественська
ОЗНАКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЛАНДШАФТУ
КРІЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ: ПРИКЛАД ВРОЦЛАВА..... **196**

Тетяна Семенюк
ҐЕНДЕРНІ КОНФІГУРАЦІЇ В РОМАНІ ДЛЯ ДІТЕЙ ЕРІХА КЕСТНЕРА «ЕМІЛЬ
ТА ДЕТЕКТИВИ»: ФЕМІННІСТЬ ТА МАСКУЛІННІСТЬ У ХУДОЖНІЙ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ.. **202**

Вікторія Сікорська, Вікторія Ногай
МОВНИЙ СКЛАДНИК У ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ УКРАЇНИ
ЯК МОРСЬКОЇ ДЕРЖАВИ..... **208**

Матвій Сокаль
ВАРВАРИЗМИ ТА ЦИТАТИ. ДЕКІЛЬКА СПОСТЕРЕЖЕНЬ
ПРО РИТОРИКУ У МІЖМОВНІЙ КОМУНІКАЦІЇ..... **215**

Дарина Стоянова
ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ
У ЦИКЛІ ПЕЙО ЯВОРОВА «ХАЙДУШКИ ПЕСНИ» УКРАЇНСЬКОЮ..... **220**

Ксенія Тараненко
ЕКОЛІНГВІСТИЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ОБРАЗУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ..... **230**

Світлана Форманова, Тетяна Боса
ТРОЛІНГ В ІНТЕРНЕТІ ЯК ВИД КОНФЛІКТНОГО СПІЛКУВАННЯ
В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ВЕБДИСКУРСІ..... **236**

Світлана Цимбал, Валерій Ван, Анастасія Бондарчук
ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ
СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ ДЖЕКА МА)..... **243**

Nadiia Yurko, Olha Romanchuk, Mariia Vorobel, Yuliia Kalymon, Uliana Protsenko
ANALYSIS OF ABBREVIATION COMPONENTS IN ATHLETICS ORGANIZATIONS..... **249**

CONTENTS

Kira Baysha, Natalia Honcharenko
USE OF NEURAL MACHINE TRANSLATION SYSTEM TOOLS IN TRANSLATION OF MEDIA TEXTS **9**

Neonilla Barakatova
SPECIFICITY OF SYNTACTIC CONSTRUCTIONS WITH FOREIGN LANGUAGE INFORMATION IN THE NOVEL V. LYSA "IVAN I CHORNA PANTERA" **17**

Olga Beshlei
DISCURSIVE CONSTRUCTION OF "UKRAINIAN REFUGEE" IN CONTEMPORARY AMERICAN MEDIA **24**

Andrii Boshkov
ENGLISH-LANGUAGE VERBALIZATION OF THE "PANDEMIC" CONCEPT NOTIONAL COMPONENT IN THE SCIENTIFIC DISCOURSE **30**

Eldar Veremchuk, Oksana Shevchuk
SEMANTIC MOTIVATION OF BRITISH MALE NAMES (BASED ON THE MOST POPULAR BRITISH NAMES OF THE 20S OF THE XXI CENTURY) **41**

Svitlana Vynar
MYTH, BIBLE AND WORD: THE COMMUNICATIVE DIMENSION OF LESYA UKRAINKA'S DRAMAS **47**

Natalia Voitsekhivska
THE METAPHORICAL NATURE OF HUMAN TEARS **53**

Nazarii Volianskyi
ORIGIN AND METHODS OF MODERN RUSSIAN PROPAGANDA **66**

Nelli Gaiduk, Olha Surzhanska
ON THE ISSUE OF CLASSIFYING LINGUISTIC MEANS OF MANIPULATIVE INFLUENCE IN MEDIA TEXTS: STRATEGIES AND TACTICS OF THEIR IMPLEMENTATION **73**

Malvina Husar
SEMANTIC CRITIQUE OF THE TERM "WORLD PICTURE": THE PROBLEM OF TERMINOLOGICAL ADEQUACY **80**

Svitlana Hutsuliak
SYMPTOMS OF THE CRISIS OF NATIONAL AND CULTURAL IDENTITY IN OLHA KOBYLIANSKA'S NOVEL "ZA SYTUATSIIAMY": A PROBLEM-ORIENTED ANALYSIS **86**

Svitlana Derba, Natalia Nikolayeva
FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS IN A PRACTICAL COURSE OF UKRAINIAN LANGUAGE **92**

Larisa Duz
PECULIARITIES OF PROFESSIONAL AND SPEECH INTERACTION WITH FOREIGN STUDENTS IN A MUSIC HIGHER EDUCATION INSTITUTION **98**

Andreana Eftimova
THE CLASH OF TRADITIONAL AND EUROPEAN VALUES BASED ON THE CONCEPT OF ACCESSIBLE LANGUAGE IN THE MEDIA **105**

Hanna Zviahina
AUSTRALIAN ADVENTURES LONG AS LIFE (DMYTRO NYTCHENKO) **111**

Oksana Kechedzhi
LINGUISTIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH IN MASS MEDIA DISCOURSE..... **117**

Svitlana Kovpik
FEATURES OF ARTISTIC INTERPRETATION
OF ANTISTRESS FUNCTIONS OF FOOD DURING THE WAR IN G. BELL'S STORY
"THE TRAIN IS EXACTLY ON SCHEDULE"..... **124**

Leonid Kryvosheiev
TOOLS OF PERSUASIVENESS: METHODS OF METAPRAGMATIC ANALYSIS
IN MODERN CHINESE BUSINESS COMMUNICATION..... **130**

Liana Kulish (Varchuk)
LANGUAGE AND BELIEFS IN MODERN ENGLISH AMERINDIAN NOVEL
BY LOUIS ELDRICH "THE LAST REPORT ON THE MIRACLES
AT LITTLE NO HORSE"..... **139**

Alina Kuts
STRUCTURAL PATTERNS AND COMMUNICATIVE ROLES
OF VOCATIVES IN EARLY MODERN ENGLISH CORRESPONDENCE..... **145**

Iryna Levchyn, Olha Zhydkova
TYPOLOGY AND IDEOLOGICAL ORIENTATION OF IRANIAN FOLK TALES..... **150**

Svitlana Lyevochkina, Oksana Zaikovska
DEVELOPING ENGLISH READING SKILLS THROUGH FANTASY LITERATURE:
STRATEGIES AND CLASSROOMS TASKS **158**

Svitlana Lyevochkina, Viktoriia Leleko
DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE LEXICAL COMPETENCE IN MIDDLE
SCHOOL STUDENTS THROUGH THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES..... **166**

Natalia Masi
MODERN EDUCATIONAL INFORMATION SPACE:
USING PODCASTS IN TRAINING..... **173**

Olena Mizinkina, Viktoriia Mykhailenko
MYTHOLOGY OF THE POEM "ROGNIDA" BY GALINA MOHYLNYTSKA..... **179**

Oksana Nazarenko, Nadiya Kabantseva
INTERTEXTUAL INTERACTION "TEXT IN TEXT"
IN THE HISTORICAL NOVEL "MALLOWS" BY ROMAN IVANYCHUK..... **189**

Iryna Rozhdestvenska
SIGNS OF CHANGE: THE MULTILINGUAL LANDSCAPE OF WROCŁAW
THROUGH THE LENS OF UKRAINIAN EXPERIENCE..... **196**

Tetiana Semeniuk
GENDER CONFIGURATIONS IN ERICH KÄSTNER'S "EMIL AND THE DETECTIVES":
FEMININITY AND MASCULINITY IN ARTISTIC REPRESENTATION..... **202**

Viktoriya Sikorska, Victoriia Nogai
THE LANGUAGE COMPONENT IN FORMING THE IMAGE OF UKRAINE
AS A MARITIME STATE..... **208**

Matvij Sokal'
BARBARISMS AND QUOTATIONS. SOME OBSERVATIONS ON RHETORIC
IN INTERLINGUAL COMMUNICATION..... **215**

Daryna Stoianova
LEXICO-STYLISTIC ASPECTS OF TRANSLATING NON-EQUIVALENT VOCABULARY
IN PEYO YAVOROV'S CYCLE "HAIDUSHKI PESNI" INTO UKRAINIAN..... **220**

Kseniia Taranenko
ECOLINGUISTIC DETERMINANTS OF THE IMAGE
OF THE UKRAINIAN LANGUAGE..... **230**

Svetlana Formanova, Tatyana Bosa
TROLLING ON THE INTERNET AS A FORM OF CONFLICT COMMUNICATION
IN THE UKRAINIAN-LANGUAGE WEB DISCOURSE..... **236**

Svitlana Tsymbal, Valery Van, Anastasiia Bondarchuk
LEXICAL AND GRAMMATICAL FEATURES OF ECONOMIC DISCOURSE
OF THE MODERN CHINESE LANGUAGE (BASED ON THE MATERIAL
OF JACK MA'S SPEECHES)..... **243**

Nadiia Yurko, Olha Romanchuk, Mariia Vorobel, Yuliia Kalymon, Uliana Protsenko
ANALYSIS OF ABBREVIATION COMPONENTS IN ATHLETICS ORGANIZATIONS..... **249**

УДК 81'322.4'25-051:378.147.091.33
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.1

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ НЕЙРОННОЇ СИСТЕМИ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ

Кіра Байша
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри галузевого перекладу та іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, Україна
orcid.org/0000-0002-4633-7579
Scopus Author ID: 57205162118
e-mail: bayshakira@gmail.com

Наталя Гончаренко
старший викладач кафедри галузевого перекладу та іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, Україна
orcid.org/0000-0002-8749-2778
e-mail: natalia.v.goncharenko@gmail.com

Анотація. *Стаття присвячена питанню використання нейронної системи під час машинного перекладу (Neural Machine Translation, NMT), яка є новітнім способом роботи з перекладом. Машинний нейронний переклад є однією з найдинамічніших сфер сучасної прикладної лінгвістики, що значно покращується під впливом штучного інтелекту. Попри це, результати перекладу залишаються неоднорідними за якістю, особливо в межах вузькоспеціалізованих або емоційно забарвлених текстів. У фокусі – точність, адекватність і контекстуальність перекладів, а також механізми постредагування як невід'ємної частини роботи перекладача з машинним перекладом із використанням електронних баз даних.*

У межах дослідження особливу увагу приділено морфосинтаксичним трансформаціям, адекватності лексичної відповідності, а також збереженню логіко-семантичної цілісності перекладеного тексту. Аналіз постредагування показав, що більшість критичних помилок є не випадковими, а повторюються систематично. Це дає змогу створити напівавтоматизовані інструменти для редагування, зокрема вбудовані підказки щодо термінології, перевірку стилістичної відповідності, автоматичну заміну калькованих конструкцій. Крім того, перспективним напрямом є навчання систем на фахових двомовних базах, які містять терміни з галузей медицини, права, економіки тощо.

Як результат вивчення проблеми встановлено, що сучасні системи машинного перекладу, зокрема нейронні моделі, є ефективними інструментами для перекладу загальномовних і технічних публіцистичних текстів. Однак під час роботи з вузькоспеціалізованими або стилістично складними текстами виникають значні труднощі, пов'язані з передаванням термінології, стилістики й контексту. Підвищення ефективності машинного нейронного перекладу можливе лише за умови інтеграції постредагування, а також навчання систем на якісних фахових корпусах. Розроблений алгоритм редагування може слугувати методичним інструментом для перекладачів, студентів-філологів і фахівців, що працюють з іноземними текстами. Цей підхід допомагає покращити якість автоматичного перекладу порівняно з попередніми методами, такими як статистичний або фразовий переклад.

Ключові слова: *машинний нейронний переклад, фразовий переклад, постредагування, контекст, напівавтоматизовані інструменти, двомовна база, цілісність, штучний інтелект, база даних, нейронний, помилка, публіцистичний текст.*

© К. Байша, Н. Гончаренко, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

USE OF NEURAL MACHINE TRANSLATION SYSTEM TOOLS IN TRANSLATION OF MEDIA TEXTS

Kira Baysha
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Specialized Translation
and Foreign Languages
Kherson National Technical University
Institutska Str., 11, Khmelnitskyi, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4633-7579
Scopus Author ID: 57205162118
e-mail: bayshakira@gmail.com

Natalia Honcharenko
Senior Lecturer at the Department of Specialized Translation
and Foreign Languages
Kherson National Technical University
Institutska Str., 11, Khmelnitskyi, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8749-2778
e-mail: natalia.v.goncharenko@gmail.com

Abstract. *This article focuses on the use of a neural system in Neural Machine Translation (NMT), which is a new way of working with translation. Machine neural translation is one of the fastest growing areas of modern applied linguistics, which is being significantly improved by artificial intelligence. Nevertheless, translation results remain uneven in quality, especially in highly specialised or emotionally charged texts. The focus is on the accuracy, adequacy, and contextuality of translations, as well as post-editing mechanisms as an integral part of a translator's work with machine translation using electronic databases.*

The study pays special attention to morphosyntactic transformations, adequacy of lexical matching, and preservation of the logical and semantic integrity of the translated text. The post-editing analysis showed that most critical errors are not accidental, but are repeated systematically. This makes it possible to create semi-automated editing tools: for example, built-in terminology hints, stylistic consistency checks, and automatic replacement of calqued structures. Another promising area is training systems on professional bilingual databases containing terms from the fields of medicine, law, economics, etc.

As a result of the study of the problem, it was found that modern machine translation systems, in particular neural models, are effective tools for translating general and technical journalistic texts. However, when dealing with highly specialised or stylistically complex texts, significant difficulties arise in terms of conveying terminology, style and context. Improving the efficiency of machine neural translation is only possible if post-editing is integrated and the systems are trained on high-quality professional corpora. The developed editing algorithm can serve as a methodological tool for translators, philology students, and specialists working with foreign texts. This approach helps to improve the quality of automatic translation compared to previous methods, such as statistical or phrase translation.

Key words: *machine neural translation, phrase translation, post-editing, context, semi-automated tools, bilingual database, integrity, artificial intelligence, database, neural, error, publicistic text.*

Постановка проблеми. Дослідження цієї тематики зумовлене передусім стрімким прогресом, який створює дедалі більше зручних у використанні програм для швидкого перекладу. Нейронний машинний переклад (далі – НМП) посідає дедалі важливіше місце в сучасній комунікації, особливо у світі глобалізації та збільшення обсягів перекладацької діяльності. Зокрема, зростає актуальність використання нейронних систем НМП, які обіцяють високу швидкість обробки інформації та задовільну якість перекладу. Водночас не всі тексти перекладаються однаково добре, і проблема залишається відкритою щодо точності перекладу у вузькоспеціалізованих сферах, таких як економіка, медицина чи фармакогнозія. Сучасні технології, зокрема залучення «знань» штучного інтелекту, усе більше полегшують роботу перекладача, але водночас і створюють для неї перепони. Через швидкість і зручність представники багатьох підприємств мають думку, що можливо перекласти необхідну документацію, не користуючись послугами перекла-

дача-людини й не сплачуючи зайві кошти. Проте навіть результат роботи найякіснішої програми потребує постредагування.

Мета і завдання статті полягає у визначенні спільних і відмінних рис та особливостей машинного й нейронних систем перекладу, дослідженні переваг і недоліків їх використання та шляхів виправлення найбільш частотних помилок на матеріалі обраних публіцистичних текстів суспільно-політичної та науково-технічної тематики (загальною кількістю 30) мовних парах «німецька – українська» й «англійська – українська».

Предмет та об'єкт дослідження. Ми працюємо над дослідженням досягнення точності перекладу людино-перекладачем і нейронним машинним перекладом і можемо зазначити, що за останні 15 років штучний інтелект не тільки є постійним помічником для науковців, а й самостійною системою для багатьох програм, які додають до алгоритму сайтів, додатків та інших ресурсів мережі електронних баз даних.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Що таке нейронний машинний переклад? НМТ є методом перекладу тексту з однієї мови іншою за допомогою штучних нейронних мереж і баз даних. Замість того щоб перекладати окремі слова, словосполучення чи фрази, нейронний машинний переклад може обробляти речення цілком, ще й ураховує контекст. Об'єктом НМТ переважно є науково-технічна література, публіцистична, художня література [5]. Таким чином, як тільки люди винайшли й активно почали використовувати різні програмно-керовані машини, з'явилися можливості для виконання машинного перекладу. Зазначимо, що навіть за визначенням машинний переклад передбачає участь людини й не є самостійним виконавцем тлумачення тексту.

Але машинний переклад усе ж передбачає й застосування комп'ютера при перекладі. Це можуть бути:

1) найпростіші процедури послівно-оберненого перекладу, у яких вибір еквівалентів не виробляється, і на виході система перекладу дає всі перекладні еквіваленти, наявні в словнику;

2) використання певної комбінації синтаксичних і семантичних моделей для вибору правильного еквівалента й перетворення структури вихідного тексту в структуру тексту перекладу;

3) використання моделей синтаксичного та семантичного аналізу й синтезу, концептуальних моделей подання змісту тексту [13].

Наявні сьогодні програми машинного перекладу включають такі напрями перекладацької діяльності:

– автоматичну обробку словника (word processor);

– системи перевірки правопису, граматики, стильові редактори;

– електронні словники;

– термінологічні бази даних;

– корпус текстових даних;

– енциклопедії тощо [15].

Ми часто використовуємо безкоштовні нейронні електронні ресурси у вигляді сайтів чи застосунків. Також важливо не забувати про офіційні електронні ресурси, які надають університети різних країн у вільному доступі на своїх сайтах. Це можуть бути електронні словники, тлумачні словники, електронні перекладачі. Ці словники за повнотою наявної інформації ні в чому не поступаються своїм традиційним друкованим аналогам, а автоматизація пошуку перекладних еквівалентів істотно скорочує часові витрати на виконання перекладу [2; 14].

Нині популярності набирає електронний ресурс chat GPT, яким користуються й працівники різних галузей, і навіть діти. Ми також дослідили можливості цього ресурсу саме для перекладу текстів, що дало змогу покращити результат роботи. Але чат не дає повного перекладу, ставить запитання й намагається покращити текст в оригіналі, а не концентрує увагу перекладача саме над перекладом словоформ і фраз. Це є зручною функцією для лінгвістичних досліджень, але не для перекладу текстів.

Маючи такі потужні корпусні системи для більш точного сучасного перекладу словоформ, словосполучень, публіцистичних текстів, людина-перекладач значно зменшує час для підбору аналогів лексем у потрібній мові, але при тому може втрачатися точність перекладу, якщо тема ще не була відтворена в поданій програмі раніше: chat GPT, ГРАК (Генеральний регістр англійської корпусної лінгвістики) – корпусна база даних, яка допомагає аналізувати частотність слів

і словосполучень у текстах; CAT (Computer-Assisted Translation) – програмне забезпечення для допомоги перекладачам (Trados, OmegaT, Wordfast тощо); DeepL – потужний машинний перекладач, який дає кращі результати, ніж Google Translate, особливо в контексті.

Варто зазначити, що людський переклад має певні переваги, а саме:

– кваліфікована мовна експертиза: перекладач-людина здатен передати тон, структуру мови, стиль і всі нюанси вихідної мови під час перекладу без утрати не те що сенсу, а й навіть ідіом і фразеологізмів;

– знання тем: тільки живий перекладач може володіти необхідними навичками для перекладу таких спеціалізованих текстів. Коли машинний переклад є набагато складнішим у цьому аспекті, як результат, такий переклад може призвести до того, що кінцевий переклад буде дуже відрізнятися, унаслідок чого справжня суть мови оригіналу (далі – МО) буде передана неправильно;

– креативність: людина-перекладач завжди зможе підібрати найбільш відповідний переклад, спираючись на досвід і відчуття мови;

– культурне сприйняття: під час перекладу рідною мовою перекладач зможе адаптувати текст під її культурну особливість і навіть цільову аудиторію, використовуючи різні стилі мови [7].

У межах дослідження проведено експеримент і здійснено якісний аналіз типових помилок, що виникають при автоматичному перекладі текстів різних стилів. Особливу увагу приділено морфосинтаксичним трансформаціям, адекватності лексичної відповідності, а також збереженню логіко-семантичної цілісності перекладеного тексту.

Експеримент проводиться кожного року на базі університету за участі здобувачів спеціальності 035 «Філологія» (30 осіб) третього курсу навчання, яким було запропоновано дослідити переклад текстів за допомогою нейронного машинного перекладача. Найточніший переклади текстів подані в таблиці з подальшим коментарем. Як бачимо, є деякі помилки, які розглянемо нижче.

Тепер розглянемо розбір точності машинного перекладу без редагування людино-перекладачем:

Таблиця 1

Порівняння результатів перекладу публіцистичних текстів учасниками експерименту й нейронними машинними системами

Оригінал тексту	Переклад англійською програмою DeepL	Переклад українською програмою DeepL	Переклад українською без програм
Europa: Vom Lustschloss zum Altersheim Im Altersheim Europa interessiert man sich in zweierlei Hinsicht nicht für die Zukunft: ökonomisch und politisch. Ökonomisch gesehen sind alte Gesellschaften einfach weniger innovativ: Noch vor 40 Jahren war Bernd der Boomer einer von der Mehrheit junger Bürger, die hart arbeiteten, innovative Geschäftsmodelle entwickelten und Europa zu Wohlstand verhalfen. Nun ist Bernd einer von vielen Boomern, die ihre wohlverdiente Rente genießen wollen. Dem gegenüber steht heute nur noch eine im Verhältnis kleine Gruppe junger, schaffenskräftiger und innovativer Millennials und Gen-Zler.	Europe: From pleasure palace to retirement home In the retirement home that is Europe, people are not interested in the future in two respects: economically and politically. Economically speaking, old societies are simply less innovative: just 40 years ago, Bernd the Boomer was one of the majority of young citizens who worked hard, developed innovative business models and helped Europe to prosperity. Now Bernd is one of many boomers who want to enjoy their well-earned retirement. In contrast, there is now only a relatively small group of young, creative and innovative millennials and Gen-Zers.	Європа: від палацу розваг до будинку престарілих У європейських будинках престарілих людей не цікавить майбутнє в двох аспектах: економічному та політичному. З економічної точки зору старі суспільства просто менш інноваційні: лише 40 років тому Бернд Бумер був одним із більшості молодих громадян, які наполегливо працювали, розробляли інноваційні бізнес-моделі та допомагали Європі процвітати. Тепер Бернд є одним із багатьох людей, які прагнуть насолодитися заслуженою пенсією. Навпаки, сьогодні існує лише відносно невелика група молодих, креативних та інноваційних міленіалів та представників покоління Z.	Європа: від осередку молоді до «будинку престарілих» У, так званому, «будинку престарілих», яким стала Європа, людей не цікавить більше ані економічне, ані політичне майбутнє. Саме з економічного погляду «літнє суспільство» є менш інноваційним. Ще 40 років тому такі восьмидесятники, як наприклад Бернд, наполегливо працювали, розробляли інноваційні бізнес-моделі та сприяли процвітанню Європи. Нині Бернд та інші його сучасники прагнуть лишень насолодитися заслуженою пенсією. Їм на противагу є відносно невелика група молодих, креативних та інноваційних міленіалів та зумерів.

– не звертають увагу на контекст (dem gegenüber – навпаки), що створює ефект недоречності;

– не передає українську пунктуацію (двокрапка в німецькій мові має подекуди зовсім інші функції, ніж в українській, а лапки, наприклад, у нашій мові вживаються частіше);

– не володіє сучасними неологізмами (Boomer – Бумер), тому невідомі слова лише транскрибує;

– вилучає необхідну лексику, при цьому втрачається зміст повідомлення;

– не відображає стилістичних прийомів;

– не здійснює перекладацьких трансформацій (наприклад, перестановка, смисловий розвиток, антонімічний переклад, додавання та тощо), щоб адаптувати переклад для реципієнта.

Результати аналізу свідчать, що, незважаючи на поступове вдосконалення НМП, машинні системи демонструють нерівномірну ефективність. Ідентифіковано п'ять основних груп помилок:

1. Лексичні помилки: неправильний вибір слів, буквальний переклад ідіом, калькування термінів без урахування контексту.

2. Граматичні: порушення порядку слів, узгодження часу, роду й числа.

3. Синтаксичні: побудова неприродних або громіздких речень, утрата підрядного зв'язку.

4. Стилістичні: невідповідність регістру мови, невиправдане використання книжних або розмовних конструкцій.

5. Семантичні: спотворення або втрата логічного зв'язку між частинами речення.

У перекладах економічних текстів системи часто не розпізнають усталені терміни (наприклад, "equity", "liabilities") і передають їх у загальновживаному значенні. У текстах із фармакогнозії виникають проблеми з передачею латинських назв, скорочень та абревіатур. При цьому Microsoft Translator демонстрував дещо кращу продуктивність щодо медичних термінів, що можна пояснити його глибшою інтеграцією з медичними базами даних. Запропонований алгоритм постредагування [3; 6] дав змогу знизити кількість критичних помилок у перекладі до 20% порівняно з первинним автоматичним текстом. Постредагування передбачає лексико-семантичну перевірку, граматичну корекцію, синтаксичне упорядкування та стилістичне редагування з урахуванням функціонального стилю тексту.

Окрім публіцистичних, один із яких представлено уривком у таблиці, для дослідження взято також тексти науково-технічної та медичної тематики в однаковій кількості. Художня література більш за все насичена стилістичними прийомами, які взагалі неможливо передати мовою перекладу, використовуючи «бездушні» програми [5; 13; 16]. Розуміючи це, такі тексти не брали до аналізу. Науково-технічні доробки є зазвичай більш точними, мають визначені терміни, кліше та сталі словосполучення. Таким чином, машинний переклад таких текстів потребує найменшого редагування. Проте навіть тлумачення науко-технічних текстів програмою має помилки. Наведемо приклад з німецької наукової статті з психології: **Verhaltensmuster** – перекладено як «поведінкові патерни», проте можна обрати доречніший переклад «моделі поведінки». **Korperhaltung** – перекладено як «поза», проте можна використати не менш доречний відповідник «постава». **Grundproblem** – перекладено як «фундаментальна проблема», але можна краще перекласти «основна/головна проблема».

Результати аналізу свідчать, що, хоча сучасні нейронні системи машинного перекладу значно просунулися в якості, їх використання потребує критичного ставлення. Наприклад, Google Translate демонструє кращу якість у перекладі побутових і технічних текстів, але допускає суттєві помилки під час передачі термінології в економіці, медицині й фармації. Це свідчить про обмежену здатність системи розпізнавати спеціалізований контекст. Однією з головних проблем залишається відсутність адекватного контекстного розпізнавання. Машини часто перекладають окремі одиниці мови без урахування стилістики чи жанрової специфіки тексту. Наприклад, під час перекладу ідіом або абревіатур нейронні системи здатні дослівно передати зміст, але при цьому спотворити сенс або стиль висловлювання. Також проблемною є передавання емоційного або оцінного забарвлення, властивого публіцистичним текстам.

Серед ефективних підходів до вдосконалення перекладу є впровадження алгоритму постредагування. Його етапи – від лексико-семантичної до пунктуаційної правки – дають змогу усунути більшість помилок машинного

перекладу. Цей алгоритм може бути адаптований до потреб фахових перекладачів, редакторів і студентів, які працюють з НМТ.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Ми дійшли висновку, що спосіб НМТ використовується для перекладу слів або навіть цілих речень і текстів. Після обробки вхідного речення можна згенерувати текст або перекладати окремо одиницю за одиницею. У процесі декодування використовується пошук за морфемою або лексичною одиницею чи інші алгоритми пошуку для дослідження багатьох можливостей перекладу й вибору найбільш імовірного перекладу на основі вивчених імовірностей моделі.

Нейронний машинний переклад показав значні покращення порівняно з попередніми підходами до машинного перекладу на основі правил або статистичного перекладу. Він може впоратися з мовними нюансами, довгостроковими залежностями та створювати більш плавні й природні переклади. Кожного року штучний інтелект набирає більше інформації й переклад стає дедалі точнішим, хоча робота з контекстом ще потребує доопрацювань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анохін В. М. Вимоги до сучасних електронних навчальних видань і можливості їх реалізації у середовищі Adobe Captivate. *Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія «Інформатизація вищого навчального закладу*. 2012. № 731. С. 71–76.
2. Бірюков А. В. Система оцінки якості автоматизованого перекладу. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2004. № 3 (62). С. 42–48.
3. Дубова О. А., Юрченко І. В. Використання і коригування машинного перекладу. *Гуманіт. вісник НУК*. Миколаїв : Іліон. 2022. №. 14. С. 9–12.
4. Кобзар О. І. Основи економічного перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2014. № 10. Том 2. С. 135–137.
5. Подвойська О. В., Гончаренко Н. В., Козоріз І. С. Машинний переклад за допомогою інтернет ресурсів. *Науковий журнал «Молодий вчений». Серія «Філологічні науки»*. 2024. № 4 (128).
6. Стахмич Ю. С. Адекватність та еквівалентність перекладу в контексті комп'ютерної лінгвістики. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка :* наук. журн. / відп. ред. Н. А. Сейко. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2013. № 66. С. 224–225.
7. Янковець А. В. Особливості застосування сучасних систем машинного перекладу в умовах підготовки майбутніх перекладачів у вищому військовому навчальному закладі. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. № 5. С. 180–185.
8. Яслинська К. М. Деякі особливості перекладу фінансово-економічних текстів. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. № 75 (3). С. 191–193.
9. Baker M. Translation and conflict: a narrative account. Routledge, 2019.
10. Chesterman A. The Name and Nature of Translator Studies. *Hermes: Journal of Language and Communication Studies*. 2018. № 13. 64 p.
11. González R. C. L. Obstacles in Economic Translation: Common, Frequent Mistakes Made by Undergraduates. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2015. № 173. P. 331–336.
12. Glikson E., Asscher O. AI-mediated apology in a multilingual work context: Implications for perceived authenticity and willingness to forgive. *Computers in Human Behavior*. 2023. P. 140.
13. Grosdidier P. Lost in Translation: Google Translate Might Not Always Be the Best Way to Obtain Search Consent. *Texas Bar Journal*. 2019. № 82(2). P. 94.
14. Jia Y., Zheng B. The interaction effect between source text complexity and machine translation quality on the task difficulty of NMT post-editing from English to Chinese: A multi-method study. *Across Languages and Cultures*. 2022. № 23(1). P. 36–55.
15. Jolley J. R., Luciane M. Free. Online Machine Translation: Use and Perceptions by Spanish Students and Instructors. *Learn Languages, Explore Cultures, Transform Lives*. 2015. P. 181–200.
16. Karnedi P. A cognitive approach to metaphor translation: A case study of translating an economics textbooks from English into Indonesian. *Lintas Bahasa Translingua*. 2011. Vol. 15 (1). P. 2–31.
17. Karnedi P. Translating economic texts: A case study of epistemicide. *TEFLIN Journal. Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2015. Vol. 173. P. 331–336.
18. Snover M. A Study of Translation Edit Rate with Targeted Human. *Proceedings of the 7th Conference of the Association for Machine Translation in the Americas, Cambridge*. 2016.

19. Toledo Báez M. C. Machine Translation and Postediting: Impact of Training and Directionality on Quality and Productivity. *Revista Tradumàtica*. 2018. № 16. P. 107–142.
20. Antonio Toral, Martijn Wieling, Andy Way. Post-editing Effort of a Novel With Statistical and Neural Machine Translation. *Frontiers in Digital Humanities*. 2018. № 5 (9). P. 564.
21. Vieira L. N. Machine translation in the news : A framing analysis of the written press. *Translation Spaces*. 2020. № 9(1). P. 98–122.
22. Vieira L. N. Post-Editing of Machine Translation. *O'Hagan M. (Ed.) The Routledge Handbook of Translation and Technology, Routledge*. 2019. P. 319–335.

REFERENCES

1. Anokhin, V. M. (2012). Vimogy do suchasnih elektronnih navchalnyh vidan i mozhlivosti yih realizatsii u seredovyschi Adobe Captivate [Requirements for modern electronic educational publications and possibilities of their implementation in the Adobe Captivate environment]. *Visnyk of Lviv Polytechnic National University. ser. Informatisation of higher education institution*, 731, 71–76 [in Ukrainian].
2. Biriukov, A. V. (2004). Sistema ocinki yakosti avtomatizovanogo perekladu [Quality assessment system for automated translation]. *Visnyk of Sumy State University. Ser. Philological sciences*, 3 (62), 42–48 [in Ukrainian].
3. Dubova, O. A., & Yurchenko, I. V. (2022). Vikoristannya i koriguvannya mashinnogo perekladu [The use and correction of machine translation]. *Humanities Bulletin of the National University of Mykolaiv*, *Issue* 14, 9–12 [in Ukrainian].
4. Kobzar, O. I. (2014). Osnovi ekonomichnogo perekladu [Fundamentals of economic translation]. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. ser. Philology, 10,* Vol. 2, 135–137 [in Ukrainian].
5. Podvoiska, O. V., Honcharenko, N. V., Kozoriz, I. S. (2024). Mashinnij pereklad za dopomogoyu internet resursiv [Machine translation with the help of Internet resources]. *Scientific journal 'Young Scientist' Philological Sciences,* 4 (128) [in Ukrainian].
6. Stahmych, U. S. (2013). Adekvatnist ta ekvivalentnist perekladu v konteksti komp'yuternoyi lingvistiki [Adequacy and equivalence of translation in the context of computer linguistics]. *Visnyk of Zhytomyr Ivan Franko State University: scientific journal*, 66, 224–225 [in Ukrainian].
7. Yankovets, A. V. (2012). Osoblivosti zastosuvannya suchasnih sistem mashinnogo perekladu v umovah pidgotovki majbutnih perekladachiv u vishomu vijskovomu navchalnomu zakladi [Peculiarities of using modern machine translation systems in the training of future translators in a higher military educational institution]. *Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine,* 5, 180–185 [in Ukrainian].
8. Iaslynsika, K. M. (2018). Deyaki osoblivosti perekladu finansovo-ekonomichnih tekstiv. [Some features of translation of financial and economic texts]. *Collection of Kherson State University scientific works*, 75(3), 191–193 [in Ukrainian].
9. Baker, M. (2019). *Translation and conflict: a narrative account*. Routledge.
10. Chesterman A. The Name and Nature of Translator Studies. Hermes: Journal of Language and Communication Studies, № 13. 64 p.
11. González, R. C. L. (2015). Obstacles in Economic Translation: Common, Frequent Mistakes Made by Undergraduates. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 173, 331–336.
12. Glikson, E., & Asscher, O. (2023). AI-mediated apology in a multilingual work context: Implications for perceived authenticity and willingness to forgive. *Computers in Human Behavior*, 140.
13. Grosdidier, P. (2019). Lost in Translation: Google Translate Might Not Always Be the Best Way to Obtain Search Consent. *Texas Bar Journal*, 82(2), 94.
14. Jia, Y., & Zheng, B. (2022). The interaction effect between source text complexity and machine translation quality on the task difficulty of NMT post-editing from English to Chinese: A multi-method study. *Across Languages and Cultures*, 23(1), 36–55.
15. Jolley, J. R., Luciane, M. Free (2015). Online Machine Translation: Use and Perceptions by Spanish Students and Instructors. *Learn Languages, Explore Cultures, Transform Lives*, 181–200.
16. Karnedi, P. (2011) A cognitive approach to metaphor translation: A case study of translating an economics textbooks from English into Indonesian. *Lintas Bahasa Translingua*, Vol. 15(1), 2–31.
17. Karnedi, P. (2015). Translating economic texts: A case study of epistemicide. *TEFLIN Journal. Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol. 173, 331–336.
18. Snover, M. (2016). A Study of Translation Edit Rate with Targeted Human. *Proceedings of the 7th Conference of the Association for Machine Translation in the Americas, Cambridge*.
19. Toledo, Báez, M. C. (2018). Machine Translation and Postediting: Impact of Training and Directionality on Quality and Productivity. *Revista Tradumàtica*, 16, 107–142.

20. Antonio Toral, Martijn Wieling, & Andy Way. (2018). Post-editing Effort of a Novel With Statistical and Neural Machine Translation. *Frontiers in Digital Humanities*, 5(9), 564.
21. Vieira, L. N. (2020). Machine translation in the news : A framing analysis of the written press. *Translation Spaces*, 9(1), 98–122.
22. Vieira, L. N. (2019). Post-Editing of Machine Translation. In *M. O'Hagan (Ed.), The Routledge Handbook of Translation and Technology, Routledge*, 319–335.

Дата надходження статті: 22.06.2025
Дата прийняття статті: 10.07.2025
Опубліковано: 30.09.2025

УДК 811. 161.2
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.2

СПЕЦИФІКА СИНТАКСИЧНИХ ПОБУДОВ ІЗ ЧУЖОМОВНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ В РОМАНІ В. ЛИСА «ІВАН І ЧОРНА ПАНТЕРА»

Неонілла Баракатова
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та мовної комунікації
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
просп. Д. Яворницького, 19, м. Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0002-7433-288X
e-mail: Barakatova.N.A@nmu.one

Анотація. *У статті розглянуто складні синтаксичні конструкції зі зразками чужої мови, представлені в тексті роману В. Лиса «Іван і Чорна Пантера». Проаналізовано насамперед одиниці, відзначені синкретизмом у способах і прийомах передавання чужомовної інформації.*

Під час дослідження виявилося, що автор експериментує не лише з власне способами відтворення чужого мовлення, а й зі структурою тієї частини синтаксичних побудов, де зазначено автора «чужих» думок. Це, зокрема, виявилося в еліпсизації слів автора до одного чи кількох слів, що уподібнює їх до ремарок драматургійного твору. Зрештою така контекстуальна неповнота цих елементів аналізованих синтаксичних побудов сприяє динамізму оповіді. Нагромадження діалогічних чи полілогічних реплік у межах одного абзацу створює ефект кінематографічності, за якого мінімізується присутність письменника, а читач стає ніби свідком чи незримим учасником обміну інформацією.

Ще одна риса ідіостилю В. Лиса виявляється в комбінуванні різних способів передачі чужої мови, що супроводжується використанням від альтернативних до традиційних знаків пунктуації, якими обрамлюються елементи досліджуваних синтаксичних побудов. Такі одиниці нерідко слугують засобом характеристики передусім головного героя твору Івана – людини з особливою ментальністю, яка подає навколишній світ без канонів, чітких кордонів і меж реального.

Результатами пошуку В. Лисом максимально ефективних прийомів фіксації чужомовних висловів стали такі риси його індивідуально-авторського стилю, як урізноманітнення викладу, ущільнення інформації, динамізм усно-спонтанного мовлення тощо. Вони супроводжуються зазвичай не лише відхиленнями від нормативної пунктуації в межах цих складних синтаксичних конструкцій, а також контамінацією кількох традиційних способів оформлення речень із чужою мовою, що досягається своєрідним «накладанням» між собою їх змісту й форми.

Ключові слова: *синтаксична одиниця, зразки чужого мовлення, конструкції із чужим мовленням, пряма мова, невласне пряма мова, діалог, полілог.*

SPECIFICITY OF SYNTACTIC CONSTRUCTIONS WITH FOREIGN LANGUAGE INFORMATION IN THE NOVEL V. LYSA “IVAN I CHORNA PANTERA”

Neonilla Barakatova
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology and Language Communication
Dnipro University of Technology
Dmytro Yavornytskyi Ave., 19, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7433-288X
e-mail: Barakatova.N.A@nmu.one

Abstract. *The article deals with complex syntactic constructions with samples of a foreign language presented in the text of V. Lys's novel Ivan and the Black Panther. First of all, the units marked by syncretism in the ways and methods of transmitting foreign language information were analyzed.*

The study revealed that the author experiments not only with the actual methods of reproducing someone else's speech, but also with the structure of the part of syntactic constructions that indicates the author

© Н. Баракатова, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

of "other people's" thoughts. In particular, this is manifested in the ellipsis of the author's words to one or more words, which likens them to remarks in a dramatic work. Ultimately, this contextual incompleteness of these elements of the analyzed syntactic constructions contributes to the dynamism of the narrative. The accumulation of dialogic or polylogic replicas within a single paragraph creates a cinematic effect, in which the presence of the writer is minimized, and the reader becomes a witness or an invisible participant in the exchange of information.

Another feature of V. Lys's idiom is manifested in the combination of different ways of conveying someone else's speech, accompanied by the use of alternative punctuation marks to traditional ones, which frame the elements of the studied syntactic constructions. Such units often serve as a means of characterizing, first of all, the protagonist of the work, Ivan, a man with a special mentality who represents the world around him without canons, clear boundaries and limits of the real.

The results of V. Lys's search for the most effective methods of fixing foreign language expressions are the following features of his individual authorial style

Key words: *syntactic unit, samples of other people's speech, constructions with other people's speech, direct speech, non-proprietary direct speech, dialog, polyologue.*

Постановка проблеми. Лінгвістична думка традиційно співвідносить зі складними синтаксичними конструкціями такі синтаксичні одиниці, які містять елементи чужого мовлення, оформлені різними способами залежно від мети й призначення повідомлення, ситуації спілкування тощо. Найбільш ґрунтовно вивченими й описаними є два основні різновиди відтворення такого мовлення – пряма й непряма мова [1, с. 147]. Чимало уваги науковців приділено також синкретичним способам відтворення чужомовної інформації – невласне прямій мові, або вільній непрямій, напівпрямій тощо.

Новітні дослідження конструкцій із чужими висловленнями характеризуються поглибленням не лише теоретичних основ означеної проблеми, а й розширенням джерельної бази для вивчення їх специфіки. Так, функційне навантаження та семантико-структурні особливості конструкцій з невласне-прямою мовою для формування ідіостилю М. Стельмаха досліджує Н. Герета [2]. Експресивізація синтаксичних побудов з прямою мовою як характеристика творчої манери Ю. Яновського перебуває у фокусі уваги К. Угненко [3, с. 147–148]. Аналізуючи особливості передавання внутрішнього мовлення як одного з різновидів чужомовних висловлювань у художніх творах для дітей і юнацтва, В. Голуб з'ясовує залежність вибору способів утілення внутрішнього мовлення від віку адресата самого художнього тексту [4]. Дослідники Н. Торчинська та М. Торчинський, вивчаючи особливості функціонування цитат як зразків чужого мовлення в різнофахових наукових текстах, виявляють низку відмінностей у таких конструкціях, що зумовлено специфікою текстів тієї чи тієї галузі дослідження [5].

Наукова розвідка Л. Шитик являє аналіз трьох способів передавання чужих думок: дослівне (пряме) відтворення чужої мови, недослівне (непряме) та синкретичне передавання чужої мови, які є результатом взаємопереходів між різновидами чужої мови [6, с. 16–20]. Такі нетипові способи відтворення чужої мови, на переконання дослідниці, репрезентують інформацію у двох площинах – із позицій автора й мовця, причому часто ці позиції взаємодіють. Це дало підстави кваліфікувати серед конструкцій із чужою мовою протиставлення двох видів, окреслити характерні риси синкретичних способів передавання чужої мови й описати їх структурно-семантичні різновиди [6, с. 16–20], що сприяє подальшій розбудові теоретичної бази проблеми.

Серед засобів стилістичного синтаксису української постмодерністської прози є ті, які вивчала І. Дегтярьова на прикладі творів Ю. Андруховича, Ю. Іздрика, В. Єшкілєва, Т. Прохаська [7, с. 29–35], дослідниця виокремлювала загалом нетипову пунктуацію, а Н. Торчинська відзначала найбільшу кількість відхилень від норми саме під час репрезентації прямої мови, зокрема, у романі С. Андрухович «Фелікс Австрія» [8, с. 253–255]. Проте вивчення способів передавання й фіксації чужого мовлення в тексті постмодерністського роману В. Лиса «Іван і Чорна Пантера» може розширити межі вже відомих науці синтаксичних конструкцій такого типу, що визначає беззаперечну актуальність пропонованого дослідження.

Мета і завдання статті. Мета статті – з'ясувати специфіку засобів синтаксису в різ-

них типах подачі чужого мовлення в тексті роману В. Лиса «Іван і Чорна Пантера».

Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань:

– виявити структурні різновиди комбінованих конструкцій зі зразками чужого мовлення в тексті роману;

– визначити роль і функційне навантаження синтаксичних побудов з різними типами передачі чужомовної інформації для ідіостилю В. Лиса.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження стали типи й синтаксичні засоби передачі чужого мовлення в тексті роману В. Лиса «Іван і Чорна Пантера».

Предметом наукової розвідки є функціонування комбінованих конструкцій з чужим мовленням у романі В. Лиса «Іван і Чорна Пантера».

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Специфічність пунктуаційно-графічного оформлення конструкцій із чужим мовленням найбільш виразно виявляється в ситуаціях, коли йдеться про мислення головного героя – Івана з поліського села Кукурічки, який має незвичний світогляд, світогляд людини з особливими ментальними потребами. Як думки самого персонажа плинуть легко, без обмежень і перешкод, так і їх оформлення В. Лисом у певні синтаксичні конструкції виходить за межі встановлених правил. Конструкції з вільною непрямою мовою передають чуже мовлення в поєднанні з авторським без помітної їхньої диференціації: *Али ж мама, як побачить, напевне гніватись буде. Скаже: завів собі невідомо яку дівку, та ще й чорну* [9, с. 16]. З погляду пунктуаційного оформлення такі структури можуть сприйматися, з одного боку, як безсполучникові складні речення з нерівноправними частинами, зокрема коли друга пояснює, доповнює, розкриває зміст першої, а з іншого боку, як випадки порушення пунктуаційних норм, де пряму мову не взято в лапки й графічно не виділено її початок великою літерою.

Але в пошуку максимально виразних, відповідних своєрідному сюжету засобів показати події через призму світогляду своїх персонажів автор удається до традиційних прийомів передачі чужомовної інформації, дещо видозмінюючи при цьому нормативні пунктограми – від абсолютного нехтування тире між словами автора і прямою мовою, напр.: *Од гостювання відмовився й навіть перекусити не захотів. До ночі вернутися тре, сказав. Всього доброго, шановні* [9, с. 304], до варіювання двокрапки на тире, як-от: *Ну мама Панаска, та більше сердилася – чо монькаєшся, Іване, вдягаєся, як мокре горить, ніби за море ср…ти збираєся* [9, с. 278], з одночасним пропуском коми між словами автора й прямою мовою: *Мама Панаска – ти що, Марино, перехрестись, Іван до баби й не підступиться, а на тую вчилку молиться, бо ж нащось єму аглицька мова тре. Ну-ну, тітко Панаско, знаємо ту аглицьку мову – Марина. Али ж ви мене геть з толку збили, вже й забула, що я казала* [9, с. 221], або ж з випущеним нормативним тире, як-от: *– Ик, сказала мама Панаска* (с. 67); *Я вас, певно, стомив, шановна леді, тому далі буду коротшим, лаконічним, стислішим, пообіцяв маг Джавіртан* [9, с. 132].

Нерідко трансформовані В. Лисом конструкції межують із цілковито нормативними з пунктуаційного погляду реченнями, напр.: *Треба їхати, сказала вона, ми повинні втекти від бурі. Ти хочеш спробувати пограгися зі смертю – Костянтин. А чом би й ні – Таумі. І до гіда:*

– Від бурі можна втекти? [9, с. 169].

Однак доволі типовими для ідіостилю В. Лиса є випадки пунктуаційного нерозмежування реплік у діалогічному мовленні, відсутність указівки на авторство певного висловлення, об'єднання подібних конструкцій у єдиний абзац, як-от: *Все окей, запевнила Зінаїда гостю, у мене гарні новини й цікаві дані. Я вивідала у старої аборигенки цінну інформацію і про відьму та місце її поховання, і про деякі інші обставини, які, сподіваюся, будуть вам корисні, міс Ремпбелл. Ви дозволите сказати – моя дорога Таумі? О, так, міс Зіна, тоді окей, сенк'ю вері мач, є можливість і нагода, чи нагода й можливість, зустрітися з родичами, насамперед із родичкою, спадкоємицею білої мамби, але невідомо, чи вона дасть на це згоду, можливі всілякі ексцеси, я спочатку переговорю сама, тому що… Ні, ні, будь ласка – Таумі. Вважайте, міс Зіна, що ваш гонорар подвоюється.*

– Дуже вдячна, міс Таумі [9, с. 216].

За рахунок таких новаторських прийомів автор досягає ефекту кінематографічності,

коли реципієнт сприймає лише зміст повідомлення, самостійно ідентифікуючи мовця через надану ним інформацію.

Такі речення з прямою мовою, оформлені нетиповим способом, створюють враження до певної міри потоку свідомості, через який читач пропускає діалоги й полілоги дійових осіб роману, потоку настільки стрімкого, що не залишається часу зупинятися на тих чи тих змістових моментах, осмислюючи зображувану дійсність, напр.: *Тому чи не погодиться міс (чи місіс, даруйте, якщо я помилилася), ні-ні, каже Зінаїда, я міс. Чудово, відповідає Таумі Ремпбелл, тоді дозвольте зробити вам пропозицію: побути, попрацювати моїм перекладачем і помічником, доки я перебуватиму у вашому селі, звісно, за певну винагороду, ви можете навіть самі визначити суму. Ви згідні? Так-так, Зінаїда Антонівна згідна, для неї це велика честь працювати з такою видатною особою, тим більше, послом миру ООН. От і добре, каже задоволено Таумі, ми можемо відразу обговорити і план їхнього перебування тут, подальшої нашої роботи* [9, с. 197].

Часто автор доповнює усталені нормативні способи оформлення, поєднуючи їх між собою з метою урізноманітнення викладу, наприклад, коли приєднує останню з реплік відмінним від попередніх чином:

«Не бійся, Іване, пантеру, – скаже Бог. – Тая звірюка вдень спить».

«Спить? – здивується Іван. – То пантери тотії вдень сплять?»

«Еге ж, сплять, а ти не знав?» – посміхнеться Бог.

«Не знав», – признається Іван.

«Еге ж, сплять, – скаже Бог. – А твоя пантера на день вертається в тіло теї чорної дівчини, що на карточці. І тихенько собі спить, хіба що часом вві сні помуркує».

– Помуркує, мрійливо посміхається Іван [9, с. 46].

Подеколи такі трансформації стосуються лише способів оформлення діалогів, де почергово представлені два традиційні способи передачі діалогічного мовлення, напр.: *Таумі: моє далеке сонечко, не мені ж тебе вчити, ти такий сильний, розумний і всемогутній. Хай привезуть того чоловіка, тільки не налякають дуже. Скажуть, що хочу його бачити я, Таумі. І в Києві переодягнуть в пристойний костюм. Він знає дещо таке, що пов'язане з одним місцевим звичаєм, однією проблемою.*

– Проблемою? Твоєю? – Костя [9, с. 265].

Жанрово-тематична своєрідність роману «Іван і Чорна Пантера», фантастичність сюжету й нетиповість образу головного героя як людини, вільної від стереотипів, відбивається й у пунктуаційному оформленні об'єднаних у діалог речень з прямою мовою: нормативні кома з тире, які відділяють слова автора від прямої мови, а також лапки, що «охоплюють» безпосередньо чуже мовлення, у них відсутні, що, як відомо, характерне для постмодерністських творів, напр.:

Ай, що ви-те робите, скрикнула Настя. Нічого, нічого, чомусь засоромлено Софія Петрівна, я тільки хотіла… [9, с. 308].

Графічно й пунктуаційно комбіновані синтаксичні побудови становлять виразну рису індивідуального письменницького стилю В. Лиса. Еліпсис слів автора в поєднанні з відсутністю нормативних лапок для мовлення персонажа призводять до появі в тексті роману «Іван і Чорна Пантера» побудов, які на перший погляд можуть нагадувати навіть оформлення ремарок у драматургійних творах, напр.: *Мама Панаска: та гріх вам, кумо, на дитину свою таке наказувати, хлопчисько тріньки там шалапутний, оно які гицелі в Моривників, чи в тієї ж Круцихи, а ваш і до техніки нахиляний, казали ж, мациклєта сам склав, а що хлопець веселий, то й дівки таких люблять* [9, с. 221]. Водночас спостерігаються випадки авторської інтерпретації як обсягу тієї частини конструкції з прямою мовою, яка інформує про автора цих слів, так і пунктуаційних знаків для відмежування цих частин від власне чужомовного повідомлення, як-от: *Костя – хто він? Таумі, засміявшись – не бійся, він не був і не буде моїм коханцем. Це місцевий, як це ти казав там, біля вашого храму, о, бла..бла…*

– Блаженний? [9, с. 265].

Значну продуктивність таких контамінованих одиниць пояснює висока щільність діа– й полілогічного мовлення у творі, яка змушує автора шукати способів як урізноманітнити виклад за рахунок уникнення повтору однотипних утворень, так і передати ту саму або аналогічну інформацію меншим відрізком текстового масиву, як-от: *Здалося навіть, що з-під кофтини почулося задоволене зітхання і тихий-тихий смішок. Мо', й сказала: спаси*

біг, Іване [9, с. 17]. Нерідко подібні псевдодраматургійні репліки персонажів В. Лис об'єднує в єдиний мікротекст із висловленнями, зовні оформленими як елементи діалогу: *Тоді мама: не смійся, окаянцю. Звісно, ніяка путяща дівка чи й вдовиця за такого, як ти, не піде, та й де ти їх, путящих, найдеш у Кукурічках?*

– Точно, ги-ги, – засмявся Іван [9, с. 42].

Такий прийом дає авторові змогу створити враження присутності читача в самій гущавині описуваних подій і при цьому самому відійти на другий план. Воно посилюється також за рахунок використання в репліках дійових осіб розмовно-просторічних і стилістично знижених лексичних елементів, структурно спрощених, іноді навіть ненормативних мовленнєвих конструкцій, звичайних для спонтанного мовлення.

Незвичність ментального світу головного героя роману Івана автор підкреслює серед іншого через відображення його мовлення нетрадиційними для сучасної української мови пунктуаційно-синтаксичними структурами, у яких спостерігаємо еліпсис слів автора в поєднанні з нетрадиційним оформленням кожної з реплік діалогу – перед ними відсутні тире, а слова кожної особи є продовженням тексту в межах того самого абзацу, напр.: *Але вже звідти через якихось десять днів модельна діва телефонує Вінсенту, що перебуває в тяжкій депресії: забери, мовляв, мене. Вінсент: люба, і це після того, як… Таумі: так, після того, я не хочу знати цього негідника, який тільки те й робить, що стріляє очима на вродливих галісійок. Ти приїдеш? Вінсент: приїду, але після того, як мені вручать фестивальний приз, мрію мого життя. Вилітаю післязавтра. Таумі: ні, ти вилетиш сьогодні або не прилітаєш ніколи* [9, с. 50–51].

Динамізм усно-спонтанного мовлення Івана в діалогах з іншими персонажами роману, а найчастіше з мамою Панаскою, досягається через поєднання конструкцій з невласне прямою мовою та структур із контекстуально неповними реченнями в позиції слів автора й без лапок у прямій мові, як-от: *Але як вдягнув, то засумнівався: нащо йому женитися? Їм з мамою вдвох добре. Так і сказав мамі. Мама у відповідь: а як я помру? Ти ж геть безпорадний, ради собі ніяк не даси, кури загребуть* [9, с. 43]; *Та Іван заявив, що швидше помре, ніж дасться, щоб зуба рвали. Чим? Обценьками? Мама: та є, кажуть, спеціальні такі, що перед тим заморожують. Заморожують, як то? – чудувався Іван. Уявив, як на зуба кладуть до рота цілеську льодяну брилу. Як вона туди влізе? Мама заспокоїла: то вкола такого дають, що зуба заморожує* [9, с. 69].

Нерідко такі складні синтаксичні побудови додатково ускладнюються подальшими репліками, уже оформленими традиційним для діалогічного мовлення способом: *Мама: нащо? До дєдька Митра? Іван затуляє їдним пальцем праве око – соромиться – й усміхається: ги-ги, таж свататися піду, мамо. На оглядини. Як ви-те хочете*.

– Та то я так, до приміру сказала. – Мама явно збентежилася. – Якщо вже так хочеш, то в неділю навідаюся [9, с. 43], або завершенням таких ускладнених структур ще однією конструкцією з еліпсисом слів автора, як-от: *Зате спитав маму: а нащо йому женитися? Їм же й так добре удвох. Бо ж іще прийде жінка, хай та ж дурна Тамарка, Тома, в якої не всі дома, то ще, чого доброго, почне його бити, як ото Линенчиха свого Петра лупить. А він того не витримає, з його хватить, що мама часом б'є. На що мама: та хіба я, анциболоте, так часто вже й б'ю, а як десь лупну, то за те, що ти неслушисько такий.*

– То Тома та мене не битиме? – спитав Іван.

Не битиме, не битиме – мама. Я її навчу хазяйнувати, борщ тобі варитиме, пратиме, бо як сам лишишся, пропадеш, кури загребуть […] [9, с. 44].

Мінімізація присутності автора роману в побудовах вищеописаних типів дає змогу висунути на перший план саме внутрішні почуття героїв, їхні думки, переживання, прагнення, сумніви, що посилюється «дослівністю» фраз, емоційністю мовних одиниць різних рівнів (лексичного, фразеологічного тощо) і створює художньо достовірну манеру спілкування насамперед Івана як людини незвичайної, нестандартної ментальності.

Пошуки автором максимально виразних засобів передачі своєрідного світосприйняття головного героя, вільного від канонів і стандартів, його ментального здоров'я, а також вплив фантастично-магічної сюжетної лінії, пов'язаної з Іваном і Таумі Ремпбел, призводять до появи синтаксичних конструкцій, де

відбувається контамінація кількох вищезгаданих способів подачі чужомовного повідомлення. Тут, зокрема, спостерігаємо вклинення до речень із невласне прямою мовою конструкцій з безпосередньо зразком мовлення іншої особи, які своєю чергою засвідчують розрив слів автора й обрамлення ними прямої мови з одночасним їх еліпсисом, напр.: *Бач, який гицель утік з неба, думає уві сні Іван, певно, до бару йому захотілося. Ну нє, голубе, мені пиво пити, а тобі людям світити, абись у темноті не блудили. А місяць так жалібненько: холодно мені, Іване, то в тебе рішив зігрітися, не проганяй на небо, я тобі зірку оно з неба дістав та в кишеню поклав, учительці своїй подариш чи тій, ну, Іване, не стидайся, я все знаю і бачу – чорній пантері. Добре вже, згоджується Іван, тріньки посидь там, погрійся, мені не шкода по правді* [9, с. 206]. При цьому та частина цих мікротекстів, яка є власне прямою мовою, не береться в лапки, пунктуаційно не відмежовується від слів автора, так цілковито вписуючись в оформлення моделей з невласне-прямою мовою й зберігаючи при цьому всі ознаки розмовного мовлення.

Своєрідною авторською новацією можна вважати, на нашу думку, ті синтаксичні побудови, де пряма мова стосується одночасно двох персонажів, один із яких є комунікатором, а інший – реципієнтом, як-от: *А у великому оці, що згасало, він прочитав: «Я знайшов собі друга», – сказав йому останнє, що міг ще повідомити Великий Кіт* [9, с. 300]. У подібних випадках може відбуватися хронологічний зсув, коли про реципієнта і його сприйняття читач дізнається раніше, ніж про повідомлення інформації іншою дійовою особою.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Різноманіття прийомів і поєднання структур зі зразками чужої мови, властиві текстові роману В. Лиса «Іван і Чорна Пантера», становлять його своєрідність у відтворенні змісту й особливостей оформлення конструкцій зі зразками чужого мовлення. Складні синтаксичні конструкції з різновидами чужого мовлення завдяки комбінованій їх структурі та новаторському підходу автора до їх відтворення становлять специфічну рису ідіостилю В. Лиса.

Перспективи дослідження полягають у вивченні всього корпусу текстів В. Лиса для узагальнення способів і прийомів передачі чужої мови як ознаки ідіостилю автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська мова : енциклопедія. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
2. Герета Н. М. Невласне-пряма мова в ідіостилі М. Стельмаха. *Мовознавчий вісник*. 2006. Вип. 3. С. 255–261.
3. Угненко К. С. Пряма мова як засіб експресивного синтаксису в романі Ю. Яновського «Вершники». *Науковий вісник ДДПУ імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2019. № 11. С. 145–149.
4. Голуб В. Ю. Специфіка художнього втілення внутрішнього мовлення у творах для дітей і юнацтва. *Мовознавчий вісник*. 2020. Вип. 29. С. 92–96.
5. Торчинська Н. М, Торчинський М. М. Чужа мова в різнофахових наукових текстах. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. 2024. Вип. 208. С. 373–381.
6. Шитик Л. В. Синкретизм способів передавання чужої мови в ідіостилі Степана Процюка. *Мовознавчий вісник*. 2017. Вип. 22–23. С. 15–23.
7. Дегтярьова І. Стилістичний синтаксис української постмодерністської прози. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 27–38.
8. Торчинська Н. М. Порушення пунктуаційних норм у постмодерному дискурсі (на прикладі конструкцій із чужим мовленням). *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика*. 2022. Вип. 11. С. 266–275.
9. Лис В. Іван і Чорна Пантера. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2012. 320 с.

REFERENCES

1. Ukrainska mova. Entsyklopediia [Ukrainian language. Encyclopedia] (2004). Kyiv : Vyd-vo «Ukrainska entsyklopediia» im. M. P. Bazhana. 824 p. [in Ukrainian].
2. Hereta, N. M. (2006). Nevlasne-priama mova v idiostyli M. Stelmakha [Non-Proprietary Direct Speech in the Idiom of M. Stelmakh]. *Movoznavchyi visnyk – Linguistic Bulletin, v*ol. 3, pp. 255–261 [in Ukrainian].
3. Uhnenko, K. S. (2019). Priama mova yak zasib ekspresyvnoho syntaksysu v romani Yu. Yanovskoho «Vershnyky» [Direct speech as a means of expressive syntax in Yuri Yanovsky's novel The Horsemen].

Naukovyi visnyk DDPU imeni Ivana Franka. Seriia: Filolohichni nauky (movoznavstvo), vol 11, pp. 145–149 [in Ukrainian].
4. Holub, V. Yu. (2020). Spetsyfika khudozhnoho vtilennia vnutrishnoho movlennia u tvorakh dlia ditei i yunatstva [Specifics of the artistic embodiment of inner speech in works for children and youth]. *Movoznavchyi visnyk,* vol. 29, pp. 92–96 [in Ukrainian]
5. Torchynska, N. M, Torchynskyi, M. M. (2024). Chuzha mova v riznofakhovykh naukovykh tekstakh [A foreign language in multidisciplinary scientific texts]. *Naukovi zapysky*. *Seriia: Filolohichni nauky*, vol. 208, pp. 373–381 [in Ukrainian].
6. Shytyk, L. V. (2017). Synkretyzm sposobiv peredavannia chuzhoi movy v idiostyli Stepana Protsiuka [Syncretism of ways of conveying a foreign language in the idiom of Stepan Protsiuk]. *Movoznavchyi visnyk*, vol. 22–23, pp. 15–23 [in Ukrainian].
7. Dehtiarova, I. (2009). Stylistychnyi syntaksys ukrainskoi postmodernistskoi prozy [Stylistic syntax of Ukrainian postmodern prose]. *Ukrainska mova*, vol 3, pp. 27–38 [in Ukrainian].
8. Torchynska, N. M. (2022). Porushennia punktuatsiinykh norm u postmodernomu dyskursi (na prykladi konstruktsii iz chuzhym movlenniam) [Violation of punctuation norms in postmodern discourse (on the example of constructions with someone else's speech)]. *Slavistychni studii: linhvistyka, literaturoznavstvo, dydaktyka*, vol. 11, pp. 266–275 [in Ukrainian].
9. Lys, V. (2012). Ivan i Chorna Pantera [Ivan and the Black Panther]. Kharkiv: Knyzhkovyi klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 320 p. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 26.06.2025
Дата прийняття статті: 04.07.2025
Опубліковано: 30.09.2025

UDC 811.111-26.01
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.3

DISCURSIVE CONSTRUCTION OF "UKRAINIAN REFUGEE" IN CONTEMPORARY AMERICAN MEDIA

Olga Beshlei
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Kotsiubynskoho Str., 2, Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7127-0866
Scopus Author ID: 57554095600
Researcher ID: M-8359-2018
e-mail: o.beshlei@chnu.edu.ua

Abstract. *The current paper analyzes the lexical and stylistic mechanisms of the construction of the Ukrainian refugee image in contemporary media discourse, with a particular focus on The New York Times, a leading American newspaper. Media discourse is understood here as a field of mass communication that implies multiple linguistic practices and information flows. Media discourse is notable for its multimodality, interdiscursivity, dynamics, and its addressing of a large and heterogeneous audience. One of the defining features of modern media discourse is its increasing intertextuality and the fluid boundary between written and oral communication, which causes it to transform traditional forms of language. The semantic analysis showed that the Ukrainian refugee is most commonly represented through invoking large numbers of displaced persons (15%) in host countries (11%), successful employment outcomes outside of their home nation (11%), and border crossing problems (9%). Additional frequent themes are U.S. sponsorship programs (8%), temporary returns to Ukraine for healthcare (8%), and access to education (7%). The other theme fields appeared less frequently (6% to 4%). Overall, Ukrainian refugees in the discourse being examined are represented primarily through quantitative information, host countries' reactions, and success of integration, and to a lesser extent through personal experiences of displacement or leaving. Stylistic analysis of the articles in The New York Times indicates a preference for metonymy, where countries or governments are used to refer to citizens or government officials. Epithets are recurrent, used both to convey the refugees' plight and the contrast with their new, more hopeful environment. Metaphors conveying the influence of external conditions, political or natural, on the refugees' lives also contribute to the richness of the discourse style. Out of 442 stylistic devices identified, metonymy accounted for 30%, epithets for 19%, metaphors for 17%, and special syntactic constructions for 14%. The remaining devices were used with a lesser frequency (0.2%). These findings suggest that the use of stylistic devices plays an important role in creating the verbal image of Ukrainian refugees in U.S. media. Additional studies may entail comparing the representation of Ukrainian refugees in the media of other English-speaking countries.*

Key words: *discourse analysis, semantics, stylistic devices, media, representation, image of a Ukrainian refugee, The New York Times.*

© O. Beshlei, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

ДИСКУРСИВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ «УКРАЇНСЬКОГО БІЖЕНЦЯ» В СУЧАСНИХ АМЕРИКАНСЬКИХ МЕДІА

Ольга Бешлей
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, Україна
orcid.org/0000-0001-7127-0866
Scopus Author ID: 57554095600
Researcher ID: M-8359-2018
e-mail: o.beshlei@chnu.edu.ua

Анотація. *У статті аналізуються лексичні й стилістичні механізми конструювання образу українського біженця в сучасному медіадискурсі з особливим акцентом на The New York Times, провідній американській газеті. Медіадискурс розуміється як сфера масової комунікації, що передбачає численні лінгвістичні практики й інформаційні потоки. Медіадискурс вирізняється своєю мультимодальністю, інтердискурсивністю, динамічністю та зверненням до великої й неоднорідної аудиторії. Однією з визначальних рис сучасного медіадискурсу є його все більша інтертекстуальність і плинна межа між письмовою й усною комунікацією, що змушує його трансформувати традиційні форми мови. Семантичний аналіз показав, що український біженець найчастіше представлений через велику кількість переміщених осіб (15%) у країнах перебування (11%), успішні результати працевлаштування за межами рідної країни (11%) і проблеми з перетином кордону (9%). Додатковими частими темами є програми спонсорства США (8%), тимчасове повернення до України для отримання медичної допомоги (8%) і доступ до освіти (7%). Інші тематичні поля з'являлися рідше (від 6% до 4%). Загалом українські біженці в досліджуваному дискурсі представлені переважно кількісною інформацією, реакцією країн, що приймають, та успіхом інтеграції, меншою мірою через особистий досвід переміщення або виїзду. Стилістичний аналіз статей у The New York Times указує на перевагу метонімії, де країни чи уряди використовуються для позначення громадян чи урядовців. Епітети є повторюваними, використовуються як для передачі тяжкого становища біженців, так і для контрасту з їхнім новим, більш обнадійливим середовищем. Метафори, що передають вплив зовнішніх умов, політичних чи природних, на життя біженців, також сприяють багатству стилю дискурсу. Із 442 виявлених стилістичних прийомів метонімія становила 30%, епітети – 19%, метафори – 17%, а спеціальні синтаксичні конструкції – 14%. Решта прийомів використовувалися з меншою частотою (0,2%). Ці результати свідчать про те, що використання стилістичних прийомів відіграє важливу роль у створенні вербального образу українських біженців в американських ЗМІ. Додаткові дослідження можуть включати порівняння репрезентації українських біженців у ЗМІ інших англомовних країн.*

Ключові слова: *дискурс-аналіз, семантика, стилістичні засоби, медіа, репрезентація, образ українського біженця, The New York Times.*

Problem statement. In the context of the ongoing war in Ukraine, which has caused a massive wave of internal and international displacement, the media have become the main source of information about Ukrainian refugees for an international audience. Therefore, the formation of their image in English-language news is important for understanding the social and political situation, as well as for influencing the public perception of these individuals in different countries. The increased flow of migrants to other countries of the world has caused the need for more detailed coverage of this problem, and rapid pressing improves the important role in forming a significant impact on the emotional perception of any information by people, and editors are increasingly resorting to the use of various stylistic resources. In modern society, disinformation is the main movement of progress; mass media discourse plays a key role in shaping public opinion and a person's worldview. It is also called media discourse, and it is presented as a complex of processes and products of speech activity in the field of mass communication, which have various forms and complex relationships [1, p. 21].

The issue of studying mass media discourse occupies a central place in modern linguistics, reflecting the significance of social, political, philosophical, cultural and linguistic trends that

suggest functioning. The rapid development of technologies in the 21st century has led to the widespread use of technical means of communication and increased attention to information flows. Modern man can no longer imagine his life without the press, television, radio or the Internet. Researchers (I. G. Miroshnichenko) increasingly use the terms "mediatised society" and "mediatised personality".

Ukrainian researcher I. G. Miroshnichenko defines media discourse as a sphere of mass communication that encompasses various language practices and channels of information transmission [2, p. 38]. She identifies its characteristic features, such as multimodality, interdiscursiveness, dynamism and orientation to a wide audience.

Irish scholar E. O'Keeffe emphasises that modern media discourse is characterised by the growth of intertextuality and the blurring of boundaries between oral and written forms of communication [3, p. 442].

Mass media not only disseminate information but also form social values and regulate social processes. The persuasiveness of media discourse plays a key role in influencing the behaviour and worldview of the audience through the use of various linguistic strategies and tactics.

Modern technologies have significantly changed communication in the media space. If earlier mass communication was a one-way process controlled by the media, today every user can take an active part in blogs, forums and social networks. This contributes to the dialogic nature of media discourse [4, p. 5]. In addition, modern studies of media discourse use interdisciplinary methods that combine structural, functional, contextual, linguocognitive and pragmatic approaches [5, p. 39]. Particular attention is paid to such aspects as hypertextuality, interactivity and audiovisual elements that expand the boundaries of media communication.

Aim and scope. The aim of our research is the need to study the semantic and stylistic features of creating the image of Ukrainian refugees, as well as to identify the influence of the mass media on the formation of public perception and identification of Ukrainians in the international context. Achieving this goal involves solving the following tasks: to study the main methods of influencing media discourse on people's behaviour; to conduct a semantic and stylistic analysis of the features of representing the image of a Ukrainian refugee in modern English-language mass media discourse.

Research object and subject. The object of the study is the process of forming the image of Ukrainian immigrants in English-speaking media, and the subject is the specific semantic and stylistic means by which this image is formed.

Research and findings. To examine how the image of the Ukrainian refugee is represented in English-language media discourse, we analysed 50 articles from the American newspaper *The New York Times*. All of them focus on the refugee crisis following the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation from March 2022 to March 2025.

Semantic analysis revealed that Ukrainian refugees are primarily portrayed through quantitative and thematic emphasis. The most common representations include references to the sheer number of displaced individuals (65 instances), the listing of mostly European host countries (50 instances), extensive opportunities for employment abroad (50 instances), and detailed accounts of the refugee journey and border crossings (41 instances). Additionally, the coverage frequently draws comparisons with the 2015 European migrant crisis (32 instances). The following are examples of typical linguistic expressions used to construct this media image.

This is how the growing number of Ukrainian refugees in European countries is described:

"On Friday, Mr. Biden shifted most of his focus to the human dimensions of what he called Mr. Putin's "war of choice". He listened as Mr. Duda described the grim ***plight of Ukrainians*** *who have arrived in a* ***never-ending flow*** *at Polish border communities"* [6].

The main reasons for refugees are:

Fear of destruction: *"Photographs out of Kharkiv on Friday showed a* ***large fireball and nearby cars and buildings on fire****, as residents fled on foot and bicycle, carrying whatever belongings they could grab in the aftermath of the attack. In the central city of Dnipro,* ***Russian missile strikes on a military facility destroyed buildings****"* [6].

Searching for a safe place to live (often combined with feelings of guilt towards other people who are left in danger): "*When Leia's family reached Vienna two weeks ago, she was* ***relieved, but also guilty*** *because she was* ***safe*** *and so many others* ***were not****"* [6].

However, refugees are at risk of human trafficking:

"Interpol has already received ***reports of human traffickers and smugglers*** *waiting at various border control checkpoints* ***to prey on vulnerable populations arriving from Ukraine****"* [6].

Since Ukrainian refugees are predominantly white and Christian, they are welcomed in the European Union and post-communist countries that still remember life under Moscow's rules: *"Unlike the migrants beaten back from the border by Polish guards last year,* ***Ukrainians, who are mostly Christian and white, have a legal right to enter Poland and other European Union countries*** *without visas. Nearly a million Ukrainians already live in Poland"* [6].

European countries have opened wide opportunities for Ukrainian refugees to find employment (also 50 examples), filling the niches created by the outflow of their own population (especially Polish) to work in the Benelux countries (Belgium, the Netherlands): "*The influx is seen as a* ***boon in Lithuania****, a country that has long grappled with labor* ***shortages linked to an aging population, a declining birthrate and the migration of young people in Europe*** *in search of well-paying jobs"* [6].

Ukrainians are known all over the world for their education and high professional qualities: *"Many of those arriving have* ***diplomas, including journalists, lawyers, tech programmers and engineers****, while others have worked in* ***skilled labor positions****, she said"* [6].

Also, refugee children have the opportunity to attend local schools and kindergartens and learn the language: "*So far, Vienna has offered around* ***250 Ukrainian students*** *spots in "New in Vienna" classes and enrolled* ***about 800 children and teenagers*** *into its public and private* ***schools****, a number that is equivalent to less than one percent of the existing student population"* [6].

Despite the attractive conditions of stay, many Ukrainians return home to Ukraine from time to time to see family members who are unable to leave, to apply for property documents, and, often, to receive proper qualified medical care, which is lacking in the European Union due to the difference in the system of providing medical services: "*Many refugees said that their trips home had been* ***prompted by frustration with health systems in Europe that they see as deficient****. That has been particularly true in* ***Britain****, where there have been news reports of* ***refugees' dissatisfaction with the crisis-hit National Health Service****"* [6].

The influx of Ukrainian immigrants is often compared to the migrant crisis in Europe in 2015: *"The warm embrace of Ukrainian refugees is a stark contrast to a* ***European refugee crisis in 2015****, when more than a million refugees, many of them fleeing* ***conflict in the Middle East and Africa****, poured into the bloc, spurring an* ***anti-immigrant backlash*** *and support for political parties on the far right"* [6].

However, over time, Western society, especially Poland, began to tire of the war and the influx of Ukrainian refugees and began to introduce certain measures, such as cutting benefits, housing, or education: "*By year's end,* ***Poland will have spent more on housing, health and other services for Ukrainians*** *than any European country, according to a study by the Polish Economic Institute. As the country, like much of Europe, copes with inflation and high gas prices, there are signs that* ***fatigue*** *may be setting in with some slice of the Polish electorate"* [6].

Thus, the image of a Ukrainian refugee is highlighted mainly by their number (15%) in various countries of the world (11%), their successful employment there (11%), a description of border crossing and the difficulties associated with it (9%), there are also numerous mentions of US sponsorship programs with varying degrees of success in their implementation (8%), their temporary return to their homeland, mostly to receive qualified medical services (8%), and the provision of the right to education (7%). Other topics are highlighted from 6% to 4%.

We found the following **stylistic means** for expressing the image of a Ukrainian refugee: epithet (84 examples), metonymy (135 examples), metaphor (76 examples), personification (20), allusion (10), antithesis (25), and comparison (27 examples). Among the syntactic ones, only isolated constructions (61 examples), anaphora (2), and epiphora (2) were found.

Epithets, appearing in 84 instances (19% of all stylistic devices), are primarily expressed through adjectives with negative connotations (65 examples). These are commonly used to describe the appearance, living conditions, movement of refugees, or the lives they were forced to abandon: *"He looked* ***terrified*** *but said he had to risk the* ***perilous*** *journey to the* ***besieged*** *capital to save his family"* [6].

Positive adjectives-epithets (19) were used to describe the new places of residence of Ukrainian refugees or the friendly attitude towards them of the local population: *"And beyond the **bountiful** offers of work…"* [6].

Metonymy (135 examples, 30%) consists of transferring the qualities of the whole to the part and vice versa. Usually, they are the names of countries instead of their population (Ukraine, Poland), the names of governments or government buildings (Kremlin, government) instead of the names of presidents or commanders: "*The **exodus** from Ukraine **gathered pace** on Friday as **fear spread** that the **Kremlin intends to impose** its will far beyond just the east of the country"* [6]. The Russian government and Putin are expressed through the generalisation Kremlin is the main government building of Russia.

Metaphor is represented by 76 examples, which transfer the qualities of one concept to the other. *"And Ukrainian suffering at the hands of Russia has **stirred sympathy in the formerly communist lands** of East and Central Europe"* [6]. In this example, the metaphor 'to stir sympathy' is combined with the metonymy 'in the formerly communist lands,' where the phrase stands in for the people living in those regions.

Personification, or a type of metaphor, endows inanimate objects or phenomena with the qualities of living things. It is not as numerous as metaphors and consists of 20 examples. For instance, *"Some **offers** are aimed at filling **openings that have languished** in Europe since the reopening of economies after coronavirus lockdowns"* [6]. The proposals seem to be filling the job gaps that appeared in Europe during the lockdown.

Allusion is a reference to known historical facts, biblical stories, or historical events. Ten such examples have been identified: *"As the wartime **exodus** from Ukraine grows larger, …"* [6]. The exodus of refugees from Ukraine is comparable to the exodus of the Jews from Egypt under the leadership of Moses. Another example shows that hostile attitude towards Ukrainians in Poland has been compared to the period of segregation in the United States, when the best seats on buses were for whites and the back for blacks; or to the Nazi attitude towards Jews: *"…different from putting up a sign in public transport saying, "**seats for whites only**" or a restaurant telling customers that "**Jews are not allowed**"* [6].

Comparison consists of 27 examples. *"The **influx** is seen as a **boon** in Lithuania"* [6]. The arrival of Ukrainian refugees in Lithuania is seen as a blessing from God.

According to the data, a third (30%) of the stylistic devices used to describe the image of a Ukrainian refugee are metonymy, a fifth (19%) are epithets, 17% are metaphors, and 14% are isolated constructions. The remaining stylistic devices were few in number (6%).

Conclusions and further research prospects. The research shows that the image of the Ukrainian refugee in contemporary American media discourse, as embodied in The New York Times, is formed through a combination of quantitative lexis patterns and affective stylistic devices. Media discourse revolves around the extent of displacement, the geography of host countries, employment opportunities, and escape and resettlement challenges. This lexical construal is supplemented by regular application of stylistic devices that create readers' emotional and cognitive understandings.

Metonymy is frequent, with government and country names functioning as substitutes for officials and populations, and so deflecting attention from individuals to institutions. Epithets, especially pejorative ones, are employed to characterise both the adversity of displaced persons and, occasionally, the relative comfort of their new environments. Metaphors add further depth, assigning human feeling or political import to environmental and geopolitical processes, heightening emotional impact. and engagement in narrative. Overall, these stylistic strategies are central to the verbal construction of the image of the Ukrainian refugee in the discourses under scrutiny.

Future studies could compare the portrayal of Ukrainian refugees in different English-language media outlets or discourses, i.e., political, humanitarian, or social media texts. This research could further enhance our knowledge of how national, cultural, and ideological contexts affect the media framing of refugee experience.

BIBLIOGRAPHY

1. Лютянська Н. І. Мас-медійний дискурс: типологічні та структурно-організаційні особливості. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія «Філологічні науки»*. 2014. Кн. 2. С. 136–141.
2. Мірошниченко І. Г. Сучасні підходи до типології мас-медійного дискурсу. *Сучасний мас-медійний простір: реалії та перспективи розвитку :* матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Вінниця, 12–13 жовтня 2016 р. Вінниця, 2016. С. 227–231.
3. Labov W. Principles of linguistic change. Social factors. Vol. 2. Oxford : Blackwell, 2001. 596 p.
4. Fraas C., Klemm M. Diskurse – Medien – Mediendiskurse. Begriffsklärungen und Ausgangsfragen. *Mediendiskurse. Bestandsaufnahme und Perspektiven* / eds. C. Fraas, M. Klemm. Frankfurt : Peter Lang, 2005. P. 1–8.
5. Махачашвілі Р. К., Сидоркіна А. О. Дискурс японських нових мас-медіа: природа, ознаки та розвиток. *Філологічні студії*. 2019. Вип. 12. С. 38–45.
6. The New York Times. Russia-Ukraine war. (March 2022 – March 2025). URL: https://www.nytimes.com/search?query=ukrainian+refugee (дата звернення: 11.06.2025).

REFERENCES

1. Liutianska, N. I. (2014). Mas-mediinyi dyskurs: typolohichni ta strukturno-orhanizatsiini osoblyvosti [Mass media discourse: Typological and structural-organizational features]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Seriia: Filolohichni nauky*, *2*, 136–141 [in Ukrainian].
2. Miroshnychenko, I. H. (2016). Suchasni pidkhody do typolohii mas-mediinoho dyskursu [Modern approaches to the typology of mass media discourse]. *Suchasnyi mas-mediinyi prostir: realii ta perspektyvy rozvytku: materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, Vinnytsia, 12.10.2016. 227–231. Vinnytsia [in Ukrainian].
3. Labov, W. (2001). *Principles of linguistic change. Social factors* (Vol. 2). Oxford, UK: Blackwell.
4. Fraas, C., & Klemm, M. (2005). Diskurse – Medien – Mediendiskurse. Begriffsklärungen und Ausgangsfragen [Discourses – Media – Media discourses. Definitions and initial questions]. In C. Fraas & M. Klemm (Eds.), *Mediendiskurse. Bestandsaufnahme und Perspektiven* (pp. 1–8). Frankfurt: Peter Lang [in German].
5. Makhachashvili, R. K., & Sydorkina, A. O. (2019). Dyskurs yaponskykh novykh mas-media: pryroda, oznaky ta rozvytok [Discourse of Japanese new mass media: Nature, features and development]. *Filolohichni studii: Zbirnyk naukovykh prats*, *12*, 38–45 [in Ukrainian].
6. The New York Times. (March 2022 – March 2025). *Russia-Ukraine war*. Retrieved from: https://www.nytimes.com/search?query=ukrainian+refugee (June 11, 2025).

Дата надходження статті: 01.07.2025
Дата прийняття статті: 07.07.2025
Опубліковано: 30.09.2025

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

УДК 811.111.81'37.81'42
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.4

АНГЛІЙСЬКОМОВНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТІЙНОГО СКЛАДНИКА КОНЦЕПТУ «PANDEMIC» У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Андрій Бошков
аспірант 2-го року навчання за спеціальністю 035 «Філологія»,
асистент кафедри германської філології
та методики вкладання іноземних мов
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-7675-9668
e-mail: Boshkov.AV@pdpu.edu.ua

Анотація. *Стаття фокусує увагу на вивченні засобів вербалізації понятійного складника концепту «pandemic» в англійськомовному науковому дискурсі, зокрема значна увага приділяється лексичному наповненню понятійних ознак концепту «pandemic». Актуальність дослідження зумовлена посиленою увагою дослідників до вивчення різних когнітивних структур та особливостей їхньої маніфестації в різних типах дискурсу, відповідно й у науковому. Швидке й непередбачуване розповсюдження коронавірусної інфекції в кінці 2019 року істотно вплинуло на життєдіяльність населення країн світу, які зазнали значних змін у різних сферах життя, як у соціальній, політичній, освітній, так і мовній, що, у свою чергу, зумовило необхідність розгляду цього феномена як окремого концепту. У центрі уваги – понятійні ознаки концепту «pandemic», лексичне наповнення цих ознак в англійськомовному науковому дискурсі. Кількісні дані виокремлено за допомогою програми AntConc. Матеріалом дослідження слугували 300 англійськомовних наукових статей, відібраних із вебсайтів WHO, PubMed, The Lancet, The BMJ, Cell Press тощо в період з лютого 2020 по січень 2023 років.*

Дослідження дало змогу виявити як основні концептуальні ознаки досліджуваного концепту пандемії, так і додаткові, які раніше не фігурували в мас-медійному дискурсі, а саме: «здатність вірусу до еволюції», «сприятливі умови існування захворювання (температура, вологість, сонячне світло, рівень радіації)» і «протиепідемічні заходи для запобігання поширенню пандемії».

Аналіз частиномовної дистрибуції лексичного наповнення понятійних ознак концепту «pandemic» дав змогу встановити, що найбільшу питому вагу серед вербалізаторів понятійного компонента концепту займають іменники на позначення назв хвороби, способів її діагностики та патогенного характеру. Дієслова використовуються для позначення способів передачі хвороби, її діагностики, а також для вираження раптовості її виникнення. Прикметники вживаються для номінації окремих ознак і властивостей, що характеризують медичні явища, пов'язані з пандемією. Прислівники виконують важливу функцію уточнення таких ознак, як «ступінь важкості хвороби» й «тривалість хвороби».

Ключові слова: *концепт, пандемія, науковий дискурс, понятійна ознака, лексична одиниця.*

© А. Бошков, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

ENGLISH-LANGUAGE VERBALIZATION OF THE "PANDEMIC" CONCEPT NOTIONAL COMPONENT IN THE SCIENTIFIC DISCOURSE

Andrii Boshkov
Postgraduate Student 2nd year in the Specialty 035 Philology,
Assistant at the Department of German Philology
and Methods of Teaching Foreign Languages
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
Staroportofrankivs`ka Str., 26, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7675-9668
e-mail: Boshkov.AV@pdpu.edu.ua

Abstract. *The article focuses on the research of the verbalization of the "pandemic" concept notional component in the scientific discourse, in particular, great attention has been paid to the study of the lexical content of the "pandemic" concept notional features. The relevance of the study is determined by the growing scholarly interest in exploring various cognitive structures and the specifics of their manifestation across different types of discourse, including scientific discourse. The rapid and unpredictable spread of coronavirus infection at the end of 2019 significantly affected the lives of the population of countries around the world, which caused significant changes in various spheres of life, both social, political, educational, and linguistic. This fact enables the necessity to study this phenomenon as an independent concept. The focus is on the conceptual features of the "pandemic" concept and the lexical content of these features in the scientific discourse. The conceptual features of the «pandemic» concept have been analyzed on the basis of 300 articles devoted to the pandemic problem, selected from the websites of the WHO, PubMed, The Lancet, The BMJ, Cell Press, and others, published between February 2020 and January 2023, and processed by the AntConc concordancing program.*

The study results in identifying the main conceptual features of the pandemic phenomenon, as well as additional conceptual features that have not been presented in mass media discourse, such as "virus evolution capacity", "favorable conditions for disease persistence (temperature, humidity, sunlight, radiation levels)", and "anti-epidemic measures aimed at preventing the spread of the pandemic".

The analysis of the part-of-speech distribution of the lexical units representing the "pandemic" conceptual features showed that nouns predominate to indicate the name of the disease, methods of its diagnosis, and its pathogenic nature. The verbs are used to denote ways of disease transmission, and its diagnosis, as well as to express the suddenness of its emergence. Adjectives are used to name specific features and properties characterizing medical phenomena related to the pandemic while adverbs play an important role in refining features such as the "severity of illness" and "duration of disease".

Key words: *concept, pandemic, scientific discourse, notional feature, lexical unit.*

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку мовознавства відзначається активізацією уваги дослідників до аналізу різних когнітивних одиниць, зокрема гештальтів, схем, фреймів, серед яких неабияку актуальності набуває вивчення концептів, їх вербалізації в різних дискурсивних площинах: мас-медійному, публіцистичному, освітньому, політичному тощо, зокрема й у науковому дискурсі. Дослідження концептів у науковому дискурсі дає вченим змогу встановити найбільш релевантні ознаки, що виділяють фахівці певної галузі науки, а також простежити особливості інтерпретації цих когнітивних утворень у професійному науковому спілкуванні.

Наприкінці 2019 – початку 2020 років планету охоплює смертоносна короновірусна хвороба COVID-19, яка за лічені місяці набуває глобального характеру, спричиняючи масштабні зміни в соціальному, економічному, а також й у мовному вимірах. Зі швидким розповсюдженням COVID-19 по земній кулі та його впливом на всі сфери життєдіяльності людини відбулися й зміни в мовній репрезентації навколишньої дійсності, де концепт «pandemic» набув зовсім іншого мовного вираження, що простежується на мовному рівні через широке використання різноманітних засобів вербалізації, зокрема спеціальної термінології, абстрактних понять, які притаманні тій чи іншій галузі знань.

Мета і завдання статті – виокремити й проаналізувати основні засоби вербалізації понятійного складника концепту «pandemic» в англійськомовному науковому дискурсі.

Предмет та об'єкт дослідження. Вищезазначене зумовлює необхідність дослі-

дження засобів вербалізації концепту «pandemic» у науковому дискурсі. Саме тому об'єктом дослідження є концепт «pandemic», а предметом – англійськомовна вербалізація понятійного складника концепту «pandemic» у науковому дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Питанню дослідження концептів у науковому дискурсі присвячено праці вчених. Л. В. Мунтян вивчала концепт «globalisation» у науковому дискурсі [4]. С. В. Голик фокусувала увагу на дослідженні концепту «OLD AGE» в медичній науковій картині світу, залучивши аналіз медичної термінології для побудови понятійного складника концепту [1]. І. М. Серебрянська вивчала концепт «освіта» в науковому дискурсі із застосуванням когнітивно-дискурсивного підходу [5]. Т. О. Козлова та М. М. Хвостик розглядали когнітивно-комунікативні особливості актуалізації концепту «обертальний рух» у британському науковому дискурсі, дослідивши лексичну й синтаксичну сполучуваність ключових вербалізаторів концепту [2]. С. Є. Корнєва зосереджувала увагу на дослідженні концепту «mentality/mentation» у науковому дискурсі, здійснюючи аналіз фрагментів англомовних наукових періодичних видань для побудови лексико-семантичного поля концепту [3].

Попри велику кількість праць, присвячених цій проблематиці, досі недостатньо уваги приділяється опису основних засобів вербалізації поняттєвого складника концепту «pandemic» в англійськомовному науковому дискурсі.

Аналіз фактичного матеріалу дав змогу встановити лексичне наповнення понятійного компонента концепту «pandemic» в англійськомовному науковому дискурсі. Кількісні дані виокремлені за допомогою програми AntConc. Матеріалом дослідження слугували 300 англійськомовних наукових статей, відібраних із вебсайтів WHO, PubMed, The Lancet, The BMJ, Cell Press тощо в період з лютого 2020 по січень 2023 років.

Розглянемо лексичне наповнення понятійних ознак концепту в англійськомовному науковому дискурсі.

Так, концептуальна ознака *«наявність хвороби, що спричинена вірусом, бактеріями й іншими мікроорганізмами та характеризується специфічними ознаками й симптомами»* репрезентована в англійськомовному науковому дискурсі 105 лексичними одиницями. До найбільш уживаних із них належать: *Covid (7158 слововживань), SARS (6772), infection (2938), virus (2659), disease (2531), pandemic (2445), coronavirus (1255), Omicron (1116), outbreak (665).* Ці лексичні одиниці номінують пандемію COVID-19, яка розпочалася наприкінці 2019 року в Китаї, розповсюдившись за лічені місяці по всьому світу.

Наприклад: *1) «Initially referred to as 2019 novel coronavirus (2019-nCoV), the virus has now been designated severe acute respiratory syndrome coronavirus-2 (SARSCoV-2), classified within the Severe acute respiratory syndrome–related coronavirus specie…. The disease associated with SARSCoV-2 has been designated as coronavirus virus disease 2019 (COVID-19)»* [16]; 2) *«The current outbreak of coronavirus disease 2019 (COVID-19), caused by the severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2), continues to spread, and as of March 11, 2020, it has reached 115 countries, with 119 239 cases and 4287 deaths»* [22]; 3) «*Omicron (B.1.1.529) is the most recently identified VOC as of May 2022… …Omicron contains an impressive number of mutations in Spike (>30), including a collection of Spike substitutions that were previously identified and characterized in other circulating variants and are known to aid in immune evasion and increase infectivity»* [14].

Із цих дискурсивних фрагментів бачимо, що концептуальна ознака *«наявність хвороби, що спричинена вірусом, бактеріями й іншими мікроорганізмами та характеризується специфічними ознаками й симптомами»* вербалізована за допомогою іменників: *virus, disease, outbreak, Omicron,* словосполученнями*: 2019 novel coronavirus (2019-nCoV), coronavirus disease 2019 (COVID-19), severe acute respiratory syndrome coronavirus-2 (SARS-CoV-2).* Крім цього, у першому дискурсивному фрагменті простежуємо наявність спеціальної медичної термінології (*Sarbecovirus subgenus, Betacoronavirus genus and Coronaviridae family)*, яка використовується для номінації особливостей походження коронавірусної інфекції, її належності до сімейства Coronaviridae. У другому дискурсивному фрагменті статистичні показ-

ники маркують широту розповсюдження коронавірусної інфекції, її охоплення великої кількості країн світу. У третьому фрагменті увага акцентується на різновиді коронавірусної інфекції *Омікроні*, який характеризується високою контагіозністю й наявністю великої кількості мутації *(mutations, substitutions, immune evasion, infectivity)*, які дають йому змогу обходити імунітет людини.

Концептуальна ознака *«ступінь важкості хвороби»* об'єктивується в науковому дискурсі за допомогою широкого спектру лексичних засобів, зокрема іменниками (5 одиниць), прикметниками (11 одиниць), прислівниками (2 одиниці) та словосполученням (1 одиниця).

За допомогою програми AntConc установлено найбільш вживані лексичні одиниці на позначення ознаки *«ступінь важкості хвороби»:* іменник *severity* (567 слововживань) і прикметники *severe (1455), acute (712), critical (441),* що підтверджує серйозність клінічного стану, спричиненого коронавірусною інфекцією. Розглянемо дискурсивні фрагменти, що репрезентують ознаку *«ступінь важкості хвороби»* в науковому дискурсі:

1) «The delta variant is also associated with an increased disease severity. In Scotland, infection with the delta variant was associated with an increased risk of hospital admission (hazard ratio 1.85) compared with infection with the alpha variant» [28]; *2) «Current views suggest that the COVID-19 pandemic is considerably more severe than seasonal influenza, with a higher mortality»* [18]; *3) «… the Plague, was a bubonic plague pandemic that occurred from 1346 to 1353 in Europe, Asia, and Africa. It is considered to be the most fatal pandemic recorded in human history with a death toll of around 200 million people»* [21, p. 2]; *4) «Of note by April 1, 2021, the highest fatality rates of COVID-19 infections worldwide was 5.1% in China, 5.9% in Egypt and 9.0% in Mexico, when compared with an average of ~ 2.1% fatality rate among all other countries, including 1.8% in the US, 2.5% in Brazil, 3.3% in Peru, 2.0% in France, 2.2%…»* [10]; *5) «2020 will be remembered as the year that the COVID-19 pandemic spread throughout the world. …virus was very likely to infect older persons and was particularly lethal in the older population. Persons with comorbidity and frailty were at very high risk of poor outcomes* [7].

Як бачимо з наведених дискурсивних фрагментів, концептуальна ознака «*ступінь важкості хвороби»* вербалізується лексичними одиницями, що номінують серйозний ступінь важкості захворювання, яке викликає пандемію. У цих дискурсивних фрагментах наведено приклад раніше наявної пандемії чуми, яка існувала в часи Середньовіччя й характеризувалася найбільш високим рівнем смертності, який колись зафіксований в історії людства. Це дає змогу констатувати, що пандемію завжди спричинює надзвичайно важка інфекційна хвороба, яка представляє суттєву загрозу для здоров'я та функціонування людської популяції.

Ознака *«локалізація збудника хвороби в організмі людини»* вербалізується в науковому дискурсі 31 лексичною одиницею. До найбільш частотних із них належать такі: *cell (1116 вживань), lung (377), blood (319), tissue (208), body (171), kidney (129):*

1) «Imaging mass cytometry showed SARS-COV-2 to predominantly infect lung epithelial cells, although other cell types also contain viral proteins»[9]; 2) «ACE2 receptors have higher expression in the lungs, heart, oesophagus, kidneys, bladder and ileum and thus these organs are considered more vulnerable to SARS-CoV2 infection» [11].

Концептуальна ознака *«локалізація збудника хвороби в організмі людини»* об'єктивується лексичними одиницями на позначення найменших частин організму людини (receptors, cells, tissues) та органів людини (lung, heart, kidneys, bladder, ileum), які піддаються ураженню вірусом. Порівняно з мас-медійним дискурсом ця концептуальна ознака репрезентована лексичними одиницями на позначення не лише органів людини, а й найменших частин організму (клітин, тканин, рецепторів), що, у свою чергу, свідчить про більш глибокий і детальний підхід до опису медичних аспектів захворювання в науковому дискурсі. Ця специфікація акцентує увагу медичних фахівців не лише на основних органах, що піддаються ураженню вірусом, а й на молекулярних і клітинних механізмах, що лежать в основі патогенезу хвороби, а також на взаємодії різних рівнів організму людини (клітинного й органного), на яких здійснюється патологічний процес. Урахування цих особливостей збудника хвороби, його локалізації в організмі людини

дає вченим змогу більш точно спрогнозувати подальший перебіг захворювання, а також упровадити більш ефективні протиепідемічні та профілактичні заходи.

Концептуальна ознака *«раптовість виникнення»* актуалізується в науковому дискурсі за допомогою 13 лексичних одиниць: іменниками (3 одиниці), дієсловами (3 одиниці), прикметниками (7 одиниць).

Наприклад: *1) «The U.S. has experienced a surge in cases during the third pandemic wave over the fall of 2020 and winter of 2020/2021. While many variables are likely to drive the increase in cases, it is possible that emergence of a more fit or transmissible SARS-CoV-2 variant could be a contributing factor. …This evolutionary paradigm might explain the rise of distinct SARS-CoV-2 variants now being observed around the world during the COVID-19 pandemic»* [20]; 2) *«SARS-CoV-2 infection and global COVID-19 scourge have taught us a painful and unforgettable lesson about how a tiny, invisible virus could rampage everyone's daily life and paralyze our entire society in the modern world of the twenty-first century»* [10]; *3) «In its brief evolution in humans, the SARS-CoV2 spike has exhibited astonishingly rapid evolution. In less than one year, the delta variant spike (isolated in October 2020) now sweeping the world accumulated a deletion and nine substitutions. … The recently described omicron mutant, which appears to be becoming dominant in South Africa, possesses 35 amino acid changes in spike. This rate of spike evolution … is unprecedented in an acute virus and prompts serious consideration of reformulating vaccines to induce T cell responses to more CoV2 proteins»* [27, p. 2686].

У цих дискурсивних фрагментах ознака «*раптовість виникнення*» представлена такими лексичними одиницями, як іменник *a surge,* дієсловами *rampage, sweeping* і прикметником *unprecedented*.

У першому й третьому дискурсивному фрагментах лексичні одиниці *mutations, variants, omicron mutant, deletion, evolution* дають змогу відзначити нестійкий характер еволюції вірусу, який викликав пандемію, його здатність до зміни внутрішньої структури, що допомагає обходити захисні механізми організму людини.

Таким чином, видається доцільним виділити додаткову ознаку концепту «*здатність вірусу до еволюції*», що об'єктивована такими лексичними засобами, як *evolution, deletion, mutations*, що вказує на важливість розгляду не лише особливостей хвороби, її симптоматики та клінічного перебігу, а й вивчення структури вірусу, що її викликає, його мутації й еволюції, дослідження яких дасть змогу підготувати необхідні механізми й ефективні засоби протидії.

Ознака *«патогенний характер»* вербалізується в науковому дискурсі 37 лексичними одиницями – іменники (22 одиниці), дієслова (1), прикметники (14 одиниць).

Наведемо приклади: 1) «*The Gamma variant has a total of 17 mutations when compared to the earlier VOCs, including three that affected the S protein (K417T, E484K, and N501Y). … As supported by the two-category dynamical model, which integrated genomic and mortality data, it showed a 1.7– to 2.4-fold increase in transmissibility and higher viral load than previous COVID-19 infections (non-P.1)*» [6]; 2) «*During the Beta wave of COVID-19 infections in South Africa, it was reported that 12.6% of those who were infected became hospitalized. Out of those, 63.4% had severe disease, with a 28.8% fatality rate*» [6]; 3) «*SARS-CoV-2 is the pathogen responsible for the current coronavirus 2019 (covid-19) pandemic and has caused more than 5.59 million deaths…. All viruses change and mutate over time, with most changes having little to no impact. However, some mutations could alter its pathogenic or transmission potential and might, therefore, increase disease severity…*» [28].

У наведених дискурсивних фрагментах концептуальна ознака *«патогенний характер»* актуалізується такими лексичними засобами, як іменники *mutations, COVID-19 infections, pathogen, viruses,* дієслова *to infect, to mutate,* словосполученнями *viral load, pathogenic potential.*

У першому дискурсивному фрагменті автор статті акцентує увагу на розгляді гамма-варіанта коронавірусної інфекції, підкреслюючи наявність великої кількості мутації в його структурі, а також указує на високу трансмісивність вірусу порівняно з попередніми варіантами. У другому дискурсивному фрагменті статистичні дані госпіталізацій і важкого перебігу хвороби підкреслюють серйозність патогенного характеру коронавірусної інфекції та її здатності викликати

суттєві ускладнення. У третьому фрагменті автор статті стверджує, що певні мутації в структурі вірусу здатні змінювати патогенний потенціал вірусу, у свою чергу, збільшуючи важкість перебігу захворювання й знижуючи ефективність вакцинації.

До основних засобів вербалізації концептуальної ознаки *«контагіозність»* належать іменники (3 одиниці), дієслова (1 одиниця) і прикметники (4 одиниці).

Наприклад: 1) «*Under laboratory conditions, it has been demonstrated that infectious virus is stable for a limited time on surfaces (fomites) and in generated aerosols contaminated with cultured virus. Studies of isolated COVID-19 patients and hospital wards have reported natural SARS-CoV-2 RNA contamination of commonly used items, surfaces, outdoor environment and air samples, suggesting the contamination of surfaces by airborne droplets*» [16]; 2) «*In addition, COVID-19 is two to three times more contagious than influenza. Due to these characteristics, outbreaks of COVID-19 occur in clusters…*» [17]; 3) «*History certainly provides a litany of epidemics, of plague, smallpox, measles, cholera, influenza, Marburg virus disease, and the Middle East respiratory syndrome…. … Are we now in one of those rare moments, facing a pathogen with just the right (wrong?) mix of contagiousness and virulence, with societies providing the requisite human–animal contact, urban crowding, global travel, and populations stressed by growing social inequality?*» [15].

З наведених прикладів бачимо, що основними засобами вербалізації ознаки «*контагіозність*» є іменники *contamination, contagiousness,* дієслово *to contaminate* й прикметник *contagious*. У першому дискурсивному фрагменті автор статті акцентує увагу на природному способі зараження вірусом через ураження поверхонь повітряно-крапельним шляхом. У другому фрагменті відзначається високий рівень контагіозності коронавірусу порівняно зі звичайним грипом, що зумовлено виникненням спалахів коронавірусу у вигляді кластерів, які характеризуються незвично високою частотою захворювання. У третьому фрагменті автор статті перераховує приклади раніше наявних епідемій – епідемії чуми, віспи, кору, холери, грипу й інших, і визначає можливість виникнення нової пандемії COVID-19, яка характеризується незвичним поєднанням контагіозності й вірулентності.

Ознака *«тривалість хвороби»* репрезентована 7 лексичними одиницями – іменниками (2 одиниці), прикметниками (2 одиниці), прислівником (1 одиниця) і словосполученнями (2 одиниці).

До найбільш частотних одиниць, що вербалізують ознаку *«тривалість хвороби»,* належать *duration (222)* і *Long COVID (106),* що маркують довгу тривалість коронавірусної хвороби:

1) «*Also, a recent analysis of severe and critical COVID-19 patients revealed a median duration of infectious viral shedding 8 d SSO, with 1 case of SARS-CoV-2 isolation until day 20 SSO.8-13 SARS-CoV-2 viral load in lower and upper respiratory tract has been shown to peak within the 1–2 wk SSO, with a mean duration of shedding until days 15th and 17th, respectively*» [12]; 2) «*As of 13 December 2021, 270 million cases of covid-19 have been recorded worldwide,1 but the scale and impact of the long term sequelae of this disease remain unknown. Persistent symptoms, termed long covid, post-covid syndrome,2 or post-acute covid3 have been widely reported in different populations, appearing as clusters of multisystem fluctuating manifestations. Studies report a prevalence of complications ranging from 8% to 50%, with recovery times ranging from three months to non-resolution at to one year*»; 3) «*As in acute disease, the most common symptoms of long COVID are fatigue (58%) and dyspnea (44%), arthralgia (27%), and chest pain (22%)…»* [8].

Ці приклади підтверджують довгу тривалість коронавірусної хвороби, її симптомів, які можуть простежуватися в людини від трьох місяців і навіть до одного року, викликаючи в неї синдром Long Covid (тривалий Covid), основними симптомами якого є втома, задишка, артралгія й біль у грудях.

Концептуальна ознака *«сезонність захворювання»* представлена в науковому медичному дискурсі 8 лексичними одиницями, а саме іменниками (5 одиниць), прикметником (1 одиниця), словосполученнями (2 одиниці).

Наприклад: 1) «*Respiratory viruses, including coronaviruses, are more frequent in autumn/winter (November to March) in the Northern Hemisphere and April to August in the Southern Hemisphere. In more tropical*

countries, however, there is less evidence of any seasonality, or an increase in wet or dry seasons. In Brazil respiratory infections were increased at higher temperatures, although cases occurred year-round. In urban Italy, childhood infections with RSV were negatively correlated with temperature while positively correlated with humidity…» [19]; 2) «*Virus survival studies suggests that environmental variables, such as humidity, temperature, sunlight and UV radiation, might contribute to the seasonal transmission of coronaviruses by influencing the inactivation of virus in air and on surfaces. Studies suggest that all coronaviruses tend to survive longer in colder and dryer conditions…*» [19]; 3) «*In this study, the seasonal reductions in coronavirus showed disease associated with average outside air temperatures above 10 °C, global radiation over 300 kJ/m2 /h, average sunshine hours over 5 h per day and no association with precipitation. …From April through to October seasonal coronavirus cases are relatively uncommon in England and Wales, suggesting that their ability to transmit within the community is slightly reduced compared to winter months*» [19].

З наведених прикладів бачимо, що концептуальна ознака «*сезонність захворювання*» актуалізується в науковому дискурсі за допомогою лексичних засобів на позначення сезонів – осені й зими. У першому дискурсивному фрагменті наводяться приклади сезонності коронавірусного захворювання в Північній півкулі переважно восени й узимку, у Південній півкулі – навесні й улітку. У другому і третьому дискурсивному фрагментах автори наукових статей акцентують увагу на природних умовах, у яких існує коронавірусна хвороба, що експліковано такими лексемами: *temperature, humidity, sunlight and UV radiation, dry and cold conditions*.

З аналізу фактичного матеріалу видається доцільним виокремити додаткову ознаку концепту «*сприятливі умови існування захворювання (температура, вологість, сонячне світло, рівень радіації)*», що об'єктивована в науковому дискурсі такими лексичними одиницями, як *temperature, humidity, sunlight and UV radiation, dry and cold conditions*.

Наступна ознака «*способи передачі (повітряно-крапельний, контактний, через кров, статевий, пренатальний, рановий, харчовий)*» актуалізована в науковому дискурсі за допомогою іменників, дієслів і прикметників загальною кількістю 47 одиниць. Найбільш частотними засобами вербалізації цієї ознаки виявилися лексеми *transmission (1785 словживань)*, *respiratory (1350)* і *contacts (373):*

1) «*SARS-CoV-2 is predominantly spread via respiratory droplet transmission, … through close contact, coughing, or sneezing. The virus can also spread through airborne transmission, fomite transmission, and via other modes, such as through biological material including urine and faeces. The SARS-CoV-2 virus can survive on surfaces or survive suspended in air droplets for long periods*» [28]; 2) «*Many of the earliest… cases of SARS-CoV-2 (prior to 1 January 2020) were directly or indirectly associated with a seafood/animal market in Wuhan, which now appears to have been due to human to-human transmission. Subsequently, the rapid geographical spread and increase in case numbers… demonstrated that sustained person-to-person transmission is now the primary mode of transmission*» [16]; 3) «*All human coronaviruses are believed to be a result of the zoonotic transfer («spillover») from animal reservoirs either directly or through an intermediate animal host. Though hCoV-OC43 and hCoV-HKU1 are probably originated from rodents, bats are the reservoir of most coronaviruses, which are spilled over to humans probably through an intermediate host, such as civets (SARS-CoV) or camels (MERS-CoV). SARS-CoV-2 with possible bat origin via an unknown intermediate host was proposed because its genome sequence is 96.2% identical to a bat coronavirus RaTG13 from Yunnan province of Southern China*» [10, p. 2].

У першому й другому дискурсивному фрагментах представлено основні способи передачі хвороби – крапельний, повітряний, контактний, від людини до людини, фомітами, через біологічний матеріал (сеча, фекалії тощо), а також від тваринного світу (гризуни, кажани, цивети, верблюди). У третьому дискурсивному фрагменті автор наукової статті зазначає, що всі коронавіруси є результатом зоонозного поширення, тобто від тваринного світу. Крім цього, автор наводить приклади походження попередніх пандемій. Так, наприклад, SARS-CoV, який викликав спалах атипової пневмонії 2003 року, передався до людини від гімалайських цивет, а коронавірус близькосхідного респіратор-

ного синдрому або MERS-CoV передався до людини від верблюдів. Можливим походженням сучасної пандемії COVID-19 уважається передача від кажанів через невідомого проміжного хазяїна. Використанням статистичних показників автор наукової статті підкреслює ймовірність передачі коронавірусної хвороби від кажанів, оскільки геном цього коронавірусу на 96,2% ідентичний геному коронавірусу кажанів.

Таким чином, на основі аналізу масиву наукових статей можемо дійти висновку, що основними способами передачі пандемії COVID-19 є респіраторний і зоонозний.

Ознака *«способи діагностики хвороби (збирання анамнезу для дослідження хвороби, її лабораторні й радіографічні дані)»* актуалізується в науковому дискурсі за допомогою 147 лексичних одиниць, що належать до різних частин мови, а саме: іменників, дієслів, прикметників і словосполучень.

Наведемо приклади: 1) «*COVID-19 infection was confirmed by real-time reverse-transcription polymerase chain reaction (RT-PCR) detection, high-throughput sequencing, SARS-CoV-2 viral culture in throat swab specimens, SARS-CoV-2 antibody detection in blood samples or SARS-CoV-2 viral culture in throat swab specimens*» [23]; 2) «*There are several approaches used to test for SARS-CoV-2. Molecular testing involves the detection of viral nucleic acid, after amplification, and test results can determine whether or not a patient has an active infection that may be transmissible depending on the viral load. Most technologies utilize Polymerase Chain Reaction (PCR) that requires temperature variation and can take longer from sample input to result…*» [24]; 3) «*Similarly, observational studies conducted early in the pandemic, reported that the Moderna and Pfizer/BNT162b2 (Pfizer/BNT) vaccines were found to be highly effective (94%) in preventing hospitalization in fully vaccinated individuals 65 years of age [21] and a single dose of the Janssen vaccine was >84% effective at preventing severe disease in older adults. Overall, vaccines against COVID-19 are incredibly successful at preventing the most severe outcomes of disease, which is encouraging as new platforms and updated vaccines are rolled out and the virus continues to mutate at a rapid pace*» [25].

У наведених дискурсивних фрагментах концептуальна ознака *«способи діагностики хвороби (збирання анамнезу для дослідження хвороби, її лабораторні й радіографічні дані)»* об'єктивується за допомогою таких лексичних одиниць, як іменники *detection, dose, vaccines*, словосполучення: *real-time reverse-transcription polymerase chain reaction (RT-PCR) detection, high-throughput sequencing, blood samples, throat swab specimens, viral culture, antibody detection, Polymerase Chain Reaction (PCR), test results,* дієслова to test, дієслівне словосполучення *to roll out vaccines*. Ці лексичні одиниці номінують основні способи дослідження хвороби – збирання анамнезу для дослідження хвороби (наявність вірусу в мазках із горла) і лабораторні дані (аналіз крові, виявлення антитіл), використання методу секвенування ДНК.

Уточнювальні лексеми на позначення назв вакцин *Moderna and Pfizer/BNT162b2 (Pfizer/BNT) vaccines, Janssen vaccine* та відсоткові дані їх ефективності маркують високу результативність вакцинації як превентивного заходу з боротьби з пандемією, оскільки вакцинація сприяє утворенню необхідного імунітету від коронавірусної хвороби й запобіганню її важкому перебігу.

Отже, уважаємо за доцільне виділити додаткову концептуальну ознаку *«протиепідемічні заходи для запобігання поширенню пандемії»,* що маніфестована в науковому дискурсі такими лексичними одиницями, як іменники *vaccination, dose, vaccines, boosters, Polymerase Chain Reaction (PCR)*, дієслівне словосполучення *to roll out vaccines.*

Концептуальна ознака *«порушення/зниження функцій життєдіяльності людини»* репрезентована в науковому дискурсі 42 лексичними одиницями: іменниками (15 одиниць) і словосполученнями (27 одиниць). До найбільш уживаних належать *fatigue (135 слововживань), complications (121), disorders (94), hypertension (94), mental health problems (25), alveolar damage (22), neurological complications (18), encephalopathy (16)* тощо.

Наведемо приклади з наукового дискурсу:

1) «Among the 58 consecutive French patients… …investigators noted neurological manifestations in 84%, including encephalopathy, prominent agitation, confusion and corticospinal tract signs each in two-thirds of cases...» [29]; 2) *«Second, neurological manifestations of COVID-19 may occur due to*

immune dysregulation.... Third, neurological manifestations of COVID-19 may occur due to vascular injury. Disruption of normal coagulation has been well characterised in COVID-19, and thrombotic complications in multiple organs are commonly seen in severe COVID-19.... Endothelial dysfunction has been identified pathologically in the CNS of patients with COVID-19. This manifests as endotheliitis, which is identified by microbleeds, petechial haemorrhages within the walls of blood vessels, and perivascular infiltration of T cells and macrophages… Finally, neurological manifestations of COVID-19 may occur due to systemic COVID-19 disease. Severe disease in COVID-19 results in hypoxia and a pro-inflammatory state or "cytokine storm", similar to that seen in severe sepsis…» [26]; *3) «The authors evaluated the incidence and hazard ratio (six-month and time varying) for a range of neurological conditions over a two-year period. They identified an increased risk of cognitive deficits, dementia, psychotic disorder, and epilepsy or seizures. However, the risk of dementia and cognitive deficits was mainly driven by the older adult population…»* [26].

З наведених прикладів стає очевидним, що коронавірусна хвороба негативно впливає на неврологічні особливості людини, її психологічний стан і когнітивні здібності. У результаті зниження імунітету відбувається порушення нормальної коагуляції крові, що виявляється у вигляді тромботичних ускладнень у багатьох органах людини.

Основними засобами вербалізації ознаки *«порушення/зниження функцій життєдіяльності людини»* є дієслово *to manifest*, словосполучення *neurological manifestations, immune dysregulation, disruption of normal coagulation, thrombotic complications, endothelial dysfunction, direct viral injury, widespread inflammation, neurological conditions, cognitive deficits, psychotic disorder, cytokine storm*.

Висновки й перспективи подальших розробок у даному напрямі. Отже, аналіз засобів вербалізації понятійного компонента концепту «pandemic» у науковому дискурсі дав змогу встановити лексичне наповнення концептуальних ознак досліджуваного феномена пандемії, а також виокремити додаткові концептуальні ознаки – «здатність вірусу до еволюції», «сприятливі умови існування захворювання (температура, вологість, сонячне світло, рівень радіації)» та «протиепідемічні заходи для запобігання поширенню пандемії». У результаті аналізу кількісних даних кожної частини мови, що експлікує понятійний компонент концепту «pandemic» в англійськомовному науковому дискурсі, ми встановили, що найбільшу питому вагу серед вербалізаторів понятійного компонента концепту займають іменники на позначення назви хвороби, способів її діагностики й патогенного характеру. Дієслова застосовуються для позначення способів передавання хвороби, її діагностики, а також для вираження раптовості її виникнення. Прикметники виконують роль специфікації та деталізації, номінуючи окремі ознаки й властивості, що характеризують медичні явища, пов'язані з пандемією. Прислівники як засоби об'єктивізації понятійних ознак концепту «pandemic» виконують обмежену, але важливу функцію уточнення таких ознак, як «ступінь важкості хвороби» й «тривалість хвороби». Вони сприяють модифікації дієслівних конструкцій, визначаючи інтенсивність клінічних проявів хвороби, а також часові параметри розвитку патологічного процесу.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні термінів-вербалізаторів концепту «pandemic» у науковому дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голик С. В. Концепт OLD AGE в науковій картині світу (на матеріалі англомовної медичної термінології). *Львівський філологічний часопис :* науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 2019. № 6. С. 32–38.
2. Козлова Т. О., Хвостик М. М. Когнітивно-комунікативні особливості актуалізації концепту ОБЕРТАЛЬНИЙ РУХ у британському науковому дискурсі. *Нова філологія*. 2017. № 69. С. 99–107.
3. Корнєва С. Є. Концепт mentality/mentation у науковому дискурсі (на матеріалі наукових періодичних видань). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2010. № 13. С. 329–336.
4. Мунтян Л. В. Семантичні класи дієслів в актуалізації концепту globalisation у науковому дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. № 42. С. 112–115.

5. Серебрянська І. М. Концепт освіта в дискурсивних вимірах : дис. … докт. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2019. 525 с.
6. Andre M. et al. From alpha to omicron: how different variants of concern of the SARS-Coronavirus-2 impacted the world. *Biology*. 2023. Vol. 12. № 9. P. 1–22.
7. Bauer J. M., Morley J. E. COVID-19 in older persons: the role of nutrition. *Current Opinion in Clinical Nutrition & Metabolic Care*. 2021. Vol. 24. № 1. P. 1–3.
8. Blann A. D., Heitmar R. SARS-CoV-2 and COVID-19: a narrative review. *British journal of biomedical science.* 2022. Vol. 79. P. 1–21.
9. Borczuk A. C., Yantiss R. K. The pathogenesis of coronavirus-19 disease. *Journal of biomedical science.* 2022. Vol. 29. № 87. P. 1–15
10. Brant A. C., Tian W., Majerciak V. et al. SARS-CoV-2: from its discovery to genome structure, transcription, and replication. *Cell & bioscience.* 2021. Vol. 11. № 136. P. 1–17.
11. Down B. et al. Novel coronavirus (COVID-19) infection: What a doctor on the frontline needs to know. *Annals of Medicine and surgery*. 2020. Vol. 55. P. 24–29.
12. Gaussen A. et al. Evidence of SARS-CoV-2 infection in cells, tissues, and organs and the risk of transmission through transplantation. *Transplantation*. 2021. Vol. 105. № 7. P. 1405–1422.
13. Gorbalenya A. E. et al. Severe acute respiratory syndrome-related coronavirus: The species and its viruses–a statement of the Coronavirus Study Group. *BioRxiv.* 2020. P. 1–15.
14. Jacobs J. L., Haidar G., Mellors J. W. COVID-19: challenges of viral variants. *Annual Review of Medicine*. 2023. Vol. 74. № 1. P. 31–53.
15. Jones D. S. History in a crisis-lessons for Covid-19. *New England journal of medicine.* 2020. Vol. 382. № 18. P. 1681–1683.
16. Kiely P. et al. Severe acute respiratory syndrome coronavirus-2: implications for blood safety and sufficiency. *Vox Sanguinis*. 2021. Vol. 116. № 2. P. 155–166.
17. Larsen J. R. et al. Modeling the onset of symptoms of COVID-19. *Frontiers in public health.* 2020. Vol. 8. P. 1–14.
18. Mackenzie J. S., Smith D. W. COVID-19 – a novel zoonotic disease: a review of the disease, the virus, and public health measures. *Asia Pacific Journal of Public Health.* 2020. Vol. 32. № 4. P. 145–153.
19. Nichols G. L. et al. Coronavirus seasonality, respiratory infections and weather. *BMC infectious diseases*. 2021. Vol. 21. P. 1–15.
20. Pater A. A. et al. Emergence and evolution of a prevalent new SARS-CoV-2 variant in the United States. *BioRxiv*. 2021. P. 1–21.
21. Sampath S. et al. Pandemics throughout the history. *Cureus*. 2021. Vol. 13. № 9. P. 1–9.
22. The Lancet Infectious Diseases. COVID-19, a pandemic or not? *Lancet Infect Dis*. 2020 Vol. 20. P. 383.
23. The WHO. URL: https://www.who.int.
24. Thomas E. et al. SARS-CoV-2 and variant diagnostic testing approaches in the United States. *Viruses*. 2021. Vol. 13. № 12. P. 1–14.
25. Turley C. B. et al. Modifiers of COVID-19 vaccine efficacy: Results from four COVID-19 prevention network efficacy trials. *Vaccine*. 2023. Vol. 41. № 33. P. 4899–4906.
26. Wesselingh R. Prevalence, pathogenesis and spectrum of neurological symptoms in COVID-19 and post-COVID-19 syndrome: a narrative review. *Medical Journal of Australia*. 2023. Vol. 219. № 5. P. 230–236.
27. Yewdell J. W. Antigenic drift: understanding COVID-19. *Immunity*. 2021. Vol. 54. № 12. P. 2681–2687.
28. Young M. et al. Covid-19: virology, variants, and vaccines. *BMJ medicine*. 2022. Vol. 1. № 1. P. 1–21.
29. Younger D. S. Coronavirus 2019: clinical and neuropathological aspects. *Current Opinion in Rheumatology*. 2021. Vol. 33. № 1. P. 49–57.

REFERENCES

1. Holyk, S. V. (2019). Kontsept OLD AGE v naukovii kartyni svitu (na materiali anhlomovnoi medychnoi terminolohii) [Concept OLD AGE in the scientific world view (based on english medical terminology)]. *Naukovyi zhurnal Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti «Lvivskyi filolohichnyi chasopys».* № 6. pp. 32–38 [in Ukrainian].
2. Kozlova, T. O., & Khvostyk, M. M. (2017). Kohnityvno-komunikatyvni osoblyvosti aktualizatsii kontseptom OBERTALNYY RUKH u brytans'komu naukovomu dyskursi [The Concept of ROTATION in the British English Scientific Discourse: Cognitive and Communicative Aspects.]. Nova filolohiia, № 69, pp. 99–107 [in Ukrainian].
3. Kornieva, S. Y. (2010). Kontsept mentality/mentation u naukovomu dyskursi (na materiali naukovykh periodychnykh vydan') [The concept of mentality/mentation in scientific discourse (based on scientific periodicals)]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu Ostroz'ka akademiia. Seriia: Filolohichna*, №13, pp. 329–336 [in Ukrainian].

4. Muntyan, L. V. (2014). Semantychnyi klasy diieslov v aktualizatsii kontseptom globalisation u naukovomu dyskursi [Semantic classes of verbs in the actualization of the concept globalisation in scientific discourse]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu Ostroz'ka akademiia. Seriia: Filolohichna*, № 42, pp. 112–115 [in Ukrainian].
5. Serebrianska, I. M. (2019). Kontsept osvita v dyskursyvnykh vymirakh [The concept education in discourse measurements]: dys. … na zdobuttia naukovoho stupenia d. filol. nauk za spetsialnistiu 10.02.01 – ukrainska mova. Kyiv, 525 p. [in Ukrainian].
6. Andre, M., et al. (2023). From alpha to omicron: how different variants of concern of the SARS-Coronavirus-2 impacted the world. Biology, Vol. 12, № 9, P. 1–22 [in English].
7. Bauer, J. M., & Morley, J. E. (2021). COVID-19 in older persons: the role of nutrition. Current Opinion in Clinical Nutrition & Metabolic Care, Vol. 24, № 1, P. 1–3 [in English].
8. Blann, A. D., & Heitmar, R. (2022). SARS-CoV-2 and COVID-19: a narrative review. British Journal of Biomedical Science, Vol. 79, P. 1–21 [in English].
9. Borczuk, A. C., & Yantiss, R. K. (2022). The pathogenesis of coronavirus-19 disease. Journal of Biomedical Science, Vol. 29, № 87, P. 1–15 [in English].
10. Brant, A. C., Tian, W., Majerciak, V., et al. (2021). SARS-CoV-2: from its discovery to genome structure, transcription, and replication. Cell & Bioscience, Vol. 11, № 136, pp. 1–17 [in English].
11. Down, B., et al. (2020). Novel coronavirus (COVID-19) infection: What a doctor on the frontline needs to know. Annals of Medicine and Surgery, Vol. 55, pp. 24–29 [in English].
12. Gaussen, A., et al. (2021). Evidence of SARS-CoV-2 infection in cells, tissues, and organs and the risk of transmission through transplantation. Transplantation, Vol. 105, № 7, P. 1405–1422 [in English].
13. Gorbalenya, A. E., et al. (2020). Severe acute respiratory syndrome-related coronavirus: The species and its viruses–a statement of the Coronavirus Study Group. BioRxiv, P. 1–15 [in English].
14. Jacobs, J. L., Haidar, G., & Mellors, J. W. (2023). COVID-19: challenges of viral variants. Annual Review of Medicine, Vol. 74, № 1, P. 31–53 [in English].
15. Jones, D. S. (2020). History in a crisis-lessons for Covid-19. New England Journal of Medicine, Vol. 382, № 18. P. 1681–1683 [in English].
16. Kiely, P., et al. (2021). Severe acute respiratory syndrome coronavirus-2: implications for blood safety and sufficiency. Vox Sanguinis, Vol. 116, № 2, P. 155–166 [in English].
17. Larsen, J. R., et al. (2020). Modeling the onset of symptoms of COVID-19. Frontiers in Public Health, Vol. 8, P. 1–14 [in English].
18. Mackenzie, J. S., & Smith, D. W. (2020). COVID-19 – a novel zoonotic disease: a review of the disease, the virus, and public health measures. Asia Pacific Journal of Public Health, Vol. 32, № 4, P. 145–153 [in English].
19. Nichols, G. L., et al. (2021). Coronavirus seasonality, respiratory infections and weather. BMC Infectious Diseases, Vol. 21, P. 1–15 [in English].
20. Pater, A. A., et al. (2021). Emergence and evolution of a prevalent new SARS-CoV-2 variant in the United States. BioRxiv, P. 1–21 [in English].
21. Sampath, S., et al. (2021). Pandemics throughout the history. Cureus, Vol. 13, № 9, 1–9 [in English].
22. The Lancet Infectious Diseases. (2020). COVID-19, a pandemic or not? Lancet Infect Dis, Vol. 20, P. 383 [in English].
23. The WHO. veb-sait. Retrieved from: https://www.who.int [in English].
24. Thomas, E., et al. (2021). SARS-CoV-2 and variant diagnostic testing approaches in the United States. Viruses, Vol. 13, № 12, P. 1–14 [in English].
25. Turley, C. B., et al. (2023). Modifiers of COVID-19 vaccine efficacy: Results from four COVID-19 prevention network efficacy trials. Vaccine, Vol. 41, № 33, P. 4899–4906 [in English].
26. Wesselingh, R. (2023). Prevalence, pathogenesis and spectrum of neurological symptoms in COVID-19 and post-COVID-19 syndrome: a narrative review. Medical Journal of Australia, Vol. 219, № 5, P. 230–236 [in English].
27. Yewdell, J. W. (2021). Antigenic drift: understanding COVID-19. Immunity, Vol. 54, № 12, P. 2681–2687 [in English].
28. Young, M., et al. (2022). Covid-19: virology, variants, and vaccines. BMJ Medicine, Vol. 1, № 1, P. 1–21 [in English].
29. Younger, D. S. (2021). Coronavirus 2019: clinical and neuropathological aspects. *Current Opinion in Rheumatology*. Vol. 33, № 1, P. 49–57 [in English].

Дата надходження статті: 23.06.2025
Дата прийняття статті: 27.06.2025
Опубліковано: 30.09.2025

УДК 811.111'373.231-055.1«202»
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.5

СЕМАНТИЧНА ВМОТИВОВАНІСТЬ БРИТАНСЬКИХ ЧОЛОВІЧИХ ІМЕН (НА МАТЕРІАЛІ НАЙБІЛЬШ ПОПУЛЯРНИХ БРИТАНСЬКИХ ІМЕН 20-Х РОКІВ XXI СТОЛІТТЯ)

Ельдар Веремчук
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізького національного університету
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-2926-2090
e-mail: eldar.veremchuk@gmail.com

Оксана Шевчук
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізького національного університету
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-6565-7930
e-mail: oksanashevchuk1@gmail.com

Анотація. *У статті розглянуто проблему семантичної вмотивованості британських чоловічих імен, які були найпопулярнішими у Великій Британії впродовж 20-х років XXI століття. Здійснено етимологічний аналіз антропонімів з урахуванням їх внутрішньої форми, концептуального навантаження й соціокультурного контексту. Обґрунтовано, що попри значне розмаїття походження імен – від староанглійських і латинських до івритських і кельтських джерел – у багатьох із них зберігається первинна семантична мотивація, яка відображає ключові риси, цінності й архетипи британського суспільства. Дослідження базується на офіційній статистиці популярних імен і враховує міждисциплінарний підхід до аналізу із залученням лінгвістичних методів, серед яких – методи ономастики, культурології та когнітивної семантики. У результаті дослідження встановлено, що частина імен репрезентує релігійно-міфологічні уявлення (Noah, Jacob/James, Oscar), частина має професійну (George, Connor) або географічну (Luke) мотивацію, однак найбільша група відображає індивідуальні характеристики або уявлення про бажані якості чоловіка (Harry, Neil, William, Ethan, Charles тощо). Особлива увага приділена виявленню когнітивних першообразів, що стали основою для формування семантичного змісту антропоніма. Підтверджено гіпотезу, що імена є не випадковими номінаціями, а функціонують як лінгвокультурні маркери, що фіксують у мовній свідомості значущі соціальні й історичні сенси. Теоретичну цінність дослідження становить уточнення класифікаційних ознак офіційних імен, а також виявлення закономірностей семантичного зсуву – від первинної номінації до сучасного сприйняття імені в суспільстві. Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання в курсах лексикології, культурної лінгвістики, антрополінгвістики й під час укладання електронних ономастичних баз. У перспективі дослідження може бути розширене за рахунок аналізу жіночих імен, а також порівняльного вивчення антропонімів у типологічно споріднених мовах, що дасть змогу виявити спільні й унікальні риси культурної мотивації іменування в європейських традиціях.*

Ключові слова: *антропонім, етимологія, когнітивний образ, ономастика, лінгвокультурологія.*

© Е. Веремчук, О. Шевчук, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

SEMANTIC MOTIVATION OF BRITISH MALE NAMES (BASED ON THE MOST POPULAR BRITISH NAMES OF THE 20S OF THE XXI CENTURY)

Eldar Veremchuk
Doctor of Philology, Professor,
Professor at the Department of English Philology and Linguodidactics
Zaporizhzhia National University
Zhukovskyi Str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2926-2090
e-mail: eldar.veremchuk@gmail.com

Oksana Shevchuk
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology and Linguodidactics
Zaporizhzhia National University
Zhukovskyi Str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-6565-7930
e-mail: oksanashevchuk1@gmail.com

Abstract. *The article addresses the issue of the semantic motivation behind British male names that were the most popular in the United Kingdom during the 2020s. An etymological analysis of anthroponyms is conducted, taking into account their internal form, conceptual load, and sociocultural context. It is argued that despite the wide variety of name origins – from Old English and Latin to Hebrew and Celtic sources – many of these names retain their original semantic motivation, reflecting key traits, values, and archetypes of British society. The study is based on official statistics of name popularity and employs an interdisciplinary approach, incorporating linguistic methods such as onomastics, cultural studies, and cognitive semantics. The findings show that some names reflect religious and mythological notions (e.g., Noah, Jacob/James, Oscar), others convey professional (George, Connor) or geographical (Luke) motivation, while the largest group denotes individual traits or culturally desirable male characteristics (e.g., Harry, Neil, William, Ethan, Charles). Special attention is paid to identifying cognitive prototypes that underlie the semantic content of these anthroponyms. The hypothesis that names are not random labels but function as linguocultural markers encoding socially and historically significant meanings in the collective linguistic consciousness is confirmed. The theoretical value of the study lies in clarifying classification features of official names and revealing patterns of semantic shift, from the original nomination to the modern social perception of a name. The practical significance of the findings includes their applicability in courses on lexicology, cultural linguistics, and anthropolinguistics, as well as in the development of electronic onomastic databases. Future research may expand to include female names and comparative analysis of anthroponyms in typologically related European languages, which would help uncover common and unique traits in name-giving motivations across European traditions.*

Key words: *anthroponym, etymology, cognitive prototype, onomastics, linguocultural studies.*

Постановка проблеми. Антропонімія є одним із ключових розділів ономастики, що відображає не лише мовні закономірності, а й глибокі соціокультурні, історичні та ментальні характеристики певного етносу. Особливе місце в цьому контексті посідає семантична вмотивованість імен, що дає змогу простежити зв'язок між формою антропоніма та його внутрішнім змістом. У сучасному англомовному суспільстві, зокрема у Великій Британії, імена залишаються не лише засобом ідентифікації, а й маркером певних соціальних очікувань, традицій, символів і культурних архетипів.

Нині існують численні дослідження, присвячені цій тематиці. Зокрема, у фокус західних досліджень потрапляли принципи надання імен і їх значення [1; 2]; природа англомовних прізвищ [3]; методи пошуку «ідеального» імені для дитини [4]. У вітчизняному мовознавстві вчені досліджували частотність чоловічих антропонімів у фразеології, фокусуючись на їх узагальненому значенні й фонетичних асоціаціях [5], дискусії в соцмережах про паспортні імена та гіпокористики, що є маркерами національної ідентичності [6]; робили кількісний аналіз змін іменної структури в реєстраційних даних другої половини XX століття [7].

Попри велику кількість досліджень з історії та структури англійських особових імен,

проблема семантичної вмотивованості сучасних антропонімів, зокрема найпоширеніших чоловічих імен початку XXI століття, залишається недостатньо вивченою та водночас актуальною, оскільки тенденції надання імен постійно змінюються під дією лінгвальних та екстралінгвальних чинників.

Мета і завдання статті. Метою статті є виявлення й аналіз семантичної вмотивованості найбільш популярних британських чоловічих імен 20-х років XXI століття з погляду їх етимологічного походження, внутрішньої форми та концептуального навантаження.

Для досягнення поставленої мети передбачається виконання таких завдань:

– визначити перелік найуживаніших британських чоловічих імен на основі офіційної реєстраційної статистики;

– проаналізувати внутрішню форму кожного антропоніма з урахуванням етимологічного, лексичного й культурного контекстів;

– здійснити класифікацію імен за типами семантичної вмотивованості;

– з'ясувати, які риси особистості, соціальні ролі або культурні константи закріплено у внутрішній формі антропонімів.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є британські чоловічі імена, найбільш поширені у 20-х роках XXI століття, за офіційними реєстраційними даними Великої Британії. Предметом дослідження є семантична вмотивованість цих імен, що проявляється через їх внутрішню форму й концептуальні значення, зафіксовані в мовній і культурній свідомості англомовного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Антропоніміка – це галузь ономастики, яка досліджує людські імена та їх окремі складники, зокрема походження, еволюцію й закономірності їх функціонування. Таким чином, об'єктом дослідження антропоніміки є антропоніми, до яких належать особисті імена, патроніми (імена по батькові), прізвища, прізвиська, псевдоніми, криптоніми, а також найменування міфологічних, фольклорних і літературних персонажів. В англомовній антропоніміці одним із ключових питань є проблема класифікації антропонімів. Учені виділяють офіційні імена (дані людям при народженні, які включають ім'я по батькові та прізвище), прізвиська (набуваються людиною під час життя й частіше за все виражають певні характерні її риси) і змішані (комбінація офіційного імені людини та прізвиськ) [8]. Загалом найбільш широкою класифікацією людських власних імен є класифікація, розроблена М. Кемпбелом, і до основних їх типів належать:

– *first name (given name)* – ім'я, яке батьки присвоюють дитині під час народження;

– *middle name* – ім'я, яке розташовується між іменем і прізвищем;

– *patronym* – ім'я, яке походить від імені батька;

– *matronym* – ім'я, яке походить від імені матері;

– *last name* – прізвище;

– *nomen* – ім'я, яке позначає рід;

– *cognomen* – прізвисько, яке передавалося від батька до сина і становило частину родового імені;

– *nickname* – прізвисько, яке людина отримує під час життя, що відображає певні її характерні риси;

– *pet name* – ім'я, яке вживається для того, щоб виражати ніжність до близької чи коханої людини [9, с. 84].

У сучасній англійській мові актуальними є лише *name, middle name, last name*, які мають офіційний статус, і *nickname* й *pet name*, які є неофіційними іменами людей. Такі типи антропонімів, як *nomen, cognomen, matronym*, у сучасному англомовному суспільстві не є актуальними, як зазначають дослідники [10], належать до епохи Стародавнього Риму.

Інша класифікація імен представив Д. І. Єрмолович, вона об'єднує всі імена, які індивідуалізують людей під терміном персоналії. Загалом учений виділяє три групи персоналій:

– антропоніми – офіційно присвоєні імена;

– прізвиська – альтернативні неофіційні іменування людей;

– змішані іменування – включають офіційні імена та прізвиська [11, с. 37].

Однією з проблем дослідження антропонімів є встановлення семантичних характеристик, які покладені в основу номінації [12]. Очевидним є той факт, що такі імена, як *pet name*, основуються на певних зовнішніх чи внутрішніх рисах людини, наприклад,

Mountain може використовуватися як прізвисько для кремезної особи чи *Wolf* – для агресивної.

Однак дещо складнішим є питання з визначенням мотивації офіційних імен. Спираючись на опрацьований матеріал, схиляємося до думки, що більш давні імена мають більший ступінь етимологічної вмотивованості, оскільки їх основою були номінації, що мали природу прізвиськ. Тому гіпотезою дослідження є те, що висвітлення первинної вмотивованості сучасних популярних чоловічих імен через аналіз їх етимології дасть змогу встановити семантико-когнітивні першообрази, які взяті за основу створення антропонімів.

Матеріалом дослідження стали найбільш поширені імена Великої Британії, які отримані шляхом суцільної вибірки з вебресурсів [13; 14], що надають валідні статистичні дані стосовно популярності чоловічих імен у Великій Британії. До таких імен належать *Oliver, Harry, George, Jacob, Noah, Charles, Thomas, Oscar, Connor, James, Ethan, Joe, Luke* й *Neil*. Задля встановлення першоообразів, які формують умотивованість зазначених антропонімів, проаналізуємо етимологію кожного з них окремо.

Антропонім *Oliver* походить від старофранцузького Olivier («оливкове дерево») або від германського Alfihar («ельф-господар») [15]. Обидві версії походження пов'язані з природною та міфологічною символікою: перша – з миролюбністю й родючістю (символіка оливи), друга – з магічною могутністю або надприродною природою. Внутрішня форма імені натякає на спорідненість людини з природою, уявну «казкову» зовнішність або харизму.

Ім'я *Harry*, зі староанглійського hergian («грабувати, плюндрувати») [15], уособлює воєнну активність та агресивність. Воно відображає історичні реалії англосаксонського періоду, зокрема набіги вікінгів. Отже, внутрішня форма цього імені містить елемент соціального страху або могутності, що приписувався його носіям.

Антропонім *George* (від грецького ge – «земля» й ergon – «робота») [15] у внутрішній формі відображає осіле землеробське життя. Це ім'я є прикладом «професійної» етимології, де внутрішня форма безпосередньо вказує на основний вид діяльності – сільське господарство.

Ім'я *Jacob* запозичене з івриту Ya'aqobh і має значення «утікач», «той, хто тікає» [15]. Виходячи з біблійного наративу, це ім'я також може нести семантику хитрості, уникнення небезпеки, але водночас обраності, тому маємо констатувати, що воно містить глибокий релігійний і психологічний підтекст.

Одиниця *Noah* (з івриту Noach – «спокій», «відпочинок») є релігійним антропонім, пов'язаним із біблійною традицією [15]. Внутрішня форма може символізувати миротворчість, віру, а також внутрішню врівноваженість.

Ім'я *Charles*, що походить від німецького Karl («чоловік», «воїн», «наречений») [15], у внутрішній формі має вказівку як на біологічну стать, так і на риси характеру, зокрема чоловічу доблесть, мужність або належність до певного роду.

Thomas, з арамейського ta'oma – «близнюк», є прикладом імені, яке відображає біологічну або візуальну ідентичність [15]. Така семантика могла бути важливою в малих соціумах, де близнюки мали особливий статус або вважалися знаком долі.

Антропонім *Oscar*, складене з елементів Os- («Бог») і -gar («спис»), утілює образ воїна, який має божественну підтримку або виконує сакральну функцію [15]. Етимологія цього імені наділяє носія рисами сили, відваги та справедливості, гіпотетично, воїна-захисника.

Ім'я *William* має давньогерманський корінь willio («воля») і символізує незалежність, внутрішню силу, рішучість [15]. Така етимологія підкреслює автономність особистості, що могла мати значення в часи феодального устрою.

Connor, зі староанглійського cunnere – «той, хто наглядає», «інспектор» [15], позначає соціальну функцію наглядача, контролера. Внутрішня форма пов'язана з професійним статусом.

James, латинізована форма імені Jacob, поділяє ту саму семантику, що й останнє, означає «той, хто тримається за п'яту» [15]. Ця Біблійна алюзія на царя Іакова, який народився після свого брата Іова, проте забрав його первородство, зробило ім'я символом влади й престижу.

Ethan – з івриту ethan («міцний, постійний») – має яскраво виражену якісну характеристику [15]. Внутрішня форма відображає ідеали незламності, фізичної та моральної сили.

Joe, як зменшена форма Joseph, інтерпретується як «звичайна» людина. В англомовній культурі ім'я Joe стало стереотипом пересічного громадянина (напр. «average Joe») [15], що свідчить про знеособлення, але й одночасну універсальність.

Luke, з латинського Lucas, має географічне походження (від області Луканія) [15]. Ім'я є вказівкою на місце народження або походження носія, що було важливим маркером ідентичності в стародавніх суспільствах.

Neil, з кельтського «переможець», «чемпіон», уособлює військову доблесть, успішність у боротьбі [15]. Ім'я має яскраво виражений мотиваційний зміст, імовірно, виконувало апотропейну (захисну) функцію.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Аналіз етимології найбільш поширених британських чоловічих імен виявив широке розмаїття внутрішніх форм, які відображають міфологічні, релігійні, професійні, соціальні, географічні й особистісні аспекти. За результатами класифікації можемо констатувати таке:

– 3 імені (20%) мають релігійно-міфологічну основу (*Noah*, *Oscar*, *Jacob/James*),

– 2 імені (13%) відображають професійну належність (*George*, *Connor*),

– 7 імен (46%) містять якісну характеристику особистості (*Harry*, *Ethan*, *William*, *Neil*, *Joe*, *Oliver*, *Charles*),

– 2 імені (13%) указують на біологічну або географічну ідентичність (*Thomas*, *Luke*).

Таким чином, імена є не довільним «набором» звуків, а становлять важливу культурну матрицю, у якій збережено соціально значущі риси: статус, родовід, цінності, світоглядні уявлення. Етимологічний зміст багатьох антропонімів вказує на глибоку укоріненість у культурному, релігійному чи професійному контексті, демонструючи сталість певних уявлень про ідеального чоловіка в британському соціумі.

Перспективою подальших досліджень є розширення аналізу, включаючи жіночі імена, а також зіставлення семантичної структури британських антропонімів із відповідними системами інших європейських культур (зокрема германських, романських, слов'янських), що дасть змогу виявити типологічні подібності й відмінності в мотивації іменування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hough C. The Oxford Handbook of Names and Naming. Oxford : Oxford University Press, 2016. 800 p.
2. Hough C. Names and Naming: People, Places, Perceptions and Power. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2021. 240 p.
3. Hanks P., Coates R., McClure P. The Oxford Dictionary of Family Names in Britain and Ireland. Oxford : Oxford University Press, 2016. 2624 p.
4. Wattenberg L. The Baby Name Wizard: A Magical Method for Finding the Perfect Name for Your Baby. 3rd ed. New York : Harmony Books, 2013. 544 p.
5. Лонська Л. І. «Антропоніми в складі українських паремій: лінгвостатистичне дослідження». 2020. URL: https://ling-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2697?utm_source (дата звернення: 21.06.2025).
6. Malash O. Офіційна та неофіційна антропонімія українців: лінгвофілософські питання. Львівський філологічний часопис. 2022. № 11. С. 128–135. URL: https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/philology/article/view/2423 (дата звернення: 21.06.2025).
7. Бачинська Г. В. «Динаміка особових імен як знаків ідентифікації… Тернопіль». 2021. URL: https://zum.onu.edu.ua/article/view/235526 (дата звернення: 20.06.2025).
8. Потебня О. О. Естетика і поетика слова : збірник. Київ : Мистецтво, 1985. 302 с.
9. Campbell M. The theory of speech and language. Oxford : The Clarendon Press. 386 p.
10. Шипко М. Специфіка антропоніма як одиниці номінації в англійській мові. Південний архів. Серія «Філологічні науки». 2009. Вип. 46. С. 116–120.
11. Бойван О. С., Ковтун О. В. Антропоніми та їх ключові характеристики у книгах Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер». Вчені записки ТНУ імені Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». 2020. Т. 31 (70). № 2. Ч. 2. С. 35–41.
12. Олійник Т. С. Семантичні та функціональні характеристики символічних власних імен в сучасній англійській мові : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2001. 21 с.
13. Office for National Statistics. URL: https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/livebirths/bulletins/babynamesenglandandwales/2021 (accessed: 20.06.2025).

14. Daily Mail Online. URL: https://www.dailymail.co.uk/news/article-11286413/How-Britains-popular-baby-names-changed-generation.html (accessed: 21.06.2025).
15. Etymology dictionary. URL: https://www.etymonline.com/ (accessed: 20.06.2025).

REFERENCES

1. Hough, C. (2016). The Oxford handbook of names and naming. Oxford: Oxford University Press.
2. Hough, C. (2021). Names and naming: People, places, perceptions and power. Edinburgh: Edinburgh University Press.
3. Hanks, P., & Coates, R., & McClure, P. (2016). The Oxford dictionary of family names in Britain and Ireland. Oxford: Oxford University Press.
4. Wattenberg, L. (2013). The baby name wizard: A magical method for finding the perfect name for your baby (3rd ed.). New York: Harmony Books.
5. Lonska, L. I. (2020). Antroponimy v skladi ukrainskykh paremii: linhvostatystychne doslidzhennia [Anthroponyms in Ukrainian proverbs: A linguistic and statistical study]. *Naukovi pratsi Cherkaskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Filolohichni nauky*. Retrieved from: https://ling-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2697 [in Ukrainian].
6. Malash, O. (2022). Ofitsiina ta neofitsiina antroponimiia ukraintsiv: linhvofilosofski pytannia [Official and unofficial anthroponymy of Ukrainians: Linguophilosophical issues]. *Lvivskyi filolohichnyi chasopys,* 11, 128–135. Retrieved from: https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/philology/ article/view/2423 [in Ukrainian].
7. Bachynska, H. V. (2021). Dynamika osobovykh imen yak znakiv identyfikatsii [The dynamics of personal names as identification signs]. *Zbirnyk ukrainskoho movoznavstva*. Retrieved from: https://zum.onu.edu.ua/article/view/235526 [in Ukrainian].
8. Potebnia, O. O. (1985). Estetyka i poetyka slova: Zbirnyk [Aesthetics and poetics of the word: Collection]. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].
9. Campbell, M. (n.d.). The theory of speech and language. Oxford: The Clarendon Press.
10. Shipko, M. (2009). Spetsyfika antroponima yak odynytsi nominatsii v anhliiskii movi [Specificity of anthroponym as a unit of nomination in the English language]. *Pivdennyi arkhiv. Seriia: Filolohichni nauky,* 46, 116–120 [in Ukrainian].
11. Boivan, O. S., & Kovtun, O. V. (2020). Antroponimy ta yikh kliuchovi kharakterystyky u knykhakh Dzh. K. Roulinh "Harri Potter" [Anthroponyms and their key features in J. K. Rowling's «Harry Potter» books]. *Vcheni zapysky TNU imeni Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii, 31*(70)(2, Ch. 2), 35–41 [in Ukrainian].
12. Oliinyk, T. S. (2001). Semantychni ta funktsionalni kharakterystyky symvolichnykh vlasnykh imen v suchasnii anhliiskii movi: Avtoreferat dysertatsii … kandydata filolohichnykh nauk [Semantic and functional characteristics of symbolic proper names in modern English: PhD thesis abstract]. Kyiv [in Ukrainian].
13. Office for National Statistics. (2021). Baby names in England and Wales. Retrieved from: https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/livebirths/bulletins/babynamesenglandandwales/2021.
14. Daily Mail Online. (2022). How Britain's popular baby names changed by generation. Retrieved from: https://www.dailymail.co.uk/news/article-11286413/How-Britains-popular-baby-names-changed-generation.html.
15. Online Etymology Dictionary. (n.d.). Retrieved from: https://www.etymonline.com/.

Дата надходження статті: 26.06.2025
Дата прийняття статті: 01.07.2025
Опубліковано: 30.09.2025

УДК 821.161.2.09(092):82-21-343
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.6

МІФ, БІБЛІЯ І СЛОВО: КОМУНІКАТИВНИЙ ВИМІР ДРАМ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Світлана Винар
старший викладач кафедри філології
ЗВО «Український католицький університет»
вул. Іларіона Свєнціцького, 17, м. Львів, Україна
orcid.org/0000-0001-8046-497X

Анотація. *У статті досліджується комунікативний вимір драматургії Лесі Українки крізь призму використання міфологічних і біблійних сюжетів. Авторка творить художній діалог не лише з античною та християнською традиціями, а й із реальністю свого часу, актуалізуючи вічні теми віри, жертовності, свободи та морального вибору. Міфологізм і сакральність, що є одними з основних компонентів творчого методу Лесі Українки, дають їй змогу створювати образи й глибокі символи, які відображають не лише загальнолюдські, а й національні цінності. Комунікація через ці образи забезпечує глибокий діалог між автором і читачем, де міфологічний код і сакральні мотиви стають важливими ключами до розуміння духовних пошуків героїв і соціальних проблем епохи. Особливо це проявляється в драматичних поемах, де міфологічні мотиви чи християнські теми переплітаються з моральними дилемами, де герої зіштовхуються з власними внутрішніми й зовнішніми конфліктами.*

У розвідці акцентовано увагу на драмах «Одержима» й «Іфігенія в Тавріді», у яких персонажі є носіями глибоких філософських і духовних смислів. Аналізується, як через слово, монолог герої здійснюють комунікацію та як ця комунікація віддзеркалює внутрішній світ людини на межі особистого й суспільного. Монологи стають не тільки місцем для розкриття душі персонажа, а й своєрідним шляхом, через який читачі можуть проникнути у внутрішній світ героя, побачити його сумніви, пошуки й моральний вибір. Такий підхід дає авторці змогу створити багатогранні образи, що залишають простір для інтерпретацій і дають можливість читачам самостійно заглибитися в пошук смислів.

Письменниця оригінально переосмислює відомі традиційні сюжети, розриваючи стереотипи їх сприйняття, що сприяє новому осмисленню їх у контексті української літератури. Це стає можливим завдяки осучасненню онтологічного й поведінкового коду, а також через трактування традиційних подій та образів у світлі сучасного, зокрема національного, світогляду.

Ключові слова: *міфологізм, латинська мова, сакральність, комунікація, монолог, символ, драма, автор, читач, текст.*

MYTH, BIBLE AND WORD: THE COMMUNICATIVE DIMENSION OF LESYA UKRAINKA'S DRAMAS

Svitlana Vynar
Senior Teacher at the Department of Philology
Ukrainian Catholic University
Ilarion Sventsitsky Str., 17, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8046-497X

Abstract. *The article aims to investigate the communicative dimension of Lesya Ukrainka's drama through the prism of the use of mythological and biblical plots. The author creates an artistic dialogue not only with ancient and Christian traditions, but also with the reality of her time, actualizing the eternal themes of faith, sacrifice, freedom and moral choice. Mythology and sacredness, which are the main components of Lesya Ukrainka's creative method, allow her to create images and deep symbols that reflect not only universal, but also national values. Communication through these images provides a deep dialogue between the author and the reader, where the mythological code and sacred motifs become important keys to understanding the spiritual quest of the heroes and the social problems of the era. This is especially evident in dramatic*

© С. Винар, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

poems, where mythological motifs or Christian themes are intertwined with moral dilemmas, where the characters face their own internal and external conflicts.

The research focuses on the dramas "The Possessed" and "Iphigenia in Tauris", in which the characters act as bearers of deep philosophical and spiritual meanings. It analyzes how the characters communicate through words and monologues, and how this communication reflects the inner world of a person on the edge of the personal and the social. Monologues become not only a place for revealing the character's soul, but also a kind of path through which readers can penetrate the hero's inner world, see his doubts, searches and moral choices. This approach allows the author to create multifaceted images that leave room for interpretations and give readers the opportunity to independently immerse themselves in the search for meanings.

The writer interprets well-known traditional plots in an original way, breaking stereotypes of their perception, which contributes to a new understanding of them in the context of Ukrainian literature. This becomes possible due to the modernization of their ontological and behavioral code, as well as through the interpretation of traditional events and images in the light of a modern, in particular national, worldview.

Key words: *mythology, Latin, sacredness, communication, monologue, symbol, drama, author, reader, text.*

Постановка проблеми. Осмислення творчої спадщини Лесі Українки, філософсько-релігійні аспекти її драматургії завжди перебувають у центрі уваги літературознавців. Дослідження таких учених, як М. Жулинський, В. Сулич, Г. Сивокінь, Т. Гундорова, І. Бетко, В. Погребенник, Л. Мороз, О. Турган, Я. Поліщук, С. Павличко, виявили, зокрема, нові підходи до інтерпретації творчості Лесі Українки в контексті християнства. Виокремлюється ідея, що Леся Українка розглядала Біблію та християнство як явище культури, що є носієм багатовікового духовного досвіду людства, з якого вона черпала ідеї для створення яскравих художніх образів. Використовуючи біблійну символіку, авторка зберігала первісний морально-етичний зміст цих образів, прагнучи вживити в українську суспільну свідомість християнські духовні цінності. Будучи глибоко вкоріненою в культурні й літературні традиції, Леся Українка часто зверталася також до образів античної міфології, перетворюючи їх через призму українського контексту. Вона знаходила в міфах античності універсальні теми, які могли б відобразити складні моральні, філософські та соціальні питання, актуальні для її часу.

Мета і завдання статті. Із цієї точки зору цілком оправданим є дослідження міфів і біблійних мотивів драм Лесі Українки в комунікативному аспекті, а саме: як змінюється їх інтерпретація в сучасному контексті; наскільки твори української поетеси є «комунікативно відкритими» до сучасного реципієнта (читача, глядача, інтерпретатора). Це дало б змогу з'ясувати механізми передачі (і сприйняття) ідей через символіку в рамках автор-читач-контекст.

Предмет та об'єкт дослідження. У дослідженні зосередимося на християнських («Одержима») і міфологічних («Іфігенія в Тавриді») мотивах у творчості Лесі Українки, розглядаючи їх трансформацію, переосмислення й авторську інтерпретацію.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Згідно з ідеями послідовників рецептивної естетики (Г.-Ґ. Ґадамер, Г. Р. Яусс, В. Ізер та інші), смисл твору відкривається по різному залежно від діалогу між текстом і читачем. Символ відкриває можливі сюжетні ходи, але не визначає, який саме з них буде обрано. Автор, що опрацьовує традиційний матеріал, уносить у текст свої культурні коди, асоціації та власний досвід, які можуть значно відрізнятися від первинних. Головним в обробці традиційних сюжетів є авторське сприйняття й інтерпретація, а ступінь змін, які зазнає сюжет, визначає оригінальність авторського підходу та глибину рецепції.

Про множинність перспектив, із яких можна розглядати будь-який твір, а також про шляхи трансформації традиційного образу чи мотиву, зокрема, у контексті інтерпретації йдеться в роботах італійського літературознавця Умберто Еко [1]. Він стверджує концепцію «відкритого твору», що передбачає можливість багатогранного прочитання тексту, залежно від культурного контексту та сприйняття читача. Однією з причин такої множинності смислів є символічна природа художнього твору, зазначає Марк Гольберг [2]. Ця природа поєднує як конкретно-історичні, так і загальнолюдські, локальні й універсальні аспекти. Саме завдяки цьому художні твори, зокрема образи античності, набувають гли-

бокого інтерпретаційного потенціалу. Однак навіть при множинності трактувань традиційний сюжет потребує збереження своєї структурно-семантичної основи, оскільки це робить його значущим культурним явищем, що зберігає рецепційну й комунікаційну цінність.

У контексті цієї проблематики Соломія Павличко [3] визначає творчість Лесі Українки як амбівалентну. Поетеса намагалася знайти «свою» традицію в українській культурі, водночас неповністю звільняючись від попередніх традицій. Така амбівалентність впливала на інтерпретацію традиційних сюжетів, які Леся Українка часто прагнула націоналізувати, включаючи їх у коло національної культури. Цей підхід, що поєднує як новаторство, так і повагу до традиції, визначав особливості її творчості й робив її твори багатозначними, відкритими для різних трактувань, залежно від культурного контексту й історичного досвіду читачів. Твір-обробка у випадку Лесі Українки стає прикладом «наративного розгортання національного змісту», коли через використання символів, метафор і культурних метанарацій національний ідеал уписується в художній простір. Це дає змогу поєднати традиційний сюжет із національною дійсністю, що є характерним для творчості письменниці. Водночас у процесі обробки традиційних мотивів авторка створює новий підхід, який водночас ґрунтується на традиції та руйнує її, що особливо помітно в пізньому періоді її творчості.

Драматична сцена Лесі Українки «Іфігенія в Тавриді» опирається на відомий сюжет грецької міфології. Однак її значення виходить далеко за межі традиційної адаптації античного міфу. Українська письменниця не лише використовує класичну міфологію для розкриття глибинних внутрішніх переживань персонажів, а й інтерпретує її в контексті суспільно-політичної ситуації, що існувала на той час.

Драма «Іфігенія в Тавриді» посідає особливе місце серед творів, написаних на основі античних міфів. У цьому творі історична Таврида переплітається з почуттям туги за батьківщиною, а античний символізм органічно поєднується з філософськими роздумами про життя і смерть. Центральною ідеєю драми є любов до рідної землі, що розкривається через боротьбу між почуттями й думками героїні.

Образ Іфігенії, героїчної жриці, є не тільки міфологічним символом, а й алегорією безмежної любові до рідного краю. Її порятунок від смерті на жертовнику став початком її внутрішнього згасання в Тавриді. Як жриця, вона виконує свої обов'язки, але її серце залишилося в рідному краї. Спогади про Батьківщину, про «*вічную весну*» (тут і далі текст Лесі Українки цит. за [4]) Арголіди зігрівають душу Іфігенії, навіть коли вона перебуває далеко від дому. Її погляд спрямований на море, на рідну Грецію, а слова про рідний край звучать як вираз туги й ностальгії: «*А в серці тільки ти, / Єдиний мій, коханий рідний краю*!».

Ліна Костенко [5] убачає в цьому українську модель ностальгії, зазначаючи, що кожен народ має свою специфічну ностальгію, зумовлену його історичним, політичним і культурним контекстом. Для древніх греків батьківщина була певним чином універсальною, бо їхня духовна й культурна ідентичність була тісно пов'язана з нею. Водночас для Лесі Українки та її персонажів ця туга за рідною землею набуває особливого національного звучання.

Тут доречно згадати запропонований Романом Інгарденом феномен комунікаційної невизначеності, що є важливим аспектом художнього простору. «Ділянки невизначеності» не мають чітко визначеного змісту, вони залишають простір для інтерпретацій і суб'єктивного сприйняття глядачем чи читачем, дають можливість для відкритості, стимулюють уяву реципієнта й дають змогу відкривати нові смисли. Завдяки цій невизначеності твір не обмежується лише одним класичним тлумаченням і залишається естетично відкритим для різних інтерпретацій, зберігаючи багатство значень. Тому навіть через традиційний сюжет Леся Українка здатна створити твір, що має сучасне, національно орієнтоване звучання, яке виходить за межі класичних канонів.

Отже, звертаючись до античної спадщини, Леся Українка не лише зберігає її основні мотиви, а й збагачує їх національними особливостями. Це дає змогу відобразити як менталітет українців, так й індивідуальну манеру поетеси. Соматизм серця (*Прости мене, величная богине! / Устами я слова сі промовляю, / А в серці їх нема*…), поєднаний з експресивними ремарками (*падає на коліна*

перед олтарем і простягає в розпачі руки до статуї), через які передається глибина почуттів героїні, де емоції переважають над розумом, відображає українську філософію серця, кордоцентричність. Цим латинським терміном (*cor, cordis – серце*) окреслюють «власне основу української душі, її чільний визначальний принцип, у річищі якого розглядається національна ментальність, розбудовуються відповідні світоглядні настанови» [6, с. 451]. Ця ідея емоційної глибини знаходить відгук у працях багатьох українських мислителів (Г. Сковорода, П. Куліш, М. Костомаров, П. Юркевич та інші).

Особливого характеру набуває комунікація з читачем у творах Лесі Українки через сакральні образи. Авторка акцентує універсальний трагізм, приреченість людини у світі без Бога. Це яскраво втілюється в драматичній поемі «Одержима», де тема гріха і спокути пов'язана з біблійним образом хресного шляху – символом, який виражає необхідність страждання для досягнення божественної істини. Міріам проходить цей шлях через власні страждання, що відображають прагнення до очищення й самопізнання.

Драматична поема, як зазначає літературознавець М. Сулятицький [7], має специфічні жанрові риси, серед яких – внутрішній психологічний конфлікт, монодраматизм, гостра словесна експресія та індивідуалізація образу. Тут особливо важливе те, як герой реагує на події навколо нього. У таких драмах зображуються не стільки події, скільки реакції героїв на ці події – їхні роздуми, переживання, рефлексії. Ці твори часто є монодрамами, де весь сюжет зосереджений на внутрішньому світі одного героя, його почуттях і роздумах, а функція діалогу або активної дії є допоміжною.

У разі «Одержимої» Лесі Українки це особливо яскраво проявляється. Тут не стільки зображено зовнішній конфлікт, скільки розвивається «фабула почуття», де головним є не дія, а глибоке переживання героїні. Її внутрішній світ, прагнення й боротьба з власними сумнівами створюють основний драматургічний контекст. Це і є суттю монодрами, де на першому плані – рефлексія героя над своїм становищем і світом навколо нього.

Проблематика драматичних поем «Іфігенія в Тавриді» й «Одержима», зокрема в морально-етичному вимірі, глибоко відображена й у системі семантико-стилістичних фігур. Мотив «невидимої провини» розкривається не лише через внутрішній світ персонажів, а й за допомогою цілісної системи мовно-виражальних засобів, що сприяють глибшому осмисленню ідейного змісту творів і моральних орієнтирів, важливих для самої авторки.

Одним із засобів вираження внутрішнього стану персонажа в драматичних поемах Лесі Українки є монолог. Як бачимо, у творах «Одержима» й «Іфігенія в Тавриді» він займає значно більше місця, ніж в інших її п'єсах, що можна пояснити спробою поетеси віднайти нові форми драматургії та відповідність формату драматичної поеми. Функція монологу не обмежується лише передачею думок і переживань персонажа. Він є основним способом розкриття душевного конфлікту й моральних суперечностей. Монологічна форма в цих творах не просто доповнює дію, а є засобом глибокої психологічної рефлексії. Проблеми, що обговорюються через монологи, стосуються глибинних переживань героїнь, які хоч і мають різні світогляди, але в обох випадках демонструють емоційні й моральні суперечності.

Акцент на комунікативному аспекті монологу дає змогу розкрити справжній зміст висловлювань, виявити внутрішні наміри героїні, її глибокий душевний стан, спектр переживань – від пригнічення до розпачу. Міріам усвідомлює причини самотності й страждань Месії, однак, навіть пізнавши істину, не може її прийняти, змиритися з байдужістю натовпу, «*глухонімого люду*» (тут і дальше цит. за [8]), що «*не прозрів*» або діє несвідомо, а також із байдужістю «*зрадливих учеників*», занурених у «*непробудний сон*». Усе це лише поглиблює її особисту трагедію: *«Я всіх і все ненавиджу за нього: /і ворогів, і друзів, і юрбу.../ ...і той закон / людський, що допустив невинно згинуть /і той закон небесний, що за гріх /безумних поколінь /вимагає страждання, крові й смерті соромної /того, хто всіх любив і всім прощав»*.

Монолог виконує важливу функцію у виявленні суб'єктивного світу героїні, адже саме в усамітненні людина здатна до найщиріших роздумів. У монолозі Іфігенії чітко простежуються переходи від однієї думки до іншої: від ностальгійних спогадів про Елладу та рідних – до осмислення власного теперішнього

становища, від обурення на несправедливість Мойр – до внутрішнього примирення з долею. Її монологічна мова сповнена експресивних мовних конструкцій. Зокрема, для посилення емоційного напруження активно використовуються риторичні фігури: риторичне звертання, що виражає головну ідею – любов до Батьківщини (*Аргосе, рідний мій! Єдиний мій, коханий рідний краю!*), риторичне питання, яке сприяє подальшому розвитку драматичної дії (*... А хто створив нас? Хто дав нам душу і святий вогонь?*), риторичне заперечення як реакція на ймовірне твердження (*Ні, се не варт нащадка Прометея!*) і риторичний оклик, що підкреслює усвідомлення Іфігенією свого обов'язку перед рідною землею (*Тяжкий твій спадок, батьку Прометею!*).

Згадані риторичні фігури допомагають створити динамічну картину внутрішнього конфлікту героя. Вони не тільки підсилюють емоційний ефект, а й органічно вбудовуються в структуру дії, допомагаючи читачеві глибше усвідомити моральні запитання, що стоять перед персонажем. Така монологічна форма є символом боротьби людини із самою собою і світом навколо, що надає глибини творчості Лесі Українки. Як зазначає Тамара Гундорова [9, с. 244], Леся Українка вводить в українську літературу твори, у яких домінує свобода авторської інтерпретації традиційних сюжетів, поєднуючи елементи класичної сюжетної основи з реаліями національного буття. Такий підхід розширює рецепційні горизонти української літератури, залучаючи до неї мотиви й образи, що раніше не мали загальнонаціонального знакового статусу (зокрема Іфігенія, численні біблійні сюжети). Завдяки художньому переосмисленню у творчості Лесі Українки ці образи набувають символічного значення й наповнюються ціннісною змістовністю.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Міфологізм і сакральність у драматичних поемах Лесі Українки є основними інструментами для вираження духовних пошуків, моральних питань і національних переживань. Використання міфів і релігійних образів дає авторці змогу глибоко осмислити моральні колізії, з якими стикаються її герої, а також звернутися до універсальних питань страждання, порятунку й віри. Комунікація через ці образи забезпечує глибокий діалог між автором і читачем, де міфологічний код і сакральні мотиви стають важливими ключами до розуміння духовних пошуків героїв і соціальних проблем епохи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / пер. з англ. М. Гірняк. Львів : Літопис, 2004. 384 с.
2. Гольберг М. Інтерпретаційний потенціал як герменевтична проблема. *Studia hermeneutica. Герменевтика тексту: між істиною і методом.* Дрогобич : Коло, 2003. С. 9–17.
3. Павличко С. Д. Дискурс модернізму в українській літературі : монографія. Київ : Либідь, 1997. 360 с.
4. Українка Л. Іфігенія в Тавріді. *Зібрання творів* : у 12 т. Київ : Наукова думка, 1975. Т. 1. С. 165–170.
5. Костенко Л. Поет, що йшов сходами гігантів. *Леся Українка. Драматичні твори.* Київ : Дніпро, 1989. С. 5–8.
6. Літературознавчий словник-довідник / під ред. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко. Київ : Академія, 1977.
7. Сулятицький М. Особливості трансформації загальнокультурної традиції в драматичних поемах Лесі Українки. *Дивослово.* 2000. № 11. С. 4–6.
8. Українка Л. Одержима. *Зібрання творів :* у 12 т. Київ : Наукова думка, 1976. Т. 3. С. 126–147.
9. Гундорова Т. ПроЯвлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Львів : Літопис, 1997. 300 с.

REFERENCES

1. Eko, U. (2004). Rol' chytacha. Doslidzhennia z semiotyky tekstiv [The role of the reader. Studies in the semiotics of texts]. 384 p. [in Ukrainian].
2. Holberh, M. (2003). Interpretatsiinyi potentsial yak hermenevtychna problema [Interpretative potential as a hermeneutic problem]. *Studia hermeneutica. Hermenevtyka tekstu: mizh istynoiu i metodom.* pp. 9–17 [in Ukrainian].
3. Pavlychko, S. D. (1997). Dyskurs modernizmu v ukrainskii literaturi [The Discourse of Modernism in Ukrainian Literature]. 360 p. [in Ukrainian].
4. Ukrainka, L. (1975). Ifigenija v Tavridi [Iphigenia in Tauris]. *Zibrannia tvoriv [Collection of works]*: u 12 t. Kyiv : Naukova dumka. vol. 1, pp. 165–170 [in Ukrainian].

5. Kostenko, L. (1989). Poet, shcho yshov skhodamy hihantiv [The Poet Who Walked the Giants' Stairs]. *Lesia Ukrainka. Dramatychni tvory.* pp. 5–8 [in Ukrainian].
6. Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk [Literary Reference Dictionary] / pid red. Hromiak R. T., Kovaliv Yu. I., Teremko V. I.). (1977) [in Ukrainian].
7. Suliatyts'kyi, M. (2000). Osoblyvosti transformatsii zahalnokulturnoi tradytsii v dramatychnykh poemakh Lesi Ukrainky [The Peculiarities of the transformation of the general cultural tradition in Lesya Ukrainka' dramatic poems]. *Dyvoslovo.* № 11. pp. 4–6 [in Ukrainian].
8. Ukrainka, L. Oderzhyma [The Possessed]. *Zibrannia tvoriv [Collection of works]: u 12 t.* Kyiv : Naukova dumka, 1976. vol. 3, pp. 126–147 [in Ukrainian].
9. Hundorova, T. (1997). ProIavlennia slova. Dyskursiia rannioho ukrains'koho modernizmu. Postmoderna interpretatiia [The Manifestation of the Word. The Discourse of Early Ukrainian Modernism. Postmodern interpretation]. 300 p. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 24.06.2025
Дата прийняття статті: 30.06.2025
Опубліковано: 30.09.2025

УДК 811.161.2’221:81’373.612.2
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.7

МЕТАФОРИЧНА ПРИРОДА ЛЮДСЬКИХ СЛІЗ

Наталія Войцехівська
доктор філологічних наук,
заступник директора з наукової роботи
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
вул. Нагірна, 13, м. Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0003-1856-6953
e-mail: nkvoitsehivska@vgpk.edu.ua

Анотація. *Стаття присвячена аналізу лінгвокогнітивних ознак плачу та сліз в українській мовній картині світу. Дослідження виконано з урахуванням положень теорії когнітивної, або концептуальної, метафори. Матеріалом слугували фрагменти з імпліцитною чи експліцитною номінацією слізної реакції, виокремлені методом суцільної вибірки з української літератури XX – початку XXI століть, а також лексикографічних праць. У статті плач тлумачиться як психофізіологічний процес, зовнішніми проявами якого є особливості голосу й функціонування залоз внутрішньої секреції – сльози (безбарвна прозора солонувата рідина, яку виділяють розміщені в очній ямці залози при деяких фізіологічних або психічних станах). Трансемоційність плачу зумовлюється його здатністю виникати через емоції широкого діапазону (негативні, рідше позитивні). Психофізіологічний процес плачу пов’язаний з емоційним станом, душевним стражданням, переживаннями, як правило, чогось неприємного і спричиняє функціонування залоз внутрішньої секреції й порушення в роботі внутрішніх органів людини. Для плачу характерні такі ознаки, як інтенсивність, температура, смак, кількість, зовнішній чи внутрішній прояв, гендерна й вікова належність. Асоціативними образами досліджуваної психофізіологічної реакції в українській лінгвокультурі є тварина, гаряча рідина, вогонь, холод, кислий, гіркий, солодкий або солоний продукт харчування, хвороба, соціальний жест, матеріальний об’єкт, прикраса, зброя, насильство, просторові поняття «низ», «назовні» й «усередину». Усі вони утворюють низку онтологічних, структурних і просторових метафор, а також деякі проміжні метафоричні моделі.*

Ключові слова: *теорія концептуальної метафори, онтологічна метафора, просторова метафора, структурна метафора, гідравлічна метафорична модель, плач, сльози, емоційність.*

THE METAPHORICAL NATURE OF HUMAN TEARS

Natalia Voitsekhivska
Doctor of Philology, Deputy Director for Research
Communal Higher Educational Institution
“Vinnytsia Humanities Pedagogical College”
Nahirna Str., 13, Vinnytsia, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1856-6953
e-mail: nkvoitsehivska@vgpk.edu.ua

Abstract. *The article is devoted to the analysis of lingua-cognitive characteristics of crying and tears in Ukrainian lingua-culture. The study was carried out taking into account the framework of Conceptual Metaphor Theory. Material fragments were implicit or explicit nominations of lacrimal reaction, isolated by the continuous sampling method from Ukrainian prose of the twentieth and early twenty-first centuries, as well as lexicographic works. Crying is understood as a psychophysiological process, the external manifestations of which are the features of the voice and the functioning of the endocrine glands – tears. These are considered to be a colorless transparent salty liquid secreted by the glands located in the eye socket under certain physiological or mental states. The trans-emotionality of crying is explained by its ability to arise due to the emotions of a wide range (negative, less often positive). The psychophysiological process of lachrymation is associated with emotional state, mental suffering, and experience of something unpleasant that causes*

© Н. Войцехівська, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

the functioning of the endocrine glands and disruptions in the functioning of the internal organs of a person. Crying is characterized by intensity, temperature, taste, quantity, external or internal manifestation, gender and age. From the axiological point of view, lachrymation is mostly evaluated negatively. Animal, hot liquid, fire, cold, sour, bitter, sweet or salty food, illness, social gesture, material object, violence, weapon, jewelry, orienational concepts of "down", "outside" and "inside" are associative images of the studied psychophysiological reaction in Ukrainian lingua-culture. They form a number of ontological, structural and orientational metaphors, as well as some intermediate metaphorical models.

Key words: *conceptual metaphor theory, ontological metaphor, orientational metaphor, structural metaphor, Solomon's hydraulic metaphor model, crying, tears, emotionality.*

Постановка проблеми. Емоційний стан людини можна описувати з різних поглядів і лінгвістичних напрямів, у т.ч. когнітивного. У цьому разі емоції й абстрактні поняття уподібнюються чомусь. Принцип подібності лежить в основі метафоризації, коли перенесення найменування з одного денотата на інший відбувається на основі реальної або уявлюваної схожості; коли невідоме чи незрозуміле явище співвідноситься з чимсь відомим і зрозумілим. Виникає т. зв. когнітивна метафора – розуміння та сприйняття однієї речі в термінах іншої, що відображає специфіку людського мислення й пізнання, виникаючи як результат зіставлення непізнаного з пізнаним і слугує меті категоризації предметів і явищ навколишнього світу.

Теорію когнітивної, чи концептуальної, метафори розробили Дж. Лакофф і М. Джонсон наприкінці минулого століття, а її основні постулати викладено у відомій монографії «Метафори, якими ми живемо» [1]. Згодом ідея концептуальної метафори поглибилася в працях М. Джонсона «Тіло у свідомості», «Жінки, вогонь і небезпечні речі: що категорії розкривають про розум» і роботі «Сучасна теорія метафори» Дж. Лакоффа.

Згідно з теорією когнітивної/концептуальної метафори, сприйняття людиною навколишнього світу метафоричне й базується на сенсорно-моторному, тілесному досвіді. При сприйманні конкретного предмета, для якого вже існує категорія, людині неважко співвіднести цей новий предмет із наявною категорією за умови, якщо предмет має всі необхідні ознаки й риси цієї категорії. Так, побачивши невідому породу собак, дитина, як правило, безпомилково співвідносить цю породу до категорії собак, а не кішок чи птахів. Навпаки, нове явище, для якого не існує підходящого слова в мові, порівнюється з чимось відомим, нерідко «запозичуючи» наявне слово/вираз з номінативною метою.

Розвідки про когнітивні/концептуальні метафори емоцій останніми десятиліттями набули неабиякої популярності. І це невипадково, адже емоції, як зазначає З. Кевечес [2], на відміну від абстрактних концептів, складно осмислити без залучення метафор, образ-схем та інших когнітивних моделей. Схожу думку висловлює О. В. Ваховська, зазначаючи, що «емоції як кваліа є особистим досвідом, що його можливо словесно описати переважно за допомогою метафор» [3, с. 33], бо вони – «це той феномен, та структурна риса, що робить мову виразною, рухомою і взагалі можливою» [4, с. 45].

У працях зарубіжних і вітчизняних лінгвістів описується, як емоції концептуалізуються через метафори, у т. ч. у різних культурах (А. Вежбицка; З. Кевечес; К. Соріано; С-П. Сервель та ін.), а також визначається роль метафор у структуруванні емоцій (Г.-А. Саучюк). Сьогодні відомо про дослідження таких когнітивних метафор, як ГНІВ (З. Кевечес; Т. А. Крисанова; Н. Я. Лотоцька; К. Мацукі; К. Т. Павлюк; Н. В. Спіжавка; Ч. Форсвілл), ЛЮБОВ (З. Кевечес), СТРАХ (О. О. Борисов; О. О. Коляденко), РАДІСТЬ (М. М. Ольхович-Новосадюк; Ю. Ю. Шамаєва), СМІХ (І. В. Данилюк) тощо. Порівняльний аналіз когнітивних метафор негативних емоцій (ГНІВ, СУМ і СТРАХ) на матеріалі англійської та в'єтнамської мов зробив Буї Кхань Лі. З погляду перекладознавства, цікавою є розвідка «Відтворення конвенціальних метафор емоцій в українських перекладах». У ній представниця Харківської школи когнітивного перекладознавства А. П. Мартинюк описує способи перекладу англійських метафор емоцій засобами української мови. Загалом дослідниця аналізує сімнадцять емоцій та емоційних станів: любов, гнів, смуток, надію, страх, огиду, роздратування, розчарування, довіру, провину, паніку, закоханість, сумнів, захоплення, веселощі, шок [5]. Кластеру емоцій – страх, смуток, щастя, без-

турботність – присвячене виконане на перетині теорії штучного інтелекту й когнітивної лінгвістики дослідження О. В. Ваховської. Авторка має на меті створити формальну модель метафори, адже «за використання методологічного інструментарію когнітивної лінгвістики, а саме доробку семантики лінгвальних мереж, метафоричне значення може бути репрезентоване в такий спосіб, який постане придатним для обчислення в системах штучного інтелекту» [3, с. 33].

На відміну від указаних вище праць, наша розвідка розширює уявлення про когнітивні метафори емоцій, оскільки стосується не стільки опису емоцій, скільки фізіологічних проявів чи поведінкових реакцій на емоції. Дослідження виконане на матеріалі концепту СЛЬОЗИ/ПЛАЧ, матеріалом для дослідження стали твори українських письменників ХХ – початку ХХІ століть, а також дані лексикографічних праць української мови.

Мета і завдання статті. Мета статті полягає в описі основних метафоричних моделей на позначення концепту СЛЬОЗИ/ПЛАЧ. Для цього в роботі вирішуються завдання: 1) коротко охарактеризувати теоретичні засади концептуальної метафори як когнітивного механізму осмислення емоцій; 2) виокремити основні онтологічні, структурні та просторові метафори сліз і плачу; 3) описати культурні аспекти, що формують уявлення про плач і сльози в українській мовній картині світу (через опис зв'язку сліз/плачу з емоціями жалю, печалі, горя, з поняттями болю, смерті, душі).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Плач і сльози мають вагоме значення в житті людини. Плач зовні виявляється в особливостях голосу й функціонуванні залоз внутрішньої секреції – сльозах. Останні тлумачаться як «безбарвна прозора солонувата рідина, яку виділяють розміщені в очній ямці залози при деяких фізіологічних або психічних станах (при подразненні, болю чи сильних переживаннях)» [8, т. 9, с. 386].

Психофізіологічний процес плачу у вітчизняних лексикографічних працях розуміють як дію за зн. *плакати* та звуки, утворювані цією дією: *плакати* – 1. Лити сльози (з горя, від болю, зворушення). // Побиватися, тужити за ким-небудь, проливаючи сльози. // *перен.* Жалкувати за ким-небудь; журитися. // Наповнюватися сльозами (про очі). 3. *перен.* Нарікати, скаржитися; плакатися [9, с. 2438]. Згідно із цим визначенням, плач є емоційною реакцією людини, яка за кимось тужить або жалкує, на щось скаржиться чи нарікає; суб'єктивним психічним станом, що «у вигляді переживань … неприємного відображає ставлення людини до навколишнього світу, інших людей і самої себе» [10, с. 11].

В основі плачу лежать емоційні стани широкого діапазону: смуток, печаль, страх, гнів, жаль, а також не представлені в лексикографічній статті позитивні емоції на кшталт радості, щастя: *плакати від щастя, плакати від/з радості* [11, с. 263]; *сміюся гіркими сльозами* (С. Пантюк).

Переживаючи негативні, рідше позитивні емоції, плакун страждає не стільки фізично, скільки душевно. Так, описуючи внутрішню форму назв емоцій, П. О. Селігей установив: псл. **žalь* «жаль», що зводиться до ієв. **gʷēl–* «колоти, жалити, тортури», первісно означало лише фізичне ушкодження, болісний вплив на тіло, тобто те, що може викликати неприємні відчуття. Згодом завдяки ситуативній або часовій метонімії **žalь* стало позначати вже страждання від цього ушкодження. У такий спосіб значення лексеми розширилося, і сьогодні *жалем* називають смуток і страждання загалом, не обов'язково від фізичного болю [10, с. 9]. На зв'язок жалю й болю вказує Л. І. Ніколаєнко. За дослідницею, «емоція жалості може проявлятися в поєднанні з болем, оскільки вона й сама дуже часто переживається як психічний чи навіть фізичний біль» [12, с. 142].

Схоже із жалем значення й у печалі. Печаль, за З. Кевечесом, – це дещо, що людина відчуває, коли помирає той, кого вона любила, і людина виражає це почуття через плач [13, с. 88]. Зв'язок між плачем, горем і смертю зафіксовано в українських висловах *голосити, ніби по мертвому*, *обмивати сльозами (покійника)*, приповідці *«Треба йти на похорон – поможу людям плакати»* [11, с. 262–263]. Невипадково одне зі значень лексеми «плач» – це «старовинна обрядова жалібна пісня на похороні, поминках або весіллі» [9, с. 2445]. Спорідненість плачу та смерті відзначає О. М. Моціяка, яка виділяє в семантиці категорії «плачу» такі дві його особливості: по-перше, плач – міфологічне амбівалентно-синкретичне ціле, що

розмежовує сакральний і профанний простір, «той» і «цей» світ; по-друге, плач – жанр народної творчості (голосіння), пов'язаний із поховальними обрядами й архаїчними уявленнями про космос і смерть як найбільш закорінений архетип у колективних уявленнях [14, с. 24].

Прототиповий сценарій печалі, що зумовлює плач, має, за А. Вежбицькою, вигляд: а) Х дещо відчуває; б) іноді людина думає щось на кшталт цього; в) трапилося щось погане; г) якби я знав, що трапиться, я би сказав: «Я цього не хочу»; ґ) зараз я не говорю цього; д) тому що я нічого не можу зробити; е) через це ця людина відчуває щось; є) Х відчуває щось на кшталт цього [15, с. 180].

Як бачимо, у плачу вгадується безпорадність людини перед тим, із чим вона не в змозі впоратися. Плакун інстинктивно й несвідомо відмовляється протистояти дійсності, яка видається йому занадто печальною, страшною, величною чи зворушливою. Отже, зумовлені емоціями плач і сльози – це психологічна розрядка, символ очищення від негативу, ефективний засіб боротьби зі стресом і неврозом; вони виводять з організму токсини й приносять душевне заспокоєння. Невипадково, «виплакатись – це те саме, що розповісти про своє горе» [16], *очистити душу сльозами* [11, с. 263]. Напр.: *Вона* ***плакала, ридала вголос, виливаючи зовні те, що труїло їй серце*** (Дарина Гнатко).

У світлі уподібнення плач і сльози сприймаються носіями мови як система онтологічних, структурних та орієнтаційних метафор [1, с. 10–12, 15–22, 26–33, 53–56, 62–69, 127, 148]. Вони порівнюються з речовиною, рідиною, субстанцією, матеріальним об'єктом, прикрасою, вогнем/теплом/холодом, смаком (онтологічні метафори); стають схожими на тварину, хворобу, зброю, насильство чи соціальний жест (структурні метафори); або отримують розташування верху-внизу, назовні-усередині (орієнтаційні метафори).

Онтологічні метафори є одним із різновидів метафор (образних порівнянь), у яких абстрактні «нематеріальні феномени (ідеї, емоції, дії, події тощо) концептуалізуються як матеріальні об'єкти (предмети, речовини)» [17, с. 43], субстанції чи контейнери/вмістилище.

ПЛАЧ/СЛЬОЗИ ЦЕ (МАТЕРІАЛЬНИЙ) ОБ'ЄКТ: *видавлювати (видавити) сльози (сльозу); втирати (втерти) сльози (сльозу); змахнути сльозу (сльози); зронити сльозу; зупинити сльози; котяться (покотилися, линуть) дрібні (рясні, пекучі і т. ін.) сльози; ронити (роняти) сльози (сльозу); сльози закрутилися в (на) оці (очах); сльози крутяться (сльоза крутиться) в очах; тремтять (тремтіли) сльози на очах; виточити сльози [з очей]; засівати землю слізьми; пробити сльозою; розпускати (розпустити) сльози; спиняти (спинити) сльози; сходити слізьми (сльозами); точити сльози; ховати сльозу* [8, т. 9, с. 386]; *в очах блищали сльози* (А. Головко) тощо. Як бачимо, сльози постають як матеріальні об'єкти, що можна зберігати, накопичувати, видаляти; вони мають траєкторію руху, форму, вагу, колір і розмір. Скажімо, квантитативні ознаки слізної реакції представлені у висловах ***мішок*** *сліз;* ***рясні*** *сльози;* ***дрібні*** *сльози; лити сльози* ***в три рівчаки (ручаї)****; плакати* ***стома*** *плачами* [11, с. 263, 319–320]; *сльоза* ***велика*** (Ю. Андрухович), ***цілий Всесвіт*** *в сльозі на щоці* (Л. Ромен), ***на півнеба*** *– загусла сльоза* (Л. Ромен), при цьому найчастотнішими є гіперболізовані вияви кількості сліз.

Як відомо, сльози не мають кольору, однак в українській мові існує вислів *криваві сльози*, що вказує на змішування двох тілесних рідин – сліз і крові: «*криваві сльози* – гіркі, невтішні сльози» [8, т. 4, с. 337]: *у сльозах* ***кривавих*** (Н. Федорак); *не вірити* ***чорно-кривавим*** *сльозам* (М. Савка); ***червоні*** *сльози* (А. Сітало). Цікавими є також інші кольорові ознаки сліз: ***позолочені*** *сльози* (Ю. Андрухович); *витиснув сльозу* ***золоту*** (І. Римарук); ***брунатні*** *сльози* (С. Жадан), де *брунатний* «коричневий; темно-жовтий» [8, т. 1, с. 241]; ***вапняні*** *сльози* (Н. Федорак), де прикметник-колоратив *вапняний* має значення «кольору вапна, тобто білого» [8, т. 1, с. 290] і передає значення непрозорості.

Крім того, концептуалізовані сльози мають зв'язок із вагою, матеріалом/речовиною та їх властивостями: ***важка*** *сльоза* (Л. Ромен); ***важкі і ртутні*** *сльози* (В. Симоненко), де «ртутний» – це «подібний чим-небудь (кольором, вагою, рухливістю і т. ін.) до ртуті» [8, т. 8, с. 890]; ***свинцеві*** *сльози* (І. Хухра), де «свинцевий» – це «який здається значним вагою внаслідок утоми, слабкості і т. ін.; важкий» [8, т. 9, с. 72]; *вдавилась криком я і вже не в змозі ковтати* ***приторні тягучі*** *сльози...*

(О. Ляшенко), де «притомний» уживається у зн. «нудний», а тягучий – «липкий, в'язкий, який тягнеться від дотику» [8, т. 10, с. 342]; ***загусла*** *сльоза* (Л. Ромен). Усі вони – це «компоненти мовоопису важких, болісних почуттів та емоцій, складних психоемоційних станів і ситуацій» [20, с. 117–118].

СЛЬОЗА ЯК ПРИКРАСА. В українській мовній картині світу сльози порівнюються з намистинами, кришталем, смарагдом, діамантами, перлинами тощо: *намистина* «одне зерно намиста» – прикраси з перлів, коралів, різнокольорових камінців [8, т. 5, с. 128]; *кришталь* – «прозорий безбарвний різновид кварцу, який використовують у … ювелірній справі» [9, с. 1433]; *смарагд* – це «коштовний прозорий камінь яскраво-зеленого забарвлення» [8, т. 9, с. 395]; *діамант* – «коштовний камінь – алмаз, штучно огранований і відшліфований» [9, с. 769]. Напр.: ***намистини-сльози*** (Ю. Бурковська); *сльози, мов* ***кришталь*** (Л. Ромен); *свою* ***сльозу-кришталь*** (Л. Ромен); ***смарагдами*** *всі сльози стануть* (Ю. Андрухович); ***сльози-діаманти*** (Г. Чупринка); *сльозини* ***перлинами*** *блищать* (О. Донченко) та ін.

Прикладом метафори СЛЬОЗА ЯК ПРИКРАСА можна вважати образ *сльози-перли* – назву циклу трьох віршів («Сторононько рідна, коханий мій краю!», «Україно, плачу слізьми над тобою», «Всі наші сльози тугою палкою»), що його Леся Українка присвятила І. Франкові. Як видно з прикладів, сльози можуть ставати «річчю», «власністю», «естетичним елементом»; вони розуміються як об'єкти з певними естетичними характеристиками, як щось, що «прикрашає» людину, надає їй особливого, привабливого, святкового вигляду. Отже, слізна реакція людини виступати не проявом болю/страждання, а елементом, що додає плакунові краси й виразності.

ЕМОЦІЇ ЦЕ РІДИНА, ЛЮДИНА ЦЕ КОНТЕЙНЕР, ПЛАЧ ЦЕ ПЕРЕЛИВ/ВИЛИВ (пор. із універсальною метафорою ЕМОЦІЇ ЯК РІДИНА В КОНТЕЙНЕРІ) – метафори, згідно з якими емоції постають рідиною, що її можна «виливати», «збирати», «мати». Напр.: *ллються сльози, як ріка* (В. Симоненко); *мити сльозами лице (обличчя, бороду і т. ін.)* [18, с. 389], *лити (проливати) / пролити сльози* [18, с. 336]; *котяться (линуть) / покотилися дрібні (рясні, пекучі і т. ін.) сльози [градом]* [19, с. 831]; *умиватися (рідко митися) / умитися слізьми (сльозами, сльозою)* [18, с. 735]; *обливати (рідше обмивати) / облити (рідше обмити) [гіркими (гарячими, рясними і т. ін.)] слізьми (сльозами); обливатися (рідше заливатися; обсипатися і т. ін.) і облитися (рідше залитися, обсипатися і т. ін.) [гіркими (гарячими, буйними і т. ін.)] слізьми (сльозами)* [18, с. 451]; *обмивати / обмити слізьми* у зн. «плакати з якого-небудь приводу; оплакувати» [19, с. 572]; *облити свою душу слізьми* у зн. «багато, часто плакати, страждати» [19, с. 569]; *пити сльози* у зн. «мучити, кривдити кого-небудь, знущатися з когось»; *наковтатися сліз*; *насисатися (нассатися) сліз* у зн. «жорстоко експлуатувати кого-небудь» [8, т. 9, с. 386]; *віділлються (відізвуться) сльози* у зн. «хтонебудь буде покараний за заподіяне комусь зло» [18, с. 667]; *очі не висихають (не просихають) [від сліз]* [18, с. 477].

У теорії концептуальної метафори поняття КОНТЕЙНЕР є однією з первинних (базових) образних схем, завдяки якій можливо мислити про щось абстрактне, складне, невидиме чи неосяжне в термінах звичних, тілесно вкорінених образів. Абстрактні поняття (у нашому випадку емоції та їх фізіологічні вияви) осмислюються через просторові структури – певні простори з межами (контейнери, вмістилища), у які щось може входити, перебувати всередині чи виходити назовні. Емоційний стан людини, отже, постає контейнером, який можна залишити, у який можна потрапити або в якому перебуває плакун. Зі структурного погляду, уявлення про КОНТЕЙНЕР ґрунтується на тому, що ми сприймаємо себе як об'єкти з межами (у цьому разі межею є шкіра); простори є контейнерами з межами; абстрактні поняття ототожнюються з такими просторами.

Одним із різновидів контейнерної метафори є гідравлічна концептуальна метафора («the hydraulic metaphor of emotions»), коли людські емоції розуміються як рідина всередині людського тіла (контейнера), що накопичується, тисне й згодом виливається назовні: ***вибухати*** *плачем* [11, с. 262] = емоційний вибух як гідравлічний прорив; *Його очі* ***наповнились сльозами*** (І. Роздобудько) = контейнер наповнений. Напр.: ***виливати / вилити*** *сльози* [18, с. 75]; *Вона* ***плакала, ридала*** *вголос,* ***виливаючи зовні*** *те, що труїло їй серце*

(Дарина Гнатко): КОНТЕЙНЕР → переповнення → витік.

Онтологічно-орієнтаційна метафора ЛЮДИНА/ТІЛО ЦЕ КОНТЕЙНЕР ДЛЯ СЛІЗ/ЕМОЦІЙ базується на тілесному досвіді людини, орієнтаційний компонент представлений асоціаціями «внутрішнє/зовнішнє». С. Сервель, аналізуючи роль різних частин людського тіла в концептуалізації метафор емоцій, особливу увагу звертає на очі (метафора ОЧІ ЦЕ КОНТЕЙНЕРИ ДЛЯ ЕМОЦІЙ). Вони є функціонально значущою частиною людського тіла, оскільки «багато з того, що ми переживаємо та дізнаємося, як кажуть, проходить через очі» [6, с. 248]. Однак в українській лінгвокультурі плач і сльози можуть асоціюватися не лише з очима: *ще не* ***ридало серце*** *так жіноче* (О. Рутецька); ***душа*** *його* ***ридала*** (Ю. Збанацький); *лив* ***в душі*** *свинцеві сльози* (І. Хухра) тощо.

А. П. Мартинюк підмічає, що в українській мові метафора ЛЮДИНА ЯК КОНТЕЙНЕР підміняє крос-культурну концептуальну модель ЕМОЦІЯ ЯК КОНТЕЙНЕР, що, на думку авторки, свідчить про культурні особливості концептуалізації емоцій представниками української лінгвокультури [5].

СЛЬОЗИ ЦЕ ВОГОНЬ/ТЕПЛО – асоціація (онтологічна матефора), коли плач і слізна реакція порівнюються з вогнем, спекою, чимось гарячим: ***пекучі*** *сльози* [11, с. 320]; ***пекла*** *щоку важка сльоза* (Л. Ромен); *обливати (рідше обмивати) / облити (рідше обмити)* ***гарячими*** *слізьми (сльозами); обливатися (рідше заливатися; обсипатися і т. ін.) і облитися (рідше залитися, обсипатися і т. ін.)* ***гарячими*** *слізьми (сльозами)* [18, с. 451]. Така асоціація не випадкова, оскільки давні слов'яни нерідко порівнювали з полум'ям пристрасні чи неприємні емоції: горе ← псл. **goréti* «горіти»; запал «завзяття» ← палкий «який добре горить»; печаль ← псл. **pekti* «пекти»; пожежа «сильне почуття» ← пожежа «полум'я» [10, с. 15].

Від високої температури стає сухо: *заходитися* ***сухим*** *плачем (риданням);* ***сушити*** *очі; плакати до* ***сухих*** *очей* [11, с. 263]. За Л. О. Ставицькою, «*сльози сохнуть* – це найболючіше людське страждання, ще трагічніше від того, що воно невиплакане і невимовлене», натомість *сльози висохли* – «припинилось страждання» [16]. Вислів *висушувати сльози (сльозу)* означає «втішати, заспокоювати того, хто плаче» [9, с. 373] і свідчить про здатність людини до соціальної регуляції та самокорекції, про її вміння відновити гармонію взаємин, напр.: *Поцілунками він* ***висушував її сльози****, і вона заспокоювалась* (А. Шиян).

Основу цих метафор становлять психосоматичні уявлення про тіло як умістилище емоцій та ідея зростання температури тіла (пор. такі лексеми, як *кипіти, бурлити, вибухати, випускати пару* і под.). Так, психологи й фізіологи довели, що температура людського тіла зростає під час переживання негативних емоцій. Спочатку гаряча субстанція (рідина чи пар) «закипає», але оскільки жар постійно назбирується в посудині й зумовлює зростання тиску, це врешті-решт призводить до вибуху [26, с. 177]: *сльози* ***скипілися****;* ***закипають (закипіли)*** *сльози;* ***киплять (кипіли)*** *сльози в (на) очах* [8, т. 9, с. 386]; ***вибухати*** *плачем* [11, с. 262].

Метафора СЛЬОЗИ ЦЕ ХОЛОД «вифор-мовується завдяки поєднанню емотива сльози та прикметників чи іменників із змістотвірною семою 'холод'» [20, с. 119]: *скрижанілі сльози* (В. Крикуненко); *холодні сльози, мов кришталь, ... стікають в ніч* (Л. Ромен); *слід* ***холодних*** *сліз* (М. Кіяновська). На думку Г. В. Дядченко, образам із семами 'холодний', 'крижаний' властивий більший ступінь експресивності, що простежується в мовоописах таких негативних психологічних станів, як розпач, відчай тощо [20, с. 119].

Окрім температури, сльози мають смак – солодкий, солоний, гіркий або кислий: ***солодкий*** *смак сльози* (Н. Дурунда); *сміюся* ***гіркими*** *сльозами* (С. Пантюк); *вмиватися* ***гіркими*** *сльозами;* ***кисне****, як* ***солоний*** *огірок;* ***кисне****, як кваша;* ***кисла*** *кваша* [11, с. 262–264], де *киснути* – ставати кислим; довго мокнути; бути в пригніченому стані, журитися, сумувати [9, с. 1315]. Отже, отримуємо когнітивну метафору СЛЬОЗИ ЦЕ СМАК (кислий, гіркий, солоний, солодкий), що подібно до крос-культурної метафори ЕМОЦІЇ ЦЕ СМАК базується на тілесному досвіді людини.

Варто зазначити, що смак людина відчуває завдяки смаковим рецепторам, якщо рідина чи їжа потрапляє до рота. Солонуватий смак сліз людина відчуває, коли вона сильно плаче, сльози течуть по обличчю й потрапляють до рота. У разі солодких, кислих і гірких сліз відповідні прикметники («солодкий»,

«гіркий» і «кислий») позначають не смак сліз, а в переносному значенні характеризують обставини чи причини, що їх зумовили. Так, солодкі сльози виникають через фізічні чи психологічні приємні причини, а гіркі й кислі сльози – навпаки, неприємні: **солодкий** – «3. Який викликає приємні відчуття, дає насолоду; // Який дає моральне задоволення, втіху; // Який викликає почуттєву насолоду. 4. *перен*. Який дає відчуття приємності або виражає задоволення, радість, насолоду (про думки, почуття, стан людини)» [8, т. 9, с. 446]; **гіркий** – «3. *перен*. Сповнений горя, біди; тяжкий; // Той, який завдає горя, болю, гіркоти; дошкульний, вразливий; // Викликаний горем, прикристю; який виражає горе, страждання» [9, с. 635]; **кислий** – «3. *перен*. Незадоволений, пригнічений, похмурий, сумний; // Який виражає незадоволення, пригніченість, нудьгу, сум (про обличчя, настрій, голос і т. ін.» [9, с. 1314].

На межі температурно-смакових ознак перебувають сльози гіркі: *вмиватися (плакати)* ***гіркими*** *сльозами* [11, с. 263]; *змахну сльозу* ***гіркотну*** *крадькома* (Л. Ромен). Згідно з етимологічними розвідками Т. О. Черниш, *гіркі сльози* є синонімом до *сліз гарячих (горючих, пекучих)* насамперед через генетичні корені, що сягають ще праіндоєвропейської доби загалом і праслов'янського дієслова *gorěti* зокрема. Сучасний корінь *гор-*, основний структурний елемент слов'янських континуантів колишнього *gorěti*, що абстрактно виражає ідею фізичного горіння, зводиться до індоєвропейського кореня **gwher-/*gwhor* «горіти, палати». У словниках слов'янських мов досі укр. *гіркий,* рос. *горький,* білор. *горкі,* пол. *gorzki,* чеськ. *hořký* тлумачаться як «такий, що пече, обпалює язик». Первинна мотивованість назви за дією на органи чуття з часом набула більш узагальненої оцінки, розвинула вторинні значення «дошкульний, вразливий, прикрий, неприємний», що пов'язуються з психічною діяльністю людини. Тотожність прикметників *гарячий* і *гіркий* спостерігається в поширеному в багатьох слов'янських мовах фразеологізмі: укр. *плакати гіркими (гарячими, горючими) сльозами,* рос. *плакать горькими (горячими, горючими) слезами;* пол. *plakać gorzkimi (gora˛cymi) łzami*; чеськ. *hořce (horce) plakati*; сербохорв. вислову *лити горке сузе*; словацьк. *ronit' horké slzy* [21]. Разом із тим значеннєва відмінність між гіркими та гарячими слізьми все-таки існує: *гіркі (горючі) сльози* – болісний, нестримний плач, ридання [8, т. 2, с. 139; 27, т. 9, с. 387]; *гарячі й палкі (палючі) сльози* – сльози, викликані дуже сильними переживаннями чи почуттями [8, т. 2, с. 37; 27, т. 6, с. 31, 32].

Як бачимо, досвід емоцій осмислюється через відчуття тіла – смак, тепло, тиск тощо. У когнітивній лінгвістиці це досліджується як приклад сенсорної метафори (детальніше про сенсорні метафори див.: [22; 23 та ін.]).

Структурні метафори – образні порівняння, у яких абстрактне поняття (емоційний стан, плач, сльози) осмислюються через структуру іншого явища (звіряча поведінка, фальш, тиша тощо).

По-перше, поведінка плаксія уподібнюється тваринам і відсилає нас до зооморфної структурної метафори ЕМОЦІЯ (ПРИСТРАСТЬ) ЯК ЗВІР УСЕРЕДИНІ НАС. Явище зооцентризму й «олюднення» прояву емоцій у тварин пов'язано з тим, що «в процесі еволюції … в центрі світу людини перебувала тварина», внаслідок чого «життєдіяльність тварини в трансформованому вигляді стала основою для «еталонної шкали» [24, с. 176]. Перенесення поведінки тварини на поле людської емоційності демонструють вислови *завити, як* ***вовк*** (емоційний стан людини структурується через поведінку тварини; структурна зооморфна метафора)*; скімлити, як кривий* ***цуцик*** (через образ жалюгідної тварини плач показано як слабкість; структурна соціально-оцінна метафора)*; плакати, як* ***риба*** *в неводі* (мовчазне, приховане страждання = риба плаче неголосно як приклад структурної образної метафори тиші)*;* ***крокодилячі*** *сльози* (фальшивий, удаваний плач через культурний образ поведінки тварини; структурна культурна метафора) [11, с. 263, 320]; *віділяються вовкові* ***овечі*** *сльози;* ***зозулині*** *сльози; як у* ***кота*** *сліз* «дуже мало» [8, т. 9, с. 386]; *як* ***котячих*** *сліз (сльоз)*, жарт. [25, с. 287], *[і]* ***котові*** *на сльози нема (немає, не вистачить і т ін.)* [18, с. 430]; *як* ***горобинячі*** *сльози*, жарт. у зн. «дуже мало» [25, с. 287] тощо.

Із тваринним світом пов'язуються «знакові текстові актуалізатори інтенсивності людського страждання – поетичний зворот *дико плакати* (містить обставину міри і ступеня вияву експресивності дико), градаційно-

протиставна метафора *не плакати – вити*» [20, с. 122], напр.: ***дико*** *плачу* (Л. Ромен); *Ні, я не плачу! Я –* ***вию****!* (А. Сітало).

По-друге, виділяємо когнітивну метафору СЛЬОЗИ/ПЛАЧ ЯК ПОВЕДІНКА/ СОЦІАЛЬНИЙ ЖЕСТ. Оскільки в основі цієї асоціації лежить уявлення про плач як оціально-оцінний поведінковий акт, таку метафору можна вважати не лише структурною, а й культурно-соціальною.

У гендерному аспекті, плач, або «сльози жалості», – це типово жіноча реакція в стані пригніченості, депресії, бажанні пояснити власні негаразди радше невезінням, невдачею, злим роком, аніж відсутністю знань і здібностей: ***жінці*** *плакати, як гусакові босоніж ходити; плакати, мов п'яна* ***баба****; кисла* ***Оришка****; плакати, як* ***роба*** *в неволі* [11, с. 262–264], де *роба – заст.* роботяща, працьовита людина (про жінку) [8, т. 8, с. 582] тощо. Слізну реакцію також пов'язують із дітьми. Згадаймо слова й вислови на кшталт *плакати, як* ***дитина****; кувакати, розкувакуватися* (про немовлят); *розкузьомитися* (про дітей). Такі приклади підтверджують, що слізна реакція виконує комунікативну функцію. Згадаймо: немовлята «розмовляють» за допомогою плачу, однак із віком і розвитком мовлення кількість випадків плачу зменшується. По мірі дорослішання людини ставлення соціуму до сліз і мовця, який проявляє їх, стає негативнішим: плач трактують як слабкість, що пробачається лише дітям. Звідси – порівняння *плакати, як дитина*: – *Ти хочеш мене покинути... –* ***плакала як дитя*** (Н. Доляк); *Вона* ***наплакалася*** *вволю, хлипаючи,* ***як маленька*** (О. Гончар).

«Намір приховати емоційний стан і, відповідно, сльози визначається небажанням людини постати у вразливому стані й стати жертвою насмішки, цькування чи агресії. Як наслідок, людина намагається усамітнитися, щоби дати волю сльозам або приховати їх»: *плакати безслізно*; *ковтати сльози*; *витирати непрохані сльози*; *не виставляти сльози напоказ* [11, с. 262–263]; *плакати нишком; злизувати сльози; змахувати сльози* тощо. Напр.: [усамітнення:] ***Сховавшись у гардеробній, дала волю сльозам*** (О. Сайко); [приховування сліз:] *Жінка* ***витерла долонями сльози*** (М. Кідрук).

По-третє, можна вичленувати структурну метафору СЛЬОЗИ – ЦЕ ХВОРОБА, оскільки в пригніченому емоційному стані, який супроводжується плачем, «відбуваються зрушення в діяльності органів тіла, що пояснюється тісним зв'язком між емоціями та діяльністю організму. Інакше кажучи, емоційний стан супроводжується фізіологічними змінами в організмі, а концептуальні метафори виступають мотиватором зміни значення за принципом «фізіологічні відчуття → внутрішній стан» [26, с. 182]. Тобто ми сприймаємо емоційний стан через знайомий досвід тілесного болю чи фізичного впливу.

Плач виникає як психоемоційний тригер на сум, страх, безсилля чи радість, при цьому активується лімбічна система мозку (насамперед гіпоталамус та амігдала), подразнюється сльозова залоза й виникають сльози. Паралельно із цим відбувається інші зміни в організмі людини: пришвидшується дихання, стискається горло (т. зв. «клубок у горлі»), тремтять м'язи обличчя, через активність вегетативної нервової системи червоніє обличчя, а ридання отримує звукове вираження. Через надмірне сльозовиділення сльози заливають рогівку й змінюють фокусування світла, також можливе моргання чи мимовільне зажмурювання очей, відтак тимчасово погіршується зір. У людини виникає відчуття затьмарення, туману, що часто метафоризується, напр.: *Леся вибігла,* ***нічого не бачачи перед собою*** *крізь сльози* (О. Сайко); *за слізьми (сльозами, слізоньками) [і (й)] світа (білого, Божого)* ***не бачити*** [9, с. 120]; *Заплакана, крізь* ***сліз туман*** *заусміхалась* (П. Дорошко); очі ***туманяться слізьми*** (Гр. Тютюнник). Отже, обмеження бачення = занурення в емоці сльози – перешкода огляду, бачення → емоційне затемнення. Наведені вище приклади сліз прямо вказують на погіршення зорових відчуттів, переносно – на психоемоційний стан мовця: «Не бачити світу *через що, за чим*: а) тяжко страждати, мучитися» [9, с. 120], що ще раз підтверджує зв'язок між сльозами/плачем і негативними емоціями, які переживає людина. Виникає метафора СЛЬОЗИ ЦЕ ПЕРЕШКОДА/ ЗАВІСА/ТУМАН.

Деякі дослідники вважають явище туману елементом метафори ЕМОЦІЇ ЯК РІДИНА. Так, Х. Т. Павлюк зазначає, що «туман, згідно з визначенням, є хмарою з капель рідини, тому можна припустити, що в основі порівняння лежить конвенційна метафора ЕМОЦІЇ

ЦЕ РІДИНА, де сфера джерела – рідина – шляхом нарощування деталізується як туман» [7, с. 80]. Дійсно, лексикографічні праці фіксують пряме значення туману як «скупчення найдрібніших крапель води або кристалів льоду в нижніх шарах атмосфери, яке робить повітря непрозорим» [8, т. 10, с. 316]. Однак у нашій розвідці ми дотримуємося переносного значення туману – «про те, що утруднює бачення, перешкоджає добре бачити» [8, т. 10, с. 316], тобто погіршення людського зору. Пор. також **туманитися** – «1. Покриватися, огортатися туманом, ставати туманним. // Виднітися в тумані; виднітися, як у тумані, як крізь туман. 2. Застилатися, заволікатися слізьми (про очі) або потьмарюватися (про зір, погляд, очі) [8, т. 10, с. 317]. Пор. також вислови «**Мов (немов, як і т. ін.) у тумані**: а) (із сл. бачити, пам'ятати, уявлятися і т. ін.) неясно, невиразно. **Бачити, мов у тумані**; б) (із сл. жити, іти, бути і т. ін.) невиразно сприймаючи, погано розуміючи те, що відбувається. **Туман в очах**: а) хтось погано бачить; б) у когось невиразний погляд» [8, т. 10, с. 316].

Окрім погіршення зору, типовими, за нашими спостереженнями, є «респіраторні» маркери плачу. Це вислови на кшталт *давитися плачем (риданням, сльозами, хлипаннями, хлипанцями)* [11, с. 262–263] у зн. «задихатися від приступу плачу; ридати, захлинаючись», *душитися слізьми, задихатися від сліз*: *Параска, **давлячись слізьми,** кусала подушку* (Ю. Яновський); ***душуся від плачу*** (В. Махно); *Харитя почула, що **сльози душать** її* (М. Коцюбинський); *Юлька **задихався від сліз*** (Н. Лапіна і С. Горбань). Невипадково П. О. Селігей зазначає, що неприємні емоції (а саме вони здебільшого лежать в основі плачу) мотивуються лексикою зі значенням «тиснути, важке»: пригніченість ← гнітити «давити, стискувати»; тягар «пригнічений настрій» ← тягар «велика вага, тяжка ноша»; тривога ← нім. Wāga, пол. waga «вага» [10, с. 14].

Розповсюдженим «респіраторним» ефектом від плачу є т. зв. клубок у горлі (*клубком ставати (застрягати) в горлі; клубком підступати (підкочуватися) до горла* в зн. «стискати горло, душити (про біль, образу)»; *клубок підкотився (підступив) до горла* – про відчуття спазму, болісного стиснення в горлі внаслідок сильного хвилювання, переживань [9, с. 1338]: *Віра намагалася щось сказати, але зробити це не давав **клубок гірких сліз в горлі*** (О. Лозиков). Причина появи клубка пов'язана з діяльністю нервової системи людини. Просто сутність цього явища можна описати так: коли людина відчуває загрозу чи переживає негативні емоції, нервова система запускає декілька механізмів, спрямованих на допомогу в боротьбі чи втечі. Оскільки для цього необхідне збільшення притоку крові з киснем до м'язів, деякі не потрібні на момент небезпеки функції (напр., травлення) «відключаються». Разом зі збільшенням притоку крові активізується дихання: відкривається горло, розширюються голосові зв'язки, і велика кількість повітря проходить крізь них. Знижуючи стрес, нервова система розгальмовує травлення й, зокрема, процес ковтання, коли голосова щілина закрита, щоб у гортань не потрапила їжа. Однак через плач голосова щілина відкрита: такі перешкоди створюють ефект «клубка».

СЛЬОЗИ ЯК НАСИЛЬСТВО – метафора, яка нам спадає на думку під час аналізу фразеологічних одиниць на позначення злозичень і прокляття: *бодай тя мої **сльози побили**, вже би гот ї **сльози втопили*** [27, с. 113]. У першому прикладі сльози розуміються як фізичний удар чи агресія, що може «вдарити», «травмувати», «завдати болю»; виникає метафора невимовного страждання чи сильного внутрішнього болю. Оскільки емоції (як фізичні удари/акти агресії) створюють структуру, у якій кожний удар символізує емоційний біль, що залишає слід на плакунові, таку метафору можна вважати онтологічно-структурною. У другому прикладі сльози постають реальним фізичним об'єктом – водою, що може «втопити» людину (персоніфікація) і перегукуються з метафорою ЕМОЦІЇ ЯК РІДИНА. Вода зображується як зовнішня непереборна сила, що здатна умертвити людину, не даючи їй триматися на водній поверхні, натомість цілком поглинає плакуна та його переживання. У ситуації сильного емоційного напруження сльози як фізичне утворення настільки накривають плакуна, що він не в змозі самостійно вийти із цього стану. Окрім вищезазначеної метафори ЕМОЦІЇ ЯК РІДИНА, спостерігаємо елементи просторової метафори ЕМОЦІЇ ЦЕ ВСЕРЕДИНІ, оскільки втонення та предикати «тонути», «втопати», «утопати», «уто-

нути» тощо розуміються як «1. Занурючись у воду, опускатись на дно під дією сили ваги; потопати. // Мати властивість опускатись на дно, не тримаючись на поверхні води. // Занурюючись у воду, в трясовину і т. ін., гинути, вмирати» [8, т. 10, с. 193]. Образно – людина «поглинається» емоцією і не може «вийти» на поверхню, людина втратила контроль: «4. *перен*. Повністю віддаватися чому-небудь (почуттю, мріям, праці, справі і т. ін.)» [8, т. 10, с. 193].

В основі структурної метафори СЛЬОЗА ЯК ЗБРОЯ лежить сильне душевне страждання, а сльози наділяються властивостями захисту, загрози, атаки, активного фізичного впливу, що має силу та дієвість, подібні до зброї: *Це – розстріл,* ***Сльози-кулі*** *застрягли в душі* (Л. Ромен). У «поєднанні з метафоричним предикатом *застрягли в душі* вона [прикладкова структура *сльози-кулі*] стає одиницею вербалізації художніх мікротем «завдання морального болю», «спричинення важких душевних ран» [20, с. 120].

В основі **орієнтаційних (просторових) метафор** лежить уявлення про ЩОСЬ, що займає певне положення в просторі (вверху-внизу, близько-далеко, усередині-назовні тощо).

Просторова асоціація «верх-низ» універсальна для багатьох культур, при цьому орієнтація догори характерна для позитивних явищ, а орієнтація донизу – для сутностей, що сприймаються негативно. Протиставлення «верх–низ» порівнюється з поведінкою здорових і хворих людей: при гарному самопочутті людське тіло немовби підноситься доверху (ми дивимося в небо, відчуваємо бажання стрибати чи мріємо літати як птахи); у хворобі чи поганому самопочутті людина намагається зайняти вертикальне (прилягти) чи напіввертикальне (присісти) положення. З верхом і легкістю асоціює приємні почуття П. О. Селігей: піднесеність «запал, натхнення» ← підносити «переміщати знизу догори»; окрилення «натхнення» ← крило «орган, за допомогою якого пташки літають»; розважати «заспокоювати, веселити», букв. «позбавляти ваги». Натомість неприємні емоції мотивуються лексикою зі значенням «тиснути, важке»: пригніченість ← гнітити «давити, стискувати»; тягар «пригнічений настрій» ← тягар «велика вага, тяжка ноша»; тривога ← нім. Wāga, пол. waga «вага» [10, с. 14].

Справедливо зазначити, що останнім часом уявлення про те, що ВЕРХ ЦЕ ДОБРЕ й НИЗ ЦЕ ПОГАНО вважають «швидше як тенденцію, аніж правило» [6, с. 257; 28, с. 4]. Як відомо, сльози є рідиною, що продукується слізними залозами задля зволоження рогівки, очищення від зовнішніх подразників (пил, дим) чи виведення емоційного напруження (т. зв. емоційні сльози). З погляду біохімії, емоційні сльози мають особливий склад і містять більше гормонів стресу (напр., адренокортикотропний гормон) та ендорфіни, що призводить до гормональної саморегуляції, саме тому після плачу людині, як правило, легшає: СЛЬОЗИ ЯК ПОЛЕГШЕННЯ/ОЧИЩЕННЯ. В українській лінгвокультурі «катарсичну властивість сліз, їх здатність приносити полегшення, душевне очищення … естетизують епітетні конструкції з домінантними семами ‘прозорість’, ‘чистота’» [20, с. 121], напр.: ***чистая*** *сльоза* (В. Крикуненко).

Оскільки сльози пов’язані здебільшого з переживанням неприємних емоцій, виникає орієнтаційна метафора СЛЬОЗИ ЦЕ ВНИЗ: ***Сльози текли*** *йому* ***по щоках*** *і зупинялись в куточках рота* (В. Винниченко); ***сльозами стікає по обличчю*** (С. Жадан). = сльози течуть униз → емоція – рідина, що рухається донизу.

Прикладами метафори СЛЬОЗИ ЦЕ НАЗОВНІ/УСЕРЕДИНУ є: (= стримувати емоції всередині → емоція – вміст у контейнері): *ховати сльозу* [19, с. 929]; *втирати сльози* [18, с. 136].

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Плач – це психофізіологічна реакція, в основі якої лежать негативні, неприємні переживання різного ступеня інтенсивності, а також внутрішній стан самого мовця. Він водночас спричиняє функціонування залоз внутрішньої секреції (сліз) і дисфункцію внутрішніх органів (очей, горла).

В основі плачу лежать емоційні стани широкого діапазону: смуток, печаль, страх, гнів, жаль (рідше радість, щастя), від яких плакун страждає не стільки фізично, скільки душевно.

Концептуалізація плачу і сліз доволі різноманітна: українською мовною свідомістю ця психофізіологічна реакція сприймається як матеріальний об’єкт, гаряча рідина в кон-

тейнері, вогонь/тепло/холод, смак, прикраса (онтологічні метафори); тварина, хвороба, соціальний жест, насильство, зброя (структурні метафори); просторові поняття «низ», «назовні» й «усередину» (орієнтаційні метафори). Деякі види метафор є проміжними типами (онтологічно-просторові, онтологічно-просторові), а також отримують культурне забарвлення. В українській лінгвокультурі сльози засвідчують тісний зв'язок з емоціями жалю, печалі, горя, а також із поняттями болю, смерті, душі.

Таке бачення сліз і плачу визначається теорією когнітивної, або концептуальної, метафори, коли сприйняття людиною навколишнього світу метафоричне й базується на сенсорно-моторному, тілесному досвіді.

До перспектив дослідження належить аналіз концептуальних метафор СЛЬОЗИ та ПЛАЧ в англійські лінгвокультурі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. Chicago : Chicago University Press, 1980. 242 p.
2. Kövecses Z. Metaphors of anger, pride and love. Amsterdam. Philadelphia : Benjamins, 1986. 147 p.
3. Vakhovska O. Metaphors of emotions: towards a data-driven formalization. *Вісник КНЛУ*. 2021. Т. 24. № 1. С. 33–48.
4. Сазонова Я. Тілесна метафора як ознака соціально політичного дискурсу. *Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у світі* : збірник матеріалів V Міжнар. наук.-практ. інтернет конф., м. Суми, 30 лист. 2022 р. Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми, 2022. С. 45–48.
5. Мартинюк А. П. Відтворення англійських конвенціональних метафор емоцій в українських перекладах. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна.* 2017. № 85. С. 21–28.
6. Cervel S. P. A cognitive approach to the role of body parts in the conceptualization of emotion metaphors. *Epos: Revista de filología*. 2001. № 17. P. 245–260.
7. Павлюк К. Т. Метафоричне втілення емоційного концепту ANGER (на матеріалі романів-антиутопій Лорен Олівер «Delirium», «Pandemonium», «Requiem»). *Львівський філологічний часопис*. 2018. № 4. С. 79–83.
8. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. URL: https://sum.in.ua/.
9. Словник української мови online (2015–2025). Український мовно-інформаційний фонд НАН України. URL: https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0.
10. Селігей П. О. Внутрішня форма назв емоцій в українській мові : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2001. 20 с.
11. Вусик О. С. Словник українських синонімів. Дніпро : Січ, 2000. 424 с.
12. Ніколаєнко Л. І. Портретизація жалості у мовній картині світу. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова.* 2015. № 12. С. 137–146.
13. Kövecses Z. Language, mind and culture. A practical introduction. Oxford : Oxford University Press, 2006. 400 p.
14. Моціяка О. М. Поезія Тараса Шевченка як плач. *Література та культура Полісся.* 2012. № 71. С. 24–32.
15. Wierzbicka A. Semantics. Primes and universals. New York : Oxford University Press, 1996. 512 p.
16. Ставицька Л. О. Про один поетичний образ Тараса Шевченка. *Культура слова*. 1989. № 37. URL: kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/ Magazine37-8.pdf.
17. Приходченко О. О. Роль онтологічних метафор у вербалізації концептів ЖИТТЯ-СМЕРТЬ у готичній картині світу. *Науковий вісник Херсонського університету.* 2018. № 3. С. 42–47.
18. Білоноженко В., Винник В. Фразеологічний словник української мови. Київ : Наукова думка, 2003. 1098 с.
19. Паламарчук Л. Фразеологічний словник української мови. Київ : Наукова думка, 1993. 984 с.
20. Дядченко Г. В. Емотив сльози в українських поетичних текстах кінця XX – початку XXI століття. *Українська мова*. 2019. № 2. С. 116–124.
21. Черниш Т. О. Чому сльози гіркі? *Культура слова*. 1981. № 20. С. 80–84. URL: kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine20-19.pdf.
22. Cazeaux C. Metaphor and the categorization of the senses. *Metaphor and Symbol*. 2002. № 17(1). P. 3–26.
23. Кобзар Ю., Міняйло Р. Оцінювальна сенсорна метафора в українсько-польському континуумі. Мова і право : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 17 жовт. 2023 р. Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 124–126.
24. Трофімова О. В. Тілесна метафора як механізм утворення фразеологічних одиниць на позначення негативних емоцій в англійській та українській мовах. *Вісник Житомирського державного* університету. 2011. № 57. С. 174–178.

25. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови. Луганськ : Альма-матер, 2005. 399 с.
26. Войцехівська Н. К. Конфліктний дискурс: структурно-семантичний і комунікативно-прагматичний аспекти : монографія. Київ, 2018. 404 с.
27. Галицько-руські народні приповідки. Львів, 1909. Т. 3. Вип. 1. 300 с.
28. Cienki A. Some properties and grouping of image schemas. *Lexical and syntactical constructions and the constructions of meaning* / M. Verspoor, K. Dong Lee, E. Sweetser (eds.) Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1997. P. 3–15.

REFERENCES

1. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). Metaphors we live by. Chicago: University of Chicago Press.
2. Kövecses, Z. (1986). Metaphors of anger, pride and love. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
3. Vakhovska, O. (2021). Metaphors of emotions: towards a data-driven formalization. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu, vol. 24(1), pp. 33–48.
4. Sazonova, Ya. (2022). Tilesna metafora yak oznaka sotsialno-politychnoho dyskursu [Bodily metaphor as a sign of socio-political discourse]. Suchasni tendentsiyi u vykladanni inozemnykh mov u sviti (pp. 45–48), Sumy [in Ukrainian].
5. Martyniuk, A. P. (2017). Vidtvorennia anhliiskykh konventsionalnykh metafor emotsii v ukrainskykh perekladakh [Reproduction of English conventional metaphors of emotions in Ukrainian translations]. Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina, vol. 85, pp. 21–28 [in Ukrainian].
6. Cervel, S. P. (2001). A cognitive approach to the role of body parts in the conceptualization of emotion metaphors. Epos: Revista de filología, vol. 17, pp. 245–260.
7. Pavliuk, K. T. (2018). Metaforychne vtilennia emotsiinoho kontseptu ANGER [Metaphorical embodiment of the emotional concept ANGER] (na materiali romaniv-antyutopii Loren Oliver “Delirium”, “Pandemonium”, “Requiem”). Lvivskyi filolohichnyi chasopys, vol. 4, pp. 79–83 [in Ukrainian].
8. Bilodid, I. K. (Ed.). (1970–1980). Slovnyk ukrainskoi movy [Ukrainian language dictionary] (u 11 t.). Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from https://sum.in.ua/ [in Ukrainian].
9. Slovnyk ukrainskoi movy online (2015–2025). Ukrainskyi movno-informatsiinyi fond NAN Ukrainy [Ukrainian Language and Information Fund of the NAS of Ukraine]. Retrieved from: https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0 [in Ukrainian].
10. Selihei, P. O. (2001). Vnutrishnia forma nazv emotsii v ukrainskii movi [The internal form of emotion names in the Ukrainian language]. (Avtoref. dys. kand. filol. nauk). Kyiv [in Ukrainian].
11. Vusyk, O. S. (2000). Slovnyk ukrainskykh synonimiv [Dictionary of Ukrainian synonyms]. Dnipro [in Ukrainian].
12. Nikolaienko, L. I. (2015). Portretyzatsiia zhalosti u movnii kartyni svitu [Portrayal of pity in the linguistic picture of the world]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova,* vol. 12, pp. 137–146 [in Ukrainian].
13. Kövecses, Z. (2006). Language, mind and culture: A practical introduction. Oxford : Oxford University Press.
14. Motsiaka, O. M. (2012). Poeziia Tarasa Shevchenka yak plach [Taras Shevchenko’s poetry as a cry]. Literatura ta kultura Polissia, vol. 71, pp. 24–32 [in Ukrainian].
15. Wierzbicka, A. (1996). *Semantics. Primes and universals*. New York : Oxford University Press.
16. Stavytska, L. O. (1989). Pro odyn poetychnyi obraz Tarasa Shevchenka [About one poetic image of Taras Shevchenko]. *Kultura slova,* vol. 37. Retrieved from: kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/ Magazine37-8.pdf [in Ukrainian].
17. Prykhodchenko, O. O. (2018). Rol ontolohichnykh metafor u verbalizatsii kontseptiv ZHYTTIA-SMERT u hotychnii kartyni svitu [The role of ontological metaphors in the verbalization of the concepts of LIFE–DEATH in the Gothic worldview]. Naukovyi visnyk Khersonskoho universytetu, vol. 3, pp. 42–47 [in Ukrainian].
18. Bilonozhenko, V., & Vynnyk, V. (2003). Frazeolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [Phraseological dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
19. Palamarchuk, L. (1993). Frazeolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [Phraseological dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
20. Diadchenko, H. V. (2019). Emotyv “slozy” v ukrainskykh poetychnykh tekstakh kintsia XX – pochatku XXI stolittia [The Motif of Tears in Ukrainian Poetic Texts of the Late XX – Early XXI Century]. Ukrainska mova, vol. 2, pp. 116–124 [in Ukrainian].
21. Chernysh, T. O. (1981). Chomu slozy hirki? [Why are tears bitter?] *Kultura slova,* vol. 20, pp. 80–84. Retrieved from: kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine20-19.pdf [in Ukrainian].
22. Cazeaux, C. (2002). Metaphor and the categorization of the senses. *Metaphor and Symbol*, vol. 17(1), pp. 3–26 [in Ukrainian].

23. Kobzar, Yu., & Miniailo, R. (2023). Otsiniuvalna sensorna metafora v ukrainsko-polskomu kontynuiumi [Evaluative sensory metaphor in the Ukrainian-Polish continuum]. *Mova i pravo* (pp. 124–126), Dnipro [in Ukrainian].
24. Trofimova, O. V. (2011). Tilesna metafora yak mekhanizm utvorennia frazeolohichnykh odynyts na poznachennia nehatyvnykh emotsii v anhliiskii ta ukrainskii movakh [Bodily metaphor as a mechanism for the formation of phraseological units denoting negative emotions in English and Ukrainian]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu,* vol. 57, pp. 174–178 [in Ukrainian].
25. Uzhchenko, V. D., & Uzhchenko, D. V. (2005). Frazeolohiia suchasnoi ukrainskoi movy [Phraseology of the modern Ukrainian language]. Luhansk: Alma-mater [in Ukrainian].
26. Voitsekhivska, N. K. (2018). Konfliktnyi dyskurs: Strukturno-semantychnyi i komunikatyvno-prahmatychnyi aspekty [Conflict discourse: structural-semantic and communicative-pragmatic aspects]: monograph. Kyiv [in Ukrainian].
27. Franko, I. (1909). Halytsko-ruski narodniprypovidky [Galician-Ruthenian folk proverbs] (T. 3, Vyp. 1). Lviv: Naukove tovarystvo im. T. Shevchenka [in Ukrainian].
28. Cienki, A. (1997). Some properties and grouping of image schemas. In M. Verspoor, K. Dong Lee, & E. Sweetser (Eds.), *Lexical and syntactical constructions and the constructions of meaning* (pp. 3–15). John Benjamins Publishing Company.

Дата надходження статті: 16.05.2025
Дата прийняття статті: 29.05.2025
Опубліковано: 30.09.2025

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

УДК 32.019.5(470+571)«20»
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.8

ВИТОКИ ТА МЕТОДИ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Назарій Волянський
аспірант кафедри радіомовлення і телебачення
Львівського національного університету імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна
orcid.org/0009-0000-2714-1901
e-mail: nazar.volyanskiy@gmail.com

Анотація. *У статті досліджено феномен сучасної російської пропаганди як ключового інструмента гібридної війни, розгорнутої Російською Федерацією проти України. Актуальність дослідження зумовлена тим, що саме інформаційна агресія стала передумовою відкритого військового вторгнення, а в умовах повномасштабної війни потужна пропагандистська машина продовжує підживлювати конфлікт, вимагаючи ефективних контрзаходів. Проаналізовано еволюцію російських пропагандистських стратегій, починаючи з радянської епохи, коли закладалися основи маніпулятивних технік і дезінформації. Підкреслено, що сучасний етап характеризується не лише збереженням старих підходів, а і їх суттєвою трансформацією та адаптацією до реалій цифрового інформаційного простору. Розглянуто ключові відмінності сучасної російської пропаганди, зокрема її багатоканальність, інтенсивність інформаційного потоку й безпрецедентну готовність до поширення відвертої брехні та напівправди. Особливу увагу приділено аналізу ключових ідеологем, що лежать в основі російської пропаганди, серед яких центральне місце посідає концепція «русского міру». Розкрито механізми її впровадження через маніпулювання історичними наративами, створення міфів про «братні народи» й заперечення самостійності української нації та державності.*

Окремо проаналізовано інструментарій сучасної російської пропаганди. Підкреслено використання як традиційних засобів масової інформації (телебачення, радіо, друковані видання), так і новітніх цифрових платформ, включаючи соціальні мережі, інтернет-медіа й месенджери. Розглянуто специфіку застосування аудіовізуальних методів, таких як підміна об'єктів, фото- та кіномонтаж, спецефекти й комп'ютерна графіка для створення спотвореної картини реальності.

На основі аналізу зроблено висновок про безпрецедентний рівень цинізму, системності й технологічності сучасної російської пропаганди, яка становить серйозну загрозу не лише для України, а й для глобальної інформаційної безпеки.

Ключові слова: *російська пропаганда, інформаційна війна, гібридна війна, дезінформація, маніпуляція, «русскій мір», дегуманізація, комп'ютерна пропаганда, інформаційна безпека, Україна, Росія.*

ORIGIN AND METHODS OF MODERN RUSSIAN PROPAGANDA

Nazarii Volianskyi
Postgraduate Student at the Department of Radio and Television
Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska Str., 1, Lviv, Ukraine
orcid.org/0009-0000-2714-1901
e-mail: nazar.volyanskiy@gmail.com

Abstract. *The article explores modern russian propaganda as a key instrument in the hybrid war launched by the russian federation against Ukraine. This study is timely because information aggression served as a precursor to the open military invasion, and in the context of full-scale war, a powerful propaganda machine continues to escalate the conflict, necessitating effective countermeasures. The author examines the evolution of russian propaganda strategies starting from the Soviet era, when the foundations of manipulative techniques and disinformation were established. It is noted that the current phase not only retains old approaches but also sees significant transformations and adaptations to the realities of the digital information space. Key*

© Н. Волянський, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

differences in modern russian propaganda are discussed, including its multichannel nature, the intensity of the information flow, and an unprecedented willingness to disseminate outright lies and half-truths. The article pays particular attention to the key ideological themes underpinning russian propaganda, with the concept of the "russian world" being central. The mechanisms employed to implement this concept include manipulating historical narratives, creating myths about "brotherly peoples", and denying the independence of the Ukrainian nation and its statehood.

Furthermore, the article analyzes the tools of modern russian propaganda, emphasizing the use of both traditional media (television, radio, print media) and newer digital platforms, which include social networks, online media, and messaging applications. The specifics of using audiovisual methods – such as the "presence effect", object substitution, photo and film editing, special effects, and computer graphics are examined to understand how they create a distorted perception of reality.

In conclusion, the author asserts that the unprecedented level of cynicism, systematic approach, and technological sophistication of modern russian propaganda poses a serious threat not only to Ukraine but also to global information security.

Key words: *russian propaganda, information warfare, hybrid war, disinformation, manipulation, "russian world", dehumanization, computer propaganda, information security, Ukraine, russia.*

Постановка проблеми. Увагу науковців зосереджено на дослідженні методів, форм та інструментів сучасної російської пропаганди, оскільки саме інформаційна війна була передумовою збройної війни, а на теперішній час військову агресію Росії в Україні посилює інформаційно-психологічна війна, зокрема потужна російська пропаганда, протидія якій надзвичайно важлива.

Питання пропаганди порушували в дослідженнях чимало науковців, починаючи від Першої світової війни. Інструменти й методи пропаганди змінювалися впродовж років. Особливості радянської пропаганди досліджують Б. Безпалько [1], Р. Горбик, Д. Дуцик, С. Шалайський [2], Р. Куцик [3], сучасну російську пропаганду аналізують В. Лизанчук [4; 5], Т. Кузьо [6], А. Міхнік [7], Н. Нечаєва-Юрійчук [8], М. Павлюх [9], Н. Свинаренко [10], Є. Федченко [11] та інші. Тема актуальна, охоплена увагою дослідників, однак досі немає ґрунтовного аналізу методів сучасної путінської пропаганди в умовах повномасштабного вторгнення в Україну.

Предмет та об'єкт дослідження. Предмет дослідження – передумови, методи й інструменти сучасної російської пропаганди. Об'єкт дослідження – сучасна російська пропаганда в різних інформаційних каналах України й росії.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Повномасштабному військовому вторгненню російської федерації в Україну передувала потужна підготовка російських пропагандистів, метою якої було виправдати, прикрити й обґрунтувати свої злочинні дії. Правдивою є думка Л. Бітмана, що «більшість спеціальних операцій є паразитами, які живляться з вразливих місць супротивника та прагнуть розпалити будь-яку його задавнену хворобу, яка вже вразила його політичне життя» [12, с. 213]. Так завжди робила й продовжує робити російська пропаганда, користуючись внутрішніми конфліктами та слабкими місцями всередині країни. Теперішній російський підхід до пропаганди ґрунтується на радянських методах часів Холодної війни з наголосом на приховування слідів і на те, щоб спонукати ціль діяти в інтересах пропагандистів [2, с. 23]. З іншого боку, цей підхід розширює свої методики, що зумовлено характеристиками сучасного цифрового середовища. На відміну від часів Холодної війни, Росія залучає західні PR-компанії та створює платформи для вербування агентів впливу, що імітують публічну дипломатію. Активізуються старі й створюються нові російські закордонні медіа й організації. Також поширена практика купівлі західних медіа. Особлива увага приділяється Німеччині та Франції, де корупція й енергетичні угоди сприяють активним заходам.

Радянська пропаганда є історичним продовженням московських традицій політичної війни з ідейними елементами марксизму-ленінізму. Від 1960-х років вона була переосмислена як «активні заходи», що поєднали відкритий канал (офіційна «біла» пропаганда) і закритий канал (оперативна робота розвідки). Вона застосовувала потужні маніпулятивні та деструктивні методи, насамперед підробки, дезінформацію, відмивання

джерел і підказані висновки, водночас мобілізуючи незалежні «підставні» організації й агентів впливу. Ці риси зберігаються в російській пропаганді й сьогодні з ключовими відмінностями в тому, що Захід відкрив нові можливості впливу для Кремля після 1991 року й у новій медіаекосистемі, де соцмережі створюють інші можливості для комп'ютеризованої пропаганди тролів і ботів [2, с. 25].

На початку свого приходу до влади В. Путін відразу почав робити агресивні заявки. Так, під час виступу на І Всесвітньому конгресі співвітчизників 2001 року він заявив, що відтепер Росія опікуватиметься тими, хто через геополітичні трансформації XX століття опинився «за межами історичної Батьківщини», наголошуючи на тому, що Росія відновить свій авторитет і силу, тому повертатиме свої землі. Ця промова В. Путіна фактично запустила механізм пропаганди неоімперської державно-шовіністичної ідеологеми «русскій мір» [13, с. 47]. Ця ідеологема мала на меті переконати українське та російське суспільство, що Україна та Росія – братні народи; українці – це різновид росіян, які живуть в іншій державі й на іншій, сусідній, території; українці та росіяни мають спільну мову, культуру, історію (а отже, це один народ!); українців як нації та народу не існує; росіяни активно допомагають українцям вижити; росіяни та українці – це частина «русского міру», оскільки вони походять від київських князів [9, с. 1020].

Водночас оточення нового керівника поступово взяло контроль над засобами масової інформації, у яких поступово популяризували тезу, що саме В. Путін – це той лідер, який «відродить державну велич Росії» [13, с. 48]. Після Помаранчевої революції російські пропагандисти через телебачення почали поширювати тези, що в Україні «реінкарнується фашизм», вулицями міст ходять «бандерівці», котрі в найжахливіші способи принижують російськомовне населення. Російське політичне керівництво нав'язувало ідеологему «спільної історичної пам'яті» [13, с. 48]. Отже, російське населення не могло й не може критично мислити через постійний контроль з боку влади. Засоби масової комунікації допомагають владі тримати населення під постійним психологічним тиском і контролем [9, с. 1018]. Російські ЗМК – найнебезпечніша аморальна структура у світовому інформаційно-гуманітарному просторі [5].

Російська федерація також намагалася впливати на поведінку інших держав за допомогою культурно-цивілізаційної, гуманітарно-наукової, зовнішньополітичної й іншої привабливості своєї країни, так званої мережевої системи суспільної дипломатії [13, с. 47].

Переписування історії стало ще одним пропагандистським ходом. Зокрема, пріоритетними стали дослідження історії Другої світової війни, сповнені міфів, що показували нікчемність ворога й оспівували «велич подвигу» радянського «народу-переможця» під умілим керівництвом комуністичних «вождів» [13, с. 49]. Глава уряду фактично повчає істориків, як потрібно писати історію. І, власне, через історію (тобто через спотворене уявлення про неї) намагається узаконити свої дії не лише всередині країни, а й на міжнародній арені. А Україну показує як бунтівну провінцію, що намагається вийти зі складу його уявної держави.

Ще одним інструментом пропаганди стає новий історичний кінематограф, у якому створюють героїчний образ радянського/російського «воїна-визволителя» й формують культ «лідера нації». Російський кінематограф формує у свідомості людей твердження, що насилля прийнятне, особливо коли ти «захищаєш» свої ідеали й переконання.

Окрім того, керуючись рекомендаціями Й. Геббельса, російські телеканали транслюють тематичні програми з «віщуваннями» Ванги й інших «провидців» про те, що держава, котра воюватиме проти Росії, її програє та зникне.

Окрім наведених вище фактів підготовки до повномасштабного вторгнення, дослідник російської пропаганди Л. Павлюх називає такі передумови та причини гібридної російсько-української війни: конфлікт щодо острова Тузла (2003 рік); газові конфлікти між «Нафтогаз України» та «Газпромом» (1993–2009 роки); низка державних угод (Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Російською Федерацією); тісні економічні й торгові взаємовідносини; спільна історія тощо. Через кремлівське телебачення здійснюється пропаганда методом інформаційних хвиль [9, с. 1018].

Російська пропаганда активно використовувала також методику дегуманізації українців: соціальними мережами ширилися численні малюнки, фотоколажі, карикатури, на яких протестувальників, їхніх лідерів зображували у вигляді отари овець, зграї мавп тощо; «Майдан» = «западенці» = «бандерівці» = «фашизм», «бандерлоги», «фашистські упирі» тощо; дегуманізація української влади («хунта») й українського народу. Маніпулятивні стратегії пропагандистів «русского міра» базувалися на використанні лексем-ярликів «нацики», «нашисти», «укрнацики», «нацюки», «неонацисти» щодо всіх громадян України, які обстоювали суверенітет своєї держави й українську мову [13, с. 52]. Отже, основні напрями, методи, способи інформаційно-психологічного впливу Росії в гібридній війні такі: послаблення геополітичного значення України та її міжнародного іміджу; використання політики «керованого хаосу», дезінформація у великих масштабах і дестабілізація в країні; спекулювання на меншовартості й вторинності українців, зменшення впливу української нації у світових міжнародних процесах, приниження національної гідності українців; спекулювання на питаннях мови [9, с. 1018].

Отже, напередодні повномасштабного вторгнення в Україну Росія активно застосовувала пропагандистські інструменти, що вже використовувалися раніше під час підготовки до інших військових конфліктів. Серед ключових методів були такі: спотворення історичних фактів; розроблення символіки, спрямованої на заохочення населення до насильства проти українців; дегуманізація українців.

Сучасна російська пропаганда, яку часто називають «путінською» або «рашизмом», вирізняється безпрецедентним рівнем брехливості, перевершуючи навіть відомі історичні приклади, такі як геббельсівська та радянська пропагандистські машини. Її особливістю є не лише використання наявних інформаційних приводів, а й активне їх створення різними методами. Влучне визначення рашизму, на думку О. Романчука, дав Дж. Дудаєв: «Рашизм – це особлива форма людиноненависницької ідеології, основана на великодержавному шовінізмі, повній бездуховності й аморальності. Відрізняється від відомих форм фашизму, расизму, націоналізму особливою жорстокістю як до людини, так і до природи. Принцип дії – знищення всього та вся, тактика випаленої землі. Відрізняється шизофренічною формою манії світового панування. Володіючи рабською психологією, паразитує на хибній історії, на окупованих територіях і пригноблених народах. Рашизму притаманний постійний політичний, юридично-правовий та ідеологічний тероризм» [14, с. 7].

Сучасні російські комунікативні канали використовують такі методи пропаганди: «дозована інформація»; дезінформація в поєднанні з великим викривленням подій; подача припущень, особистих думок і вибіркові, корисні для пропагандиста факти; інформаційний рефреймінг; перекручування інформації та її подання «без коментарів»; технологія «25-го кадру», яка заборонена міжнародним законодавством; замовчування важливих подій [9, с. 1019]. Щоб виправдати свої дії, путінська пропаганда стверджує, що діяла в інтересах російськомовного населення України. Особливу роль у пропагандистській діяльності відіграють аудіовізуальні засоби, активно залучені російським телебаченням і популярними цифровими платформами. Серед ключових аудіовізуальних методів, що використовуються, можна виділити створення ілюзії присутності на місці подій, підміну реальних об'єктів сфабрикованими, маніпуляції з фото- та відеоматеріалами. Сучасні спецефекти й комп'ютерна графіка дають змогу електронним засобам масової комунікації поширювати будь-яку неправдиву інформацію.

Окрім того, путінська пропаганда використовує метод постійного нагнітання ситуації. Наприклад, російські ЗМІ постійно нагнітали ситуацію, повідомляючи, що Київ захоплений не лише націоналістами, а й «бандитами», «нацистами» й «фашистами» у результаті «державного перевороту» [9, с. 1020].

Дослідник російської пропаганди в російсько-українській гібридній війні В. Лизанчук подає популярні пропагандистські методи, які використовують російські медіа: метод великої брехні; метод 40 на 60; метод абсолютної очевидності; а також такі засоби: спрощення; замовчування; вигаданий факт; пряме коментування; напівправда [4]. Російська маніпулятивна пропаганда маскується різними формами інформаційності, яку

досить часто сприймають як об'єктивне повідомлення. Насправді така інформація у вузькому й широкому розумінні є сірою або чорною пропагандою, наснаженою деструктивністю [5, с. 190]. Російська інформаційно-психологічна пропаганда в сучасних умовах – це масовий гіпноз, сеанс колективної психотерапії [5, с. 191].

Є. Федченко, проаналізувавши 500 випадків дезінформації, викритих StopFake, визначив 18 основних наративних стереотипів у сучасній російській пропагандистській продукції. Багато з них демонструють спадкоємність із радянською риторикою часів Холодної війни, зокрема «Україна – американська змова», наратив фашизму й нав'язлива ідея про інфекції та біолабораторії. Щодо технік, то в обидва періоди застосовуються складні історії з окремими правдивими фактами. Є. Федченко вважає, що сучасна російська пропаганда виробляє набагато більше підробок, ніж у радянські часи [11, с. 150]. Російські інформаційні впливи структурує теорія рефлексивного контролю, за якою треба атакувати когнітивні фільтри аудиторії, щоб та добровільно ухвалювала сприятливі для Росії рішення на основі інформації, яку вона отримує від Росії [2]. Цифрові платформи підсилюють це різноманіття, оскільки дають змогу картографувати й мікротаргетувати такі особливості сприйняття аудиторії набагато ефективніше. Рефлексивний контроль не тільки не зник у російській політиці та безпековій спільноті, а й навіть поширився – твердження, що тепер звучить як пророцтво. «Інформаційна війна від таких акторів, як Китай чи Росія, навчилася зламувати західну систему формування громадської думки, використовуючи її фундаментальний принцип: ця система працює, доки існує якийсь базовий консенсус щодо засад, а його можна відносно легко підірвати» [2, с. 24]. Сучасна російська пропаганда, на думку дослідників, має дві характерні риси: багатоканальність, а також цинічну готовність поширювати як часткову правду, так і відверту брехню (так звана «модель шлангу брехні»). Вона активно використовує сучасні психологічні дослідження. Ван Герпен виділяє три ключові компоненти: мімезис (імітація західної публічної дипломатії), ролбек (атака на західні ініціативи) й інноватівність (нові методи інформаційної війни). На відміну від часів Холодної війни, Росія залучає західні PR-компанії та створює платформи для вербування агентів впливу, що імітують публічну дипломатію. Активізуються старі й створюються нові російські закордонні медіа й організації. Також поширена практика купівлі західних ЗМІ, комп'ютерна пропаганда використовує фейкові акаунти для тролінгу та поширення дезінформації, а також автоматизованих ботів.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Дослідження підтверджує, що сучасна російська пропаганда є складним і багатогранним явищем, яке еволюціонувало, увібравши радянські методи й адаптувавши їх до сучасних реалій цифрового світу. Інформаційна підготовка стала невід'ємною частиною агресивної зовнішньої політики Росії, передуючи та супроводжуючи її збройну агресію проти України. Ключовими елементами цієї пропаганди є маніпулювання історичною пам'яттю для обґрунтування імперських амбіцій, формування ідеологеми «русскій мір», послідовна дегуманізація українців. Особливу небезпеку становить використання комп'ютерних технологій для поширення дезінформації та маніпулювання громадською думкою. Таким чином, протидія потужній і цинічній російській пропаганді є ключовим завданням у захисті національних інтересів України й забезпеченні міжнародної інформаційної безпеки.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на виявлення нових методів російської пропаганди й розроблення ефективних стратегій протидії їй в умовах постійної еволюції інформаційного простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько Б. Б. Радянська пропаганда у школах середньої загальної освіти Київської області (1932–1941 рр.) : дис. … докт. філол. наук : спец. 032 «Історія та археологія» / Київський столичний університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2024. 238 с.
2. Горбик Р., Дуцик Д., Шалайський С. Ефективність протидії російській дезінформації в Україні в умовах повномасштабної війни. Аналітичний звіт. ГО «Український інститут медіа та комунікації». Київ, 2023. 66 с.

3. Куцик Р. Р. Інформаційна політика Російської імперської влади вукраїнських губерніях Південно-Західного краю (1914–1917 рр.): методи та засоби реалізації : дис. … канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2018. 292 с.
4. Лизанчук В. Просвітницька і маніпулятивна пропаганда в умовах нинішньої російсько-української війни. *Теле- та радіожурналістика.* 2018. Вип. 17. С. 22–51.
5. Лизанчук В. Інформаційно-психологічний пропагандистський двобій: маніпулятивний і просвітницький. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія*». 2023. Вип. 1(49). С. 189–194.
6. Кузьо Т. Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет. URL: https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/inshi-vydannya/kuzo-taras-viyna-putina-proty-ukrayiny-revolyuciya-nacionalizm-i-kryminalitet.
7. Міхнік А. Путінська пропаганда має фашистські риси. *День*. 2014. 17 травня.
8. Нечаєва-Юрійчук Н. Використання політичних стереотипів у пропаганді: від Першої світової війни до сучасних подій в Україні. URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/239763.
9. Павлюх М. В. Методи та засоби російсько-української інформаційної війни (2014–2022): міфи і риторика пропаганди. URL: http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6346/13382-1?inline=1.
10. Свинаренко Н. О. Сучасна російська імперська пропаганда : згубний вплив для сьогодення українців. *Development trends in social science in the era of digitalization : Scientific monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2023. P. 278–301.
11. Fedchenko Y. Kremlin Propaganda: Soviet Active Measures by Other Means. *Sõjateadlane: The Estonian Journalof Military Studies.* 2016. № 2. P. 141–170. URL: https://kvit.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2017/10/8.-Kremlin-Propaganda.pdf.
12. Bittman L. Soviet Bloc 'Disinformation' and other 'Active Measures'. *Pfaltzgraff R.L., Ra'anan U., Milberg W. (eds). Intelligence Policy and National Security.* Palgrave Macmillan, London, 1981. https://doi.org/10.1007/978-1-349– 05828-0_17.
13. Ільницький В., Старка В., Галів М. Російська пропаганда як елемент підготовки до збройної агресії проти України. *Український історичний журнал*. 2022. Ч. 5. С. 43. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2022_5_6.
14. Романчук Олег К. Рашизм – ракова пухлина для людства. Палата число «Z». *Універсум*. 2022. № 3–4. С. 6–15.

REFERENCES

1. Bezpalko, B. B. (2024). Radianska propahanda u shkolakh serednoi zahalnoi osvity Kyivskoi oblasti (1932–1941 rr.) [Soviet Propaganda in Secondary General Education Schools of Kyiv Region (1932–1941)]. Dys. dokt. fil. za spetsialnistiu 032 Istoriia ta arkheolohiia. Kyivskyi stolychnyi universytet imeni Borysa Hrinchenka, Kyiv. 238 s. [in Ukrainian].
2. Horbyk, R. (2023). Efektyvnist protydii rosiiskii dezinformatsii v Ukraini v umovakh povnomasshtabnoi viiny [Effectiveness of Counteracting Russian Disinformation in Ukraine under the Conditions of Full-Scale War. Analytical Report]. Analitychnyi zvit / Horbyk R., Dutsyk D., Shalaiskyi S. HO «Ukrainskyi instytut media ta komunikatsii». 66 s. [in Ukrainian].
3. Kutsyk, R. R. (2018). Informatsiina polityka Rosiiskoi imperskoi vlady vukrainskykh huberniiakh Pivdenno-Zakhidnoho kraiu (1914–1917 rr.): metody ta zasoby realizatsii [Information Policy of the Russian Imperial Authorities in the Ukrainian Governorates of the Southwestern Krai (1914–1917): Methods and Means of Implementation]. Dys. kand. istor. n. za spetsialnistiu 07.00.01 istoriia Ukrainy. Kyivskyi universytet imeni Borysa Hrinchenka, Kyiv. 292 s. [in Ukrainian].
4. Lyzanchuk, V. (2018). Prosvitnytska i manipuliatyvna propahanda v umovakh nynishnoi rosiisko-ukrainskoi viiny [Educational and Manipulative Propaganda in the Context of the Current Russo-Ukrainian War]. *Tele-ta radiozhurnalistyka*. Vyp. 17. S. 22–51 [in Ukrainian].
5. Lyzanchuk, V. (2023). Informatsiino-psykholohichnyi propahandystskyi dvobii: manipuliatyvnyi i prosvitnytskyi [Information and Psychological Propaganda Duel: Manipulative and Educational]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Filolohiia*, Vyp. 1(49). S. 189–194 [in Ukrainian].
6. Kuzo, T. Viina Putina proty Ukrainy. Revoliutsiia, natsionalizm i kryminalitet [Putin's War Against Ukraine. Revolution, Nationalism, and Criminality]. Retrieved from: https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/inshi-vydannya/kuzo-taras-viyna-putina-proty-ukrayiny-revolyuciya-nacionalizm-i-kryminalitet [in Ukrainian].
7. Mikhnik, A. (2014). Putinska propahanda maie fashystski rysy [Putin's Propaganda Has Fascist Features]. Den. 17 travnia [in Ukrainian].
8. Nechaieva-Yuriichuk, N. Vykorystannia politychnykh stereotypiv u propahandi: vid Pershoi svitovoi viiny do suchasnykh podii v Ukraini [The Use of Political Stereotypes in Propaganda: From the First

World War to Current Events in Ukraine]. Retrieved from: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/239763 [in Ukrainian].
9. Pavliukh, M. V. Metody ta zasoby rosiisko-ukrainskoi informatsiinoi viiny (2014-2022): mify i rytoryka propahandy [Methods and Means of the Russo-Ukrainian Information War (2014-2022): Myths and Rhetoric of Propaganda]. Retrieved from: http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6346/13382-1?inline=1 [in Ukrainian].
10. Svynarenko, N. O. (2023). Suchasna rosiiska imperska propahanda : zghubnyi vplyv dlia sohodennia ukraintsiv [Modern Russian Imperial Propaganda: Pernicious Influence on the Present-Day Ukrainians]. *Development trends in social science in the era of digitalization : Scientific monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing". P. 278–301 [in Ukrainian].
11. Fedchenko, Y. (2016). Kremlin Propaganda: Soviet Active Measures by Other Means. *Sõjateadlane: The Estonian Journalof Military Studies*, (2). 141–170. Retrieved from: https://kvit.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2017/10/8.-Kremlin-Propaganda.pdf.
12. Bittman, L. (1981). Soviet Bloc 'Disinformation and other 'Active Measures. In: Pfaltzgraff, R.L., Raanan, U., Milberg, W. (eds) *Intelligence Policy and National Security.* Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349– 05828-0_17.
13. Ilnytskyi, V. (2022). Rosiiska propaganda yak element pidhotovky do zbroinoi agresii proty Ukrainy [Russian Propaganda as an Element of Preparation for Armed Aggression Against Ukraine] / V. Ilnytskyi, V. Starka, M. Haliv. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. Ch. 5. S. 43. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2022_5_6 [in Ukrainian].
14. Romanchuk, Oleh K. (2022). Rashyzm – rakova pukhlyna dlia liudstva. Palata chyslo «Z» [Rashism – A Cancerous Tumor for Humanity. Ward Number «Z»]. *Universum*. №3-4. S. 6–15 [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 16.04.2025
Дата прийняття статті: 28.04.2025
Опубліковано: 30.09.2025

УДК 81'255.4
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.9

ЩОДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ МОВНИХ ЗАСОБІВ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ В МЕДІЙНИХ ТЕКСТАХ: СТРАТЕГІЇ Й ТАКТИКИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Неллі Гайдук
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної філології
Маріупольського державного університету
вул. Преображенська, 6/4, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-6292-6376
e-mail: n.gaiduk@mu.edu.ua

Ольга Суржанська
здобувач вищої освіти спеціальності «Прикладні філологічні студії»
Маріупольського державного університету
вул. Преображенська, 6/4, м. Київ, Україна
orcid.org/0009-0004-3277-5422
e-mail: olha.surzhanska@mu.edu.ua

Анотація. *Маніпулятивний вплив найчіткіше та найчастіше виявляє себе в межах саме медійного дискурсу, чим зумовлене його ретельне вивчення на матеріалі текстів засобів масової інформації або соціальних мереж як інструментів масової комунікації. Поняття ж маніпуляції як лінгвопрагматичного явища становить багаторівневу стратегію мовного впливу, в основі якої лежить поєднання когнітивних, прагматичних і соціокультурних чинників.*

Більшість лінгвістів дотримується думки, що маніпуляціє є негативним явищем, яке потребує ретельного вивчення задля розроблення ефективних механізмів протидії. Проте щодо потрактування цього поняття є й позитивні лінгвістичні коментарі, які ґрунтуються на тому, що якщо маніпулятивний вплив як засіб прихованого управління вчиняється з гуманними цілями, то є цілком прийнятним, що свідчить про неоднозначність сприйняття лінгвістичною думкою явища маніпулятивного впливу.

До засобів маніпулятивного впливу в текстах медійного дискурсу, спираючись на класифікацію сучасних провідних дослідників, зараховуємо такі: пейоративну лексику, дисфемізми, що застосовуються задля реалізації тактик критики й звинувачення в межах стратегії дискредитації; слова-афективи, що використовуються задля реалізації тактик створення загрози, звинувачення в межах стратегії дискредитації або тактик ціннісної орієнтації чи створення загрози в межах стратегії драматизації; іронія, що вживається задля реалізації тактики натяку в межах стратегії дискредитації; антитеза, евфемізми, що використовуються задля реалізації тактики створення опозиції «свій – чужий» у межах стратегії дискредитації або тактики вуалізації в межах стратегії нормалізації; синоніми з розмитим або подвійним семантичним значенням, що застосовуються задля реалізації тактики вуалізації в межах стратегії маніпулювання імпліцитними смислами; повторення, номіналізація та гедж-маркери, що вживаються задля реалізації тактики переакцентування в межах стратегій маніпулювання імпліцитними смислами або персоналізації/фрагментації; метонімія та конструкції з квазіекспліцитним суб'єктом, що застосовуються задля реалізації тактики вуалізації в межах стратегії нормалізації; метафора, що використовується задля реалізації тактики ціннісних орієнтацій у межах стратегії драматизації, а також синоніми з більшим смисловим навантаженням задля реалізації тактики перебільшення в межах стратегії драматизації.

Ключові слова: *дискредитація, драматизація, засоби масової інформації, комунікативні стратегії, комунікативні тактики, маніпуляція імпліцитними смислами, персоналізація/фрагментація інформації, соціальні мережі.*

© Н. Гайдук, О. Суржанська, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

ON THE ISSUE OF CLASSIFYING LINGUISTIC MEANS OF MANIPULATIVE INFLUENCE IN MEDIA TEXTS: STRATEGIES AND TACTICS OF THEIR IMPLEMENTATION

Nelli Gaiduk
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Applied Philology
Mariupol State University
Preobrazhenska Str., 6/4, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6292-6376
e-mail: n.gaiduk@mu.edu.ua

Olha Surzhanska
Higher Education Applicant in the Specialty "Applied Philological Studies"
Mariupol State University
Preobrazhenska Str., 6/4, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0004-3277-5422
e-mail: olha.surzhanska@mu.edu.ua

Abstract. *Manipulative influence is most clearly and frequently manifested within media discourse, which determines the necessity of its thorough study based on texts from mass media or social networks as instruments of mass communication. The concept of manipulation as a linguo-pragmatic phenomenon represents a multi-layered strategy of verbal influence, grounded in the interplay of cognitive, pragmatic, and sociocultural factors.*

Most linguists consider manipulation to be a negative phenomenon that requires detailed investigation in order to develop effective mechanisms of resistance. However, there are also positive linguistic interpretations of this concept, which are based on the view that manipulative influence – as a means of covert control – may be acceptable if it is carried out with humane intentions. This indicates the ambivalent perception of manipulative influence in linguistic thought.

According to the classification proposed by leading contemporary researchers, the following means of manipulative influence can be identified in media discourse texts: Pejorative vocabulary and dysphemisms, used to implement tactics of criticism and accusation within the strategy of discrediting; Affective words, employed to implement tactics of threat creation and accusation within the strategy of discrediting, or to implement tactics of value orientation or threat creation within the strategy of dramatization; Irony, used to implement the tactic of insinuation within the strategy of discrediting; Antithesis and euphemisms, applied to implement the tactic of creating an "us vs. them" opposition within the strategy of discrediting, or to implement the tactic of obfuscation within the strategy of normalization; Synonyms with vague or dual semantic meanings, used to implement the tactic of obfuscation within the strategy of manipulating implicit meanings; Repetition, nominalization, and hedge markers, used to implement the tactic of reaccentuation within the strategies of manipulating implicit meanings or personalization/fragmentation; Metonymy and constructions with quasi-explicit subjects, applied to implement the tactic of obfuscation within the strategy of normalization; Metaphor, used to implement the tactic of value orientation within the strategy of dramatization, as well as semantically loaded synonyms, used to implement the tactic of exaggeration within the same strategy.

Key words: *discrediting, dramatization, mass media, communicative strategies, communicative tactics, manipulation of implicit meanings, personalization/fragmentation of information, social networks.*

Постановка проблеми. Сучасні засоби масової інформації поступово перетворюються на невід'ємний компонент соціального простору, активно впливаючи на формування світогляду, поведінкові моделі й ціннісні орієнтири індивідів. Попри те що медіа виконують важливі соціальні функції, а саме: інформування, соціалізацію, просвітництво, вони водночас можуть бути інструментом деструктивного впливу. Зокрема, ідеться про дезінформацію, маніпуляцію суспільною свідомістю й провокування масової тривожності чи навіть підпорядкування. Окрім того, «у сучасному інформаційному суспільстві також і соціальні мережі відіграють значну роль у формуванні віртуальних спільнот і побудові онлайн-ідентичності, впливаючи на наше мовлення, комунікативні стратегії та спосіб сприйняття інформації» [3, с. 124]. Саме тому соціальні мережі зокрема й медійний про-

стір загалом стали «не лише платформою для спілкування, а й важливим об'єктом дослідження для мовознавців та експертів у сфері комунікацій» [3, с. 124].

Уперше явище маніпуляції дослідила Е. Ноель-Нойманн [5]. Дослідниця визначила, що важливим складником маніпуляції є мислення. З огляду на особливості сприйняття, а саме на те, що не все, що оточує людину, піддається сприйняттю, що зовнішні й внутрішні прояви існують лише в теперішній момент і ніколи більше, то саме наше мислення компенсує недоліки сприйняття [5, с. 128]. Мислячи, людина формує поняття, судження. Мислення як процес залучає аналогії, асоціації, установлення причинно-наслідкового зв'язку. Е. Ноель-Нойманн наводить як приклад так званий «метод Сократа», що передбачає техніку двох «так» і базується саме на особливостях людського мислення. Тож аудиторії пропонується три тези чи компоненти повідомлення, які логічно пов'язані, і якщо аудиторія погоджується з двома з них, вона, імовірно, погодиться й із третім [5, с. 130]. Саме така техніка дуже часто застосовується в сучасних медіа: спочатку надається дві правдиві й логічні тези, з якими людина просто не може не погодитися, згодом надається й третя, уже хибна, теза, яка сприймається за «методом Сократа» також як істина.

Як стверджує Е. Ноель-Нойман у теорії «Спіралі мовчання», «індивіди схильні до конформізму в умовах інформаційного тиску, що створює підґрунтя для легкого маніпулювання через мас-медіа» [1, с. 37].

Визначенням поняття й систематизацією ознак медійного дискурсу займалися такі вчені, як І. Вихованець, О. Дячук, О. Іваницька, С. Козак, Н. Кожем'яка, В. Лойко, Л. Онучак, О. Сербенський, О. Суська, Н. Шубенко. Серед науковців, які цікавляться проблемою маніпулятивного впливу в текстах медіа, можна назвати Л. Нагорну, Т. Ковалевську, Н. Кондратенко, Н. Кутузу, І. Мірошниченко, О. Семенюка, В. Петренка, І. Кураса, Н. Мухрямову, Л. Мухрямову.

Щодо вивчення експресивних засобів медійного дискурсу українськими мовознавцями, науковий доробок із цього питання репрезентовано дисертаційними дослідженнями українських мовознавців на матеріалі різних мов, зокрема іспанської (С. Коновець), німецької (Я. Мозгова), української (Т. Коваль). У полоністиці цією проблемою займаються вчені І. Бральчик, В. Кваліна, С. Дубіш, М. Гловинський та ін.

Мета і завдання статті. Метою статті є систематизація й репрезентація мовних засобів маніпулятивного впливу, що реалізуються в конкретних стратегіях через певні тактики в текстах медійного дискурсу. Для реалізації мети планується виконання таких конкретних завдань: надати визначення засобів масової інформації з погляду побудови інформаційної картини світу індивідуума; означити поняття комунікативної стратегії; означити поняття комунікативної тактики; систематизувати конкретні мовні форми, що використовуються задля використання маніпулятивних стратегій як інструмента впливу на адресата, які реалізуються шляхом використання певних тактик.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є комунікативні стратегії й тактики, що є інструментом маніпулятивного впливу в медійному дискурсі. Предметом є конкретні мовні форми реалізації означених комунікативних стратегій і тактик.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Засоби масової інформації відіграють чи не головну роль у процесі побудови інформаційної картини світу майже кожного пересічного громадянина. За визначенням А. Коваленко й Т. Марченко, «ЗМІ не лише інформують аудиторію про значимі події, але і спотворюють уявлення про те, що відбулося, а також керують суспільною думкою, використовуючи при цьому різні стратегії, тактики та засоби маніпулювання інформацією» [2, с. 214]. Таким чином, важливо визначитися не лише із засобами маніпулятивного впливу, а й передусім зі стратегіями й тактиками, задля реалізації яких якраз і використовуються лексичні засоби маніпулятивного впливу.

Названі дослідники разом із такими науковцями, як О. Дяченко та Н. Сіденко, спираючись на провідні лінгвістичні розвідки західної наукової думки, зокрема на визначення Дж. Брайанта, П. Брауна, Т. ван Дейка, Р. Ділтса, С. Левінсона, Н. Чомські [2, с. 214–215] у дослідженнях прагмалінгвістичного аспекту мовних засобів реалізації в текстах сучасних ЗМІ, що реалізуються

шляхом медійного дискурсу, виділили щонайменше п'ять стратегій, за допомогою яких може відбуватися маніпуляція. При цьому науковці виділили щонайменше дев'ять тактик, які використовуються задля прояву цих стратегій. У свою чергу, різноманітні мовні засоби маніпулятивного впливу по-різному реалізуються в названих тактиках, таких засобів, за цією класифікацією, називається щонайменше шістнадцять.

Слідуючи за авторитетною думкою, нижче подаємо класифікацію у вигляді багаторівневого списку, що дасть змогу структурувати інформацію в подальших практичних студіюваннях, адже «саме прагматичний підхід дає можливість розглянути мовленнєве маніпулювання як дію, яка має великий запас комунікативних тактик і стратегій, які використовує адресант з метою ефективного впливу на свідомість адресата й досягнення своїх комунікативних завдань» [2, с. 214].

Перш ніж перейти безпосередньо до класифікації, варто зазначити, що єдиної думки із цього приводу поки що не існує, проте представлена дає змогу більш-менш усебічно охопити досліджувану проблематику. Тож комунікативна стратегія являє собою заздалегідь сплановану сукупність мовних і немовних дій, яку ініціює адресант із метою досягнення певного комунікативного ефекту на адресата. Вона спрямована на реалізацію комунікативних інтенцій суб'єкта спілкування, які полягають у впливі на поведінку, думки або емоції адресата.

Комунікативна тактика, своєю чергою, становить окрему мовленнєву дію або сукупність дій, що відповідають певному етапу реалізації стратегічного задуму. Тактика функціонує як інструмент досягнення стратегічної мети, будучи підпорядкованою загальному комунікативному плану. Таким чином, стратегія реалізується через послідовне вирішення тактичних завдань проміжного характеру.

Засобами маніпулятивного впливу вважають конкретні мовні форми, які безпосередньо сприймаються адресатом і за допомогою яких комунікатор реалізує відповідну техніку впливу. Ці засоби є ключовими елементами маніпулятивного дискурсу, забезпечуючи ефективність реалізації стратегічних і тактичних намірів. Таким чином, як ми вже зазначали вище, маніпулятивні стратегії є інструментом впливу на адресата й реалізуються шляхом використання певних тактик, що передбачають реалізацію через конкретні мовні форми.

Отже, серед маніпулятивних стратегій можна виділити такі:

1. Стратегія дискредитації – одна з маніпулятивних комунікативних стратегій, яка має на меті зниження авторитету, довіри або репутації особи, інституції, ідеї чи групи шляхом упровадження негативного іміджу у свідомість адресата, реалізується через підрив легітимності або моральної цінності об'єкта впливу. Задля її реалізації можуть використовуватися такі тактики:

1.1. Тактика критики – це сукупність прийомів і методів, якими користуються для вираження незгоди, оцінювання недоліків чи викриття проблем у певній особі, групі або явищі. Мовні засоби реалізації цієї тактики:

а) пейоративна лексика – ненормативна, іншими словами, така, що знаходиться за межами літературної норми; це може бути як лексика обмеженого вжитку, так і сленг, жаргон, свідомо використані мовленнєві чи стилістичні помилки;

б) *дисфемізми* – грубе чи навіть непристойне визначення чогось, що має нейтральне забарвлення, з метою надання негативного змісту чи для посилення експресивізації мовлення.

Використання пейоративів і дисфемізмів для підкреслення негативного ставлення до особи опонента чи його дій дає змогу дискредитувати за допомогою створення негативного іміджу. Автор може апелювати до емоцій адресатів задля виклику емоційного відторгнення, може зводити складні проблеми, навішуючи «ярлики», що допомагає спрощено, але ефективно впливати на думку, зовсім ігноруючи нюанси, може висувати безпідставні обвинувачення чи апелювати до статистичних даних без конкретного підтвердження, або ж пропонувати факти, вирвані з контексту.

1.2. Тактика створення загрози – цей маніпулятивний прийом полягає у формуванні уявлення про небезпеку, що начебто походить від опонента, його ідей, подій або явищ. Мовні засоби реалізації цієї тактики:

а) слова-афективи – емоційно забарвлені слова, що передають емоційний стан мовця.

Ця тактика через передачу авторських емоцій може викликати страх, тривогу або

обурення в аудиторії; націлена на те, щоб мобілізувати підтримку серед т. зв. «своїх»; може дискредитувати опонента, представивши його як джерело загрози. Автор найчастіше користується гіперболізацією, тобто перебільшенням, щоб викликати більш бурхливі емоції, може прив'язуватися до свідомо емоційних тем, «шукати винного», використовувати завідомо тривожні гасла.

1.3. Тактика звинувачення – стратегічний прийом у медійному дискурсі, який полягає в навмисному приписуванні опоненту негативних дій, намірів або цінностей з метою його дискредитації, морального осуду чи виключення з публічного поля. Мовні засоби реалізації цієї тактики:

а) пейоративна лексика (визначення див. вище);

б) слова-афективи (див. вище).

Ця тактика має на меті знизити довіру до опонента, сформувавши йому негативний імідж, змістити фокус обговорення з власних дій на вади супротивника, тим самим мобілізувати підтримку серед прихильників.

1.4. Тактика натяку – форма непрямої критики або звинувачення, коли автор не висловлює оцінку прямо, а натякає на неї через контекст, алюзії, іронію чи порівняння. Мовні засоби реалізації цієї тактики:

а) іронія – стилістичний прийом, за якого автор виражає засудження, критику або насміхається під виглядом позитивного ствердження;

б) пейоративна лексика (визначення див. вище);

в) алюзії – стилістичний прийом, за якого автор натякає на відомі історичні події, літературні твори, фільми, культурні символи або попередні висловлювання, не згадуючи їх прямо; у медійному дискурсі алюзії виконують маніпулятивну функцію, допомагаючи створити асоціації, які дискредитують опонента чи підсилюють емоційний ефект;

г) порівняння – у медійному дискурсі: маніпулятивний риторичний прийом, коли автор навмисно порівнює певну особу, подію або явище з іншим, щоб сформувати в аудиторії потрібну оцінку або емоційне ставлення; часто цей прийом поєднується з іронією, алюзією чи незвичною лексикою.

Ця тактика часто використовується в медійному дискурсі, щоб залишити формальну можливість заперечити звинувачення, адже не було прямих указівок, а лише натяки, створити атмосферу недовіри до опонента без фактів, максимально делікатно впливати на підсвідомість читача або слухача.

1.5. Тактика створення опозиції «свій – чужий» – це одна з базових стратегій у медіадискурсі, яка полягає в чіткому поділі суспільства на дві протилежні групи: «наших» (патріотів, захисників, моральних людей) і «чужих» (зрадників, ворогів, корумпованих еліт, підконтрольних іноземцям тощо), що є одним із ключових інструментів емоційної мобілізації. Мовні засоби реалізації цієї тактики:

а) антитеза (різного характеру протиставлення) – стилістична фігура контрасту, в основі якої – протиставлення понять та образів;

б) евфемізми – нейтральні за змістом чи емоційним забарвленням слова чи вирази, що використовуються в текстах публіцистичних висловлювань задля заміни інших слів і виразів, що можуть ситуативно вважатися недоречними.

Така тактика сприяє дихотомізації медійного простору, сприяє колективній ідентифікації, що «ми» – це народ, традиція, віра, країна, а «чужі», «вони» – зрадники, агенти впливу, дегенерати, тобто «не свої». У разі успішної реалізації цієї тактики поступово відбувається спрощення складних соціальних процесів до банальної боротьби між двома таборами.

2. Стратегія маніпулювання імпліцитними смислами – це комунікативна стратегія, що полягає у використанні непрямих, неочевидних значень (імпліцитного змісту) з метою впливу на свідомість і підсвідомість реципієнта. Цей метод дає комунікаторові змогу уникнути прямої відповідальності за сказане, але водночас сформувати в реципієнта бажану інтерпретацію подій, явищ, осіб. Задля її реалізації може використовуватися така тактика:

2.1. Тактика вуалізації – різновид маніпуляції імпліцитними смислами, при якому негативно або суперечливо забарвлену інформацію навмисно подають у завуальованій, «м'якшій», непрямій формі. Мовний засіб реалізації цієї тактики – *використання синонімів із розмитим або подвійним семантичним значенням* – заміна прямої, однозначної лексики на слова з більш м'яким, двозначним, нейтральним або абстрактним значенням.

Ця тактика здатна приховати істинні наміри чи наслідки дій, зробити жорстке або аморальне прийнятним на вигляд, замінити оцінну лексику нейтральною або розмитою, створюючи відчуття об'єктивності чи «виваженості» там, де її немає.

3. Стратегія персоналізації/фрагментації – маніпулятивна стратегія, яка полягає в зміщенні фокусу уваги з глобальних структурних проблем або системних процесів на окремі особистості, події або емоційно насичені, але другорядні фрагменти інформації.

Ця стратегія використовується в медіа для створення чи підсилення драматизму, емоційної реакції, дає змогу уникнути глибокого аналізу або критики системних явищ; спрощує складну картини реальності до «особистої провини» чи «особистої перемоги». Задля її реалізації може використовуватися така тактика:

3.1. Тактика переакцентування – маніпулятивна тактика в межах стратегії персоналізації/фрагментації, яка полягає у свідомому зміщенні уваги з головного, системного або принципово важливого аспекту ситуації на другорядні, емоційні або персональні елементи, що дає змогу уникати глибокої критики, відволікати аудиторію від справжніх причин подій або легітимізувати певну інтерпретацію реальності. Мовні засоби реалізації цієї тактики:

а) повтори – лексичні, що полягають у повторі слів, їх частин чи фраз, або ж синтаксичні, що полягають в однорідній побудові речень;

б) гедж-маркери – мовленнєві одиниці, що сприяють інтенсифікації висловлювання.

Така тактика здатна відвести увагу аудиторії від суті конфлікту чи проблеми, змінити сприйняття ситуації, перевести проблему на індивідуальний рівень, зробивши її «людською», але не політичною.

4. Стратегія нормалізації – це маніпулятивна стратегія, що полягає в подаванні певних дій, явищ або наративів як звичних, природних, логічних, чи прийнятних, навіть якщо вони насправді є суперечливими, яка здатна «зняти» критику, зменшити настороженість аудиторії, створити ілюзію, що «так завжди було» або природно «так має бути». Задля її реалізації можуть використовуватися такі тактики:

4.1. Тактика переакцентування (визначення див. вище). Мовні засоби реалізації цієї тактики:

а) повтори (див. вище);

б) номіналізація – використання слів, що не означають конкретний об'єкт, а їх зміст часто є суб'єктивним і може потрактовуватися по-різному.

4.2. Тактика вуалізації (визначення див. вище). Мовні засоби реалізації цієї тактики:

а) евфемізми (див. вище);

б) метонімія – стилістичний прийом, що полягає в тому, щоб одне слово замінити іншим на основі їх суміжності;

в) квазіекспліцитний суб'єкт – це мовна конструкція, у якій суб'єкт дії не названий прямо, але є зрозумілим з контексту або має узагальнено-абстрактне значення; такий суб'єкт не є повністю експліцитним (тобто явно вираженим), але й неповністю імпліцитний (прихований).

5. Стратегія драматизації – це маніпулятивна стратегія, що полягає в перебільшенні значення подій, створенні емоційного напруження та враження «винятковості» ситуації.

Ця стратегія є найбільш ефективною під час кампаній, протестів або криз, вона здатна підсилити емоційний вплив, мобілізувати підтримку або страх, відволікти від раціонального аналізу чи поляризувати аудиторію. Задля її реалізації можуть використовуватися такі тактики:

5.1. Тактика ціннісних орієнтацій – це тактика в межах стратегії драматизації, що полягає в посиланні на базові цінності суспільства (свободу, безпеку, патріотизм, справедливість, релігію тощо) з метою емоційного впливу на реципієнта. Мовні засоби реалізації цієї тактики:

а) слова-афективи (див. вище);

б) метафора – це стилістичний засіб, за допомогою якого одне явище або предмет описується через інше – за схожістю або аналогією, без використання слів «як», «немов», «ніби» (на відміну від порівняння).

Ця тактика, апелюючи не до фактів, а до моральних або ідеологічних переконань, здатна викликати в людей глибокий відгук. Вона ефективна ще й тому, що звертається до глибинних переконань людей. Вона рідко викликає критичну реакцію, адже ставить під сумнів не факт, а ідентичність, що робить її потужним інструментом у маніпулятивному медійному дискурсі.

5.2. Тактика створення загрози (див. вище).

5.3. Тактика перебільшення – це прийом у межах стратегії драматизації, який полягає в завищенні масштабу, значущості або наслідків подій, дій чи висловлювань. Мовним засобом реалізації цієї тактики є використання *синонімів з більшим смисловим навантаженням*, коли замість нейтральних чи звичних слів використовують синоніми або фрази, які несуть потужніший емоційний, оцінний або маніпулятивний відтінок, що допомагає посилити враження, створити потрібний образ або вплинути на ставлення аудиторії.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Мовленнєва маніпуляція в межах прагматичного підходу розглядається більшістю дослідників як дія, що має великий запас комунікативних тактик, які реалізуються в межах певних стратегій і використовуються авторами медійного контенту з метою ефективного впливу на аудиторію задля досягнення поставлених комунікативних завдань. На прикладі будь-якого мовного матеріалу в межах сучасного медійного дискурсу, користуючись наведеною класифікацією, вивчаються стратегії й тактики реалізації маніпулятивного впливу та конкретні засоби їх вербалізації, у чому бачимо перспективи для подальших наукових студіювань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандровський Г. «Спіраль мовчання» Елізабет Нойман як технологія інформаційного впливу в соціальних мережах. *Держава та регіони. Серія «Соціальні комунікації».* 2018. № 3. С. 35–39. URL: https://www.zhu.edu.ua/journal_cpu/index.php/der_sc/article/view/664 (дата звернення: 01.05.2025).
2. Коваленко А. М., Марченко Т. С. Мовні засоби реалізації маніпулятивного впливу в сучасних англомовних ЗМІ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія».* 2019. № 38. Том 1. С. 214–218.
3. Сікорська В., Нєнов І., Ногай В., Дідур Л. Мовний дискурс у соціальних мережах: аналіз мовних засобів і комунікативних стратегій в онлайн-середовищі. *Причорноморські філологічні студії.* 2024. № 5. С. 123–128.
4. Шугаєв А. В., Мальченко М. С. Стратегія маніпуляції у політичному дискурсі: порівняльний аналіз риторики сучасних політичних лідерів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія».* 2025. № 71. С. 186–189.
5. Noelle-Neuman, E. The Spiral of Silence: A Theory of Public Opinion. *Journal of Communication.* 1984. Vol. 24, № 2. P. 43–51.

REFERENCES

1. Bandrovskyi, H. (2018). «Spiral movchannia» Elizabet Noiman yak tekhnolohiia informatsiinoho vplyvu v sotsialnykh merezhakh [Elisabeth Noelle-Neumann's «Spiral of Silence» as a Technology of Informational Influence in Social Networks]. *Derzhava ta rehiony.* Series: Social Communications. Vol. 3. P. 35–39. Retrieved from: https://www.zhu.edu.ua/journal_cpu/index.php/der_sc/article/view/664 (accessed: 01.05.2025) [in Ukrainian].
2. Kovalenko, A. M., Marchenko, T. S. (2019). Movni zasoby realizatsii manipuliatyvnoho vplyvu v suchasnykh anhlomovnykh ZMI [Linguistic Means of Implementing Manipulative Influence in Modern English-Language Mass Media]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Series: Philology*. Vol 38. № 1. P. 214–218 [in Ukrainian].
3. Sikorska, V., Nienov, I., Nohai, V., Didur, L. (2024). Movnyi dyskurs u sotsialnykh merezhakh: analiz movnykh zasobiv i komunikatyvnykh stratehii v onlain-seredovyshchi [Linguistic Discourse in Social Networks: Analysis of Language Means and Communicative Strategies in the Online Environment]. *Prychornomorski filolohichni studii,* 5, P. 123–128 [in Ukrainian].
4. Shuhaiev, A. V., Malchenko, M. S. (2025). Stratehiia manipuliatsii u politychnomu dyskursi: porivnialnyi analiz rytoryky suchasnykh politychnykh lideriv [Manipulation Strategy in Political Discourse: A Comparative Analysis of the Rhetoric of Contemporary Political Leaders]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Series: Philology*. № 71. P. 186–189 [in Ukrainian].
5. Noelle-Neumann, E. (1984). The Spiral of Silence: A Theory of Public Opinion. *Journal of Communication.* Vol. 24, № 2. P. 43–51 [in English].

Дата надходження статті: 24.06.2025
Дата прийняття статті: 30.06.2025
Опубліковано: 30.09.2025

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

УДК 81′37:81′25:81′42
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.10

СЕМАНТИЧНА КРИТИКА ТЕРМІНА «КАРТИНА СВІТУ»: ПРОБЛЕМА ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ АДЕКВАТНОСТІ

Мальвіна Гусар
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
вул. Г. Сковороди, 2, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-8590-8904
e-mail: malvinagusar.mg@gmail.com

Анотація. *У статті здійснено критичний аналіз терміна «картина світу» в українському гуманітарному дискурсі з урахуванням його історії, семантики й концептуального змісту. Актуальність дослідження зумовлена поширеним уживанням терміна в лінгвістиці, філософії мови, культурології та когнітивній науці, попри його термінологічну неоднозначність. Звертається увага на розбіжність між динамічною природою концептуального утворення, що позначається цим терміном, і семантикою самого слова «картина», яке передає статичність, завершеність і зорову репрезентативність.*

Особливу увагу приділено історичним джерелам терміна, зокрема його походженню з німецького Weltbild, який спочатку функціонував у природничому дискурсі (у працях Герца), а пізніше був адаптований у неогумбольдтіанській традиції для опису когнітивного світобачення. Установлено, що український термін виник шляхом калькування з російського перекладу, без урахування семантичної й етимологічної глибини.

У статті проведено семантичний аналіз лексем «картина» і Bild, на основі чого обґрунтовано термінологічну неадекватність усталеного словосполучення «картина світу» як назви для процесуального й багатовимірного концепту. Запропоновано аргументи щодо можливості переосмислення терміна або введення альтернативних номінацій, які краще відображали б динамічну природу когнітивного бачення реальності.

Ключові слова: *картина світу, Weltbild, термінологічна адекватність, когнітивна модель, семантичний аналіз.*

SEMANTIC CRITIQUE OF THE TERM “WORLD PICTURE”: THE PROBLEM OF TERMINOLOGICAL ADEQUACY

Malvina Husar
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Language
National University of Kyiv-Mohyla Academy
Skovorody Str., 2, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8590-8904
e-mail: malvinagusar.mg@gmail.com

Abstract. *The article presents a critical analysis of the term “world picture” in Ukrainian humanities, focusing on its semantic, historical, and conceptual dimensions. The relevance of the study stems from the widespread use of the term in linguistics, philosophy of language, cultural studies, and cognitive science despite its internal contradictions. The paper highlights the discrepancy between the dynamic nature of the conceptual entity it denotes and the semantics of the noun “picture”, which suggests static, finalised, and visually fixed representations.*

Special attention is paid to the historical origins of the term, especially its derivation from the German Weltbild, initially used in the natural sciences (notably by Hertz) and later adapted by Neo-Humboldtian scholars to denote linguistically conditioned conceptual worldviews. The article shows that the Ukrainian term was borrowed via a direct calque from russian, often without regard to the deeper semantic and etymological nuances.

© М. Гусар, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

A comparative semantic analysis of the lexemes картина (picture) and Bild is conducted, revealing the terminological inadequacy of the established phrase "world picture" to describe a complex, dynamic, and processual conceptual construct. The author outlines arguments for reconsidering the existing term and suggests exploring alternative designations more suitable for representing the nature of cognitive world modeling.

Key words: *world picture, Weltbild, terminological adequacy, cognitive model, semantic analysis.*

Постановка проблеми. У сучасній когнітивній лінгвістиці термін *«картина світу»* посідає центральне місце в дослідженні мовних і ментальних репрезентацій дійсності. Проте його походження, семантика й інтерпретація викликають дискусії. Особливе значення ця проблема має для української термінології, яка значною мірою спиралася на радянську філософську традицію 1970–1980-х років, де термін *«картина світу»* закріпився в науковому обігу як калька з російського перекладу німецького слова *Weltbild*.

У сучасній когнітивній лінгвістиці й філософії мови термін *«картина світу»* викликає сумніви щодо своєї адекватності. Причина полягає в семантиці слова *«картина»*, яка передбачає візуальність, завершеність і статичність, тоді як більшість дослідників визначають концептуальну картину світу як відкриту, багаторівневу, змінну й динамічну систему уявлень, що формується у свідомості людини в результаті пізнання дійсності. М. М. Полюжин підкреслює: «The integral, global world image in the shape of its model, formed in human consciousness… Conceptual representations are cognitive structures…» (Цілісне, глобальне уявлення про світ функціонує у вигляді моделі, що сформувалася у свідомості людини… Концептуальні репрезентації – це когнітивні структури) [1, с. 370]. Тут ідеться не про статичне зображення, а про модель світу, що постійно оновлюється в результаті інтелектуальної діяльності суб'єкта. Також у роботах інших лінгвістів [2, с. 102; 3, с. 16] зазначається, що концептуальна картина світу – це не готовий образ, який однаково закріплюється у свідомості. Навпаки, це динамічна, процесуальна структура, що формується й реорганізується через особистий досвід, смислову активність і когнітивну діяльність. Ці міркування дають підстави сумніватися в термінологічній доцільності використання слова *«картина»*, адже воно не лише не відображає динамічної природи пізнавальної діяльності, а й редукує складну когнітивну структуру до площинного образу. Така метафора є спрощенням, що не враховує інтерпретативного, індивідуальнозалежного й історично мінливого характеру концептуального бачення світу.

Суттєвий аргумент проти однозначності терміна подає С. В. Форманова, досліджуючи функціонування поняття в різних типах ідеографічних словників. Авторка доводить, що термінологічне вживання «картини світу» є історично ситуативним, змінним, не ґрунтується на чітко стабілізованій когнітивній структурі [4, с. 21]. Критичну оцінку терміна знаходимо в роботі О. С. Хлистун, яка вважає, що він радше указує на фрагментарну інтерпретацію світу, ніж на його системну мовнокультурну модель [5, с. 107–108]. Така оцінка ще раз підкреслює: метафора *«картина»* не просто неточна – вона потенційно дезорієнтує, формуючи уявлення про цілісність і завершеність там, де панує варіативність, динамізм та інтерпретативна відкритість.

Таким чином, термін *«картина світу»* не відповідає глибині когнітивно-культурної реальності, що за ним стоїть. У науковому дискурсі доцільно або уточнювати його значення в кожному конкретному контексті, або шукати більш відповідні номінації, які відображали б рухливість, багатовимірність і когнітивну природу концептуального світорозуміння. Необхідність критичного переосмислення терміна *«картина світу»* як на рівні його внутрішньої форми, так і в контексті історії запозичення, зокрема з німецького терміна *Weltbild*, що має власну термінологічну еволюцію, зумовлює актуальність роботи.

Мета і завдання статті. Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати термін *«картина світу»* як засіб номінації складного когнітивного явища, виявити його семантичні обмеження й оцінити відповідність між формою терміна і змістом, який за ним стоїть, що, у свою чергу, передбачає виконання таких завдань, як з'ясування історії появи терміна *«картина світу»* в українському гуманітарному дискурсі, установлення витоків запозичення (зокрема зв'язок із німецьким *Weltbild*) і механізм калькування, аналіз семантичної структури слова *«картина»* в українській

мові та його відповідників у джерелах запозичення, визначення суперечності між формою терміна *«картина світу»* й характеристиками концептуальної моделі, яку він позначає, й обґрунтування необхідності термінологічної корекції або уточнення, запропонувавши можливі альтернативи.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є поняття *«картина світу»* в гуманітарному дискурсі; предметом – відповідність між семантикою терміна й сутністю позначуваного ним концептуального явища.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Філософський енциклопедичний словник визначає термін *«картина світу»* (англ. *worldview*, нім. *Weltbild*) як «одну з форм світоглядного подання об'єктивної реальності в суспільній свідомості, що являє собою образ освоєної в практиці дійсності», а також як «узагальнений образ соціального середовища, що створюється в процесі практичної діяльності людей», «єдність багатьох образів різних ракурсів та аспектів дійсності, що розкриваються в процесі її освоєння», і, зрештою, як «інтегральний образ, який постійно змінюється» [6].

Уже із цього визначення випливають ключові характеристики поняття: динамічність, змінність, рухливість, що суперечить базовій семантиці слова *«картина»*, яке ми зазвичай сприймаємо як щось статичне, завершене й зафіксоване в просторі.

Ця концептуальна суперечність усвідомлюється й у самому словнику: у визначенні додають уточнення, що «цей образ… не є ідентичним живій картині, що виникає при безпосередньому сприйнятті речей та явищ, оскільки в ньому фіксується вигляд речей та явищ» [6]. Але далі йдеться про динамічний характер концепції: «картина світу втілює широку панораму дійсності, яка виходить далеко за межі особистого світу індивіда, його власного досвіду, безпосередніх вражень і відчуттів» [6].

Цілком логічно виникає запитання: якщо мова йде про процес, рух, неперервне розгортання смислів, то чи є тут місце для «картини» як репрезентації? Чи дійсно цей термін адекватно передає сутність того складного й багатовимірного об'єкта, який він позначає?

Щоб зрозуміти витоки цієї суперечності, варто звернутися до історії терміна *Weltbild*, від якого, як відомо, і калькована українська форма *«картина світу»*.

Термін же *Weltbild* (*«картина світу»*) виник у межах природничих наук, зокрема в працях фізика Генріха Герца, де вживався як *das physikalische Weltbild* (*«фізична картина світу»*) для позначення моделі наукового опису дійсності як сукупність внутрішніх образів реальності, побудованих на наукових засадах [7]. Пізніше, у XX столітті, представники неогумбольдтіанської школи застосували термін *Weltbild* у лінгвістичному й когнітивному контексті. Вони його використовували для узагальнення й розширення ідеї *Weltansicht*, модуляції її до рівня мовно зумовленої когнітивної моделі світу [8, с. 15–16; 9, с. 13–18].

Перебуваючи під впливом західноєвропейської традиції, вітчизняні лінгвісти запозичили (а здебільшого дослівно калькували) німецьке *Weltbild*, унаслідок чого в українському науковому дискурсі закріпився термін «*картина світу*». Проте ця калька не завжди адекватно передає динамічну, гнучку й багатовимірну природу того концептуального утворення, яке позначає *Weltbild* у сучасному гуманітарному знанні, а також неповністю передає зміст терміна Гумбольдта Weltansicht (дослівно «світобачення»), який означав індивідуалізоване й динамічне бачення світу, що формується через мову, але не зводиться до «зображення», є процесом, а не структурою.

На необхідності чіткого розрізнення цих термінів наполягав провідний дослідник Jürgen Trabant. Він наголошує, що *Weltansicht* є не сталою «картинкою світу», а радше мовно зумовленою перспективою на світ, яка формується через структурні й семантичні властивості мови. Він підкреслює, що Гумбольдт розумів мову не як відображення реальності, а як механізм її формування, тому зведення *Weltansicht* до візуальної метафори *Bild* є спрощенням [10].

Німецький лінгвіст Ф. Хешен у класичній статті «Weltansicht – Reflexionen über einen Begriff Wilhelm von Humboldts» також акцентує, що *Weltansicht* – це концепція, яка відображає глибинну взаємодію між мовою, мисленням і сприйняттям. Він застерігає від перекладу або інтерпретації цього терміна як *Weltbild*, що втрачає динамічну й конструктивну природу мовного світогляду [11].

У свою чергу, Г. Гасслер зазначає, що *Weltbild* як термін має радше філософсько-онтологічне або науково-естетичне наповнення, тоді як *Weltansicht* у Гумбольдта є мовно зумовленим способом концептуалізації реальності. Її

дослідження підтверджують, що термінологічне зміщення з *Weltansicht* до *Weltbild* призводить до втрати ключових когнітивних аспектів, властивих концепції Гумбольдта [12].

Таким чином, ототожнення цих понять є науково некоректним і спотворює глибинну ідею гумбольдтівського лінгвістичного світогляду.

Крім того, Б. Аліас пише: «Humboldt viewed language as dynamic rather than static. It was regarded as an activity rather than a product of an activity» («Гумбольдт розглядав мову як динамічне, а не статичне явище. Вона сприймалася як діяльність, а не як продукт діяльності») [13, с. 2].

Отже, ці дослідження свідчать, що в працях Гумбольдта *Weltansicht*, який у вітчизняній лінгвістичній науці розвинутий як *Weltbild* (*«картина світу»*), постає як багатовимірна когнітивна модель, яка формується й змінюється через мову, тобто термін *Weltbild* є не статичним образом або просто зоровою метафорою, а радше динамічною системою уявлень, що суперечить буквальному семантичному значенню компонента *Bild*.

Тепер зробимо семантичний аналіз складників «*картина світу*» й *Weltbild*. У німецькій мові слово *Weltbild* є складовим словом, що утворене від *Welt* і *Bild.* Перше позначає «світ», друге – має кілька значень. І в німецькому тлумачному словнику *Duden Online* знаходимо такі: художнє зображення, виконане на площині (картина, малюнок); фотографія або графічне зображення, відтворене в друкованій формі; зображення на екрані телевізора або монітора; відображення, дзеркальний образ; візуальне враження, уява, погляд (Anblick, Vorstellung); метафора або виразний образ у мовленні; сценічна мізансцена (у театральному контексті); у математиці – елемент, якому відповідає інший через відображення [14].

Ці значення свідчать про те, що *Bild* зазвичай означає щось завершене, візуально репрезентоване, фіксоване в просторі або мисленні, а не змінне чи процесуальне.

Тепер розглянемо слово «картина». Згідно з тлумачним словником української мови, слово *«картина»* визначається так: «1) художній витвір, створений фарбами на полотні, картоні тощо; зображення кого-, чого-небудь; 2) зображення чого-небудь, передане художніми, словесними засобами; образ, вид; 3) те, що постає перед очима; видовище, картина; 4) те, що створює в уяві певну обстановку, ситуацію» [15].

Як бачимо, ключовими семантичними ознаками терміна *«картина»* є статичність (фіксація певного моменту або стану), зоровість (орієнтація на візуальне сприйняття), репрезентативність (представлення вже сформованого образу), естетичність (зв'язок із художнім, мистецьким способом зображення).

Отже, семантика слова *«картина»* тяжіє до завершеності, фіксованості й зображення ззовні, що прямо суперечить динамічному, змінному, багаторівневому характеру концептуального бачення світу, яке є процесуальним, розгортається у свідомості людини, еволюціонує під впливом досвіду, культури, часу. У цьому контексті використання слова *«картина»* як частини терміна *«картина світу»* виглядає семантично неадекватним і вимагає переосмислення або хоча б критичного ставлення.

Таким чином, бачимо причину проблеми, пов'язаної з буквальним перекладом терміна *Weltbild* як *«картина світу»*, який в українській термінології виявляється семантично обмеженим і концептуально звуженим. Він фокусується на результаті – на «образі», а не на процесі формування знання про світ. Отже, така метафора спрощує складне когнітивне явище, зводячи його до статичного зорового враження. Саме тому все частіше в дослідженнях ставиться питання про адекватність цього терміна, особливо в порівняльному філософсько-лінгвістичному контексті.

З огляду на це, у сучасній лінгвістичній і філософській літературі низка авторів пропонує альтернативні варіанти перекладу, які покликані точніше передати сутність концептуального знання. Зокрема, як слушно зазначає І. Є. Ільницька, термін *«картина світу»* часто замінюється на *«ментальна модель», «когнітивна картина світу», «ментальна репрезентація»*, оскільки останні точніше передають ідею універсального концептуального представлення дійсності як гнучкої системи, яка змінюється під впливом досвіду [16]. Також фахівці з когнітивної лінгвістики пропонують інші терміни: *«модель світу»*, *«схема реальності»*, *«образ світу»*, які зміщують акцент з візуального образу на процесуальність і структурність мислення [16]. Така варіативність засвідчує намагання уникнути семантичної редукції, притаманної терміну *«картина»*, що ускладнює адекватне відображення складної когнітивної сутності концептуального бачення світу.

Ще одним прикладом такого уточнення є використання в термінологічних джерелах виразу *«концептуальна картина світу»* як свідомо логізованого й раціоналізованого варіанта традиційного терміна. Він, на думку В. П. Бацевича, точніше передає роль наукових понять у формуванні цілісного бачення дійсності [17]. Такі спроби свідчать про потребу критичного переосмислення терміна та його адаптації до реалій когнітивного аналізу.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Аналіз засвідчив, що термін *«картина світу»* не є ані семантично нейтральним, ані концептуально точним. Його ключовий компонент *«картина»* апелює до фіксованого, завершеного, здебільшого зорового образу, що суперечить динамічному, процесуальному характеру пізнання світу через мову.

У контексті ідей Вільгельма фон Гумбольдта термін *Weltansicht* має глибше когнітивне навантаження. Він не зводиться до образу чи репрезентації, а передбачає постійну взаємодію мови, мислення й досвіду. Саме тому ототожнення *Weltansicht* з *Weltbild*, а відтак і з терміном *«картина світу»* є методологічно спрощеним і концептуально обмеженим, як слушно зазначають Ю. Трабант, В. Хешен і Г. Гасслер.

На сучасному етапі розвитку когнітивної лінгвістики все частіше порушується питання про доцільність збереження терміна *«картина світу»* в науковому обігу. Альтернативні варіанти *«когнітивна модель світу»*, *«ментальна репрезентація»*, *«мовна концептуалізація»* дають змогу точніше відобразити динаміку, відкритість і багатовимірність когнітивних структур, які формуються в процесі мовленнєвої діяльності.

Отже, поняття *«картина світу»* потребує критичного переосмислення. Його подальше використання в гуманітарних науках можливе лише за умови усвідомлення його обмежень, метафоричності й історичної умовності. Заміна або уточнення цього терміна – не лише питання лексики, а й ключ до точнішого опису взаємозв'язку між мовою, мисленням і світоглядом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Poluzhyn M. Conceptual System and World Models. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 2(50). С. 367–373. https://doi.org/10.24144/2663-6840/2023.2(50).
2. Каліщук С. В. Процесуальна логіка екзистенціально-системної реорганізації «картини світу» особистості. *Проблеми сучасної психології :* збірник наукових праць / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2020. Вип. 50. С. 75–103. https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-50.75-103.
3. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Мовна концептуалізація та категоризація знань: концептуальна і ціннісна картини світу. *Граматичні читання :* матер. Міжнар. наук.-теорет. конф. (Вінниця, 2024). Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2024. С. 16–19. URL: https://jgch.donnu.edu.ua/article/view/6620.
4. Форманова С. В. Ідеографічні словники як крок до становлення поняття «картина світу». *Записки з українського мовознавства*. 2020. Вип. 27. С. 20–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zukm_2020_27_5.
5. Хлистун О. С. Мовна картина світу: рефлексійний досвід. *Культура і сучасність*. 2015. № 2. С. 106–111. URL: https://journals.uran.ua/kis/article/view/146889.
6. Картина світу. *Філософський енциклопедичний словник.* URL: https://slovnyk.me/dict/fes/картина_світу.
7. Ільницька І. Д. Особливості взаємодії різних мовних картин світу на прикладі концепту «стиль». *Мова і міжкультурна комунікація :* матеріали II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 28–29 листопада 2012 р. URL: https://www.confcontact.com/2012_11_28/2_ilnicka.htm.
8. Glaz A., Danaher D. S., Lozowski P. (eds.). The Linguistic Worldview: Ethnolinguistics, Cognition and Culture. Lublin : Maria Curie-Skłodowska University Press, 2013. 382 p. URL: https://www.scribd.com/document/861688663/The-Linguistic-Worldview-Ethnolinguistics-Cognition-And-Culture.
9. Underhill J. W. Creating Worldviews: Metaphor, Ideology & Language. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2011. 256 p. URL: https://www.scribd.com/document/628318918/Creating-Worldviews-Metaphor-Ideology-and-Language-Underhill-James-William.
10. Trabant J. Weltansichten. Wilhelm von Humboldts Sprachprojekt. München : C. H. Beck, 2012. 352 s.
11. Heeschen V. Weltansicht – Reflexionen Über Einen Begriff Wilhelm Von Humboldts. *Historiographia Linguistica*. 1977. Vol. 4, № 2. P. 159–190. URL: https://www.jbe-platform.com/content/journals/10.1075/hl.4.2.03hee.
12. Hassler G. Humboldts Konzept einer sprachlichen Weltansicht und seine Stellung in der Geschichte des sprachlichen Relativismus. Odradek. *Studies in Philosophy of Literature, Aesthetics, and New Media Theories*. 2020. Vol. 6, № 1. P. 1–20. URL: https://odradek.cfs.unipi.it/index.php/odradek/article/view/111.
13. Alias A. B. Wilhelm von Humboldt: A Critical Review on His Philosophy of Language, Theory and Practice of Education. 2016. URL: https://docslib.org/doc/11070935/wilhelm-von-humboldt-a-critical-review-on-his-philosophy-of-language-theory-and-practice-of-education.

14. Bild. Duden Online. URL: https://www.duden.de/rechtschreibung/Bild.
15. Словник української мови: у 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 4. С. 215. URL: https://sum.in.ua/s/kartyna.
16. Ільницька І. Є. Поняття картини світу в сучасних гуманітарних науках. *Матеріали ІІ міжнар. наук.-практ. конф.* Дніпро : Середняк Т. К., 2012. С. 33–35. URL: https://www.confcontact.com/2012_11_28/2_ilnicka.htm.
17. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.

REFERENCES

1. Poluzhyn, M. (2023). Conceptual system and world models. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology*, (2)50, pp. 367–373. https://doi.org/10.24144/2663-6840/2023.2(50).
2. Kalishchuk, S. V. (2020). Protsesualna lohika ekzystentsialno-systemnoi reorhanizatsii "kartyny svitu" osobystosti [The processual logic of the existential and systemic reorganization of the individual's worldview]. *Problems of Modern Psychology*, 50, pp. 75–103. https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-50.75-103 [in Ukrainian].
3. Krasnobaeva-Chorna, Zh. V. (2024). Movna kontseptualizatsiia ta katehoryzatsiia znan: kontseptualna i tsinnisna kartyny svitu [Linguistic conceptualization and categorization of knowledge: Conceptual and axiological worldviews]. *Grammatical Readings – X: Proceedings of the International Theoretical Conference* (Vinnytsia, 2024) (pp. 16–19). Vinnytsia: Vasyl Stus Donetsk National University. Retrieved from: https://jgch.donnu.edu.ua/article/view/6620 [in Ukrainian].
4. Formanova, S. V. (2020). Ideohrafichni slovnyky yak krok do stanovlennia poniattia "kartyna svitu" [Ideographic dictionaries as a step toward the formation of the concept of "worldview"]. *Notes on Ukrainian Linguistics*, 27. pp. 20–32. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zukm_2020_27_5 [in Ukrainian].
5. Khlystun, O. S. (2015). Movna kontseptualizatsiia ta katehoryzatsiia znan: kontseptualna i tsinnisna kartyny svitu [Linguistic worldview: A reflexive experience]. *Culture and Modernity*, *2*, pp. 106–111. Retrieved from: https://journals.uran.ua/kis/article/view/146889 [in Ukrainian].
6. Kartyna svitu [Worldview]. (n.d.). Philosophical Encyclopedic Dictionary. Retrieved from: https://slovnyk.me/dict/fes/картина_світу [in Ukrainian].
7. Ilnytska, I. D. (2012). Osoblyvosti vzaiemodii riznykh movnykh kartyn svitu na prykladi kontseptu "styl" [Features of the interaction of different linguistic worldviews: The case of the concept "style"]. *II International Scientific and Practical Internet Conference "Language and Intercultural Communication"* (November 28–29) Retrieved from: https://www.confcontact.com/2012_11_28/2_ilnicka.htm [in Ukrainian].
8. Glaz, A., Danaher, D. S., & Lozowski, P. (Eds.). (2013). The linguistic worldview: Ethnolinguistics, cognition and culture. 382 p. Lublin: Maria Curie-Skłodowska University Press. Retrieved from: https://www.scribd.com/document/861688663/The-Linguistic-Worldview-Ethnolinguistics-Cognition-And-Culture.
9. Underhill, J. W. (2011). Creating worldviews: Metaphor, ideology & language. 256 p. Edinburgh: Edinburgh University Press. Retrieved from: https://www.scribd.com/document/628318918/Creating-Worldviews-Metaphor-Ideology-and-Language-Underhill-James-William.
10. Trabant, J. (2012). Weltansichten: Wilhelm von Humboldts Sprachprojekt. München: C. H. Beck.
11. Heeschen, V. (1977). Weltansicht – Reflexionen über einen Begriff Wilhelm von Humboldts. *Historiographia Linguistica*, 4(2), pp. 159–190. Retrieved from: https://www.jbe-platform.com/content/journals/10.1075/hl.4.2.03hee.
12. Hassler, G. (2020). Humboldt's concept of linguistic worldview and its place in the history of linguistic relativism. *Odradek: Studies in Philosophy of Literature, Aesthetics, and New Media Theories*, 6(1), pp. 1–20. Retrieved from: https://odradek.cfs.unipi.it/index.php/odradek/article/view/111.
13. Alias, A. B. (2016). Wilhelm von Humboldt: A critical review on his philosophy of language, theory and practice of education. Retrieved from: https://docslib.org/doc/11070935/wilhelm-von-humboldt-a-critical-review-on-his-philosophy-of-language-theory-and-practice-of-education.
14. Bild. Duden Online. (n.d.). Retrieved from: https://www.duden.de/rechtschreibung/Bild.
15. Dictionary of the Ukrainian language in 11 volumes (1970–1980). Vol. 4, p. 215. Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from: https://sum.in.ua/s/kartyna [in Ukrainian].
16. Ilnytska, I. Ye. (2012). Poniattia kartyny svitu v suchasnykh humanitarnykh naukakh [The concept of the worldview in modern humanities]. *Proceedings of the II International Scientific Conference.* pp. 33–35. Dnipro: Seredniak T. K. Retrieved from: https://www.confcontact.com/2012_11_28/2_ilnicka.htm [in Ukrainian].
17. Batsevych, F. S. (2007). Dictionary of intercultural communication terms. 205 p. Kyiv: Dovira.

Дата надходження статті: 30.06.2025
Дата прийняття статті: 07.07.2025
Опубліковано: 30.09.2025

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

УДК 821.161.2-31Коб.09:323.1
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.11

СИМПТОМИ КРИЗИ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПОВІСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «ЗА СИТУАЦІЯМИ»: ПРОБЛЕМНИЙ АСПЕКТ

Світлана Гуцуляк
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри української літератури
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, Україна
orcid.org/0009-0000-6929-2572
e-mail: s.hutsuliak@chnu.edu.ua

Анотація. *У статті проаналізовано низку проблем («подвійності» душі, родинного виховання, «лагідної» русифікації, мови як національного маркера, зради Батьківщини), порушених у повісті О. Кобилянської «За ситуаціями», які є симптомами кризи національно-культурної ідентичності персонажів твору. Актуальність дослідження визначається тим, що проблематика, пов'язана з національною ідентичністю, залишаючись одним із недостатньо висвітлених аспектів у сучасному кобилянськознавстві, водночас має катарсичний потенціал у пору екзистенційного виклику для української нації. Усі ключові персонажі повісті зростають у мультикультурному просторі, зазнаючи впливу сторонніх (подекуди шовіністських) наративів, що зумовлює складний процес формування їхньої національної самосвідомості. Поміж рядків авторка акцентує на важливості патріотичного виховання в родині, якого не зазнала талановита піаністка Аглая-Феліцітас Федоренко. Відтак дівчина стала легкою здобиччю пропагандистів-русофілів через посередництво нареченого Андрія, що згодом помирає. Зустріч із професором Чорнаєм (у його біографії також був період прихильності до російської культури, який вдалося подолати завдяки науковому пізнанню) знову привносить у її життя кохання і стає початком болісного шляху прощання з ідеологічним спадком, переосмислення колись сприйнятих на віру цінностей, віднайдення національної ідентичності. Простежуємо еволюцію поглядів Аглаї-Феліцітас, яка спочатку називає рідну мову жаргоном, соромиться нею спілкуватися, а згодом відвідує лекції з української та виконує україномовну пісню. Ще один персонаж повісті, Йоганес Шварц, який називає себе «зінтернаціоналізованим українцем», попри багаторічні мандри чужими землями, не втрачає культурної пам'яті, пам'яті роду. У межовій ситуації, за крок до зради Батьківщини, він чує українську пісню – і, переживаючи глибоке зворушення, відмовляється від ганебних намірів. Повість О. Кобилянської «За ситуаціями» актуалізує болісні й дражливі питання, пов'язані з пошуком і збереженням національної ідентичності, що особливо важливі в сучасному контексті.*

Ключові слова: *Ольга Кобилянська, криза національно-культурної ідентичності, проблема «подвійності» душі, національний маркер, русифікація.*

SYMPTOMS OF THE CRISIS OF NATIONAL AND CULTURAL IDENTITY IN OLHA KOBYLIANSKA'S NOVEL "ZA SYTUATSIIAMY": A PROBLEM-ORIENTED ANALYSIS

Svitlana Hutsuliak
Candidate of Philological Sciences,
Assistant at the Department of Ukrainian Literature
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Kotsiubynskoho Str., 2, Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0009-0000-6929-2572
e-mail: s.hutsuliak@chnu.edu.ua

Abstract. *This article analyzes a number of problems ("duality" of the soul, family upbringing, "gentle" russification, language as a national marker, betrayal of the Motherland) raised in O. Kobylianska's novel "Za sytuatsiiamy" ("In pursuit of Situations"), which are interpreted as symptoms of the crisis of national*

© С. Гуцуляк, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

and cultural identity of the characters. The relevance of the study is determined by the fact that the issues, related to national identity, while remaining one of the insufficiently covered aspects in contemporary Kobylianska studies, at the same time has a cathartic potential in a time of existential challenge for the Ukrainian nation. All the key characters of the novel grow up in a multicultural space, being influenced by foreign (sometimes chauvinistic) narratives, which complicates the process of forming their national identity. Between the lines, the author emphasizes the importance of patriotic upbringing in the family – something the talented pianist Aglaia-Felicitas Fedorenko has never experienced. As a result, the girl became an easy prey for russophile propagandists through her fiancé Andrii, who later died. Her relationship with Professor Chornai (who also experienced a phase of admiration for russian culture, which he managed to overcome thanks to his scientific knowledge) brings love back into her life but also marks the beginning of a painful journey of saying goodbye to her ideological heritage, rethinking her once-taken-for-granted values, and finding her national identity. The evolution of Aglaia-Felicitas's views is clearly traceable: from initially labeling her native language a jargon and being ashamed to speak it, to attending Ukrainian language lectures and eventually performing a Ukrainian-language song. Another character in the novel, Johannes Schwartz, who calls himself an "internationalized Ukrainian", despite years spent abroad, does not lose touch with his cultural memory. In a borderline situation, on the verge of betraying his homeland, he hears a Ukrainian song and, deeply moved, refuses to act dishonorably. O. Kobylianska's novel "Za sytuatsiiamy" brings to the forefront painful and sensitive questions concerning the search for and preservation of national identity, which are especially important in the current context.

Key words: *Olha Kobylianska, crisis of national and cultural identity, problem of the "duality" of the soul, national marker, russification.*

Постановка проблеми. Повість О. Кобилянської «За ситуаціями» (1913), що досі залишалася в тіні більш знаних, частково завдяки включенню в освітній і медіапростір, творів письменниці (як-от «Людина», «Царівна», «Valse mélancolique», «Земля», «В неділю рано зілля копала…»), минулоріч побачила світ в ошатній серії «Класика» видавництва «Віват» і, здається, нарешті почала здобувати заслужену читацьку увагу. Як з'ясувалося, за понад століття з часу першої публікації вона не втратила ні актуальності, ні естетичної принадності. Твір є репрезентативним щодо всієї художньої спадщини О. Кобилянської, чільне місце в якій належить «жіночій темі», зображенню внутрішньої (духовної) та зовнішньої (соціальної) боротьби жінки-інтелігентки. Так, центральна фігура повісті – молода мисткиня, що навчається, музикує, закохується, має «триб перебувати заєдно свіжі ситуації» [1, с. 345], словом, шукає шлях до щастя («У пошуках щастя, або «чорна звіздар» Ольги Кобилянської» [2, с. 5] – назва передмови літературознавиці С. Кирилюк до згаданого видання). Але насамперед – до себе, своїх особистісної й національної ідентичностей.

Мета і завдання статті. Маємо на меті проаналізувати низку порушених у творі проблем, які є індикаторами кризового стану персонажів.

Предмет та об'єкт дослідження. Національна ідея, національно-культурна ідентичність, національний менталітет, національна боротьба, національно-патріотичне виховання тощо, природно, що повсюдні акценти в текстах О. Кобилянської слугують дороговказами для дослідників її творчості. Почасти це стосується й повісті «За ситуаціями», котра перед тим, як стати об'єктом нашої розвідки, неодноразово (однак переважно в межах загальніших студій) потрапляла в поле наукового інтересу провідних сучасних літературознавців: Т. Гундорової, С. Кирилюк, Ю. Коваліва, М. Павлишина, Л. Починок, Р. Чопика й інших.

Фокусування на феномені кризи національно-культурної ідентичності в повісті О. Кобилянської «За ситуаціями» (предмет дослідження) спрямоване на осмислення одного з недостатньо висвітлених аспектів у сучасному кобилянськознавстві та потенційно здатне принести катарсичний ефект у пору екзистенційного виклику для української нації.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Обговорюючи у свіжому інтерв'ю з польською письменницею, нобелівською лавреаткою О. Токарчук тему читання під час війни, літературознавиця Б. Романцова зауважила, що багато українців «повертається до класики»: «Гадаю, ми шукаємо в культурі осердя нашої ідентичності» [3]. Повість «За ситуаціями» унікальна з того погляду, що, провадячи в ній пошуки

свого «я», ми натрапляємо на таких же людей у пошуку – і це викликає цікавість до сюжету, емпатію до персонажів, довіру до тексту, у якому розгортається складна й актуальна проблематика.

Проблема «подвійності» душі. Усі ключові персонажі повісті – Аглая-Феліцітас Федоренко, професор Чорнай і його брат Йоганес Шварц – зростають у мультикультурному просторі й зрештою приходять до усвідомлення своєї української ідентичності. За словами Т. Гундорової, таким був національно-культурний ідеал О. Кобилянської – «образ набутої (або обраної) української ідентичности – культурної народности» [4, с. 14]. Зазначена сюжетна схема корелює з біографією авторки, яка «довго залишається в кількох мовно-культурних середовищах рівночасно, обираючи різні мовно-культурні коди відповідно до ситуації та оточення» [5, с. 110]. Ранні художні твори О. Кобилянської написані німецькою мовою, «німецька була для неї практично єдиною мовою для культурних та інтелектуальних занять та головною мовою товариського спілкування» [5, с. 99–100], а її Аглаю-Феліцітас спочатку «займали переважно німецькі твори, бо на німецькій мові виховувалася переважно» [1, с. 340], пізніше – російська культура, знана поверхово, але асоційована з почуттям першого взаємного кохання. До переходу О. Кобилянської на українську, як відомо, доклалися С. Окуневська й Н. Кобринська. Так, у листі-відгуку (за 7.VI.1882) на німецькомовну повість «Гортенза, або Нарис з життя однієї дівчини» С. Окуневська апелювала до почуття обов'язку молодої авторки: «Сподіваюся, що Ви не схочете завжди писати по-німецьки. Це ж був би злочин добавляти там, де вже є багато і відбирати там, де є мало. Ви ж русинка і Ваша повинність писати по-руськи» [6, с. 783]. Однак простежуємо тут і чоловічий слід – вплив Є. Озаркевича, брата Н. Кобринської, майбутнього лікаря: «Писати українською було частиною її матримоніального плану з Євгеном, мрією зблизитися з його «освіченою, спорідненою душею» […]. Власне, ідея шлюбу з українцем стає для Кобилянської способом ідентифікації й утвердження себе як української письменниці» [7].

У мотивації Аглаї-Феліцітас також спрацьовує романтичний чинник: дівчина закохується у свого наставника на шляху до національного самопізнання – професора Чорная. Професор раніше був русофілом у силу відповідної освіти, але змінив середовище, «робив великі студії», заглянув у живе життя і став іншої гадки» [1, с. 350]. Аглая-Феліцітас, яка «майже до крові перейнята російщиною» [1, с. 350], яка «собі сама вибирає націю» [1, с. 350] і «яка попросту не хоче належати до тої інертної, некультурної темної маси (називаючи себе знедавна українською)» [1, с. 350], здогадується про мораль цієї історії: «[…] він її, русофілку, переробити хоче» [1, с. 364]. Попереду на неї чекає фатальне випробування – занурення в ситуацію когнітивного дисонансу. О. Кобилянська вже використовувала цей прийом, наприклад, у ранньому творі «Картина з життя Буковини», де «національне відступництво поєднується з логічною плутаниною, з якої випливає, що лікар зрештою заперечує своє власне існування. Якщо русинів немає, а русином є він, то, виходить немає і його» [5, с. 106]. Але цього разу письменниці не йдеться про комічний ефект. Буденна, на перший погляд, розмова, доброзичлива й шанобліва, несподівано оприявнює глибинну кризу національно-культурної ідентичності Аглаї-Феліцітас. Відкриваючи своїй співрозмовниці очевидне – що має українське походження, що сама, освічена, талановита й аж ніяк не інертна, є частиною тієї нації, яку ганьбить, Чорнай завдає їй мало не фізичних мук: «Мимоволі, майже несвідомо, хапається Аглая-Феліцітас за серце. Їй так погано в серці, так подвійно!..» [1, с. 351].

Тут і зараз Чорнай – це «українець», одна з трьох моделей поведінки чоловіка, який стає дедалі важливішим у житті своєї учениці. Дві інші зустрічають у її душі не менший спротив – «професор» і «великий пан». Письменниця демонструє тонку психологічну гру з драматичним відтінком, бо ж розрахована на одного гравця (співрозмовник ні про що не здогадується): дівчина має внутрішню потребу визначати, яка особистість домінантна зараз, щоб «озброїтися» й діяти відповідно. Для Аглаї-Феліцітас природно розкладати людську натуру пошарово, так би мовити, систематизувати, це схоже на намагання опанувати хаотичність світу, що є продовженням її власної.

Проблема родинного виховання. Хаотичність душі (і прагнення осягнути гармонію) Аглаї-Феліцітас авторка виводить, зокрема,

і з тієї дисгармонійної атмосфери, що панувала в будинку Федоренків: «Виростаючи в домі дикої хаотичності, противних полюсів, вічних суперечок, торгу, хороб, актерства і неуцтва, дитинного плачу, сміху, співу і т. ін., – вона була витвором свого milieu (середовища. – *С. Г.*)» [1, с. 340]. О. Кобилянська змалювала Федоренків із багатодітної сім'ї Пігуляків, з якою сусідила по вул. Новий Світ у Чернівцях: батько – відомий художник Юстин Пігуляк, одна з доньок, Наталія Пігуляк, – піаністка, яка 1912 року (за рік до виходу повісті «За ситуаціями») склала державний іспит у Віденській музичній академії. Авторка навіть мала клопоти через добре вгадуваних прототипів: «на неї накинулась Наталчина мати, яка, прочитавши повість, пізнала в ній свою дочку та відносини у сім'ї» [1, с. 485].

Драматичний образ майбутньої «славної піаністки» [1, с. 471] у повісті контрастує з трагікомічними образами її батьків, позначеними «звихнутим» артистизмом: батько, талановитий колись художник, «ходить по своїм великім саду, босоногий, лиш в шароварах і сорочці, живе для свого саду» [1, с. 336], матір, «працьовита й ощадна до хоробливості» [1, с. 338], «фарисействує» на публіку та обставляє нехтування навіть базовими потребами рідних як піклування про їхнє ж майбутнє. Мало того, що «у панства Федоренків було неначе все навідворот, як у інших людей, неначе все догори ногами поставлено» [1, с. 336], ця сім'я оберігала свій устрій, функціонуючи як замкнена система, коли йшлося про виховання дітей (малі «силкувались лізти на паркан, щоб звідти поглянути на інший світ, як той, котрого загородила мати «тяжкими грішми від злодіїв» [1, с. 337]). Оскільки національно-патріотичний аспект у ньому не передбачався, Аглая-Феліцітас зростала національно індиферентною, без усвідомлення належності до української нації, потреби вивчати й шанувати власну культуру.

Проблема «лагідної» русифікації. Коли дівчина зустріла своє перше кохання – студента-філософа Андрія, то заповнила цю прогалину його ідеями. Сам Андрій, також українець, був натоді вже «пропрацьований» російською пропагандою. Але Аглаю-Феліцітас він «ані одним словом не притягав до тої партії, як се робили другі з Андрієм. Сперили годинами, зривали груди, пінилися і т. д. Ні. Він лиш був такий, що йому, хоч би був і ворогом, можна вірити» [1, с. 364]. Відтак дівчина потрапила в пастку ворожих наративів (наприклад, про націю, «котра плаче, жебрає, сперечається, лається простими вульгарними словами й не вміє піднімати голову, як треба; не вміє давати з свого лона геройські жертви» [1, с. 350]), яких не може ні аргументувати, ні позбутися, уважаючи останнє зрадою щодо померлого коханого. І після Андрієвого відходу вона ще якийсь час перебуває в полі зору русофілів, які намагаються втримати свою «жертву», оперативно реагуючи на зміни в її поведінці: «– Аглая-Феліцітас, не вибрали там ще часом українські сепаратисти на свій престол якого князя? Ви потрохи зачинаєте ними цікавитись…» [1, с. 353].

Проблема мови як національного маркера. Мова є одним зі складників національної ідентичності поряд із культурою, цінностями, традиціями і звичаями, історичним минулим, етнічною належністю, територією проживання, релігією, громадянством тощо [8, с. 174]. Спілкуючись із професором, його учениця демонструє чудову українську, однак неохоче, долаючи внутрішній спротив, із поваги до Чорная. Української мови вона соромиться. Зміна уявлення про себе як про «руську» (тут – російської національності) не дається Аглаї-Феліцітас легко. Очевидно, крім пам'яті про Андрія, ідеться ще й про вражену гордість: невже вона, вдруге закохавшись, знову сліпо перейматиме ідеї чоловіка? І все ж дівчина, яка нещодавно називала рідну мову жаргоном, починає зазирати на лекції з української «з «цікавості», мимоходом, бо й чому ж ні?» [1, с. 353]. А потім раптом не озивається, коли одногрупник звично звертається до неї російською. Мовчання – це символічний жест дистанціювання від середовища, з яким Аглая-Феліцітас більше не ототожнює себе. Кульмінаційним моментом її внутрішньої трансформації стає виконання пісні «Гайда в гори! Верховина…» (хоч «на мотив російський», але «один відважний – «українець», – додала згорда […], – уложив на мотив тієї пісні українські слова» [1, с. 401]), у якому резонують артистичний і «расовий» первні складної особистості. Цей епізод національно-культурного самоствердження водночас є апогеєм сублімованого почуття кохання між персонажами: вони наодинці, вона грає лише для нього, ба

більше, співає українською – і Чорнай святкує перемогу («по лицю мужчини перебігло таке несказанне вдоволення, нетаєна радість» [1, с. 401]), адже йому вдалося вплинути на неї, торкнутися її особистості, опосередковано – через визнання належності й прихильності до українського – домогтися зізнання в любові.

Для розуміння еволюції образу Аглаї-Феліцітас також важливий її діалог із Йоганесом Шварцом, який не приховує захоплення талантом піаністки: «– Я б на вашім місці здіймився, як чайка, відлетів в іншу часть світу – і більше не вернув […]. – Так. Але я б все ще назад повернула. Хоч би й на те, щоб свою мову і пісню по часі знов почути» [1, с. 390].

Проблема зради Батьківщини. Ці слова відгукуються в душі «зінтернаціоналізованого українця» [1, с. 391], «людини світу» і «блудного сина» Йоганеса Шварца. З раннього віку його супроводжувала доля вигнанця: у сім'ї вважався «неблагонадійним» (на противагу братові), виховувався в далекого родича по матері в Моравії, почувався самотнім, хоч мав охоту до книг, але був покараний за читання забороненої літератури; зрештою, покинувши школу, подався у світи, багато працював і подорожував. Коли ж повернувся на Батьківщину, то мало не дійшов зради, спонукуваний старшими товаришами, але у вирішальну мить почув українську пісню – і не зміг зважитися на ганебний вчинок: «Нехай, щоб інші надавалися до такої підлоти – зраджувати за гроші свою вітчину. Нехай, щоб інші. Але член тої, хоч тепер пригнобленої і глибоко понижуваної народності, що мала таку пісню, як мають її українці, не смів так низько впасти, не смів, хоч би мав і самовбийством скінчити. Я українець!» [1, с. 391]. Після багаторічних мандрів «чужий Йоганес» повернувся додому не стільки з фінансових міркувань, скільки з туги за рідною землею, культурою і з бажання «через суспільну працю виплинути на поверхню діяльності свого народу» [1, с. 393]. Він ділиться задумом популяризувати українську літературу в світі.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Якщо спиратися на твердження О. Веретюк, за яким «художній твір може бути або свідомою маніфестацією національної ідентичності свого автора, або неусвідомленою, пасивно виявленою, але активно впізнаною читачем» [9, с. 70], то повість О. Кобилянської «За ситуаціями» належить до перших. Вона досягає й перевершує горизонт сподівань, вибудуваний навколо романтичного посилу письменниці, яка сюди «вложила […] послідні лілії своєї душі і молодих іще почувань» [1, с. 483], оскільки дає відповіді на дражливі й болісні нині питання в полі проблеми пошуку та збереження національної ідентичності. Перспективним бачиться розширення об'єкта дослідження шляхом залучення до аналізу інших творів письменниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кобилянська О. Зібрання творів : у 10 т. Чернівці : Букрек, 2019. Т. 7 : Через кладку. За ситуаціями : повісті / упоряд. В. І. Антофійчук, Ю. М. Микосянчик ; прим. В. І. Антофійчука. 492 с.
2. Кобилянська О. За ситуаціями / упорядкув., передм., прим. С. Кирилюк. Харків : Віват, 2024. 288 с.
3. «Ми – нащадки переможців у певному сенсі». Нобелівська лавреатка Ольга Токарчук привезла з Польщі до України солідарність : інтерв'ю Б. Романцової з О. Токарчук. *Українська правда.* 2025. URL: https://life.pravda.com.ua/culture/intervyu-z-nobelivskoyu-lavreatkoyu-tokarchuk-308041/ (дата звернення: 14.05.2025).
4. Гундорова Т. Femina Melancholica. Стать і культура в ґендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ : Критика, 2002. 272 с.
5. Павлишин М. Ольга Кобилянська перед «Землею»: питання ідентичності. *На пошану пам'яті Віктора Китастого :* збірник наукових праць / упоряд. В. П. Моренець. Київ : ВД «КМ Академія», 2004. С. 95–114.
6. Кобилянська О. Зібрання творів : у 10 т. Чернівці : Букрек, 2015. Т. 3 : Німецькомовні повісті / пер. з нім. Е. М. Панчук ; упорядкув. В. І. Антофійчук, С. Д. Кирилюк ; прим. : С. Д. Кирилюк. 816 с.
7. Швець А. «Ми собі так добре жили»: Ольга Кобилянська у взаєминах з Наталією Кобринською. *Гендер в деталях.* 2024. URL: https://genderindetail.org.ua/library/istoriya-i-pamyat/olha-kobylianska-u-vzaemynah-z-nataleyu-kobrynskoyu.html (дата звернення: 10.06.2025).
8. Косович О. Мова та національна ідентичність. Тернопіль, 2019. 203 с.
9. Веретюк О. Скажи мені, хто я? (Проблема національної ідентичності літератури, літературного твору та його автора). *Слово і Час*. 2005. № 12. С. 69–73.

REFERENCES

1. Kobylianska, O. (2019). Zibrannia tvoriv: u 10 t. T. 7. Cherez kladku. Za sytuatsiiamy: povisti [Collected Works: in 10 vol. Vol. 7. Over the Footbridge. In Pursuit of Situations: novels]. Arranged by Antofiichuk V. I., Mykosyanchyk Yu. M. Chernivtsi: Bukrek. 492 p. [in Ukrainian].
2. Kobylianska, O. (2024). Za sytuatsiiamy [In Pursuit of Situations]. Arranged by Kyryliuk S. Kharkiv: Vivat. 288 p. [in Ukrainian].
3. Romantsova, B. (2025). «My – nashchadky peremozhtsiv u pevnomu sensi»: Nobelivska lavreatka Olha Tokarchuk pryvezla z Polshchi do Ukrainy solidarnist (interviu z O. Tokarchuk) [«We are descendants of victors in a certain sense»: Nobel laureate Olga Tokarczuk brought solidarity from Poland to Ukraine (interview with O. Tokarchuk)]. Ukrainska pravda. Retrieved from: https://life.pravda.com.ua/culture/intervyu-z-nobelivskoyu-lavreatkoyu-tokarchuk-308041/ [in Ukrainian].
4. Hundorova, T. (2002). Femina melancholica: Stat i kultura v gendernii utopii Olhy Kobylianskoi [Femina melancholica: Gender and Culture in the Gender Utopia of Olha Kobylianska.]. Kyiv: Krytyka. 272 p. [in Ukrainian].
5. Pavlyshyn, M. (2004). Olha Kobylianska pered «Zemleiu»: Pytannia identychnosti [Olha Kobylianska Before «The Land»: Questions of Identity]. Na poshanu pamiati Viktora Kytastoho: Zbirnyk naukovykh prats. Kyiv: VD «KM Akademiia». Pp. 95–114 [in Ukrainian].
6. Kobylianska, O. (2015). Zibrannia tvoriv: u 10 t. T. 3. Nimetskomovni povisti [Collected Works: in 10 vol. Vol. 3. German-Language Novels]. Arranged by Antofiichuk V. I., Kyryliuk S. D. Chernivtsi: Bukrek. 816 p. [in German and Ukrainian].
7. Shvets, A. (2024, June 18). «My sobi tak dobre zhyly»: Olha Kobylianska u vzaiemynakh z Nataliieiu Kobrynskoiu [«We Got Along So Well»: Olha Kobylianska in Her Relationship with Nataliia Kobrynska]. Hender v detaliakh. Retrieved from: https://genderindetail.org.ua/library/istoriya-i-pamyat/olha-kobylianska-u-vzaemynah-z-nataleyu-kobrynskoyu.html [in Ukrainian].
8. Kosovych, O. (2019). Mova ta natsionalna identychnist [Language and National Identity]. Ternopil. 203 p. [in Ukrainian].
9. Veretiuk, O. (2005). Skazhy meni, khto ia? (Problema natsionalnoi identychnosti literatury, literaturnoho tvoru ta yoho avtora) [«Tell Me Who I Am? (The Problem of National Identity of Literature, Literary Work and Its Author)»]. Slovo i Chas. № 12. Pp. 69–73 [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 26.06.2025
Дата прийняття статті: 02.07.2025
Опубліковано: 30.09.2025

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

УДК 811.161.2:81'233
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.12

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ НА ПРАКТИЧНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Світлана Дерба
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української філології для іноземних громадян ННІ філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бульв. Тараса Шевченка, 14, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-2906-0344
e-mail: s.derba@knu.ua

Наталія Ніколаєва
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології для іноземних громадян ННІ філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бульв. Тараса Шевченка, 14, м. Київ, Україна
orcid.org/0009-0003-6798-2221
e-mail: n.nikolaieva@knu.ua

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню формування комунікативної компетентності іноземних студентів на практичних заняттях з української мови в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Викладачі мають сформувати навички вільного спілкування на різноманітні побутові теми, а надалі з метою професійного й особистісного розвитку інокомунікантів. Автори статті проаналізували велику кількість наукових досліджень з проблеми формування комунікативної компетентності як частини міжкультурної комунікації. Окреслили умови, яких викладачеві варто дотримуватися під час удосконалення вміння спілкуватися, а також навели основні лінгводидактичні принципи формування комунікативної компетентності.*

У розвідці автори зазначають умови успішного формування комунікативної компетентності: потрібно враховувати психолого-вікові особливості іноземного студента; варто розуміти сприятливі соціальні умова й ступінь адаптації здобувача; викладач має володіти високими методичними навичками та професійною майстерністю; підвищення рівня мотивації студента-іноземця під час вивчення української мови й активізація самостійної навчальної діяльності; застосування інноваційних прийомів навчання.

Описано досвід викладання дисципліни «Практичний курс української мови» в четвертому семестрі бакалаврської філологічної освітньої програми «Українська мова та переклад (для іноземців)» на кафедрі української філології для іноземних громадян Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Автори описують зміст трьох основних модулів робочої програми, а також способи поєднання граматичного й лексичного матеріалу, яким чином варто враховувати національні чи суспільні відмінності здобувачів, як необхідно організувати самостійну роботу іноземних студентів.

Зроблено висновок, що сформована на високому рівні комунікативна компетентність іноземного студента дасть йому змогу проявити себе в професійному розвитку, налагоджувати ділові й товариські контакти.

Ключові слова: *міжкультурна комунікація, комунікативна компетентність, українська мова як іноземна, принципи й умови, практичний курс.*

© С. Дерба, Н. Ніколаєва, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS IN A PRACTICAL COURSE OF UKRAINIAN LANGUAGE

Svitlana Derba
Candidate of Philology, Associate Professor,
Head of the Department of Ukrainian Philology for Foreign Citizens
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Taras Shevchenko Blvd., 14, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2906-0344
e-mail: s.derba@knu.ua

Natalia Nikolayeva
Candidate of Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Philology for Foreign Citizens
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Taras Shevchenko Blvd., 14, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0003-6798-2221
e-mail: n.nikolaieva@knu.ua

Abstract. *The article is devoted to the study of the formation of communicative competence of foreign students in practical classes of the Ukrainian language at Taras Shevchenko National University of Kyiv. Teachers have to form the skills of fluent communication on various everyday topics, and further on, for the purpose of professional and personal development of foreign communicators. The authors of the article have analyzed a large number of scientific studies on the problem of forming communicative competence as part of intercultural communication. The conditions that a teacher should follow when improving communication skills are outlined, and the main linguodidactic principles of communicative competence formation are presented.*

The authors point out the conditions necessary for the successful formation of communicative competence: it is necessary to take into account the psychological and age characteristics of a foreign student; it is also necessary to understand the favorable social conditions and the degree of adaptation of the applicant; the teacher should have high methodological skills and professional skills; increasing the level of motivation of a foreign student in learning Ukrainian and activating independent learning activities; application of innovative teaching methods.

The article describes the experience of teaching the discipline "Practical Course of the Ukrainian Language" in the fourth semester of the bachelor's philological educational program "Ukrainian Language and Translation (for Foreigners)" at the Department of Ukrainian Philology for Foreign Citizens of the Educational and Research Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv. The authors describe the content of the three main modules of the curriculum, as well as ways to combine grammatical and lexical material, how to take into account national or social differences of students, and how to organize independent work of foreign students.

It is concluded that the high-level communicative competence of a foreign student will allow him or her to prove himself or herself in professional development, and will provide an opportunity to establish business and social contacts.

Key words: *intercultural communication, communicative competence, Ukrainian as a foreign language, principles and conditions, practical course.*

Постановка проблеми. Нині ми спостерігаємо нестримне міжнародне зацікавлення українською мовою, відкриття суботніх шкіл закордоном, різноманітних курсів, клубів, літніх шкіл з вивчення мови України. Варто згадати про іноземних студентів, які вивчають українську. Саме вільне володіння іноземними студентами українською мовою забезпечує можливості для створення ділових, професійних і культурних контактів, залучає їх до світової культури, загальнолюдських цінностей. Головною метою вивчення української мови є оволодіння нею як засобом комунікації [1, с. 47]. Саме такий аспект і зумовлює актуальність нашої розвідки.

Мета і завдання статті. Метою розробки є виявлення лінгводидактичних основ викладання на практичному курсі української мови іноземним студентам-філологам.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проблемою формування комунікативної компетентності опікуються представники різноманітних міжнародних організацій (наприклад, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Міжнародний департамент стандартів, Рада Європи та ін.). Ми можемо стверджувати, що ця проблема й досі не вирішена, оскільки ще не створено навчальну базу матеріалів у достатній кількості для формування в іноземних громадян високого рівня комунікативної компетентності (на всіх рівнях володіння (від А1 – до С2)). Власне, викладачі кафедри української філології для іноземних громадян Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка намагаються заповнити власними розробками цю прогалину. Так, за останній рік навчальні посібники викладачів передані до різноманітних закордонних закладів. Наприклад, поповнено бібліотеки в FAU Erlangen-Nurnberg, Стокгольмському університеті (Швеція), Яґеллонському університеті (Польща), різноманітних посольствах тощо.

Принципи формування комунікативної компетентності досліджували й досліджують як закордонні, так і вітчизняні науковці. Одні з них є прихильниками теорії мовленнєвого спілкування (Л. Виготський, О. Мудрик, М. Ночевник), інші вважають комунікацію різновидом людської діяльності загалом, мовленнєвою діяльністю поряд із трудовою, правовою, пізнавальною тощо [1, с. 47]. Ми дотримуємося такого визначення комунікативної компетентності – це здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з навколишніми людьми, певної сукупності знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування, передбачають уміння змінювати глибину й коло спілкування, розуміти й бути зрозумілим для партнера в процесі спілкування [1, с. 47].

С. Костюк у праці «Міжкультурна комунікація студентів-іноземців: система компетентностей» стверджує, що в процесі навчання студентів-іноземців української мови необхідно формувати комунікативну, мовну (лінгвістичну), мовленнєву та міжкультурну компетентності задля становлення міжкультурної особистості, здатної до успішної діяльності з представниками інших лінгвокультурних спільнот [2, с. 202]. На міжкультурному компоненті комунікативної компетентності акцентує свою увагу О. Драгомирецька. Вона стверджує, що комунікація є елементом культури; а саме від культури до культури різниться засіб спілкування між людьми. У культурі відображається ідентичність нації, яку вона успадковує через покоління. Завдяки культурі відбувається активний процес визначення й перевизначення особистості через комунікацію [3, с. 95]. Також є роботи з розвитку комунікативної компетентності іноземних студентів у різних професіях, наприклад, Маріанна Князів детально описує методи формування цієї компетентності в університетах будівництва та архітектури [4].

Науковиця Зінаїда Бакум витлумачує комунікативну компетентність як спеціальні знання стилів і типів мовлення, їх доцільне використання в різних видах мовленнєвої діяльності, уміння співвідносити мовні засоби із цілями й умовами спілкування, вибудовувати спілкування з урахуванням соціальних норм поведінки та системи культурних уявлень і цінностей певної мови [5, с. 205].

Не варто забувати, що в момент контакту представників різних культур за умови незнання базових принципів міжкультурної комунікації неминуче виникають непорозуміння й складності в спілкуванні та конфлікти, тому необхідність розвитку крос-культурної (міжкультурної) компетенції є неодмінною умовою [6, с. 363].

Комунікативно орієнтоване навчання базується на системі принципів:

– колективної взаємодії – безперервне використання монологів (представлення власної думки чи розповіді), діалогів (викладач-студент, студент-студент) і полілогів (викладач-студенти, студент-студенти);

– індивідуалізації – мотивація студента, урахування його інтересів, емоційне наповнення занять;

– ситуативності – використання кейсів, які безпосередньо ґрунтуються на побутових і професійних ситуаціях;

– системності й функціональності – системне використання засвоєної та нової лек-

сики під час розв'язання кейсів, аудіювання, читання й письма;

– новизни – наявність системної зміни теми обговорення, відповідних до неї завдань і збільшення словникового запасу;

– оптимальності – добір доцільних методів і форм вивчення мови, які дають змогу успішно сформувати комунікативну компетентність [7, с. 147].

На кафедрі української філології для іноземних громадян Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка діє освітня програма «Українська мова та переклад (для іноземців)», у межах якої іноземні студенти опановують дисципліну «Практичний курс української мови» в четвертому семестрі, об'ємом у 7 кредитів (100 практичних годин, 110 години самостійної роботи). Загалом ця дисципліна є багатосеместровою (розрахована на 21 кредит) [8]. Мета дисципліни – досягнення студентами відповідного до вимог рівня володіння українською мовою, що передбачає опанування певних граматичних значень і структур їх вираження й лексико-тематичних полів української мови, а також розвиток і вдосконалення мовленнєвих навичок.

«Практичний курс української мови» є базовою фаховою дисципліною для іноземних студентів, що навчаються за спеціальністю «Українська мова та переклад (для іноземців)». Її предметом є лексико-граматична система сучасної української літературної мови, яка охоплює основні функціонально-семантичні категорії української мови та мовні засоби їх вираження, лексичні одиниці, співвіднесені з актуальними для спілкування тематико-ситуативними сферами, і синтагматичні зв'язки цих лексичних одиниць у мовленні. Дисципліна спрямовує студентів на розвиток і вдосконалення навичок усного (діалогічного й монологічного) та писемного мовлення у їх рецептивному й продуктивному типах для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя.

Для успішного формування комунікативної компетентності ми маємо дотримуватися певних умов:

– необхідно враховувати психолого-вікові особливості іноземного студента;

– також варто розуміти сприятливі соціальні умови й адаптацію здобувача;

– викладач має володіти високими методичними навичками та професійною майстерністю;

– підвищення рівня мотивації студента-іноземця під час вивчення української мови й активізація самостійної навчальної діяльності;

– застосування інноваційних прийомів навчання.

Під час вивчення цієї дисципліни в четвертому семестрі викладач пропонує три змістові модулі. До ***першого*** модуля входять такі теми:

1. Вираження порівняльних відношень у простому реченні. Порівняльні звороти зі сполучником *як*. Лексична тема «Література. Моя улюблена книга».

2. Вираження порівняльних відношень у складному реченні. Складнопідрядні порівняльні речення.

3. Способи вираження причини в простому реченні. Прийменники *через, завдяки*. Каузативні дієслова та словосполучення.

4. Складносурядні речення. Лексична тема «Дозвілля сучасної молоді».

5. Складнопідрядні речення причини зі сполучниками *бо, оскільки, адже, через те що, тому що, у зв'язку з тим що.* Лексична тема «Подорож Україною».

6. Конструкція зі сполучником *тому що*, яка має загальне причинно-наслідкове значення.

Другий модуль передбачає такі теми:

1. Вираження мети в простому реченні. Конструкції з прийменниками *по, заради, з метою, для.* Лексична тема «Мегаполіси світу».

2. Складнопідрядні речення мети зі сполучниками *щоб, аби, для того щоб, задля того щоб*. Трансформація складнопідрядного речення мети в просте з обставиною мети, вираженою прийменниково-відмінковою формою іменника, інфінітивом. Лексична тема «Світ професій. Фах, який я обрав».

3. Складнопідрядні речення допустові зі сполучниками *хоч (хоча), дарма що, незважаючи на те що.*

До ***третього*** модуля входять такі теми:

1. Обставини часу, виражені відмінковими й прийменниково-відмінковими формами іменників, дієприслівниками та дієприслівниковими зворотами. Дієприслівник. Дієприслівниковий зворот.

2. Вираження часових відношень у складному реченні. Вираження одночасності дій. Вираження послідовності дій. Вираження передування (дія головного речення передує дії підрядного). Види дієслова (узагальнення). Лексична тема «Сучасне кіно. Мій улюблений(а) актор(ка)».

3. Складнопідрядне речення з підрядним умови зі сполучником *якщо, коли* (реальна умова). Складнопідрядне речення з підрядним умови зі сполучником *якби* (ірреальна умова).

4. Заміна підрядної частини складного речення зі значенням часу, умови, причини, наслідку, підрядним допустовим дієприслівником, дієприслівниковим зворотом.

5. Вираження єднального, приєднувального, протиставного, зіставного пояснювального зв'язку в простому і складному реченні. Розділові, єднальні, протиставні сполучники. Лексична тема «Проблеми сучасного мегаполіса».

Можна побачити в наведених модулях поєднання граматичної системи української мови з лексичним матеріалом. Головним чином навчання відбувається на основі адаптованих текстів, які сприяють зацікавленню здобувача, ознайомлює його із сучасністю, культурою та традиціями України. На практичних заняттях ми використовуємо багато різних завдань і наочних матеріалів. Саме навчальні тексти є основним засобом опанування лексико-граматичним матеріалом, засобом формування комунікативних навичок. Наприклад, під час роботи з темою «Проблеми сучасного мегаполіса» іноземці студенти ІІ курсу виконують передтекстові завдання, у яких знайомляться з новим лексичним і граматичним матеріалом, а після прочитання тексту виконують післятекстові завдання, які орієнтовані на засвоєння матеріалу та його відтворення під час обговорення, дискусії чи монологічного висловлювання. На практичних заняттях студенти вчаться проявляти комунікабельність, обізнаність із різних тем, самостійність. Викликає інтерес порівняння міст-мегаполісів представниками різних націй. Ми маємо на увазі, що для студентів, які приїхали з Пекіна, Київ не є мегаполісом, вони його таким не бачать. А ось для інших іноземних-студентів, що приїхали з невеличких міст, Київ є величезним мегаполісом, що може навіть викликати страх перед такою кількістю місцевих жителів.

Оволодіння мистецтвом комунікації є одним із ключів до успішного майбутнього, оскільки взаємодія між людьми в команді, уміння передавати думки й чути одне одного – це основи колективної праці та творчого співробітництва. У зв'язку з цим виникає необхідність упровадження заходів, що сприятимуть відновленню й удосконаленню навичок міжособистісної комунікації [9, с. 64]. Отже, головною метою практичного курсу української мови є здатність використання мовних одиниць і правил їх поєднання, формулювання граматично правильних конструкцій, продукування мовлення (висловлення, аргументування, підтримання розмови в різноманітних ситуаціях тощо). Надзвичайно важливо викладачеві формувати в студентів-іноземців уміння аналізувати мовні конструкції та логічно вибудовувати мовні зв'язки. При цьому варто пам'ятати, що не потрібно одразу виправляти помилки студента, оскільки він зупиниться й більше не продовжуватиме своє висловлювання через страх зробити ще більшу кількість помилок; доречніше буде дослухати до кінця, занотувавши собі помилки, а потім наочно показати їх і запропонувати разом виправити.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Таким чином, комунікативна компетентність має формуватися під час мовленнєвої взаємодії: аудіювання, говоріння, читання, письма як на практичних заняттях з української мови, так і під час самостійної роботи іноземних студентів, яку обов'язково має організувати викладач. Він має підібрати іноземним студентам тексти, які відповідають їхньому мовному рівню й індивідуальним інтересам, необхідно також урахувати національну належність і вік. Так, на початковому етапі тексти для самостійної (позааудиторної) роботи мають бути меншими за обсягом, розміром, кількістю слів, більш адаптованими, ніж аудиторні, і поступово вони мають ставати об'ємнішими (за аудиторні) [10, с. 77].

Отже, сформована на високому рівні комунікативна компетентність іноземного студента дасть йому змогу проявити себе в професійному розвитку, установлювати ділові й товариські контакти. Викладач має забезпечити студентів-іноземців необхідними навчальними матеріалами, дотриматися виконання вище перерахованих умов, використовувати правильні методи й прийоми з метою розвитку їхньої комунікативної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовіна О. О. Особливості формування комунікативної компетенції іноземних студентів. *Young Scientist.* 2019. № 5.1 (69.1). С. 47–50.
2. Костюк С. С. Міжкультурна комунікація студентів-іноземців: система компетентностей. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.* 2018. Вип. 2(1). С. 201–208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2018_2%281%29__29.
3. Драгомирецька О. О. Міжкультурний компонент комунікативної компетентності студентів-іноземців. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2022. № 85. С. 94–99.
4. Князян М. Теоретичні засади та методи формування комунікативної компетентності іноземних студентів в університетах будівництва та архітектури. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2020. Вип. 32. Том 1. С. 217–222.
5. Бакум З.П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. 338 с.
6. Федько О. Формування комунікативної компетенції студентів-іноземців у процесі вивчення української мови. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2022. Вип. 51. С. 363–366.
7. Марченко Н. В. Комунікативний метод навчання української мови як іноземної. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5 «Педагогічні науки: реалії та перспективи».* 2022. Вип. 86. С. 146–150.
8. Українська мова та переклад (для іноземців) : освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 035 «Філологія» / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2024. URL: https://drive.google.com/file/d/1KZvJb92NcjwzffC32_owPHLQ1I7hJtRp/view.
9. Рибалко Н., Михальченко К. Ігровий формат вивчення іноземної мови як ефективний засіб розвитку комунікативних навичок. *Причорноморські філологічні студії.* 2024. № 6. С. 62–68.
10. Дерба С. М., Любчевська-Сокур В. О. Організація самостійної (позааудиторної) роботи іноземних студентів під час вивчення української мови. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної.* Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2022. Вип. 16. С. 74–80.

REFERENCES

1. Vdovina, O. O. (2019). Osoblyvosti formuvannia komunikatyvnoi kompetentsii inozemnykh studentiv [Peculiarities of the formation of communicative competence of foreign students]. *Young Scientist*. № 5.1 (69.1). pp. 47–50 [in Ukrainian].
2. Kostiuk, C. C. (2018). Mizhkulturna komunikatsiia studentiv-inozemtsiv: systema kompetentnostei [Intercultural communication of foreign students: a system of competencies]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka*. Vyp. 2(1). pp. 201–208. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2018_2%281%29__29 [in Ukrainian].
3. Drahomyretska, O. O. (2022). Mizhkulturnyi komponent komunikatyvnoi kompetentnosti studentiv-inozemtsiv [Intercultural component of communicative competence of foreign students]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh.* № 85. pp. 94–99 [in Ukrainian].
4. Kniazian, M. (2020). Teoretychni zasady ta metody formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti inozemnykh studentiv v universytetakh budivnytstva ta arkhitektury [Theoretical principles and methods of forming communicative competence of foreign students at universities of civil engineering and architecture]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk.* Vyp. 32. Vol. 1. pp. 217–222 [in Ukrainian].
5. Bakum, Z. P. (2008). Teoretyko-metodychni zasady navchannia fonetyky ukrainskoi movy v himnazii : Monohrafiia [Theoretical and methodological principles of teaching phonetics of the Ukrainian language in high school: Monograph]. Kryvyi Rih : Vydavnychyi dim. 338 p. [in Ukrainian].
6. Fedko, O. (2022). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentsii studentiv-inozemtsiv u protsesi vyvchennia ukrainskoi movy [Formation of communicative competence of foreign students in the process of learning the Ukrainian language]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 51. pp. 363–366 [in Ukrainian].
7. Marchenko, N. V. (2022). Komunikatyvnyi metod navchannia ukrainskoi movy yak inozemnoi [Communicative method of teaching Ukrainian as a foreign language]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy.* Vyp. 86. pp. 146–150 [in Ukrainian].
8. Osvitno-profesiina prohrama «Ukrainska mova ta pereklad (dlia inozemtsiv)» pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 035 Filolohiia. [Educational and professional program «Ukrainian language and translation (for foreigners)» of the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 035 Philology. Taras Shevchenko National University of Kyiv]. 2024. Retrieved from: https://drive.google.com/file/d/1KZvJb92NcjwzffC32_owPHLQ1I7hJtRp/view [in Ukrainian].
9. Rybalko, N. (2024) Mykhalchenko K. Ihrovyi format vyvchennia inozemnoi movy yak efektyvnyi zasib rozvytku komunikatyvnykh navychok [The game format of learning a foreign language as an effective means of developing communication skills.]. *Prychornomorski filolohichni studii*. № 6. pp. 62–68 [in Ukrainian].
10. Derba, S. M., Liubchevska-Sokur, V. O. (2022) Orhanizatsiia samostiinoi (pozaaudytornoi) roboty inozemnykh studentiv pid chas vyvchennia ukrainskoi movy [Organization of independent (extracurricular) work of foreign students while studying the Ukrainian language]. *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi.* Lviv: Vyd. tsentr LNU im. I. Franka, Vyp. 16. pp. 74–80 [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 16.04.2025
Дата прийняття статті: 28.04.2025
Опубліковано: 30.09.2025

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

УДК 37.091.12.011.3-051:784]:811.161.2'27'37](477)(045)
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.13

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ МОВЛЕННЄВОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ В МУЗИЧНОМУ ЗВО

Лариса Дузь
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової
вул. Новосельського, 93, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-4507-9018
e-mail: larisa.duz@gmail.com

Анотація. *Стаття присвячена актуальним лінгводидактичним підходам, що відповідають на виклики надзвичайних умов, ґрунтуються на розвинених досягненнях комунікативної лінгвістики, ураховують специфіку ЗВО й орієнтуються на фахові потреби студентів залежно від кваліфікаційного рівня отримуваної ними освіти. Увагу зосереджено на значенні теорії мовленнєвих актів і її впливі на розвиток сучасної гуманітаристики, зокрема лінгводидактики. За методологічну основу лінгводидактичного дискурсу прийнято трактування мовленнєвого акту як руху інтенцій мовця в комунікації. Об'єктом дослідження є реальні фахові ситуації вокально-педагогічної комунікації в музичному ЗВО. Означено об'єктивні відмінності фахової та лінгводидактичної взаємодії з іноземними студентами. Обумовлено доцільність деталізованої класифікації вокально-педагогічних мовленнєвих актів. Простежено рух провідних комунікативних інтенцій педагога та їх реалізацію через мовленнєві акти. Визначено типологію висловлень вокального педагога за частотністю вживання у фаховому мовленні. Вивчено мовні засоби досягнення ілокутивної сили вокально-педагогічного висловлення в процесі індивідуального вокального уроку й відповідність аудитивних актів і фахових психофізичних реагувань іноземного студента до мовленнєвих інтенцій педагога. Підкреслено значення лінгводидактичних матеріалів професійного спрямування за умов дистанційного навчання для досягнення перлокутивного ефекту вокально-педагогічних висловлень. З'ясовано функційне значення вокальних термінів і професіоналізмів у ситуаціях фахової взаємодії й у мовній підготовці іноземців. Мотивовано доповнення визначень мовленнєвого акту (як здійсненого відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, прийнятих у цьому суспільстві) поняттям прийнятності в певній фаховій спільноті.*

Ключові слова: *усна фахова комунікація, вокально-педагогічне мовлення, ілокутивна сила, перлокутивний ефект, професіоналізми.*

PECULIARITIES OF PROFESSIONAL AND SPEECH INTERACTION WITH FOREIGN STUDENTS IN A MUSIC HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Larisa Duz
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Odessa National Academy of Music named after A. V. Nezhdanova
Novoselskoho Str., 93, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4507-9018
e-mail: larisa.duz@gmail.com

Abstract. *The article is devoted to current linguodidactic approaches that respond to the challenges of emergency conditions, are based on the developed achievements of communicative linguistics, take into account the specifics of higher education institutions and are oriented towards the professional needs of students. Attention is focused on the significance of speech act theory and its influence on the development of modern humanities, in particular linguistic didactics. The methodological basis of linguodidactic discourse*

© Л. Дузь, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

is the interpretation of the speech act as the movement of the speaker's intentions in communication. The subject of the research is professional communicative acts. The objective differences between professional and linguodidactic interaction with foreign students have been identified. The feasibility of a detailed classification of vocal-pedagogical speech acts has been determined. The movement of the teacher's leading communicative intentions and their implementation through speech acts has been traced. The typology of the vocal teacher's statements has been determined by the frequency of use in professional speech. The linguistic means of achieving the illocutionary force of pedagogical expression in the process of an individual vocal lesson and the interaction of the teacher's speech actions with the auditory acts and professional psychophysical reactions of a foreign student have been studied. The importance of professional linguodidactic materials under distance learning conditions for achieving the perlocutionary effect of vocal-pedagogical utterances has been emphasized. The addition of definitions of a speech act (as performed in accordance with the principles and rules of speech behavior accepted in a given society) to the concept of acceptability in a certain professional community has been motivated.

Key words: *oral professional communication, vocal-pedagogical speech, illocutionary force, perlocutionary effect, professionalisms.*

Постановка проблеми. Навчання іноземних громадян у ЗВО України за надзвичайних умов стало викликом часу для лінгводидактів. Зміни, яких зазнає фахове навчання, зокрема музичної галузі знань, у зв'язку з проведенням роботи в дистанційній і змішаній формах, потребують оновлень у викладанні мовних дисциплін, наприклад, таких як «Українська мова для іноземців» та «Українська мова як іноземна (за професійним спрямуванням)». Актуальні лінгводидактичні підходи пов'язані з розвиненими досягненнями загальної лінгвістики, психо- й соціолінгвістики, ураховують специфіку вишу й орієнтуються на фахові потреби студентів залежно від кваліфікаційного рівня отримуваної ними освіти.

Сучасна лінгвістика беззаперечно зараховує до своїх визначних досягнень теорію мовленнєвих актів. Крім впливу на розвиток соціо– та психолінгвістики, у XXI сторіччі вона живить лінгвістично-філософські, семіотичні, лінгвопрагматичні ідеї. З погляду новітньої філософії, теорія мовлення забезпечила «своєрідність напряму лінгвістичної філософії як аналітичної філософії, що полягає в аналізі звичайної мови, мовної реальності» [1, с. 332].

Теорія мовленнєвих актів лежить в основі конкретних досліджень у галузі лінгводидактики. Підґрунтям новітніх лінгводидактичних методик є розуміння мовних дій як мовного спілкування, а мовленнєвого акту – як комунікативного. Поняття мовленнєвого акту, обґрунтоване в теорії Дж. Остіна, трактується як цілеспрямована мовленнєва дія, котра здійснюється відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, прийнятих у цьому суспільстві. Останніми роками дослідники комунікативної лінгвістики мовленнєвий акт уважають «елементарною складовою спілкування, одиницею руху інтенцій мовця в комунікації», «одиницею соціомовленнєвої поведінки, котру розглядають у межах прагматичної ситуації» [2]. Слова, символи, знаки, речення розглядаються теорією як блоки взаєморозуміння між людьми, які мають намір спілкуватися. Увага переноситься зі значення мовних одиниць на мовленнєві смисли, які виникають у комунікації між конкретними людьми за визначених ситуацій. Центр досліджень переходить від слів у їхньому словниковому, нормативному значенні до мінливого смислу висловлень мовця, його психологічного стану й інтенцій у межах конкретної ситуації. Інтерес дослідників викликають нюанси слововживання в контекстах, тобто ситуаціях реальної мовленнєвої комунікації.

Відповідно до теорії, основні типи висловлення є констативами, що описують чи означують ситуацію стосовно її істинності чи хибності, і перформативами, які виявляють ставлення, думки, почуття, емоції мовця в конкретному мовленнєвому акті. Завдяки тривалим розробкам послідовники теорії мовленнєвих актів доповнили й деталізували типологію. Наприклад, система Дж. Серля та Д. Вандервекена пропонує такі класи: 1) асертиви (репрезентативи), метою яких є судження про стан речей, констатації, сумніви, прогнозування, 2) директиви, які мають на меті створення тиску на адресата, схилення його до певних дій, 3) комісиви, які втілюються в зобов'язаннях та обіцянках адресатові, 4) експресиви, які демонструють психічні стани та емоції, 5) декларативи, за

допомогою яких чинять вплив на соціальні стосунки комунікантів. Серед дослідників історичних аспектів теорії існує думка про недоцільність розширення таксономії мовних актів: «При розподілі класу на два підкласи, на якому б рівні цей розподіл не проводився, завжди можливо вказати ознаку розподілу й розділити всі засоби на два підкласи. Тому, виходячи з того, що комунікативні акти є фрагментами комунікативної ситуації, стає можливим їх типологізувати, беручи за основу узагальнену дихотомічну систему комунікативних актів» [3, с. 13–14]. Водночас прагмалінгвістичні дослідження сучасних мовленнєвих реалій доводять доцільність виділення нових типів висловлення, зокрема таких як рекомендатив, імплементатив, проклейматив, інтегратив-інспіритив, дескриптив, концесив-дозвіл і концесив-заборона тощо [4; 5, с. 99–101].

Принциповим теоретичним положенням є категоризація мовленнєвих актів за різновидами, якою виділено три з них: локутивні, тобто інформативні висловлювання, ілокутивні, що наділені певною силою, передають почуття й емоції, виказують намір мовця й у повсякденні користуються тональностями, наприклад тоном попередження. Перлокутивні акти справляють цілеспрямовану послідовну дію думками, виявом почуттів чи уяви. На позначення цілісного поєднання кількох завдань-компонентів, а саме: мети висловлювання, психологічного стану мовця, кореляції соціального статусу продуцента мовлення та реципієнта, зв'язку висловлювання з інтересами адресата – введено поняття ілокутивної сили [4, с. 243]. Водночас успіх мовної дії адресанта, яка реалізується у вербальній або невербальній реакції адресата, означується як перлокутивний ефект, котрий полягає в зміні поглядів, взаємин, уявлень, поведінки адресата під впливом висловлювання [4, с. 243; 5, с. 98–99].

Отже, мовленнєвий акт є складним утворенням, що зумовлене нормативними соціальними, психологічними, етичними, а також ситуативними поведінковими факторами. У контексті лінгводидактичного підходу важливо, що мовленнєва дія, позначена інтенціональністю, цілеспрямованістю й конвенціональністю, тлумачиться як складник двосторонньої комунікативної взаємодії [2]. Тобто мовленнєва комунікація передбачає участь у ній того, хто говорить, і того, хто слухає; мовленнєвий акт мовця викликає аудитивний акт слухача, що стає його комунікативною дією в певній ситуації спілкування. Долучення до трактування мовленнєвого акту фізичної компоненти, зв'язку між адресантом та адресатом, тобто мовцем і слухачем, унаочнює прагматичний аспект мовленнєвої взаємодії в трьох компонентах: говоріння, сприйняття мовлення та його розуміння [6, с. 102].

Мета і завдання статті. Аналіз наукових джерел за обраною темою доводить, що проблеми мовленнєвої комунікації перебувають у центрі уваги сучасної гуманітаристики. Зі значного обсягу літератури ми виділили методологічні положення, які мають пряму дотичність до визначеної нами дослідницької мети. Однак констатуємо брак науково-методичних досліджень фахової міжкультурної мовленнєвої взаємодії в галузі вищої музичної освіти. У зв'язку з цим мету дослідження бачимо у визначенні специфіки фахової та лінгводидактичної комунікації з іноземними студентами, які навчаються за спеціальністю «Сольний спів». Завданням статті є визначення методологічних підвалин сучасних пошуків у галузі професійної лінгводидактики, уточнення теоретичних тверджень у зв'язку з практикою фахової мовленнєвої взаємодії вокальних педагогів та іноземних студентів, аналіз новацій фахової мовленнєвої й навчальної мовної взаємодії з іншомовними студентами музичних спеціальностей, зіставлення дистанційних лінгводидактичних підходів з досягненнями аудиторного періоду.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є фахові ситуації музичного закладу вищої освіти (далі – ЗВО). Предмет дослідження – фахові комунікативні акти вокально-педагогічної комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Досліджуючи академічну співацьку традицію в Україні, професор Київської музичної академії України В. Антонюк називає найпершим принципом української вокальної школи індивідуальний підхід до кожного учня [7, с. 13]. Авторка зазначає, що його реалізація здійснюється через комплекс вокальних методів, серед яких названо, зокрема, показ і наслідування, пояснення, порівняльний аналіз. На нашу думку, згадані методи є загальнопедагогічними, і їх дієвість

у сучасному вокальному академічному середовищі уможливлює синергія вокального викладання та професійної лінгводидактики, зокрема, для іноземців. Для з'ясування спільних завдань фахового й мовного навчання в музичному ЗВО розглянемо практичну дію деяких з указаних методів.

Вокальними педагогами визнано, що на початковому етапі академічного співацького навчання ефективними є прийоми показу й наслідування, Завдяки цьому методу учень може зчитати манеру педагога (тембровий характер, манеру звукоутворення й подачу звукового матеріалу), а далі її калькувати [7, с. 25; 8, с. 140]. Зауважено, що існують застереження щодо використання методу наслідування в подальшому навчанні, оскільки він загрожує несвідомим копіюванням студентом тембру голосу викладача. Для розкриття творчого виконавського індивідуального потенціалу конкретного студента, тобто на другому етапі академічного вокального навчання, рекомендується використовувати метод пояснення. Проте, виходячи з академічної практики, педагоги визнають, що метод пояснення не завжди досягає результату навіть у роботі з рідномовними студентами-вокалістами. У зв'язку з цим у вокальній педагогіці висунуто думку про дієвість методу пояснення щодо «інтелектуально розвинених вокалістів» [7, с. 27], тобто на індивідуальних фахових заняттях з окремою категорією студентів.

Наші спостереження дають підстави твердити, що застосування фахового пояснення зазнає значних труднощів у практиці вокального викладання іноземним, особливо китайським, студентам. Причини полягають у їхній неготовності до повноцінного мовного спілкування за фахових ситуацій, у неволодінні фаховою термінологією. Через це педагоги зауважують стан емоційно-психологічного напруження китайських вокалістів-початківців, скутість їхніх органів дихання й голосоутворення, що унеможливлює виправлення недоліків співу.

На відміну від індивідуальних уроків з музичних спеціальностей, лінгводидактичні заняття проходять в академічних групах, кількісний і якісний склад яких варіюється в межах 7–13 іноземних студентів різного рівня мовної підготовленості, мовних здатностей і мотивованості до мовного навчання. За таких умов викладачам мовних дисциплін доводиться шукати особливі лінгводидактичні способи сприяння фаховому вокальному навчанню, спираючись на актуальні методологічні дослідження й ураховуючи особливості музичного навчання.

Зрозуміти специфіку процесу академічних занять із сольного співу допомагає їх аналіз відповідно до теорії мовленнєвих актів. За нашими спостереженнями, практика фахової взаємодії вокального педагога та студента позначена двома визначальними рисами: динамічністю й постійною зміною комунікативних ролей. Першою особою фахової комунікації визначаємо педагога, зусилля якого спрямовані на двоєдину мету: виконання конкретного вокально-педагогічного завдання та врахування індивідуально-психологічної своєрідності учня. На фахових вокальних уроках ми відзначаємо високу когнітивну й емоційно-психологічну активність вокальних педагогів: з лінгвістичного погляду, вони постійно формулюють фахові повідомлення й обирають комунікативні ходи. На уроках, метою яких є розучування нових творів з пофразовим розбором, переважають ілокутивні мовленнєві акти. Аналіз фахової комунікації на індивідуальних вокальних уроках ОНМА ім. А. В. Нежданової показав, що комунікативний намір у взаємодії з іноземними студентами реалізується ілокутивними актами опису, твердження, а також переконання, поради, рекомендації. Провідні цільові інтенції, маніфестовані педагогами в мовленні, виражаються констативами, а також директивами, тобто актами спонукання, що мають на меті ініціювати відгук учня, досягнути його реагування.

Згідно з теорією мовленнєвих актів, інтенціональність мовлення перевіряється виникненням перлокутивного ефекту. Проте у випадку музично-педагогічної взаємодії вираження перлокутивного ефекту не є мовленнєвим. Оскільки мета занять з музичних спеціальностей полягає у вирішенні фахових завдань, тобто виробленні музично-виконавських навичок і вмінь, студент має реагувати фаховими діями, тобто якістю звуку, виконанням технічної чи художньої задачі. Це означає, що для фахової музичної комунікації істотним є перехід говоріння педагога до вокальних дій учня. Можна стверджувати, що, відповідно до теорії комунікації,

сенс музично-педагогічної взаємодії полягає в процесі перекодування вербальної дії педагога в невербальні фахові акти студента, котрий має перетворити словесні рекомендації педагога у фізичні дії свого дихального й голосового апарату. Отже, педагог має на меті викликати адекватну психофізичну інтенцію учня. Від точної інтерпретації мовлення педагога й адекватних реагувань на них залежить ефективність уроку та фахового розвитку учня. Зворотній процес, а саме перехід невербального фахового акту студента в план вербальних реагувань педагога, продовжує фахову вокально-педагогічну комунікацію.

Проаналізований нами етап фахового вокального уроку є найскладнішим для іноземних, зокрема китайських, студентів підготовчого та першого курсів. Тому в період аудиторних занять у вокальну педагогічну практику запроваджувалися заняття за участі третього активного учасника академічної комунікації. Зазвичай ним ставав китайський студент-старшокурсник, який володів рідною мовою учня чи її діалектом, належав до класу цього педагога й добре знав його методику, а також мав фахові успіхи. Спілкування з іноземним вокалістом-початківцем за активної участі його співвітчизника-старшокурсника давало педагогові змогу, проводячи урок, зосереджуватися на змісті мовлення, будувати його, мінімально адаптуючи, і досягати інтенціональності мовленнєвих адресувань, не знижуючи рівня фахових вимог у зв'язку з мовним рівнем студента молодших курсів. Аналізу цієї ефективної форми академічної вокальної комунікації ми присвятили окреме дослідження [9].

Доводиться констатувати, що дистанційна та змішана форми навчання, запроваджені під час пандемії Covid-19 та актуалізовані за обставин воєнного часу в Україні, створили перепони для участі третього учасника в академічних вокальних заняттях і, таким чином, ускладнили фахове навчання іноземних вокалістів-початківців. Реагуючи на виклики часу й фахові потреби здобувачів, лінгводидакти працювали над поповненням навчальних матеріалів індивідуальними завданнями для всіх категорій студентів, над урізноманітненням видів навчально-методичної роботи позааудиторними формами для мовно обдарованих студентів, над запровадженням наукових міждисциплінарних підходів до вирішення фахових музично-виконавських проблем конкретних студентів тощо.

Так, у тематиці он-лайн занять з курсу «Українська мови як іноземна (за професійним спрямуванням)» для студентів-вокалістів ОНМА ім. А. В. Нежданової враховано основні проблеми вокальної педагогіки, зокрема такі: «Типи співацького дихання», «Голосовий апарат», «Звукоутворення», «Поза виконавця». Кожна тема розгортається в кількох навчальних аспектах і передбачає також самостійну роботу студента в опрацюванні текстів, виконанні лексико-граматичних вправ і творчих завдань. Характеристиками мовних навчально-методичних матеріалів є лексико-тематичне наповнення, пов'язане з професійним напрямом і специфікою фаху, обсяг функційної граматики, який ураховує особливості нефілологічної аудиторії.

Актуальним складником лінгводидактичної роботи є використання словника практичної музичної та вокальної термінології, укладеного авторкою дослідження. Крім загальномузичних термінів, необхідних студентам усіх музичних спеціальностей відповідно до програми навчання в музичному виші, словник містить глосарій специфічних понять, практичної термінологічної лексики, що використовуються на індивідуальних уроках сольного співу. Цей особливий словниковий матеріал охоплює лексеми, які активно вживаються в усному професійному мовленні вокалістів, ототожнюються з термінами, проте мають неномінативний характер.

Як довів наш аналіз, на вокальних уроках у фаховому мовленні педагогів за частотністю використання переважають директиви, які схиляють учня до певних фахових психофізичних дій, констативи, через які оцінюються вокальні дії учня, й експресиви, які виявляють емоційне ставлення до фахових проявів учня в процесі уроку. Серед різновидів мовленнєвих актів директиви об'єднують прохання, поради, розпорядження, накази та мають на меті спонукати студента до певного фахового реагування. Вираженням особливої ілокутивної сили вокально-педагогічних директивів стають дієслова наказового способу, неозначена форма дієслова як наказового способу на позначення обов'язковості дії, а також прислівники. У практичному вокальному глосарії директивну лексику систематизовано за вокально-педагогічними

темами, фахові розпорядження введено до фраз, запропоновано варіанти використання.

Проаналізовані на мовних заняттях, вокальні професіоналізми сприяють фаховій взаємодії іноземного студента й вокального педагога, допомагають іншомовцям розуміти наміри педагога та коректно реагувати на них. Критерієм адекватної інтерпретації стає відповідність реагувань інтенціям педагога, виражена у фахових психофізичних діях співу, а також невідтермінованість, тобто реалізація без посередництва перекладача-старшокурсника. Практика дистанційної лінгводидактики доводить, що робота за фаховими словниковими матеріалами не лише сприяє засвоєнню іноземцями фахового лексикону, а й уможливлює перлокутивний ефект комунікативних інтенцій вокального педагога в процесі фахової взаємодії з іноземним студентом. Доведене практичне значення професіоналізмів, призначених для усної вокально-педагогічної взаємодії, дає підстави доповнити визначення мовленнєвого акту (як здійсненого відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, прийнятих у цьому суспільстві) поняттям прийнятності в певній фаховій спільноті.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Аналіз фахової мовленнєвої взаємодії вокального педагога й іноземного студента, здійснений на теоретичній базі комунікативної лінгвістики, дає підстави для визначення специфіки фахової та лінгводидактичної взаємодії з іноземними студентами музичного ЗВО. У ході дослідження розрізнено відмінності об'єктивних параметрів фахового й мовного навчання іноземців, простежено рух провідних комунікативних інтенцій педагога та їх реалізацію через мовленнєві акти, визначено мовні засоби досягнення педагогом ілокутивної сили висловлення в процесі індивідуального вокального уроку, вивчено взаємодію мовленнєвих актів педагога з аудитивними актами й вокальними реагуваннями іноземного студента. На підставі аналізу власного лінгводидактичного досвіду продемонстровано роль професійно спрямованого мовного навчання в досягненні перлокутивного ефекту вокально-педагогічної взаємодії з іншомовцями Уточнено визначення мовленнєвого акту з урахуванням прагматичних аспектів фахової комунікації. Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні синергії фахового навчання та мовної підготовки іноземних студентів з урахуванням особливостей музичних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука ; Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАНУ. Київ : Абрис, 2002. 751 с.
2. Бацевич Ф. Термінологія комунікативної лінгвістики: аспекти дискурсивного підходу. *Проблеми української термінології. Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* 2002. № 453. С. 30–34. URL: https://science.lpnu.ua/terminology/all-volumes-and-issues/visnik-no-453-2002/terminologiya-komunikativnoyi-lingvistiki.
3. Семенюк-Зюмрютдал І. Теорії мовленнєвих актів у XXI столітті. *International Science Journal of Education and Linguistics.* 2023. Vol. 2. № 5. P. 10–14. URL: https://isg-journal.com/isjel/article/view/516/293.
4. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : Твори, 2020. 920 с.
5. Куранова С. І. Основи психолінгвістики : навчальний посібник. Київ : Академія, 2012. 208 с.
6. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
7. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів) : підручник. Київ : Віпол, 2007. 174 с.
8. Сачок В. І. Вокальна підготовка іноземних студентів: мистецько-педагогічні підходи та практики. *Мистецтвознавчі записки* : збірник наукових праць. 2023. Вип. 43. С. 139–144. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/5013.
9. Дузь Л. І. Третій учасник фахових комунікативних ситуацій у музичному закладі вищої освіти. *Мова* : науково-теоретичний часопис з мовознавства. 2021. № 35. С. 79–85. URL: http://mova.onu.edu.ua/article/view/237837.

REFERENCES

1. Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk (2002). [Philosophical Encyclopedic Dictionary] za red V. I. Shynkaruka. Instytut filosofii im. H. Skovorody NANU. Kyiv: Abrys. 751 s. [in Ukrainian].
2. Batsevych, F. (2002). Terminolohiia komunikatyvnoi linhvistyky: aspekty dyskursyvnoho pidkhodu [Terminology of communicative linguistics: aspects of the discursive approach]. *Problemy ukrainskoi*

terminolohii: Visnyk Nats. un-tu «Lvivska politekhnika». № 453. S. 30–34. Retrieved from: https://science.lpnu.ua/terminology/all-volumes-and-issues/visnik-no-453-2002/terminologiya-komunikativnoyi-lingvistiki [in Ukrainian].
3. Semeniuk Ziumriutdal, I. (2023) Teorii movlennievykh aktiv u XXI stolitti [Speech Act Theories in the XXI century]. *International Science Journal of Education and Linguistics.* Vol. 2. № 5. pp. 10–14. Retrieved from: https://isg-journal.com/isjel/article/view/516/293 [in Ukrainian].
4. Zahnitko, A. (2020). Suchasnyi linhvistychnyi slovnyk [Modern linguistic dictionary]. Vinnytsia: Tvory. 920 s. [in Ukrainian].
5. Kuranova, S. (2012). Osnovy psykholinhvistyky : navch. posib. [Fundamentals of psycholinguistics : study guide]. Kyiv: Akademiia. 208 s. [in Ukrainian].
6. Batsevych, F. (2004). Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky [Fundamentals of Communicative Linguistics]. Kyiv: Akademiia. 344 s. [in Ukrainian].
7. Antoniuk, V. H. (2007). Vokalna pedahohika (solnyi spiv) : pidruchnyk [Vocal pedagogy (solo singing) : textbook]. Kyiv: Vipol, 174 s. [in Ukrainian].
8. Sachok, V. (2023). Vokalna pidhotovka inozemnykh studentiv: mystetsko-pedahohichni pidkhody ta praktyky [Vocal Training of Foreign Students: Artistic and Pedagogical Approaches and Practices]. *Mystetstvoznavchi zapysky*: zb. nauk. prac. Vyp. 43. S. 139–144. Retrieved from: https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/5013 [in Ukrainian].
9. Duz, L. (2021). Tretii uchasnyk fakhovykh komunikatyvnykh sytuatsii u muzychnomu zakladi vyshchoi osvity [The third participant in the profession-specialized communication within a music higher education institution]. *Mova* : naukovo-teoretychnyi chasopys z movoznavstva. № 35. S. 79–85. Retrieved from: http://mova.onu.edu.ua/article/view/237837 [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 16.04.2025
Дата прийняття статті: 28.04.2025
Опубліковано: 30.09.2025

UDC 070(497.2):17.022.1-028.78
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.14

THE CLASH OF TRADITIONAL AND EUROPEAN VALUES BASED ON THE CONCEPT OF ACCESSIBLE LANGUAGE IN THE MEDIA[1]

Andreana Eftimova
Doctor of Sciences, Professor
Faculty of Journalism and Mass Communication
Sofia University "St. Kliment Ohridski"
Moskovska str., 49, Sofia, Bulgaria
orcid.org/0000-0001-9232-7243
Scopus Author ID: 57200215804
Researcher ID: L-7416-2017
e-mail: a.eftimova@uni-sofia.bg

Abstract. *This examines the interaction between traditional Bulgarian values and European orientations regarding accessible language in media and public institutions. The study focuses on Bulgarian society's, especially young people's, readiness to adopt the European concept of plain language in civic communication. It explores how cultural beliefs about language and education shape attitudes toward linguistic simplification and the right to information.*

Key research tasks included: identifying perceived differences between Bulgarian and European values; assessing youth attitudes toward language simplification; analyzing the value systems behind support or resistance; and forecasting societal acceptance or resistance based on these value dynamics.

Methodologically, the study relied on an online survey of 93 journalism students at Sofia University. Quantitative results were enriched by qualitative explanations, offering insight into the underlying values influencing participants' views.

Findings reveal a complex value landscape. While young Bulgarians largely embrace European principles like inclusion, tolerance, and the right to information – supporting simplified, accessible communication – many simultaneously express concern that such efforts could undermine literacy. A prevalent belief holds that improving citizens' literacy is preferable to adjusting media language. Divergent understandings of journalistic professionalism reflect this tension: some prioritize linguistic standards, others emphasize clarity and accessibility.

The study concludes that despite openness to European democratic values, a strong attachment to traditional linguistic norms may hinder the implementation of plain language in Bulgaria. Addressing this requires balancing inclusive communication goals with respect for cultural attitudes toward language and education.

Key words: *plain language, media, traditional values, European values, accessible communication, linguistic culture.*

[1] The article was prepared within the framework of a Slovak-Bulgarian project at the National Research Fund of the Ministry of Education and Science on the topic: "Media, Social Values and Disinformation in the 21st Century" with contract KP-06-Slovakia/3 from 13.08.2024.

© A. Eftimova, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

ЗІТКНЕННЯ ТРАДИЦІЙНИХ І ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ ДОСТУПНОЇ МОВИ В МЕДІА

Андреана Єфтімова
доктор наук, професор
факультету журналістики та масової комунікації
Софійського університету імені Святого Климента Охридського
вул. Московська, 49, м. Софія, Болгарія
orcid.org/0000-0001-9232-7243
Scopus Author ID: 57200215804
Researcher ID: L-7416-2017
e-mail: a.eftimova@uni-sofia.bg

Анотація. *У статті досліджено взаємодію між традиційними болгарськими цінностями та європейськими орієнтирами щодо доступної мови в медіа й публічних інституціях. У центрі уваги – готовність болгарського суспільства, зокрема молоді, сприймати європейську концепцію «простого мовлення» в громадській комунікації. Аналізується вплив культурних уявлень про мову й освіту на ставлення до спрощення мовлення та реалізації права на інформацію.*

Серед основних завдань дослідження такі: визначення сприйманих відмінностей між болгарськими та європейськими цінностями; вивчення ставлення молоді до мовного спрощення; аналіз ціннісних установок, що підтримують або відкидають ініціативу; прогнозування потенційної суспільної підтримки чи опору на основі конфлікту цінностей.

Методологічну основу становило онлайн-опитування 93 студентів факультету журналістики Софійського університету. Кількісні результати доповнено якісними коментарями респондентів, що дало змогу виявити глибинні ціннісні орієнтації.

Результати виявили складну картину ціннісних уявлень. Попри загальне прийняття європейських принципів – таких як інклюзія, толерантність і право на інформацію – і підтримку ідеї доступної комунікації, чимало опитаних висловлюють занепокоєння щодо можливого зниження рівня грамотності внаслідок мовного спрощення. Поширеним є переконання, що пріоритетом має бути підвищення рівня мовної культури громадян, а не адаптація мови медіа. Відмінності в уявленнях про професіоналізм журналіста також відображають цю суперечність: одні вважають головним дотримання мовних норм, інші – здатність чітко й доступно передавати складну інформацію.

У підсумку зазначається, що, попри відкритість молоді до ліберально-демократичних цінностей Європи, глибоко вкорінене уявлення про значущість мовних норм може стати бар'єром на шляху впровадження концепції простої мови в Болгарії. Для подолання цього виклику необхідно збалансувати прагнення до інклюзивної комунікації з повагою до культурних уявлень про мову, освіту й професійну компетентність.

Ключові слова: *проста мова, медіа, традиційні цінності, європейські цінності, доступна комунікація, мовна культура.*

Traditional vs European values. The title of the text already assumes the existence of a distinction between traditional and European values. Defending this distinction is difficult, even impossible, as many examples can be given of European values that penetrated the traditional attitudes of Bulgarians before the Middle Ages and the Renaissance [2, p. 20]. Therefore, I would suggest that traditional values be defined as values that have long been established and permanently shared in society, which Bulgarians recognize as their own, but that the contemporary value picture in our country should also be taken into account. All of them make up the overall value constellation of Bulgarians. Studies on contemporary value attitudes of Bulgarians show a stable conviction in the importance of education [5, p. 6], but mostly for finding a job, the value of the family is traditionally high (the so-called culture of familism) [1, p. 78], trust in institutions and public systems is traditionally weak [4, p. 101; 6, p. 111–112], and tolerance is not so much understanding of others, but rather acceptance of "their right to act as they see fit" [5, p. 56], distrust of foreigners prevails [1, p. 79]. It is obvious that some of the Bulgarian traditional values have points of contact with European ones, but there are also significant differences. H. Aleksandrov notes that a culture of imitation is developing, insofar as "the perception of the values of the open global society (universal human rights, humanism, autonomy, tolerance, meritocracy, etc.) has remained superficial and declarative in recent decades" [1, p. 86]. "This is a disturbing discovery," the author continues, "since by virtue

of membership in the European Union we have adopted social and political institutions and legal regulation inspired by these values" [1, p. 86].

European values are much more clearly articulated in EU documents. Among them are: "solidarity, the human being and self-esteem, humanism, the rule of law/equality of all before the law, political equality, equality in dignity and rights, modern science born in Europe, cultural diversity within the framework of European civilization and in the world, political pluralism, democracy, peace, etc." [2, p. 21].

The initiative for plain language in communication with citizens. The clash of democratic European values with deep-rooted traditional understandings often leads to the rejection of a number of internationally accepted initiatives and concepts, such as the concept of accessible language. Among the reasons is the realization that these initiatives are foreign, are often imposed by institutions that have not conducted awareness-raising campaigns, and, above all, are based on values that clash with widespread understandings in the relevant community.

The main goal of plain language is to protect the right to information of all citizens. Therefore, it is envisaged to develop such a language option that ensures accessible communication: "A communication is in plain language if its wording, structure, and design are so clear that the intended readers can easily find what they need, understand what they find, and use that information" [3].

The need for simplification (modeling) of the language is argued with the following values:

– Guaranteed right to information, social inclusion and interaction, regardless of the level of language skills and competence;

– Overcoming communicative asymmetry in different communicative situations and for different reasons: low literacy, cognitive problems, illness, immigrant background, etc.;

– Pluralism, expressed in the need to expand the audience and reach more citizens.

Attitudes towards language simplification in relation to citizens' communication with the media. In connection with the initiative undertaken by the European institutions to develop an plain language, I conducted a survey to establish the attitudes of young Bulgarians towards such an effort in our country. The article presents the results, registering the readiness of Bulgarian society, in particular young people, to support the development and implementation of the European concept of plain language in the institutions and the media.

The participants in the survey were 93 students in the 1st and 2nd year of the Faculty of Journalism and Mass Communication at Sofia University "St. Kliment Ohridski". The survey was conducted online via Google Forms.

Based on some of the respondents' answers, I established the value repertoire within which traditionally shared values and European values clashes. This collision allows us to predict the degree of public resistance to such an initiative in Bulgaria.

Survey results. The diagrams presenting the answers to the first two questions register the attitudes of young Bulgarians towards the need to create a specially simplified language variant for communicating with all citizens and particularly with citizens with communication difficulties. The prevailing positive answers show respect for the right of all citizens to receive information that is accessible to them (see diagrams 1 and 2).

Diagram 1

Answers to the question: Do you think that the media need a specially created simplified language in order to communicate in an accessible way with absolutely all citizens? (● yes/● no)

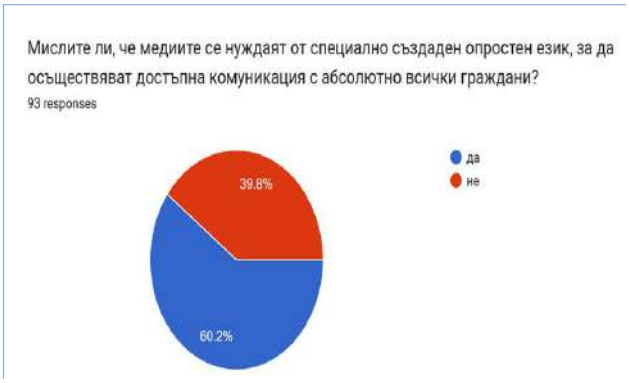

The values behind these answers, however, are established in additional questions that ask respondents to justify their answers.

Values reflected in the argumentation of positive answers:

– Tolerance – sharing the basic European value, which implies understanding and accepting the needs of the Other;

– Inclusion of all in society – awareness of the need to include different social groups (immigrants, people with cognitive problems, people with temporary medical difficulties, poorly educated people, etc.) in the information exchange;

Diagram 2

Answers to the question: Should an even simpler language be developed for institutions and the media to communicate with citizens with difficulties in perception and understanding? (● yes/● no)

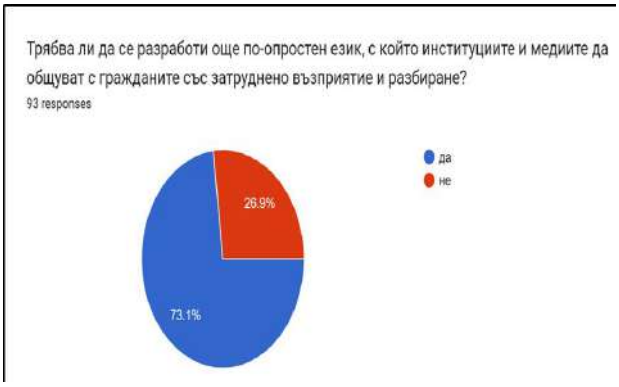

– The right to information – awareness that information should be provided to all citizens;

– Democracy of the media – the belief that the media should be democratic and addressed to all citizens.

Respondents' answers demonstrating the values:

Information from the media and institutions must reach everyone, otherwise they simply transmit this information only to a certain group of people (Информацията от медиите и институциите трябва да достига до всички, иначе просто предават тази информация само на определена група от хора);

All people have the right to be informed (Всички хора имат право да бъдат информирани);

A large part of the people do not understand what institutions publish on their websites, but it is important because it directly affects the population. It is accepted that institutional language is complex and difficult to understand, but I think this needs to change (Голяма част от хората не разбират това, което институциите публикуват на своите сайтове, а е важно, защото засяга пряко населението. Прието е, че институционалният език е сложен и труден за разбиране, но мисля, че това трябва да се промени);

Citizens with impaired perception and understanding must also be familiar with the news, and accordingly, a way must be found to present it to them in a way that is understandable to them. (Гражданите със затруднено възприятие и разбиране също трябва да са запознати с новините, съответно трябва да се намери начин те да им бъдат представени по разбираем за тях начин);

Sign language and subtitles can be introduced… (Жестомимичен език и субтитри може да се въведат…).

Values formulated in the argumentation of the negative answers:

– Education is a supreme value for society – one cannot "lower the level" of the media because of uneducated people, but their educational level must be increased;

– Trust in institutions – the belief that institutions should take care of all people and that a person should be able to participate directly in communication with them based on their good education and training;

– Personal responsibility for one's own life realization – an uncompromising and critical attitude towards those who have no ambition for social inclusion is reflected.

Respondents' answers demonstrating the values:

If we are talking in a medical or mental aspect YES, but if we are talking about people with a low level of education NO (Ако говорим в медицински или ментален аспект ДА, но ако говорим за хора с ниско ниво на образование НЕ);

People with impaired perception need simpler language. And the average illiterate need to be literate, not for the media to cater to them. (Хората със затруднени възприятия имат нужда от по-прост език. А средностатистическите неграмотни имат нужда да бъдат огрaмотени, не медиите да се съобразяват с тях);

I don't think that if you have low literacy, the media should respect the choices of a person who hasn't been educated enough. (Не мисля, че ако имаш ниска грамотност, трябва медията да се съобрази с избор на човек, който не се е образовал достатъчно);

There's no need to drop the level any further. (Няма нужда да пада нивото повече);

I believe that vocabulary should not be simplified too much so as not to lower the average level of intelligence. (Смятам, че лексиката не бива да се опростява твърде много, за да не се понижава средното ниво на интелигентност);

It is more urgent and meaningful to emphasize the literacy of citizens (...no-

наложително и смислено е да се наблегне на огрaмотяването на гражданите).

The question, the answers to which are presented in diagram 3, examines attitudes towards media language policies and practices.

Diagram 3

Answers to the question: In your opinion, do the media in Bulgaria currently have clarity on how to write simply so that everyone can understand their messages? (● yes/● no)

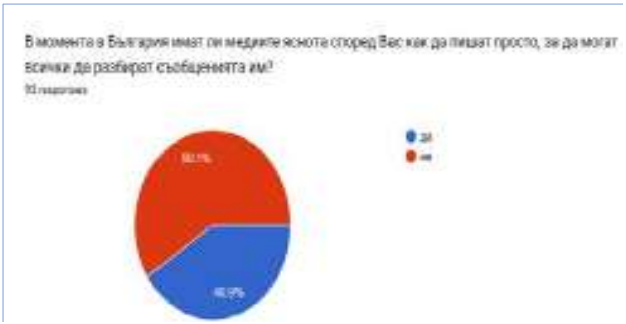

It is obvious that young people do not highly value the quality of media messages in terms of clear and understandable presentation of information. The explanations of the answers outline two opposing values for the journalistic profession.

Opposing values for the professionalism of journalists:

– Professionalism is related to high linguistic culture – the opinion has been repeatedly expressed that the professional reputation of the journalist does not allow him to compromise with speech behavior and simplification of language and style. The belief that journalists must comply with literary norms, to speak "correct Bulgarian" is particularly insistently maintained.

– Professionalism is related to the ability to "translate" any content into clear and understandable language, i.e. a journalist is good at his job precisely when he manages to write and speak in plain language.

The following three questions test widely shared beliefs about how clarity and accessibility in language is achieved.

According to respondents, accessible communication is based on the following values:

– The need for clarity in communication and mutual understanding – through short expression, as well as the use of colloquial speech;

– Linguistic purism – the use of native words contributes to better understanding than the use of foreign words and terms.

Diagram 4

Answers to the question: Do you think that short sentences and words provide accessible communication? (● yes/● no)

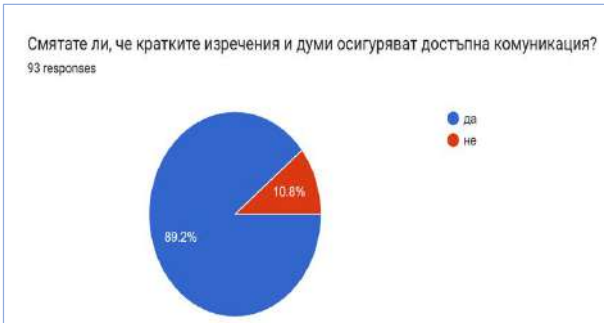

Diagram 5

Answers to the question: Do you think that the use of scientific terms and foreign words makes understanding difficult? (● yes/● no)

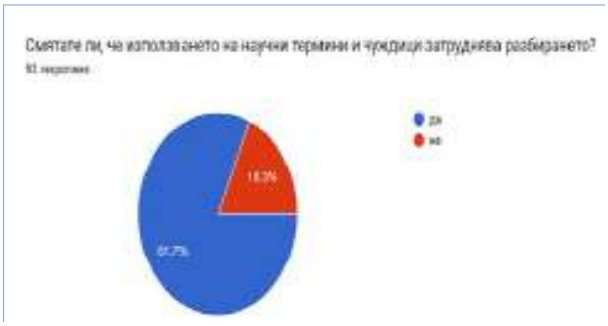

Diagram 6

Answers to the question: Do you think that if the media uses conversational and imitative language, they will be understood by a wider audience? (● yes/● no)

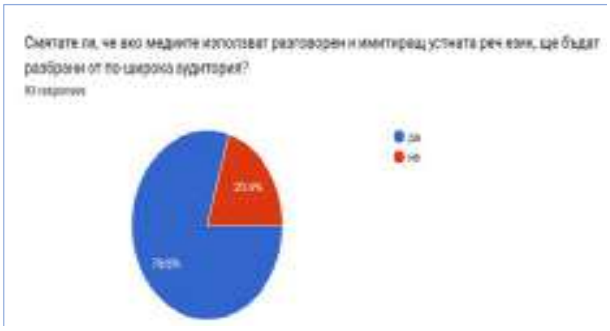

Conclusions. Attitudes in Bulgaria support linguistic modeling as a liberal strategy for including all citizens in public communication. They show awareness that information should reach everyone and be understood by everyone.

Respondents demonstrate sharing the values of liberal democracy, including tolerance for people with medical problems and for people coming from other cultures. In this sense, the disturbing conclusion of H. Alexandrov about a formed culture of imitation, in which European values are superficially and declaratively accepted by young Bulgarians, is not confirmed.

However, the results also show the presence of traditionalist values that do not tolerate illiteracy, low education and culture: (1) concerns are shared that by simplifying the language, the level of literacy will decrease; (2) it is proposed to consider strategies for literacy of citizens and reducing information, rather than simplifying the language of the media and institutions; (3) it is insisted on maintaining the requirements for citizens for high speech culture, etc. sub.

The values that affect language competence as part of the professionalism of journalists provoke contradictions. According to one part of the respondents, a journalist must follow high language standards, according to another – high professionalism is expressed in the ability to convey information in a clear and accessible language.

Obviously, at the level of more universal values, such as tolerance, liberal democracy, the right to information, inclusion of all groups in society, young Bulgarians share European value orientations. In the area of language values, traditional beliefs are still maintained that high language culture is a mandatory factor for the professional and communicative realization of the personality. Moreover – every citizen must ensure his social inclusion himself, unless he has medical or other difficulties. This stable value attitude would delay the possible implementation of the initiative for accessible communication with citizens.

BIBLIOGRAPHY

1. Aleksandrov H. Mladite balgari i evropeyskite tsennosti. *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia.* Sofia : Izd. Nov balgarski universitet, 2019. P. 77–92.
2. Fotev G. Konstelatsiyata na evropeyskite tsennosti. *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia*. Sofia : Izd. Nov balgarski universitet, 2019. P. 19–58.
3. IPLF (2010): International Plain Language Federation. Plain Language Definitions [viewed 10.01.2024]. URL: https://www.iplfederation.org/plain-language.
4. Minchev O. Doverieto kam institutsiite. *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia.* Sofia : Izd. Nov balgarski universitet, 2019. P. 93–102.
5. Popivanov B., Simeonov P., Georgiev St., Elenkova L., Petkova Y., Galyova Y. Izsledvane na mladezhta – Bulgaria. Optimizam za lichnostta, pesimizam za obshtestvoto: balgarskata mladezh vav vremena na nesigurnost 2024/ Sofia : Fondatsia “Fridrih Ebert”, 2024. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/21632.pdf.
6. Stefanova M. Doverieto v publichnite sistemi. *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia.* Sofia : Izd. Nov balgarski universitet, 2019. P. 103–114.

REFERENCES

1. Aleksandrov, H. (2019). Mladite balgari i evropeyskite tsennosti. *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia.* Sofia: Izd. Nov balgarski universitet, pp. 77–92 [in Bulgarian].
2. Fotev, G. (2019). Konstelatsiyata na evropeyskite tsennosti. *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia*. Sofia: Izd. Nov balgarski universitet, pp. 19–58 [in Bulgarian].
3. IPLF (2010): International Plain Language Federation. Plain Language Definitions [viewed 10.01.2024]. Retrieved from: https://www.iplfederation.org/plain-language.
4. Minchev, O. (2019). Doverieto kam institutsiite. *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia.* Sofia: Izd. Nov balgarski universitet, pp. 93–102 [in Bulgarian].
5. Popivanov, B., Simeonov, P., Georgiev, St., Elenkova, L., Petkova, Y., Galyova, Y. (2024). *Izsledvane na mladezhta – Bulgaria. Optimizam za lichnostta, pesimizam za obshtestvoto: balgarskata mladezh vav vremena na nesigurnost 2024*, Sofia: Fondatsia “Fridrih Ebert”. Retrieved from: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/21632.pdf [in Bulgarian].
6. Stefanova, M. (2019). Doverieto v publichnite sistemi. *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia.* Sofia: Izd. Nov balgarski universitet, pp. 103–114 [in Bulgarian].

Дата надходження статті: 16.04.2025
Дата прийняття статті: 28.04.2025
Опубліковано: 30.09.2025

УДК 821.161.2-94Нит(94)
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.15

АВСТРАЛІЙСЬКІ ПРИГОДИ ДОВЖИНОЮ В ЖИТТЯ (ДМИТРО НИТЧЕНКО)

Ганна Звягіна
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри культурології та українознавства
Запорізького державного медико-фармацевтичного університету
бул. Марії Приймаченко, 26, м. Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-9778-6833
e-mail: a_zvjagina@ukr.net

Анотація. *Статтю присвячено відображенню явища міжкультурної комунікації, зокрема його мовному аспекту. Об'єктом дослідження стала збірка оповідань «Це трапилося в Австралії» українсько-австралійського письменника, критика й видатного громадського діяча Дмитра Нитченка (Чуба), типового представника третьої хвилі української еміграції. Коротко розглянуто біографію автора в розрізі її типовості щодо неприйняття й отримання ярлика через соціальне походження та використання української в спілкуванні. Типовою є й причина міграції письменника, спосіб прибуття й рід занять в Австралії. Нетиповою є вже громадська та літературна діяльність Д. Чуба, яка дала йому змогу стати, за загальним визнанням, «патріархом української літератури». Розглянута збірка видана ще в 1953 році в Сіднеї, складається всього з п'яти оповідань, одне з яких присвячено життю тубільців мікронезійських островів, а чотири – проживанню українських мігрантів в Австралії. Проте навіть у короткій за обсягом збірці передано й прибуття українських мігрантів в Австралію та перебування в переходовому таборі «Бонегілля», й особливості роботи та проживання українців, і навіть їхні мрії про Україну й повернення до неї. Розглянуто різноманітні мовні явища, характерні для стилю автора, крізь призму відображення в них міжкультурної комунікації. Приділено увагу екзотизмам, варваризмам, порівнянню, вставним і вставленим конструкціям, парцельованим реченням. Активним засобом прояву міжкультурної комунікації є використання екзотизмів – назв житла та навколишніх реалій, і варваризмів – англійських назв, переданих українською мовою. Порівняння є активним засобом, і його введено до тексту за допомогою сполучників, виділено найбільш продуктивні з них (власне-порівняльна й модально-порівняльна функції). Найбільш активні вставні слова виражають упевненість або сумнів. Вставлені конструкції вжито у формі словосполучень, які підкреслюють експресію. Парцеляція в розглянутих творах слугує для створення ефекту невимушеного спілкування.*

Ключові слова: *міжкультурна комунікація, література діаспори, варваризми, екзотизми, порівняння, вставні/вставлені конструкції, парцеляція.*

AUSTRALIAN ADVENTURES LONG AS LIFE (DMYTRO NYTCHENKO)

Hanna Zviahina
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Cultural and Ukrainian Studies
Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University
Maria Priymachenko Blvd., 26, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-9778-6833
e-mail: a_zvjagina@ukr.net

Abstract. *The article is devoted to the reflection of the phenomenon of intercultural communication, in particular its linguistic aspect. The object of the study is the collection of short stories "It Happened in Australia" by Ukrainian-Australian writer, critic, and prominent public person Dmytro Nytchenko (Chub). He is a typical representative of the third wave of Ukrainian emigration. The author's biography is briefly*

© Г. Звягіна, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

reviewed in the context of its typicality in terms of rejection and labeling due to social origin and the use of the Ukrainian language in communication. The writer's reason for migration, his route of arrival, and work in Australia are typical. Dmytro Chub's social and literary activities, which allowed him to become, in general opinion, the "patriarch of Ukrainian literature", are atypical. This collection of short stories was published in 1953 in Sydney and consists of only five stories. One story is about the life of the natives of the Micronesian islands, and four are about the life of Ukrainian migrants in Australia. Many events are described in a short collection of short stories. This includes the arrival of Ukrainian migrants in Australia and their stay in the Bonegilla transitional camp, the peculiarities of Ukrainians' work and living, and even their dreams of returning to Ukraine. Various linguistic phenomena characteristic of the author's style are considered through the reflection of intercultural communication in them. Attention is paid to exoticisms, barbarisms, comparisons, insertions and inserted constructions, and parcellation sentences. The use of exoticisms, names of housing and surrounding realities, and barbarisms, English words written in Ukrainian, is an active manifestation of intercultural communication. Comparisons are actively used, introduced into the text with the help of conjunctions. The most productive comparisons with comparative and modal-comparative functions are highlighted. Most often, inserted words express confidence or doubt. The inserted constructions are used in the form of phrases that emphasize strongly expressed feelings. Parcellation is used to create the effect of live communication.

Key words: *intercultural communication, literature of the diaspora, barbarisms, exoticisms, comparison, inserted structures, parcellation.*

Постановка проблеми. Еміграційну літератури (літературу діаспори) традиційно визначають як творчість письменників, які з політичних, економічних, релігійних причин виїхали на чужину на постійне або тривале проживання [1, с. 330].

Учені (Ю. Ковалів, М. Палієнко, Л. Скорина, Я. Славутич) виокремлюють в історії української еміграції три хвилі переселенського руху: перша – з останньої чверті XIX ст. до початку Першої світової війни; друга – період між двома світовими війнами; третя – після Другої світової війни.

Третю хвилі еміграції визначають як політичну, під якою розуміють «від'їзд окремих осіб чи груп людей, які, не погоджуючись з чинним режимом у своїй країні, свідомо залишають рідні землі, уникаючи неминучих репресій» [2, с. 14]. У творах таких письменників велику увагу приділено збереженню культурної ідентичності українців.

Також особливістю цього періоду є «найінтенсивніша псевдонімізація» [3, с. 684] через побоювання політичних переслідувань.

Одним із представників цієї хвилі є й Дмитро Васильович Нитченко (Дмитро Чуб, Остап Зірчастий, Микола Срібний), «патріарх української літератури в Австралії», за слушним висловом І. Качуровського [4].

Історія його життя, яку сам автор розповів у книзі «Від Зінькова до Мельбурну», є певним чином типовою. Народився він у «Ниценковому хуторі» на Полтавщині в 1905 році, закінчив гімназію в Зінькові, проте був відрахований з Краснодарського робітфаку «за приховання соціяльного походження» [5]. Уже в дорослому віці зміг вступити на вечірнє відділення Харківського педагогічного інституту. У 1937 році сталася трагедія: молодшого брата Сергія заарештували під час служби в армії «за те, що розмовляв українською мовою, і заслали на десять років на Колиму, де його й слід пропав» [5].

Мобілізація, полон, випадковий порятунок. 800-кілометрова мандрівка Україною для заміни тимчасової перепустки. Подорож із родиною вслід за відступом німців. Німецький завод, табір переміщених осіб і дозвіл на виїзд лише до далекої й незнаної Австралії.

Знову табір і 20-річна робота на електростанції. Учителювання в українських суботніх школах і на педагогічних курсах, допомога власними коштами з виданням українських підручників.

Громадська робота, яка ніколи не припиняється: заснування видавництва «Ластівка», головування у філії «Слова», керівництво альманахом «Новий обрій», а також Союзом українських організацій в Австралії. Видання збірника творів поетів Австралії «З-під евкаліптів», англомовної антології української прози. Тривале листування з видатними особистостями, наслідком якого стало видання «Листів письменників».

Предмета та об'єкт дослідження. Упродовж життя Дмитро Нитченко став автором трьох десятків книжок у жанрах прози, мемуарів і літературно-критичних праць. Серед них – збірка оповідань «Це трапилося

в Австралії», яка має підзаголовок: з австралійських вражень і пригод, що обрана нами як об'єкт дослідження. Предметом дослідження є мовний прояв явища міжкультурної комунікації у згаданій збірці.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Життя й літературна діяльність письменника загалом неодноразово ставали об'єктами дослідження. Серед авторів публікацій у періодиці – О. Астаф'єв, В. Боровий, С. Йовенко, А. Камінчук, В. Карпенко, І. Качуровський, В. Кирилюк, М. Слабошпицький, Я. Славутич. М. Павлишин присвятив розділ Дмитру Нитченку в хрестоматії української літератури. М. Варданян [6] у монографії, присвяченій розгляду української діаспорної літератури для дітей і юнацтва, виділила основні мотиви й тенденції дитячих творів письменника.

Проте досліджень, присвячених відображенню явища міжкультурної комунікації, у тому числі його мовному прояву, немає, тож стаття є спробою розглянути твори Д. Нитченка в такому аспекті.

Міжкультурна комунікація як наука вивчає особливості вербального та невербального спілкування людей, що належать до різних національних і лінгвокультурних спільнот. Традиційно воно складається з мовних стереотипів і норми поведінки, «культурних сценаріїв», усталених моделей сприйняття й оцінювання предметів і явищ, соціально унормованих звичок, традицій, ритуалів, дозволів, заборон тощо [7 с. 9].

Фундамент поняття «міжкультурна комунікація» закладений багатьма відомими філософами й мовознавцями, такими як В. фон Гумбольдт, Г. Гегель, Й. Гердер, І. Кант, О. Потебня та багато інших. Ґрунтовно досліджено це поняття в посібниках Ф. Бацевича й В. Манакіна.

Проте в центрі уваги такої комунікації завжди перебуває мова, бо саме вона відображає особливості як конкретної людини, так і всієї спільноти.

Збірка оповідань «Це трапилося в Австралії» містить п'ять оповідань і видана ще в 1953 році в Сіднеї. Одне оповідання присвячено життю тубільців мікронезійських островів, а чотири – проживанню українських мігрантів в Австралії. Перше з них, «Австралійський ведмедик», розповідає про прибуття українських мігрантів в Австралію та перебування в переходовому таборі «Бонегілля». Наступні логічно продовжують оповідь про проживання українців у новій для них країні. Двічі основний оповідач зустрічає знайомих і у двох оповіданнях діє один і той же герой – Микола. Ми бачимо його одразу після прибуття й після двох років перебування, коли він уже обжився та має досвід.

Найдивнішим на новому континенті, на думку оповідача (очевидно, що й самого автора), є «інакші дерева і птахи», лівосторонній рух машин і сонця, і навіть «жаби інакше квакають». Проте, на відміну від Радянського Союзу, навіть на сніданок у таборі така смакота, що там можлива «хіба лише в міністрів» [8].

З погляду сучасної української літературної мови в оповіданнях помітні певні діалектні фонетичні особливості, зокрема м'яка «л»: *лямпка*, *бльок*, *Квінслянд, кляс*. При цьому в деяких словах змінена форма роду: *мармеляда, контроля.*

Лексика англійської мови у формі варваризмів, тобто за допомогою української транслітерації вставлена в мовлення з метою показати рівень володіння нею у хлопчика: «– О-о-о – протяг він багатозначно, – *перфект*. Я ж ходжу до *гайскул* і маю найкращі оцінки в клясі» [8, с. 23], «…Худий і високий, мов стелюга, австралієць, якого ми звали *Скіні* Джім (Худий Джім)» [8, с. 55]. Проникнення англійських слів на зразок *фармер, крісмес* свідчить про мовну міжкультурну комунікацію та проникнення лексики іншої мови до української.

Також англійську можна почути з вуст місцевих робітників: «*Скіч гім*, Найда! – кричав один. *Сул гім! Чайс гім!* – гукав здалеку інший» [8, с. 33].

Змішаною мовою говорять і тубільці мікронезійських островів: «Доктор *нембер ван* (так завжди звали тубільці головного лікаря)» [8, с. 41]; *вічер* (чарівник). У цьому оповіданні для підсилення атмосфери вжито й екзотизми: «…Майже шістдесят відсотків слів складаються з одного складу, що повторюється, як наприклад: квіти – *пур-пур*, трішки – *лік-лік*, торг – *бум-бум*, їсти – *кай-кай*, бараболя – *кав-кав*, крокодил – *пук-пук*, і таких безліч» [8, с. 48]. Назва австралійського будинку теж подається транскрибованим варіантом – дикто – бляшана хата.

Культурне непорозуміння, виражене за допомогою мови, відбувається й між самими мігрантами, де в одному бараці зібрано тих, хто вигукує: «Ах, какоє солнишко! Убіцца надо...» [8, с. 10], і тих, хто тікав від цього за тисячі кілометрів, а також тих, на чиє переконання без лайки «нельзя правільно мислі виразіть». Російська мова тут уособлює ті радянські цінності, від яких українці вимушені були тікати аж на інший континент.

Комунікація з іншою культурою починається з оточення екзотичними тваринами, плазунами й птахами. Співіснування з давунами, отруйними гадюками, кенгуру та крокодилами накладає свій відбиток на правила життя: обережність і знання правил поведінки (за вбивство посума – 30 фунтів кари).

Родів запропонованих занять для переселенців відносно небагато: «Говорили про тутешні заробітки, куди й кого посилають на працю, де вигідніше, хто записався на тростину, а хто призначений до війська до Сіднею» [8, с. 8]. Складні речення з різними видами зв'язку, особливо підсилені повтором однакових сполучників, передають атмосферу діалогу/полілогу між співрозмовниками.

Останнє оповідання збірки підводить своєрідний підсумок адаптації українських мігрантів: за два роки Микола, герой другого, з білявого хлопця з ніжним лицем перетворився на струнког чоловіка із засмаглим обличчям, та й бадьорішого на настрій. Важка фізична праця на свіжому повітрі (троща або лісоповал), нелегке життя навчили брати на себе відповідальність за себе й товаришів.

Порівняння широко вживані в розглянутій збірці оповідань і введені в речення за допомогою сполучників. Свідченням збереження певної культурної стійкості є те, що незалежно від типу об'єктом порівняння завжди обрано реалії з минулого життя в Україні.

Традиційне введення порівнянь за допомогою сполучника **як,** який, за класифікацією І. Вихованця [9, с. 467], має власне-порівняльну функцію: «…Сидів якийсь сірий звірок, з доброго кота завбільшки, з чорним хвостом, з мордою, *як* у лисиці, з короткими ногами, *як* у щура. [8, с. 8]; «Напружуючи всі свої м'язи, ми, *як* чорти, летіли до огорожі…» [8, с. 14]. Звичайним є розташування сполучника в середині речення. Об'єктами порівняння є як істоти, так і неістоти, за зовнішнім виглядом або поведінкою: «Там є печера, а коло неї папороть, що росте, *як* дерево» [8, с. 30]; «Навіть іноді притискала одну лапу до грудей, *як* фаховий боксер» [8, с. 33].

Модально-порівняльну функцію, за названою класифікацією, виконують сполучники **мов, ніби**, де перший є значно продуктивнішим: «Ми вже виходили з табуна, як побачили, що поблизу, *мов* пастух, гордовито стояв здоровий бугай [8, с. 14]; «Вздовж дерева ішла невеличка стежка, на яку схилилася, *ніби* покосом, висока трава» [8, с. 27]. Об'єктом порівняння для тварин є люди, підкреслюючи їхню розумну або легковажну поведінку: «…Десятки ближчих корів, позадиравши хвости і з підскоком, *мов* хлопчаки на боязкого пса…» [8, с. 14]; «Вона (кенгуру), *мов* людина, стояла ось перед нами у воді і тримала Найду передніми лапами…» [8, с. 37]. Є також порівняння істоти з предметом за формою: «Найда завзято гавкав, а за два метри перед ним, поблизу обгорілого пенька, піднісши на цілий фут голову догори між травою, *мов* патик, стояла чорна гадюка» [8, с. 25]. Порівнянь за кольором відносно небагато, приклади бачимо лише серед сполучників з модально-порівняльною функцією: «Я ще сидів на дереві, як Микола підвівся на ноги, приклав руку до серця і, заплющивши очі, блідий, *мов* крейда, прихилився до дерева…» [8, с. 16].

Образним і цікавим є опис старого папуаса: «Шкіра на лиці хворого була поморщена, *як печене яблуко*, волосся на голові місцями повилазило, *мов* мох, лишаючи плями лисин. А глибокі запалі очі, великі й гострі, *мов голки*, разом були повні жаху і життя» [8, с. 49]. Сполучники, які уведено до порівняння, належать до згаданих груп. Інші типи сполучників не вживаються.

На порівняннях побудована розповідь про історичні події та історію з життя персонажа: «Розумієте, казав він, був я в житті у різних обставинах, сталінські давуни ставили мене під дерево на розстріл, але я наче й тоді так не злякався, *як* тепер...» [8, с. 62].

Вставні слова як частина структури речення, які не входить до його складу, проте виражають різні типи відносин наявні тим більше у творі, чим більше оповідь наближається до живого діалогу та розмовного мовлення [10].

Традиційно в художніх творах, у тому числі й у досліджуваного автора, найбільше за кількістю тих, що виражають упевненість

або сумнів. Серед таких вставних слів виділяємо **мабуть**, **певно**, **видно**, **справді, здавалось, дійсно**: «Але тут прийшла нова біда, продовжував він розповідати, хтось, *мабуть*, побачив, як я годував Найду…» [8, с. 19]; «Почувши, *певно*, розмови, або тріск під ногами вони своєчасно втекли у нору під деревом» [8, с. 24]; «Найменші, *видно*, не звикли одягатися у такій температурі» [8, с. 6]; «А ми й самі часто думали, казав Микола, чи не через те він, *справді*, нас минув, а його вибрав...» [8, с. 62]; «Зате давун, що вже підповз до Джіма, *здавалось,* був повен самовпевненості і спокою» [8, с. 58]; «І *дійсно*, село Папіталяй перемагає» [8, с. 48]. Серед них найбільш продуктивним є слово **здавалося,** що виражає сумнів і є досить характерним для розмовної оповіді. Так само дещо рідшою за частотністю є вставна конструкція, що починається з **видно** й **мабуть**.

Створити зв'язну оповідь допомагає наступна група вставних слів, що створюють зв'язок між думками. Серед таких конструкцій слова **до речі, нарешті, зрештою, власне**: «*До речі*, він був великий чистун» [8, с. 56]; «І, *нарешті*, останнім з нас був я» [8, с. 56]; «За тим повернув голову у бік Петра, … *зрештою*, так само повагом посунув до останньої скам'янілої жертви» [8, с. 58]; «Я, *власне*, сам винен, що давун якраз напав на мене…» [8, с. 62].

Найменш уживаною є конструкція зі вставним словом **бувало**, яке належить до групи тих, що визначають оцінку з погляду звичайності: «*Бувало*, підемо, чи до Дніпра, чи на Хортицю…» [8, с. 12].

Вставленими називаються такі конструкції, які вживаються для доповнення, роз'яснення чи уточнення предметного змісту речення [11]. У досліджуваній збірці оповідань їх ужито з метою підкреслення експресії. Структурно це – словосполучення або речення у формі риторичного запитання, що виражає думку оповідача: «Оце тобі гаряча Австралія! – чути зауваження, і чоловіки, що допомагали нашвидку одягати своїх дітей, нападали на своїх жінок, (*бо хто ж винен?*), що позалишали в Німеччині теплий одяг» [8, с. 6]; «Треба було знову йти (*котрий вже раз?*) до лікаря, до відділу праці...» [8, с. 7].

Ще одним засобом, що слугує для створення ефекту невимушеності, спонтанності спілкування, є парцеляція (виділення частини в самостійне речення): «Там гадюк було ще більше. Та ще коло нас був ліс. Іду я раз увечорі. Місяць уже зійшов, і добре видно. Дорога ішла попід лісом. Зліва ліс, справа зруб і дрова, поскладані в штабелі» [8, с. 23].

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Отже, третя хвиля політичної еміграції, серед представників якої – видатний українсько-австралійський письменник і громадський діяч Дмитро Нитченко (Чуб), серйозно переймалася питанням збереження культурної ідентичності.

Навіть більше ніж 20-річне перебування за кордоном не змінило ані прагнення до написання й видання літературно-критичних праць про Україну та її митців, ані бажання листуватися з видатними діячами культури. Тема України ніколи не зникає з поля його уваги незалежно від роду занять на новій Батьківщині.

Комунікацію української та австралійської культур розглядаємо на прикладі збірки його оповідань «Це трапилося в Австралії». На жаль, культурний діалог ми бачимо дещо однобоко: відчутний вплив австралійської, у тому числі мовної, культури на українців, проте поза рамками залишається протилежний процес за постійної згадки про наявність такого спілкування. Можливо, це зумовлено бажанням автора продемонструвати свої перші враження, свіжі спогади від прибуття на новий континент.

В оповіданнях відображено діалектні фонетичні особливості мовлення самого автора, а також численні екзотизми й особливо варваризми, що є показником взаємопроникнення культур.

Серед характерних мовних особливостей збірки – наявність порівнянь, уведених за допомогою різних сполучників; вставних і вставлених конструкцій різного типу, що засвідчують діалогічність та експресивність тексту. Свідченням цього ж процесу є вживання парцельованих конструкцій.

Зрештою, прагнення врятувати душу «від большевіків» привело Дмитра Чуба до нового, незвіданого континенту, що став його великою пригодою і його життям, давши читачам змогу розділити їх з автором, і загартував його нову особистість.

Предметом подальшого дослідження бачимо вивчення мовних особливостей художніх, літературно-критичних та епістолярних творів автора в різних аспектах, у тому числі для подальшого висвітлення явища міжкультурної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с.
2. Лановик Б. Д. Історія української еміграції. Київ : Вища школа, 1997. 520 с.
3. Слабошпицький М. 25 поетів української діаспори. Київ : Ярославів Вал, 2006. 728 с.
4. Качуровський І. Патріарх української літератури в Австралії. *Березіль*. 2005. № 3/4. С. 157–162.
5. Чуб Д. Від Зінькова до Мельборну : спогади. *Березіль*. 1992. № 3/4. С. 63–143.
6. Варданян М. В. Свій – Чужий в українській діаспорній літературі для дітей та юнацтва: національна концептосфера, імагологічні моделі : монографія. Кривий Ріг : Діонат, 2018. 406 с.
7. Манакін В. Мова і міжкультурна комунікація. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 298 с.
8. Чуб Д. Це трапилося в Австралії: з австралійських вражень і пригод. Сідней : Укр. вид., 1953. 64 с.
9. Вихованець Т. Р. Порівняльний зворот. Українська мова : енциклопедія. Київ : Укр. енциклопедія, 2000. С. 467–468.
10. Вставне слово. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0 (дата звернення: 18.03.2025).
11. Вставлені конструкції. URL: https://is.muni.cz/el/1421/jaro2016/UJA_57/um/62371073/Vstavleni_konstrukciji.pdf (дата звернення: 17.03.2025).

REFERENCES

1. Kovaliv, Y. I. (2007). Literaturoznavcha entsyklopediia: u 2-kh t. [Encyclopedia of Literary Studies: in 2 vols.]. Kyiv: Academia Publishing House, 2007. Vol. 1. 608 p. [in Ukrainian].
2. Lanovyk, B. D. (1997). Istoriia ukrainskoi emihratsii [History of Ukrainian emigration]. Kyiv: Higher School, 1997. 520 c. [in Ukrainian].
3. Slaboshpytskyi, M. (2006). 25 poetiv ukrainskoi diaspory [25 poets of the Ukrainian diaspora]. Kyiv: Yaroslaviv Val Publishing House, 2006. 728 c. [in Ukrainian].
4. Kachurovskyi, I. (2005). Patriarkh ukrainskoi literatury v Avstralii [Patriarch of Ukrainian literature in Australia]. *Berezil.* 2005. № 3/4, pp. 157–162 [in Ukrainian].
5. Chub, D. (1992). Vid zinkova do melbornu : spohady [From Zinkov to Melbourne: Memoirs]. *Berezil*. 1992. № 3/4, pp. 63–143 [in Ukrainian].
6. Vardanian, M. V. (2018). Svii – chuzhyi v ukrainskii diaspornii literaturi dlia ditei ta yunatstva: natsionalna kontseptosfera, imaholohichni modeli: monohrafiia [Friend or Foe in Ukrainian Diaspora Literature for Children and Youth: National Conceptualization and Imagological Models: a monograph]. Kryvyi Rih: Dionat Publishing House, 2018. 406 c. [in Ukrainian].
7. Manakin, V. (2012). Mova i mizhkulturna komunikatsiia [Language and intercultural communication]. Kyiv: Academia Publishing House, 2012. 298 c. [in Ukrainian].
8. Chub, D. (1953). Tse trapylosia v avstralii: z avstraliiskykh vrazhen i pryhod [It happened in Australia: from Australian impressions and adventures]. Sydney: Ukrainian Publishing House, 1953. 64 c. [in Ukrainian].
9. Vykhovanets, T. R. (2000). Porivnialnyi zvorot. Ukrainska mova : entsyklopediia [Comparative clause. Ukrainian language: encyclopedia]. Kyiv: Ukr. encyclopedia, 2000. C. 467–468 [in Ukrainian].
10. Vstavne slova [Inserted word]. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%0 (date of application: 18.03.2025) [in Ukrainian].
11. Vstavlena konstruktsiia [Inserted structures]. Retrieved from: https://is.muni.cz/el/1421/jaro2016/UJA_57/um/62371073/Vstavleni_konstrukciji.pdf (date of application: 17.03.2025) [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 16.04.2025
Дата прийняття статті: 28.04.2025
Опубліковано: 30.09.2025

УДК 811.111'42:070
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.16

ЛІНГВІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Оксана Кечеджі
старший викладач кафедри перекладу
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
вул. Гоголя, 29, м. Дніпро, Україна
orcid.org/0009-0001-0250-7361
e-mail: ksenawin@hotmail.com

Анотація. *Робота присвячена аналізу узусу та впливу англіцизмів у мас-медійному просторі. У статті* ***обґрунтовано*** *актуальність дослідження лінгвістичних характеристик англійської мови в мас-медійному дискурсі, ураховуючи її динамічний розвиток під впливом соціокультурних факторів,* ***актуалізовано*** *роль англійської мови як глобального засобу комунікації, що суттєво впливає на структуру і стилістику медіатекстів, в****исвітлено*** *ключові особливості мовного оформлення мас-медійного дискурсу, зокрема його лексичні, синтаксичні й прагматичні аспекти, що визначають ефективність інформаційної передачі, і* ***розглянуто*** *питання мовної маніпуляції, використання англіцизмів і їх впливу на міжнародний характер ЗМІ.* ***З'ясовано****, що глобалізація, цифровізація та соціальні мережі сприяють активному проникненню англійської лексики в медіатексти, змінюючи структуру комунікації й адаптуючи її до вимог мультимодального сприйняття. Здійснена спроба д****ослідити*** *вплив технологічних змін на використання англійської мови, зокрема в онлайн-журналістиці.* ***Проаналізовано*** *закономірності поєднання лексичних, граматичних і стилістичних елементів у різних жанрах медіадискурсу, окреслено структурні особливості англомовних новинних повідомлень, аналітичних статей і рекламних матеріалів,* ***визначено*** *основні функції англіцизмів у мас-медіа, серед яких – номінативна, експресивна, міжкультурна, соціальна й когнітивна, що впливають на формування громадської думки та сприйняття інформації.* ***Класифіковано*** *основні мовні тенденції в мас-медійному дискурсі, окреслено динаміку трансформації медіатекстів під впливом технологічних змін і глобальних комунікативних процесів. Також* ***узагальнено*** *інформацію щодо ролі англійської мови як механізму адаптації мас-медійної комунікації до міжнародного інформаційного простору.* ***Підсумовано****, що англіцизми в сучасних медіа текстах не лише виконують номінативну і стилістичну функції, а й слугують важливими інструментами соціального позиціювання, полегшуючи міжнародний інформаційний обмін і сприяючи стандартизації медійної лексики в глобальному контексті.*

Ключові слова: *мас-медійний дискурс, лінгвістичні характеристики, англіцизми, комунікація, стилістика, медіатексти, міжкультурна інтеграція, запозичення.*

LINGUISTIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH IN MASS MEDIA DISCOURSE

Oksana Kechedzhi
Senior Teacher at the Department of Translation
SHEI "Pryazovskyi State Technical University"
Gogolya Str., 29, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0009-0001-0250-7361
e-mail: ksenawin@hotmail.com

Abstract. *The article is devoted to the analysis of the usage and influence of anglicisms in the mass media space. The article substantiates the relevance of studying the linguistic characteristics of the English language in mass media discourse, taking into account its dynamic development under the influence of socio-cultural factors, the role of English as a global means of communication, which significantly affects the structure and style of media texts, the key features of the linguistic design of mass media discourse are highlighted. In particular, its lexical, syntactic and pragmatic aspects that determine the effectiveness*

© О. Кечеджі, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

of information transmission, and the issues of language manipulation, the use of anglicisms and their influence on the international nature of the media are considered. It is found that globalization, digitalization and social networks contribute to the active penetration of English vocabulary into media texts, changing the structure of communication and adapting it to the requirements of multimodal perception. It is made an attempt to investigate the impact of technological changes on the use of English, in particular in online journalism. The regularities of combining lexical, grammatical and stylistic elements in different genres of media discourse are analyzed. The structural features of English-language news reports, analytical articles and advertising materials are outlined. It is determined the main functions of anglicisms in the mass media, including nominative, expressive, intercultural, social and cognitive, which affect the formation of public opinion and the perception of information. The main linguistic trends in mass media discourse are classified in the article. It is outlined the dynamics of the transformation of media texts under the influence of technological changes and global communicative processes. It is also summarized the information on the role of the English language as a mechanism for adapting mass media communication to the international information space. It is concluded that anglicisms in modern media texts perform not only nominative and stylistic functions, but also serve as important tools of social positioning, facilitating international information exchange and contributing to the standardization of media vocabulary in a global context.

Key words: *mass media discourse, linguistic characteristics, anglicisms, communication, stylistics, media texts, intercultural integration, borrowings.*

Постановка проблеми. Мас-медійний дискурс є одним із найдинамічніших і найвпливовіших середовищ функціонування англійської мови, що постійно змінюється під впливом технологічних, соціальних і культурних факторів. Особливості використання мови в цьому дискурсі значно впливають на сприйняття інформації, формування громадської думки й розвиток комунікативних стратегій. У зв'язку з цим актуальним є дослідження лінгвістичних характеристик англійської мови в мас-медійних текстах, зокрема її стилістичних, граматичних і прагматичних аспектів. Аналіз мовних особливостей мас-медійного дискурсу є важливим як для теоретичної лінгвістики, так і для прикладних галузей, зокрема журналістики, медіакомунікацій і перекладознавства. Дослідження сприяє розумінню механізмів впливу мови на аудиторію, визначенню ефективних стратегій інформаційної передачі й удосконаленню комунікативних методів у мас-медіа.

Наукова література з лінгвістичного аналізу медіадискурсу включає дослідження таких аспектів, як мовна маніпуляція (Van Dijk), стилістичні особливості новинних текстів (A. Bell), а також роль прагматики в журналістському дискурсі (Colleen Cotter) [1; 2; 3]. У роботах зазначених авторів започатковано аналіз впливу лінгвістичних факторів на медіакомунікацію. Однак, незважаючи на наявність значного обсягу літератури, питання комплексного аналізу мовних характеристик англійської мови в мас-медійному дискурсі залишається відкритим. У межах наявних досліджень недостатньо розглянуто такі аспекти, як динамічні зміни лексичного складу мас-медійних текстів під впливом соціокультурних тенденцій, роль інноваційних мовних форм у формуванні дискурсивних стратегій, а також специфіка комбінації стилістичних і граматичних особливостей у різних жанрах мас-медійного дискурсу.

Актуальність теми полягає в необхідності аналізу еволюційних змін, що відбуваються в англійській мові під впливом глобалізації, інновацій у технологіях і культурних обмінів, а також у дослідженні її впливу на лінгвістичну самобутність і комунікативні практики різних країн. Вивчення цього питання дає змогу глибше зрозуміти, як англійська мова змогла стати глобальною мовою, впливаючи на мовні системи інших народів, зокрема на національні медіа.

Мета і завдання статті. Метою статті є виявлення й систематизація лінгвістичних характеристик англійської мови в сучасному мас-медійному дискурсі з урахуванням його динамічного розвитку та соціокультурного контексту. Дослідження спрямоване на розкриття інноваційних мовних засобів, що використовуються в мас-медіа для досягнення комунікативної ефективності, а також на критичний перегляд усталених підходів до аналізу медіатекстів, які не враховують новітніх тенденцій у мовній реальності.

Зазначена мета передбачає вирішення таких завдань: проаналізувати ключові лінгвістичні особливості англійської мови в межах мас-медійного дискурсу з акцен-

том на стилістику, синтаксис і прагматику; дослідити трансформації лексичного складу мас-медійних текстів під впливом соціокультурних факторів, зокрема глобалізації, цифровізації та мовної інновації; уточнити закономірності поєднання різних мовних рівнів (лексичного, граматичного, стилістичного) у різножанрових мас-медійних текстах; згенерувати практичні рекомендації для подальших досліджень медіалінгвістики щодо ефективного застосування мовних засобів у мас-медіа.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є англійська мова як засіб масової комунікації, зокрема її роль у формуванні сучасного медіадискурсу, а предметом – аналіз еволюції англійської мови в мас-медіа, її вплив на формування нових мовних норм, лінгвістичних особливостей, а також комунікативних практик.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Англійська мова є не тільки мовою міжнародної комунікації, а й важливою перевагою в бізнесі та на ринку праці, оскільки глобальна економіка вимагала глобальної мови. Важливу роль у цьому процесі відіграли медійні корпорації та масова культура, які зробили англійську ключем до інформаційних ресурсів і культурних продуктів, значущих у всьому світі, а також завдяки тому що англійська мова спрощувалася на фонетичному, лексичному, граматичному та стилістичному рівнях, що зробило її зручнішою для спілкування між носіями різних мов [4, с. 97].

Глобалізація суттєво вплинула на використання англійської мови в засобах масової інформації (далі – ЗМІ), зробивши її основним засобом міжнародного спілкування. Процеси глобалізації, що відбуваються в усьому світі, сприяють інтеграції різних культур, мов і традицій, що, у свою чергу, призводить до зростання ролі англійської як мови міжнародної комунікації. Це особливо помітно у сфері медіа, яка слугує основним каналом для обміну інформацією між країнами й регіонами. Інтернет і цифрові платформи стали потужними інструментами для поширення англійської мови в ЗМІ. Зараз більшість міжнародних новинних сайтів, стримінгових платформ і соціальних мереж використовують англійську як основну мову для публікацій. Такий підхід полегшує доступ до інформації для людей у всьому світі, роблячи її більш універсальною та зрозумілою для багатьох.

ЗМІ активно використовують англіцизми для відображення глобальних тенденцій у різних сферах, таких як новини, технології, розваги, спорт тощо, що прискорює їх інтеграцію в національні медіа. Часто англіцизми з'являються як терміни, які стосуються сучасних технологій, інновацій, продуктів або явищ, що не мають прямих еквівалентів у національних мовах. Це дає журналістам змогу оперативніше передавати сенс нових концепцій, оскільки українські або інші еквіваленти можуть бути довгими чи незрозумілими.

Сучасні ЗМІ прагнуть бути універсальними, оперативними й доступними для глобальної аудиторії. Використання англіцизмів у новинних текстах, статтях та онлайн-журналах часто сприяє досягненню цих цілей, оскільки багато англійських термінів мають універсальне значення, зрозуміле аудиторії різних країн. Наприклад, у технологічних статтях використання англійських термінів для опису нових розробок, таких як *IoT*, *software* тощо, сприяє більш ефективному передаванню інформації. Англіцизми також надають текстам сучасного вигляду, що привертає увагу молодшої аудиторії та створює відчуття динамічності й актуальності.

E-peas is leading advancements in energy harvesting, offering advanced PMICs and ICs designed to power self-sufficient ***IoT*** *systems* [5].

Англіцизми часто використовуються також у контексті популярної культури, яка є невід'ємною частиною глобального медіапростору. Терміни, що походять з англійської, стають не лише лексичними запозиченнями, а й культурними кодами, що відображають сучасні тенденції та зміни у світовій культурі: *blockbuster, streamer* та інші є яскравими прикладами того, як англомовні поняття інтегруються в ЗМІ. Використання таких термінів підкреслює глобальний зв'язок медіа, зокрема й українських, з міжнародною спільнотою та їхню орієнтацію на сучасний культурний контекст [6, с. 128].

Цифрові платформи й інтернет стали ключовими каналами для проникнення англійської мови в національні ЗМІ. Соціальні мережі, такі як Facebook, Instagram, TikTok,

а також новинні сайти й стримінгові сервіси стимулюють появу англіцизмів у повсякденній мові. Важливо, що багато технічних термінів, які описують нові сервіси й технології, з'являються в англійській і без перекладу інтегруються в національні ЗМІ: *подкаст (podcast)*, *лайк (like)*, *контент (content)* є загальновживаними словами завдяки широкому застосуванню в цифрових комунікаціях. Це відображає процес культурної та мовної інтеграції в умовах глобалізації [6, с. 128].

Глобалізація суттєво розширила межі використання англійської мови в міжнародних ЗМІ. Вона впливає не тільки на мову, а й на культурну ідентичність суспільства, створюючи нові виклики для мовної політики. З одного боку, запозичення є невідворотним процесом, що збагачує мову новими концепціями, а з іншого боку, надмірне використання англіцизмів може призвести до втрати національної мовної самобутності. Тому важливо розробити підходи, що дадуть змогу зберегти баланс між адаптацією нових мовних елементів і збереженням власної мовної традиції.

Маємо наголосити, що мова в ЗМІ є унікальним інструментом, який виконує кілька функцій одночасно – інформативну, освітню, переконливу й розважальну. Її багатофункціональність відображається в здатності пристосовуватися до різних типів повідомлень, аудиторій і цілей комунікації. Сучасні медіа орієнтуються на багатоканальне подання контенту, адаптуючи мовні засоби до вимог друкованих, цифрових і телевізійних форматів, а також соціальних медіа.

Основною характеристикою мови ЗМІ є її адаптивність, яка виражається в здатності змінювати стиль, тональність і структуру залежно від формату подання. Мова новинних повідомлень орієнтована на швидке донесення інформації. Такий дискурс передбачає використання об'єктивної, нейтральної лексики та синтаксису, що сприяє чіткому й недвозначному сприйняттю. Мова новин часто складається зі стислих фактів, представлених у простих граматичних конструкціях, що, у свою чергу, дає змогу економічно передавати великий обсяг інформації та забезпечує зручність для аудиторії, яка прагне швидко дізнатися про актуальні події.

Останні тенденції в розвитку мови ЗМІ включають поступове спрощення лексики й форм. Наприклад, заголовки в інтернет-виданнях усе частіше містять емоційно-забарвлені слова, сленгові вирази, акроніми та хештеги, що робить їх більш привабливими й легкими для сприйняття. Особливо це характерно для онлайн-видань і соціальних мереж, де спостерігається зміщення акценту на створення сенсаційних заголовків. *10 Most Effective FOMO POPUP Examples and Best Practices* [7].

Мова ЗМІ є динамічним інструментом, який не тільки передає інформацію, а й активно формує суспільну думку. Залежно від специфіки висвітлення тієї чи іншої події, мова може ставати інструментом впливу на масову свідомість, у тому числі шляхом маніпуляції. Тексти, що містять елементи пропаганди або прихованих смислів, можуть підсилювати певні наративи, які впливають на сприйняття суспільством ключових тем, таких як політика, соціальні проблеми, економіка. Уживання англійської лексики в текстах світових і, зокрема, українських ЗМІ не лише полегшує процес передавання інформації, а й відповідає на запит аудиторії, яка очікує актуальної, лаконічної та змістовної комунікації.

Зокрема, у статтях стосовно інформаційних технологій можна часто зустріти такі слова, як *подкаст*, *апгрейд*, *лайк*, *фідбек*. Ці терміни вже вкоренилися в українському інформаційному просторі, дають змогу ефективніше передавати інформацію, оскільки їх зміст легко сприймається читачами без додаткових пояснень. Також англіцизми широко використовуються в медіатекстах, що стосуються бізнесу: *стартап*, *фандрайзинг* тощо. У таких випадках англійські терміни часто не мають усталених українських відповідників, що сприяє їх закріпленню в українському бізнес-дискурсі. Використання таких запозичень допомагає створювати образ міжнародної співпраці, технологічного прогресу й престижності, а також підкреслює зв'язок із глобальними тенденціями.

Авторами ***подкастів*** *стали тисячі завзятих творців з усього світу, які завантажили в мережу понад 30 мільйонів епізодів своїх аудіопрограм* [8].

Культурна тематика також відзначається значною кількістю англіцизмів, які використовуються для опису новітніх трендів у сфері музики, кіно, моди, а також для характерис-

тики певних феноменів сучасної популярної культури. Наприклад, у статтях та оглядах часто використовуються такі терміни, як *хіт*, *блокбастер* і багато інших, що вказують на міжнародний характер подій та інтеграцію України у світовий культурний простір. Використання цих запозичень у медіа не лише допомагає заощаджувати простір і спрощувати подання інформації, а й привносить певний відтінок, що робить матеріали привабливішими для молодіжної аудиторії.

Контент-аналіз засвідчує, що англіцизми в мас-медійних текстах виконують низку значущих функцій, які сприяють адаптації інформаційного наповнення до потреб аудиторії та забезпечують точну передачу смислових нюансів, що нерідко ускладнені для вираження виключно українськими мовними засобами.

На основі тематичного аналізу виокремлено кілька ключових функцій англіцизмів. Номінативна функція передбачає використання англіцизмів для позначення нових понять або явищ, які ще не мають усталених відповідників в українській мові. Це особливо актуально у сферах бізнесу й технологій, де нестримний розвиток галузей зумовлює постійне розширення лексичного ресурсу. Зокрема, термін *фандрайзинг* застосовується для визначення специфічного процесу залучення фінансування, а *лонч* позначає початковий етап упровадження нових продуктів чи послуг.

Експресивна функція англіцизмів полягає в наданні тексту динамізму та створенні ефекту сучасності, що сприяє залученню молодіжної аудиторії. Зокрема, у розважальних текстах активно використовуються такі одиниці, як *екшн*, *тренд*, *прайм-тайм*, які надають медіаматеріалам виразного стилістичного забарвлення й підвищують їх привабливість.

Міжкультурна функція забезпечує формування міжнародного контексту в мас-медійних текстах, полегшуючи сприйняття інформації читачами, які інтегровані в глобальний комунікаційний простір. Наприклад, такі одиниці, як *VIP*, *мейнстрім*, широко вживані в міжнародних медіатекстах, є зрозумілими навіть для осіб із базовими знаннями англійської мови.

Втім, ***мейнстрім*** *– нездатність подивитися на ту ж проблему, тільки з іншого ракурсу – залишився* [9].

Щодо дискурс-аналізу як методу дослідження маємо наголосити, що він надає унікальну можливість глибше зрозуміти, як мова формує й відображає соціальні реалії. В умовах глобалізації та інтеграції англійська мова все більше проникає в українське медіаполе, змінюючи не лише лексичний склад, а й стиль комунікації в різних медіаформатах. Використання англійських термінів, фраз і конструкцій в інформаційних, рекламних і розважальних матеріалах стало звичним явищем, що потребує уважного аналізу.

Англійська мова в мас-медіа виконує кілька функцій: слугує засобом комунікації, формує певний імідж медіаплатформи, а також впливає на сприйняття інформації аудиторією. Запозичення термінів, таких як *стартап*, *інфлюенсер*, не лише збагачують українську мову, а й підкреслюють глобальні тренди та проблеми, з якими стикається сучасне суспільство.

Forbes Ukraine знайшов в Україні десяток ***стартапів****, що працюють зі штучним інтелектом* [10].

Аналізуючи тексти медіа, можемо помітити, що використання англіцизмів сприяє економії мовленнєвих зусиль і дає змогу скорочувати вислови. Наявність іншомовної лексики в медіакомунікації переважно зумовлена тематичним контекстом питань, які висвітлюються. Використання іншомовних термінів допомагає акцентувати увагу на високій освіченості, знанні мовного етикету й інших важливих аспектах, таких як поінформованість про нові технології, тенденції та пріоритети, які цінуються в сучасному суспільстві.

Іншомовні лексичні одиниці в сучасній українській медіа-дискусії стали важливими маркерами, що вказують не лише на інтелектуальний рівень мовця, а й на його належність до певної соціальної групи, яка здатна розуміти такі слова без додаткових пояснень. Використання термінів на кшталт *стейкхолдер* (*stakeholder*) надає повідомленням специфічного професійного забарвлення та сприяє економії мовних засобів. У бізнес-термінології *стейкхолдер* замінює розгорнутий опис зацікавлених сторін і водночас додає тексту відчуття глобальності й універсальності. Така практика не тільки спрощує передачу інформації, а й робить повідомлення зрозумілим для ширшої аудиторії, яка орієнтована на сучасні тренди й відкритість до міжнародних стандартів.

При визначенні ***стейкхолдерів*** *існує ризик оминути увагою когось важливого. Тут допоможе аналогія: якщо бізнес – це корабель, то* ***стейкхолдери*** *– не лише пасажири* [11].

У наведених прикладах іншомовні слова можуть сприйматися мовцями як більш престижні, ніж їх українські аналоги. Це підкреслює, як мовна мода й тенденції впливають на сприйняття та вживання запозичень, створюючи своєрідний соціальний ефект у мовному просторі. Уявлення про аудиторію, яка споживає певний медійний контент, суттєво впливає на вибір стилістичних засобів і відбір лексики для комунікації.

Використання англомовних лексичних одиниць в українських ЗМІ виконує низку функцій – від номінативної, яка забезпечує розширення понятійного апарату, до міжкультурної, що сприяє формуванню й закріпленню спільного культурного поля. Англомовні терміни не тільки передають нові поняття, а й допомагають орієнтуватися в загальносвітових тенденціях. Наприклад, такі лексеми, як *стартап*, *інсайт*, *тренд* і *хайп*, стали невід'ємною частиною бізнес-лексики й тепер часто використовуються в економічних і ділових виданнях.

У сучасній комунікації англіцизми набувають розширеної функціональності: вони стають інструментом соціального маркування й символом залученості до глобальних процесів. Їх уживання свідчить про орієнтацію мовця на актуальні світові тренди, інтеграцію в міжнародний культурний простір і відкритість до інновацій. Це не тільки полегшує сприйняття інформації, а й робить комунікацію більш живою, підвищуючи рівень зацікавленості аудиторії.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Результати дослідження показують, що англійська мова стала важливим інструментом адаптації глобального медіадискурсу, українського зокрема, до умов глобалізації та сучасних технологічних реалій. Аналіз довів, що використання англіцизмів має глибокі лінгвістичні й соціокультурні наслідки, що проявляються в певних функціях: номінативній (англіцизми слугують потужним засобом для позначення нових явищ і понять, особливо у сфері технологій, інновацій, бізнесу, які часто не мають точних відповідників у мовах-реципієнтах); експресивній і стилістичній (медіатексти стають більш емоційними, сучасними та наближеними до світових стандартів). Особливу увагу привертає міжкультурна функція англіцизмів, яка допомагає ЗМІ інтегруватися в глобальну медіасистему, полегшуючи обмін інформацією з міжнародною аудиторією. Окрім зазначених функцій, також можна виокремити соціальну, функцію економії мовленнєвих зусиль, оцінювальну, функцію формування громадської думки тощо.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі впливу англіцизмів на різні вікові й соціальні групи аудиторії, а також вивчення змін у сприйнятті медійного контенту під впливом англійської лексики. Це, у свою чергу, дасть змогу сформулювати практичні рекомендації для журналістів і редакторів щодо оптимального використання англіцизмів у медіатекстах, забезпечуючи при цьому як доступність й актуальність, так і збереження мовної автентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Teun A. Van Dijk. Ideology and Discourse Analysis. *Journal of Political Ideologies*. 2006. № 11. P. 115–140.
2. Allan Bell. The Language of News Media. Blackwell, 1991. P. 84–85.
3. Cotter C. News Talk: Investigating the Language of Journalism. Cambridge University Press, 2010. 294 p.
4. Панасенко Є. О. Англійська мова як linguafranca та її роль у сучасних світових політико-економічних процесах. *Держава та регіони*. *Серія «Державне управління».* 2019. № 3 (67). С. 96–103.
5. Maurizio Di Paolo Emilio. Pioneering Energy Harvesting for a Sustainable IoT Future. *Power Electronics News.* 2025. April 30. URL: https://www.powerelectronicsnews.com/pioneering-energy-harvesting-for-a-sustainable-iot-future/ (дата звернення: 02.06.2025).
6. Павелків К. Вплив англіцизмів на сучасну українську мову: Сфери проникнення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 63. Том 2. С. 125–130.
7. 10 Most Effective FOMO Popup Examples and Best Practices. PopupAlly. URL: https://popupally.com/fomo-popup-examples-and-best-practices/ (дата звернення: 03.06.2025).
8. Хівренко А. Подкасти: нове інформаційне явище. *Українська правда*. 2020. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2020/09/20/7267023/ (дата звернення: 03.06.2025).

9. Україна, мейнстрим, третій світ. *Детектор медіа.* 2002. URL: https://detector.media/community/article/2075/2002-02-22-ukraina-meynstrim-tretiy-svit/ (дата звернення: 13.06.2025).
10. Сідєльнікова А. Forbes Ukraine знайшов в Україні десяток стартапів, що працюють зі штучним інтелектом. *Forbes Україна.* 2025. URL: https://forbes.ua/innovations/bil-slozi-ta-shi-forbes-ukraine-znayshov-v-ukraini-desyatok-startapiv-shcho-pratsyuyut-zi-shtuchnim-intelektom-chi-svidchit-tse-pro-bum-12062025-30290 (дата звернення: 10.06.2025).
11. Неплях Л. Не споживачами єдиними: з чого почати роботу зі стейкхолдерами в комунікаціях. *Vector*. 2024. URL: https://vctr.media/ua/ne-spozhivachami-yedinimi-z-chogo-pochati-robotu-zi-stejkholderami-v-komunikacziyah-250366/ (дата звернення: 03.06.2025).

REFERENCES

1. Teun, A. (2006). Van Dijk. Ideology and Discourse Analysis. *Journal of Political Ideologies*, 11. P. 115–140.
2. Allan Bell. (1991). The Language of News Media. Blackwell, P. 84–85.
3. Cotter, C. (2010). News Talk: Investigating the Language of Journalism. Cambridge University Press, 294 p.
4. Panasenko, E. O. (2019). Anhliiska mova yak linguafranca ta yii rol u suchasnykh svitovykh politykoekonomichnykh protsesakh [English as a Lingua Franca and its role in modern global political-economic processes]. *Derzhava ta rehiony*. *Seriia: Derzhavne upravlinnia*, vol. 3 (67), pp. 96–103 [in Ukrainian].
5. Maurizio Di Paolo Emilio. (2025). Pioneering energy harvesting for a sustainable IoT future. Power Electronics News. Retrieved from: https://www.powerelectronicsnews.com/pioneering-energy-harvesting-for-a-sustainable-iot-future/ (date of access: June 02, 2025) [in English].
6. Pavelkiv, K. (2023). Vplyv anhlitsyzmiv na suchasnu ukrainsku movu: Sfery pronyknennia [The impact of anglicisms on Modern Ukrainian: Areas of influence]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, vol. 2, pp. 125–130 [in Ukrainian].
7. 10 most effective FOMO popup examples and best practices. PopupAlly. Retrieved from: https://popupally.com/fomo-popup-examples-and-best-practices/ (date of access: June 03, 2025) [in English].
8. Anna Khivrenko. (2020). Podkasty: nove informatsiine yavyshche [Podcasts: A new informational phenomenon]. *Ukrainian Pravda*. Retrieved from: https://www.pravda.com.ua/articles/2020/09/20/7267023/ (date of access: June 03, 2025) [in Ukrainian].
9. Ukraina, meinstrym, tretii svit [Ukraine, mainstream, third world]. *Detector Media*. Retrieved from: https://detector.media/community/article/2075/2002-02-22-ukraina-meynstrim-tretiy-svit/ (date of access: June 13, 2025) [in Ukrainian].
10. Alona Sidielnikova. (2025). Forbes Ukraine znaishov v Ukraini desiatok startapiv, shcho pratsiuiut zi shtuchnym intelektom [Forbes Ukraine found a dozen Ukrainian startups working with artificial intelligence]. Forbes Ukraine. (2025, June 12). Retrieved from: https://forbes.ua/innovations/bil-slozi-ta-shi-forbes-ukraine-znayshov-v-ukraini-desyatok-startapiv-shcho-pratsyuyut-zi-shtuchnim-intelektom-chi-svidchit-tse-pro-bum-12062025-30290 (date of access: June 10, 2025) [in Ukrainian].
11. Lidiia Nepliakh. (2024). Ne spozhyvachamy yedynymy: z choho pochaty robotu zi steikkholderamy v komunikatsiiakh [Not just consumers: Where to start working with stakeholders in communications]. *Vector*. Retrieved from: https://vctr.media/ua/ne-spozhivachami-yedinimi-z-chogo-pochati-robotu-zi-stejkholderami-v-komunikacziyah-250366/ (date of access: June 03, 2025) [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 17.06.2025
Дата прийняття статті: 24.06.2025
Опубліковано: 30.09.2025

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

УДК 821.112.2-311.1.09Белль
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.17

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АНТИСТРЕСОВИХ ФУНКЦІЙ ЇЖІ ПІД ЧАС ВІЙНИ В ПОВІСТІ Г. БЕЛЛЯ «ПОЇЗД ТОЧНО ЗА РОЗКЛАДОМ»

Світлана Ковпік
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української та зарубіжної літератур
Криворізького державного педагогічного університету
просп. Університетський, 54, м. Кривий Ріг, Україна
orcid.org/0000-0001-6455-5572
e-mail: kovpiks@ukr.net

Анотація. *У статті досліджено процеси заїдання солдатами страху смерті на фронті під час Другої світової війни в повісті німецького письменника Генріха Белля «Поїзд точно за розкладом». Авторка шляхом аналітичного осмислення повісті з'ясувала антистресові функції їжі на війні, визначила специфіку художньої інтерпретації процесів заїдання страху смерті військовими під час відправки на фронт. Виявлено, що заїдання страху смерті – це був єдиний спосіб регуляції емоцій військових під час війни, а особливо під час поїздки на фронт. Німецькі солдати не мали навичок для свідомого проживання стресу, а тому вдавалися до споживання їжі й випивки алкоголю.*

З'ясовано, що неемоційне харчування – це неспецифічна реакція на очікування неминучої смерті, яку дуже майстерно художньо презентував Генріх Белль. Автор зосередив увагу на емоційних станах персонажів твору, яких відправляють на фронт, а отже, на неминучу й очевидну смерть. Дорога на фронт – це дорога на смерть, а стан пригніченості, безпорадності дуже добре нейтралізувала їжа. Роздуми про смерть у головного персонажа повісті Андрееса припинялися лише тоді, коли він починав їсти. Він згадував, що на фронті їжа також була єдиною втіхою та розвагою солдат. Саме так було, коли вони декілька днів сиділи в окопах біля озера Сиваш.

Письменник дуже добре презентував стан стресу, пригніченості головного персонажа, а з допомогою прийому повтору лексеми «смерть» він загострив психоемоційний стан Андреаса, який постійно думав про місце своєї смерті, адже ніяк не хотів померти так далеко від батьківщини. Їжа та й сам процес її споживання відволікли головного персонажа від нав'язливих думок про смерть, місце смерті. Тож їжа виконала під час трапези в ресторані антистресову функцію, адже її учасники відчули певне, хай і короткочасне емоційне заспокоєння.

Помічено, що письменник постійно акцентував увагу на шляхах і способах подолання стресу вояками, а одним із таких шляхів був процес постійного поглинання їжі. Усі солдати, які їхали на фронт, намагалися якомога смачніше наїстися в дорозі, адже вони усвідомлювали, що це може бути їхня остання трапеза.

Ключові слова: *війна, стрес, травма, їжа, емоції, харчові практики.*

© С. Ковпік, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

FEATURES OF ARTISTIC INTERPRETATION OF ANTISTRESS FUNCTIONS OF FOOD DURING THE WAR IN G. BELL'S STORY "THE TRAIN IS EXACTLY ON SCHEDULE"

Svitlana Kovpik
Doctor of Philology, Professor,
Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature
Kryvyi Rih State Pedagogical University
University Ave., 54, Kryvyi Rih, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6455-5572
e-mail: kovpiks@ukr.net

Abstract. *The article investigates the processes of eating soldiers of fear of death at the front during the Second World War in the story of German writer Henry Belle "The train exactly by schedule". The author, through analytical comprehension of the story, found out the anti-stress functions of food in the war, determined the specifics of the artistic interpretation of the processes of eating fear of death by the military while sending to the front. It was found that eating fear of death was the only way to regulate the emotions of the military during the war, especially when traveling to the front. German soldiers did not have the skills to consciously reside stress, and therefore resorted to consumption of food and drinking alcohol.*

It has been found that non-emotional nutrition is a nonspecific reaction to the expectation of an inevitable death, which Henry Belle was very skillfully presented by Henry Belle. The author focused on the emotional states of the characters of the work, who are sent to the front, and therefore on the inevitable and obvious death. The road to the front is the road to death, and the state of depression, helplessness very well neutralized food. Reflections on the death of the main character of the story of Andreas stopped only when he began to eat. He mentioned that the front was also the only comfort and entertainment of the soldiers. That was the case when they sat in the trenches for several days near Lake Sivash.

The writer very well presented the state of stress, depression of the main character, and with the help of receiving the repeat of the token "Death" he exacerbated the psycho-emotional state of Andreas, who constantly thought about the place of his death, because he did not want to die so far from his homeland. The food and the very process of its consumption distracted the main character from obsessive thoughts about death, the place of death. Therefore, the food performed an anti-stress function during a meal at the restaurant, because its participants felt a certain, and short-term emotional reassurance.

It was observed that the writer constantly focused on the ways and ways of overcoming stress to soldiers, and one of these ways was the process of constant absorption of food. All the soldiers who went to the front tried to eat as much as possible on the road, because they were aware that it could be their last meal.

Key words: *war, stress, trauma, food, emotions, food practices.*

Постановка проблеми. Їжа на війні, харчування на фронті – це їжа та практики споживання страв військовими, адже в таких умовах їжа повинна забезпечувати солдат достатньою кількістю енергії та поживних речовин. Під час війни їжа на фронті виконує не лише утилітарну функцію, а й гедоністичну, антистресову. Збалансоване харчування на фронті – це запорука гарного здоров'я військових. Відзначимо, що в моменти страху, емоційного напруження військовослужбовці також удаються до заїдання психоемоційних станів, аби полегшити емоційний дискомфорт.

Дійсно, процес споживання їжі здатен на деякий час приборкати страх і паніку на війні, тобто виконати антистресову функцію. Практики споживання їжі на фронті під час різних війн, також функції їжі у світовій літературі дуже добре презентували такі німецькі письменники: Еріх Марія Ремарк у романі «На Західному фронті без змін», Генріх Белль у повісті «Поїзд точно за розкладом». Проте якщо Е.-М. Ремарк описував лише практики харчування солдат на фронті, то Г. Белль художньо презентував особливі психоемоційні стани солдат, які заїдали відчуття страху, смерті, рятуючи себе в такий спосіб від усіляких поганих думок по дорозі на фронт.

Відзначимо, що повість Генріха Белля «Поїзд за розкладом» у вітчизняному літературознавстві поки не стала об'єктом ґрунтовного та спеціального дослідження. Більше того, їжа та її функції на війні, на яких акцентував увагу Генріх Белль, потребують деталь-

ного вивчення, особливо в умовах російсько-української війни.

Мета і завдання статті. Мета статті – шляхом аспектного аналізу дослідити специфіку художньої інтерпретації їжі на війні, визначити її антистресову функцію та з'ясувати роль їжі в подоланні відчуття страху на війні. Для вирішення поставленої мети необхідно було виконати низку завдань: здійснити аналітичний огляд досліджень, які присвячені творчості Генріха Белля, з'ясувати методологію дослідження, аналітично осмислити функції їжі в повісті Генріха Белля «Поїзд за розкладом».

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єкт дослідження – повість Генріха Белля «Поїзд за розкладом», а предмет дослідження – особливості художньої інтерпретації антистресової функції їжі на війні та її роль у подоланні страху смерті на війні.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Творчість Генріха Белля як представника «втраченого покоління» була об'єктом дослідження таких українських літературознавців: К. Вайло, А. Власюк, Л. Солодкої та ін. У центрі їхніх досліджень – воєнна семантика творів, філософсько-антропологічні проблеми у творах письменника.

Творчість Генріха Белля гідно поцінована в 1972 році: він отримав найвищу світову нагороду – Нобелівську премію. Антивоєнні твори німецького письменника мають неабияку цінність для українського читача, адже митець вирішував важливі антропологічні проблеми, зокрема це проблема людини на війні, згубний вплив війни на свідомість людини. Сам Генріх Белль страшенно ненавидів війну, адже йому довелося брати участь в одній з кривавих війн з 1939 по 1945 рік. За ці шість років він побував у Польщі, у Франції, у Радянському Союзі, воював у складі піхотної частини. Він увесь час шукав способи, як можна ухилитися війни, уникнути безглуздої та страшної місії вбивати інших, ось тому він симулював усілякі хвороби, підроблював документи, навіть дезертирував.

У 1943 році йому довелося побувати в Україні, де німці зазнали нечуваних утрат, про які письменник написав у творах, зокрема в повісті «Поїзд точно за розкладом». У центрі його творів про війну завжди була доля звичайного солдата, піхотинця.

Тож попри значну кількість розвідок, присвячених творчості Генріха Белля, є чимало аспектів, які потребують належного наукового вивчення. Одним із таких аспектів є семантика їжі, емоційного харчування солдат на війні, які дуже добре художньо інтерпретував у повісті «Поїзд точно за розкладом» (1949) Генріх Белль. Проблему феномена їжі ми порушували в статті «Феномен їжі в умовах війни (за романом Дж. Раян «Кухонний фронт)», у якій дослідили практики харчування населення Великобританії під час Другої світової війни й визначили функції їжі [4]. Відзначимо, що заявлений у статті аспект досліджень є перспективним, адже їжа під час війни є маркером психологічного, культурного стану суспільства. У реаліях сучасної російсько-української війни цей аспект потребує належного методологічного обґрунтування й розроблення підходів аналітичного осмислення специфіки художньої інтерпретації харчових практик, функцій їжі на війні.

Повість Г. Белля «Поїзд точно за розкладом» починається повідомленням про те, що поїзд для відпускників з фронту «Париж-Перемишль» прийшов, саме цей поїзд знову повезе на фронт чергову партію солдат, які звідти вже можуть не повернутися. Увагу автор одразу акцентує на поведінці одного з таких солдат на ім'я Андреас, адже саме він буде головним персонажем повісті. Молодий чоловік ніяк не хоче заходити до вагона потяга, який везе його й тисячі інших на смерть. Його нерішучість пов'язана з небажанням умирати, а страх смерті є постійним, адже він не вперше повертається на фронт і прекрасно розуміє, що на нього там чекає. Прикметно те, що молодого солдата підбадьорює зайти до вагону саме капелан, який здивований від того, що молодий чоловік вагається.

Атмосфера вагона, до якого потрапляє Андреас, має свій своєрідний мікроклімат, але всі ті, хто поруч із ним, – це ті, хто їдуть умирати. Гнітючий розпач відчувається в обличчях сотень таких, як Андреас, солдат. Тут панують неприємні запахи тютюну, застояного поту, пил і бруд – це умови, у яких їхали на фронт військові. Скрізь бруд, недопалки цигарок, розкидані папірці з-під цукерок.

Андреас занурюється в цю атмосферу, і його думки рояться виключно навколо неминучої смерті: «*Скоро», – подумав він, і страх*

озвався в ньому десь глибоко-глибоко. Страх і тверда впевненість, що так воно й буде. «Ніколи більше, – подумав він, – ніколи більше не побачу цього вокзалу, ніколи вже не побачу обличчя друга, якого я кривдив до останньої миті... ніколи...» [1, с. 40]. Письменник дуже добре презентує стан стресу, пригніченості головного персонажа. За допомогою прийому повтору він нагнітає та загострює психоемоційний стан Андреаса, який постійно думає про смерть, а фраза «Скоро я помру!» наскрізною ниткою проходить через увесь твір.

Істерично він починає перебирати міста, у яких він може загинути, і саме в цей момент у нього, як реакція на стрес, виникає бажання щось з'їсти, яке він підкріплює словами: «*Їжа й питво тримають тіло й душу вкупі*» [1, с. 43]. Відзначимо, що потяг до їжі спричинив не фізіологічний голод – емоційний стан. У його ранці виявилися бутерброди та білизна, які лежали вперемішку, але до їжі справа не доходить, Андреас від утоми засинає. Лише на деякий час сон призупинив процес істеричного розмірковування про місце смерті.

Перший запах, від якого головного персонажа знудило, – це був запах гарячої кави, яку продавили попід вагонами на зупинках дівчатка. Запах кави, який здатний покращувати настрій і знімати стрес, в Андреаса асоціюється з казармою, солдатською кухнею, якою «*…просмерділась вся Європа*» [1, с. 44]. Кава викликала в нього купу негативних емоцій, а її колір нагадав йому колір уніформи. І знову хвиля думок огортає Андреаса, який доходить висновку, що від долі не втечеш. І в цей момент він помічає те, що всі солдати, які їдуть поруч із ним, починають їсти й пити. Процес колективного прийому їжі спонукає його робити те саме: «*Він бере бутерброд і починає спокійно й повільно жувати. Як дико, що на порозі смерті людина їсть. Скоро я помру, і все ж мушу ще їсти. Бутерброди з ковбасою, бутерброди, які роздають під час повітряних нальотів, які йому спакував його друг капелан, цілий пакунок щедро намазаних маслом скибок хліба, і найдикіше те, що вони йому смакують*» [1, с. 46]. Тож у стані стресу смак їжі знімає нервове напруження. А далі бутерброд за бутербродом – й Андреас заспокоюється, починає дивитися у вікно, помічати якісь крайобрази, і йому стає спокійно. Тобто процес споживання хай і тимчасово, але заспокоїв головного персонажа, відволік від страшних думок про смерть.

У вагоні солдати п'ють шнапс, їдять якусь їжу, грають у карти, теревенять. Андреас спостерігає за тим, як їсть один із солдатів на прізвисько Неголений. Як тільки він прокинувся, то одразу почав жувати: *«Він мовчки відкрив банку тушонки й почав їсти, беручи виделкою по шматочку консервів і кусаючи хліб. Руки в нього брудні, й часом шматочки м'яса падають на підлогу, геть всипану недокурками і хтозна-яким сміттям, яке, здається, просто-таки супроводжує солдата, на підлогу, де він знов спатиме уночі. Блондин теж їсть»* [1, с. 153]. Андреас усвідомив, що всі солдати у вагоні пили та їли, щоб заповнити порожнечу відчаю. Єдине, що їм приносило насолоду в дорозі на фронт, – це їжа.

Роздуми Андреаса про смерть припиняються лише тоді, коли він починає їсти: «*Сором, але Андреас раптом відчув голод. Сьогодні четвер, а в неділю він помре, та він відчуває голод, у нього аж голова розболілася від голоду, його аж замлоїло від голоду*» [1, с. 62]. У цій ситуації голод, як неспецифічна реакція на стрес, відволікає лише на деякий час головного персонажа від думок про смерть, про нездійсненність мрій, про нереалізованість почуттів кохання до жінки.

У процесі заїдання стресу Андреас з'їдає шість бутербродів, у яких уже зачерствів хліб, проте він не помічає цього й відчуває насолоду, смакуючи не зовсім якісною їжею. Генріх Белль відзначив: «*Бутерброди справді були дуже смачні, після них він відчув звичайне задоволення і став благодушним*» [1, с. 61].

Тож це ще одне свідчення того, що заїдання стресу – це спосіб уникнути переживання справжніх емоцій, це бажання відволіктися.

Після десятигодинного сну Андреас прокидається з бажанням щось з'їсти. Він із задоволенням приймає пропозицію одного із солдат з'їсти скибку білого хліба з джемом: «*Його охоплює якась жадоба, він уже не може відірвати очей від великої хлібини. Хліб виявився страшенно смачним*» [1, с. 66].

Андреас пригадував те, як за шість тижнів на позиціях поблизу озера Сиваш єдиною втіхою для піхотинців була їжа. Саме через ставлення до їжі йому запам'ятався вахмістр, який «*…жер жахливо. М'ясо і сало без хліба. …людина, яка не їсть хліба, – це пропаща людина…*» [1, с. 73].

Під час пересадки в Перемишлі солдати не стали їсти сухий пайок, який їм видали на три дні, а роздобули польського сала, цибулі та пива й знову смачно поїли на вокзалі. Андреас відзначив: «*Приємно було їсти наче за справжнім столом*» [1, с. 76]. Тут автор акцентує увагу на армійських практиках колективного споживання їжі, яке виконує об'єднувальну функцію.

Чим ближче поїзд наближається до місця прибуття солдат, тим інтенсивніше Андреас думає про наближення до смерті. Відповідно, він починає їсти знову: намащує маслом хліб, відкушує великий шматок соковитої ковбаси й постійно себе заспокоює тим, що всього провіанту, який їм видали на три дні, може, і не знадобитися, адже він одразу прибуде на фронт, у саме пекло, тож вирішує все з'їсти. Під час споживання триденного пайка він розмірковує над абсурдністю свого буття: «*Він знав, що помре, і все-таки з'їв ще й масло, і хліб, і ковбасу, і цукерки*» [1, с. 77].

Дорогою до Львова головний герой мріє про те, як він поїсть чогось гаряченького, хоча б за декілька годин до смерті. У Львові Андреас і три його товариші йдуть до ресторану, де замовляють бульйон, а ще картопляний салат, усі ці страви нагадали йому меню одного з французьких ресторанів, у якому йому довелося побувати ще на початку війни. І в цей момент Андреасу спадає думка, що ввесь цей стіл – це справжній обід приреченого на смерть. Йому стало лячно від того, що він з апетитом починає поглинати всі страви. Він їсть без упину, ковтає гуляш, закидає до рота зелений горошок і кожного разу запиває все смачним вином. Решта солдат за столом так само їдять, п'ють, радіють смачній їжі. Думки про смерть відходять геть на задній план, коли кельнер приносить велику кількість десертів: «*Спершу пудинг, справжній пудинг на яйцях. Потім по шматочку кексу під гарячою ванільною підливою. І знов вони п'ють вино, яке Віллі сам наливає в келихи, якесь дуже солодке вино. Потім на столі з'являється щось дуже маленьке, просто-таки крихітне на білій тарілці. Це заварне тістечко, облите шоколадною помадкою, із збитими вершками, зі справжніми вершками»* [1, с. 92]. Різноманіття десертів відсилає Андреаса в ті часи, коли він жив мирним життям.

Відзначимо, що всіх присутніх за столом солдат об'єднує спільне відчуття – вони так їдять востаннє. Саме їжа дарує їм спокій, радість, а ще задоволення від самого процесу її споживання.

Після такого обіду Андреас визнає: «*Життя гарне, думає він, життя було чудове. За дванадцять годин до смерті я, хоч уже й запізно, повинен визнати, що життя гарне»* [1, с. 93].

Їжа та й сам процес її споживання відволікли головного персонажа від нав'язливих думок про смерть, місце смерті. Тож їжа виконала під час трапези в ресторані антистресову функцію, адже її учасники відчули невелике, хай і тимчасове, емоційне заспокоєння.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Отже, аспектний аналіз повісті Г. Белля «Поїзд точно за розкладом» дав можливість з'ясувати особливості художньої інтерпретації антистресової функції їжі під час війни. Відзначимо, що письменник акцентував увагу переважно на колективних процесах споживання їжі солдат, які їдуть на фронт. Бажання їсти виникає в них як неспецифічна реакція на стрес, процеси споживання їжі відволікають їх від думок про смерть, про місце смерті тощо. Фактично заїдання страху смерті – це був єдиний спосіб регуляції емоцій військових під час війни, а особливо під час поїздки на фронт. Німецькі солдати не мали навичок для свідомого проживання стресу, а тому вдавалися до споживання їжі й уживання алкоголю.

Г. Белль майстерно сфокусував увагу в повісті на психоемоційних станах військових, які приречені на смерть. Їхні трапези – це акумуляція великого потенціалу харчових інстинктів як реакція на стрес. Письменник особливу увагу звернув на кількість і якість спожитої їжі, описав смакові відчуття, які виникали в солдат у процесі споживання їжі, а також підкреслив умови споживання їжі в різних локаціях: вагон, перон, ресторан, вибудувавши так певну градаційну шкалу.

Помічено, що їжа в повісті виконує не лише антистресову функцію, а й гедоністичну, адже головний персонаж Андреас відчуває замилування стравами, які він скоштував у ресторані м. Львова. Він не просто їсть, а смакує та пригадує смак подібних страв, які він скуштував у Франції. У цій манері споживання страв проглядаються риси гурманства головного персонажа.

Уважаємо, що повість Г. Белля «Поїзд за розкладом» заслуговує на подальше аналітичне осмислення з погляду психопоетики, геопоетики тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белль Г. Поїзд точно за розкладом / пер. Г. Лозинська, Г. Сварник, Є. Попович, Є. Горева, О. Синиченко. 133 с. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=6806.
2. Вайло К. Філософсько-антропологічні проблеми у антивоєнних творах Генріха Белля. *Наукова бібліотека.* 2018. URL: http://eprints.cdu.edu.ua/1383/1/138-135-143.pdf.
3. Власюк А. Людина, яка знала, коли і де вмре: Генріх Белль. 2018. URL: https://uamodna.com/articles/lyudynayaka-znala-koly-i-de-vmre-genrih-bellj-potyag-tochno-za-rozkladom.
4. Ковпік С. Феномен їжі в умовах війни (за романом Дж. Раян «Кухонний фронт). *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica.* 2025. Том 4. № 1. С. 141–151.
5. Солодка Л. «Поїзд точно за розкладом» Г. Белля та «Чорне сонце» В. Шкляра: воєнна семантика крізь призму порівняльного аналізу. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2022. Вип. 56. Том 3. С. 110–116.

REFERENCES

1. Bell, H. (2018). Poizd tochno za rozkladom [The train exactly by schedule]. Per. Halyna Lozynska, Halyna Svarnyk, Yevhen Popovych, Yevheniia Horeva, Oleksa Synychenko. 133 p. Retrieved from: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=6806 [in Ukrainian].
2. Vailo, K. (2018). Filosofsko-antropolohichni problemy u antyvoiennykh tvorakh Henrikha Bellia [Philosophical and anthropological problems in Henry Belle's anti-war works]. Naukova Biblioteka. URL: http://eprints.cdu.edu.ua/1383/1/138-135-143.p [in Ukrainian].
3. Vlasiuk, A. (2018). Liudyna, yaka znala, koly i de vmre: Henrikh Bell [The person who knew when and where died: Henry Bell]. Retrieved from: https://uamodna.com/articles/lyudynayaka-znala-koly-i-de-vmre-genrih-bellj-potyag-tochno-za-rozkladom [in Ukrainian].
4. Kovpik, S. (2025). Fenomen yizhi v umovakh viiny (za romanom Dzh. Raian «Kukhonnyi front») [The phenomenon of food in war (according to J. Ryan's novel «The Kitchen Front»)]. *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica*. Tom 4 № 1. p. 141–151 [in Ukrainian].
5. Solodka, L. (2022). «Poizd tochno za rozkladom» H. Bellia ta «Chorne sontse» V. Shkliara: voienna semantyka kriz pryzmu porivnialnoho analizu [«The train is exactly the schedule» by G. Bell and the «Black Sun» by V. Shklyar: military semantics through the prism of comparative analysis]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Vyp 56, tom 3*. pp. 110–116 [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 23.06.2025
Дата прийняття статті: 27.06.2025
Опубліковано: 30.09.2025

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

УДК 811.581:659.4:81'42
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.18

ІНСТРУМЕНТИ ПЕРСУАЗИВНОСТІ: МЕТОДИ МЕТАПРАГМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКОМОВНІЙ БІЗНЕС-КОМУНІКАЦІЇ

Леонід Кривошеєв
аспірант кафедри східної і слов'янської філології
Київського національного лінгвістичного університету
вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, Україна
orcid.org/0009-0009-3461-9032
e-mail: leonid.kryvosheiev@knlu.edu.ua

Анотація. *Метою дослідження є аналіз метапрагматичних механізмів, що забезпечують реалізацію персуазивного впливу в сучасній китайськомовній бізнес-комунікації. Особлива увага приділяється вивченню лексичних, граматичних і стилістичних засобів, які формують ефективний комунікативний вплив, а також адаптації цих засобів до культурних особливостей китайського мовного середовища. У дослідженні застосовано методи метапрагматичного аналізу, що охоплюють вивчення функціональних характеристик мовних засобів у контексті їх впливу на адресата. Аналіз проводився на основі текстів китайськомовної бізнес-комунікації, зокрема офіційних документів, ділового листування, переговорних сценаріїв та інших жанрів, характерних для сучасного бізнес-дискурсу. Для виявлення специфічних особливостей комунікації враховано соціокультурні аспекти, притаманні китайськомовному середовищу, з акцентом на взаємодії з міжнародними партнерами. У роботі вперше здійснено комплексний аналіз метапрагматичних механізмів у китайськомовному бізнес-дискурсі в контексті вивчення категорії персуазивності. Виявлено специфічні лексичні засоби, зокрема кліше, терміни й метафоричні вирази, які формують позитивний емоційний фон і підвищують ефективність комунікації. Граматичні засоби, зокрема модальні дієслова, умовні речення й інтенсифікатори розглядаються як важливі інструменти переконання. Окрему увагу приділено стилістичним засобам, які створюють образність висловлювань і покращують їх сприйняття. Принцип взаємності виділено як ключовий елемент побудови довірчих відносин, що сприяє гармонізації ділових взаємодій. Підкреслено, що метапрагматичний підхід дає змогу глибше зрозуміти механізми реалізації персуазивного впливу в китайськомовній бізнес-комунікації. Використання адаптованих лексико-граматичних і стилістичних засобів забезпечує точність і переконливість висловлювань, сприяє побудові довірчих відносин і враховує соціокультурні особливості комунікативного процесу. Дослідження підкреслює важливість дотримання етичних стандартів і мовного такту, що є основою для ефективної міжкультурної комунікації. Результати роботи відкривають перспективи для подальшого аналізу бізнес-дискурсу в умовах глобалізації й розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення комунікативних стратегій.*

Ключові слова: *метапрагматика, китайськомовна бізнес-комунікація, персуазивність, лексичні засоби, граматичні конструкції, принцип взаємності.*

TOOLS OF PERSUASIVENESS: METHODS OF METAPRAGMATIC ANALYSIS IN MODERN CHINESE BUSINESS COMMUNICATION

Leonid Kryvosheiev
Postgraduate Student at the Department of Oriental and Slavic Philology
Kyiv National Linguistic University
Velyka Vasylkivska Str., 73, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0009-3461-9032
e-mail: leonid.kryvosheiev@knlu.edu.ua

Abstract. *The purpose of the study is to analyze metapragmatic mechanisms that ensure the implementation of persuasive impact in modern Chinese business communication. Particular attention is paid to*

© Л. Кривошеєв, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

the study of lexical, grammatical, and stylistic tools that shape effective communicative influence, as well as the adaptation of these tools to the cultural specifics of the Chinese language environment. The study employs methods of metapragmatic analysis, encompassing the examination of the functional characteristics of linguistic means in the context of their impact on the recipient. The analysis was conducted based on texts of Chinese business communication, including official documents, business correspondence, negotiation scenarios, and other genres characteristic of modern business discourse. To identify the specific features of communication, the study considered socio-cultural aspects inherent to the Chinese linguistic environment, with an emphasis on interaction with international partners. The study provides the first comprehensive analysis of metapragmatic mechanisms in Chinese business discourse, focusing on the category of persuasiveness. Specific lexical tools, such as clichés, terminology, and metaphors, which create a positive emotional background and enhance communication efficiency, were identified. Grammatical constructions, including modal verbs, conditional sentences, and intensifiers, are considered significant tools of persuasion. Particular attention is paid to stylistic devices that enhance the imagery of expressions and improve their perception. The principle of reciprocity is highlighted as a key element in building trusting relationships, contributing to the harmonization of business interactions. This paper showcases how metapragmatic approach allows a deeper understanding of the mechanisms of implementing persuasive impact in Chinese business communication. The use of adapted lexical, grammatical, and stylistic tools ensures the accuracy and persuasiveness of statements, facilitates the establishment of trusting relationships, and considers the socio-cultural characteristics of the communicative process. The study emphasizes the importance of adhering to ethical standards and linguistic tact, which are the foundation for effective intercultural communication. The findings offer prospects for further analysis of business discourse in the context of globalization and the development of practical recommendations for improving communicative strategies.

Key words: *metapragmatics, Chinese business communication, persuasivity, lexical tools, grammatical constructions, principle of reciprocity.*

Постановка проблеми. Сучасний бізнес-комунікаційний дискурс, зокрема в китайськомовному середовищі, характеризується багатошаровою структурою, яка вимагає комплексного аналізу. Таким чином, актуальності набуває вивчення поняття персуазивності як центрального елемента комунікаційної взаємодії. Ефективність бізнес-комунікації залежить не лише від змісту повідомлень, а й від їх форми, інтерпретації аудиторією й адаптивності до соціокультурних умов.

Метапрагматика як інструмент аналізу комунікації дає змогу комплексно оцінити мовні засоби, стратегії управління інтеракцією та роль соціальних чинників у формуванні комунікативного впливу. Персуазивність у бізнес-комунікації формується не лише на рівні лексики чи граматики, а й у тісному зв'язку із соціокультурним контекстом, що є характерним для будь-якого мовного середовища. У цьому контексті китайськомовна бізнес-комунікація становить особливий інтерес, оскільки в ній метапрагматичні механізми набувають виразної культурної специфіки: мова слугує не лише засобом передавання інформації, а й виконує важливу функцію налагодження міжособистісної гармонії, виявлення поваги та дотримання соціальної ієрархії. Такий підхід підкреслює універсальність метапрагматичних засад і водночас демонструє, як саме вони реалізуються в межах конкретної культурної традиції.

Значення цієї проблематики зростає з огляду на глобалізацію бізнесу й необхідність налагодження ефективної комунікації між партнерами з різними культурними кодами. Аналіз китайськомовної бізнес-комунікації через призму метапрагматики дає змогу виявити особливості побудови переконливих повідомлень, оптимізувати комунікативні стратегії та забезпечити успішність ділових взаємодій, що стає можливим завдяки здатності метапрагматичного підходу фіксувати не лише явні мовні структури, а й неочевидні правила інтерпретації висловлювань, рефлексії на них, а також взаємні очікування комунікантів і соціальні ролі, що актуалізуються в процесі спілкування.

Розв'язання цієї проблеми сприяє розвитку міжкультурної комунікації, створенню універсальних принципів побудови бізнес-дискурсу й підвищенню ефективності міжнародних бізнес-відносин. Практичне значення дослідження полягає у формуванні рекомендацій щодо використання лексичних, граматичних і стилістичних засобів для досягнення персуазивності в китайськомовному бізнес-дискурсі. Тема сприяє поглибленню

розуміння ролі метапрагматики у формуванні комунікаційних стратегій, що відповідають специфіці глобалізованого бізнес-середовища. Інтеграція метапрагматичних підходів у вивчення бізнес-комунікації відкриває нові перспективи для досліджень у сфері лінгвістики, соціології, менеджменту й управління.

Дослідження категорії персуазивності і її реалізації в бізнес-комунікації отримало значний розвиток завдяки працям Ґ. Р. Міллера [18], Ліна Чена [9], Д. О'Кіфа [19], присвяченим мовленнєвому впливу, прагматичним і метапрагматичним аспектам дискурсу. Однією з ключових робіт у цьому напрямі є дослідження Т. ван Дейка [12], де аналізуються дискурсивні механізми маніпуляції й персуазивного впливу разом із забезпеченням ґрунту для подальших розвідок у сфері аналізу легітимного комунікативного впливу.

Дослідження В. Мицика [3] щодо становлення концепції превентивної дипломатії висвітлює роль мовленнєвих стратегій у забезпеченні конструктивної комунікації. Етичні принципи мовленнєвого впливу, описані в цій праці, є релевантними для аналізу китайськомовного бізнес-дискурсу.

Метапрагматичний підхід до аналізу дискурсу отримав значний розвиток завдяки роботам М. Сільверштайна [21] і Дж. Версюєрена [22], які акцентують увагу на метапрагматичній рефлективності в мовленні. Ці дослідження стали основою для вивчення метапрагматичних функцій у бізнес-комунікації.

Українські дослідники також зробили вагомий внесок у вивчення бізнес-дискурсу. Зокрема, Р. Бруханський та І. Спільник [1] дослідили професійну компетенцію й моделі бізнес-аналізу, що є важливими для розроблення стратегій впливу в бізнес-дискурсі.

З погляду власне китайських лінгвістичних студій вагомими також є дослідження Чжу Юнся [23; 24], що фокусуються на дослідженні стратегій реалізації персуазивності в різних писемних жанрах, а також дослідження Фень Хайїня у співпраці з Б. Ду-Бабкок [14], що фокусується на порівнянні застосовних тактик персуазивності серед представників різних культурологічних груп.

Експресивність і функціональність термінів у бізнес- і дипломатичному дискурсі розглядаються в наших попередніх працях [2], а також в О. Романової [6]. Ці роботи акцентують на ефективності впливу через використання термінів, кліше та спеціальної лексики, які є важливими для китайськомовного дискурсу.

Вагомими також є праці А. Гюблера [16] й Л. Руїс-Гурільо [20], присвячені аналізу механізмам метапрагматичного впливу й емоційного компонента комунікації, доповнюють розвідки метапрагматичного спрямування. На нашу думку, результати їхніх досліджень можуть бути адаптовані до аналізу китайськомовної бізнес-комунікації.

Попри значний обсяг досліджень у сфері метапрагматики, персуазивності й бізнес-дискурсу, залишаються невирішеними питання адаптації метапрагматичних підходів до специфіки китайськомовної бізнес-комунікації. Зокрема, існує необхідність розроблення інтегративної моделі дослідження персуазивності зі здатністю поєднання мовних засобів, граматичних конструкцій і стилістичних засобів на тлі метапрагматичних функцій.

Мета і завдання статті. Метою дослідження є аналіз метапрагматичних механізмів, які забезпечують реалізацію персуазивного впливу в китайськомовній бізнес-комунікації. Дослідження передбачає розгляд взаємозв'язку між категорією персуазивності й метапрагматичними механізмами, вивчення ключових метапрагматичних функцій, дослідження лексичних, граматичних і стилістичних засобів, які виконують метапрагматичні функції в процесі переконання, окреслення особливостей використання метапрагматичних стратегій для побудови ефективного ділового дискурсу й визначення практичного аспекту застосування метапрагматичних підходів для оптимізації сучасної китайськомовної бізнес-комунікації .

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Бізнес-комунікація, за визначенням Р. Бруханського, являє собою «писемну чи усну репрезентацію сценаріїв підприємницької діяльності» [1].

Н. Ферклоу, Р. Водак і П. Клінтон указують, що бізнес-дискурс можна охарактеризувати як вербалізацію менталітету підприємництва. Ця вербалізація реалізується через тематично пов'язані тексти, які відображають бізнес-процеси в поєднанні з їх соціально-економічним контекстом [7, с. 265].

На основі цих тверджень бізнес-комунікацію можна визначити як багатофункціональне поле, що охоплює економічну, ділову, корпоративну й публіцистичну комунікацію. Він функціонує як «парасольковий» термін, що об'єднує терміносистеми різних галузей підприємницької діяльності, зокрема маркетинг, менеджмент, фінанси й інші напрями [6, с. 58].

Ми погоджуємося з думкою Е. Чортеску [11], яка стверджує, що навичка переконувати, а власне, і явище персуазії є невід'ємною частиною будь-якої бізнес-комунікації.

Фен Хайїнь і Б. Ду-Дабок зауважують, що китайськомовна бізнес-комунікація характеризується меншою схильністю до прямих конфронтацій, що змушує мовців шукати шляхи гармонізації спілкування [14, с. 31]. Це, на нашу думку, лише посилює вплив метапрагматичних маркерів, адже саме завдяки їм вибудовуються стратегії імплементації персуазивних актів, що допомагають уникати прямолінійності.

Мистецтво переконання здавна формувало основу ефективної комунікації, забезпечуючи встановлення контакту й взаєморозуміння під час обговорень і переговорів. За твердженням В. Мицик, персуазивність визначається як вплив адресанта на думки, почуття, емоції й ставлення адресата [3, с. 5]. У бізнес-комунікативному середовищі переконання є предметом особливої значущості, оскільки сприяє уникненню суперечок між сторонами, запобігає їхньому переростанню в конфлікти й мінімізує масштаб можливих криз [3].

Персуазивність можна визначити як комунікативний вплив, що здійснюється з метою переконання адресата в певній точці зору або заклику до конкретних дій. Цей феномен передбачає поєднання раціонального аргументування з емоційно-маніпулятивними прийомами [12]. Уміння гармонійно інтегрувати логічні доводи й емоційний вплив є ключовим аспектом успішного переконання, що можна спостерігати в рамках багатьох дискурсів. Наприклад, у працях Ліна Чена [9] знаходимо твердження про мандрівників-переконувачів у середньовічному Китаї, чиї знання й уміння користуватися засобами персуазивності відігравали значу роль у прийнятті політичних рішень.

Персуазивна комунікація розглядається через роль мовленнєвого впливу в соціальних процесах. Д. Діллард і М. Фау [13] оцінюють її ефективність у бізнес-комунікації за результатами досягнення таких комунікативних цілей, як успішне завершення переговорів, прийняття стратегічних рішень чи формування корпоративного іміджу. Науковці підкреслюють, що в рамках ділового спілкування персуазивна комунікація може набувати вирішального значення, наприклад, під час укладання угод чи в процесі управління кризовими ситуаціями. Важливими жанрами такого дискурсу є презентаційні виступи, перемовини й комерційні пропозиції, що суттєво впливають на результативність бізнес-комунікації [13].

Персуазивність часто трактується як інтеграція логічних аргументів та емоційного впливу, що підкреслює індивідуальність кожного комунікативного акту. Згідно з Ґ. Р. Міллером, кожне переконливе повідомлення містить унікальний набір елементів, які роблять його відмінним від інших подібних висловлювань [18, с. 6].

У цьому контексті метапрагматика відіграє ключову роль, особливо в управлінні бізнес-дискурсом, де важливо не лише переконати, а й грамотно структурувати процес взаємодії. Так, метапрагматичний аналіз включає 2 ключові аспекти: 1) *моніторинг*, який передбачає визначення інтерактантами ситуації під час комунікації, 2) *управління інтеракцією*, що полягає в контролі за доцільністю й інтерпретацією дискурсу. Моніторинг реалізується на макрорівні через формулювання тематики дискурсу (topic type metapragmatics) і вибір стратегій його реалізації (act type metapragmatics) [15, с. 9]. Моніторинг також охоплює розподіл черговості розмови, послідовність і розвиток тематики кожного ходу взаємодії, мікрорівневі аспекти, як-от: заголовки, уточнення чи перепитування. Висловлення, яке описує або коментує певну дію, виконує «моніторингову» функцію, забезпечуючи прагматичну впорядкованість комунікації [15, с. 36; 18, с. 2]. У свою чергу, управління інтеракцією дає змогу учасникам певного комунікативного процесу реагувати та відповідно корегувати організацію, а також за потреби – форму комунікації, наприклад, із діалогу на монолог [15, с. 44].

У контексті метапрагматичного впорядкування дискурсу важливо звернути увагу на соціально значущі й пропозиційні значення,

що формують структуру бізнес-комунікації. На основі взаємозв'язку між цими значеннями виділяються 3 функціональні виміри метапрагматичного аналізу: 1) *метафункції*, 2) *денотативна експліцитність* і 3) *ступінь метапрагматичного калібрування* [21, с. 38–41]. *Метафункції* визначають принципи використання мовних виразів у контексті взаємозв'язку між структурою дискурсу та його змістом, відображаючи логіку організації висловлень [21, с. 38–39]. *Денотативна експліцитність* передбачає систематизовану граматичну структуру, що має здатність закріплювати метапрагматичні вирази на рівні речень, що відображають конкретну функцію в прагматичному вимірі [21, с. 39]. Водночас ступінь *метапрагматичного калібрування* відображає ступінь узгодженості між сигналами, що регламентують комунікацію [21, с. 40].

Метапрагматична функція включає аспекти металінгвістичної й метасеквенційної (метакомунікативної) функцій, які забезпечують зміну ролей у комунікації, а також процедуральну послідовність у бізнес-дискурсі. Ця функція використовується для привертання уваги до ілокутивної сили висловлень, коментування очікуваного ефекту повідомлення чи інтерпретації намірів мовця. Процедуральне кодування сприяє розумінню значення висловлень, забезпечуючи узгодженість і когезію бізнес-комунікації.

Попри прагнення інтегрувати прагматику й метапрагматику, їх чітке розмежування залишається викликом. Такі прагматичні функції, як дейксис, мовленнєві акти, імплікатури чи пресупозиції, слугують засобом позначення метапрагматичних функцій. Ці функції сприяють розумінню інтенцій мовця, регулюють міжособистісні взаємини та скорочують соціальну дистанцію між учасниками комунікації [17, с. 1277].

До підфункцій метапрагматики належать вираження емоцій, демонстрація способів модифікації висловлень, а також створення індексів (метакомунікативів), які організують інтерактивні події відповідного типу [22, с. 442]. Таким чином, метапрагматика в бізнес-дискурсі забезпечує не лише організацію комунікативного процесу, а й управління його ефективністю через лінгвістичні та соціальні механізми.

Категорія персуазивності, що є основним об'єктом дослідження, тісно пов'язана з метапрагматичними механізмами. Персуазивність передбачає вплив на думки, переконання й емоції аудиторії через оптимальний вибір мовних засобів, структур і стратегій. Метапрагматичний підхід дає змогу глибше зрозуміти, як лексика, граматика і стилістика створюють ефективний вплив, що враховує культурні й соціальні особливості китайського мовного простору [8, с. 134].

Слово є потужним інструментом впливу в сучасному глобалізованому суспільстві, особливо в умовах інформаційної конкуренції. За Т. ван Дейком, вплив можна поділити на легітимний і нелегітимний [12, с. 359–383]. Легітимний вплив, як-от персуазивність, дотримується етичних норм і правил. Натомість нелегітимний вплив, до якого належить маніпулятивність, порушує соціальні стандарти, зокрема права й інтереси адресата. У китайськомовній бізнес-комунікації маніпулятивність може проявлятися через контроль над знаннями, позиціями чи переконаннями аудиторії за допомогою викривлення фактів, дезінформації чи створення міфів [12, с. 364]. На відміну від маніпуляції, яка є прихованою, персуазивність базується на відкритій етиці впливу [10, с. 43].

Лексичні засоби відіграють фундаментальну роль у створенні персуазивного впливу в бізнес-комунікації, особливо в контексті китайської мовної культури. Метапрагматичний підхід до аналізу лексичних засобів передбачає не тільки дослідження їх значень, а й увагу до умов використання, комунікативних цілей і можливих інтерпретацій.

У китайськомовному бізнес-дискурсі часто застосовуються лексеми, що мають позитивну конотацію, як-от: 信任 *xìnrèn* «довіра», 合作 *hézuò* «співпраця», 双赢 *shuāngyíng* «взаємний виграш». З погляду метапрагматики, ці лексеми функціонують як маркери бажаних умов комунікації, задаючи очікувані моделі поведінки та спрямовуючи інтерпретацію дискурсу в межах регламентованих співрозмовниками рамок. З іншого боку, нейтральні або негативно забарвлені лексеми, як-от: 风险 *fēngxiǎn* « ризик» або 挑战 *tiǎozhàn* «виклик» – можуть бути стратегічно пом'якшені за допомогою контекстуального введення термінів з позитивним підтекстом, а саме: 将挑战视为发展的机会 *jiāng tiǎozhàn shì wéi fāzhǎn de jīhuì* – «виклики як можливості для розвитку». Наведений нами

приклад демонструє метапрагматичне калібрування, адже сама негативна конотація самого «виклику» не є виключеною, а інтегрується в позитивну рамку «можливостей для розвитку».

Метапрагматичні механізми також впливають на нюансування термінів у діловому контексті. Наприклад, вибір між виразами 合作伙伴 hézuò huǒbàn «партнер зі співпраці», 商业联盟 shāngyè liánméng «комерційний альянс» залежить від бажаної глибини відносин і рівня взаємної довіри, яку прагне відобразити мовець. Таким чином, метапрагматичний аналіз лексики дає змогу досліджувати, як мовні засоби впливають на сприйняття та взаємодію сторін у бізнес-комунікації.

На граматичному рівні метапрагматика допомагає проаналізувати, як вибір граматичних форм забезпечує точність, переконливість і дотримання формального стилю в ділових текстах. Наприклад, модальні дієслова 必须 bìxū «необхідно», 应该 yīnggāi «слід», 需要 xūyào «потрібно» активно використовуються як індекси оцінювання дії, що позначають ступінь обов'язковості виконання. Так, висловлювання, де вжито 必须 bìxū: 我们必须立即采取行动 wǒmen bìxū lìjí cǎiqǔ xíngdòng – «ми повинні негайно вжити заходів», за допомогою метапрагматичного калібрування можна ідентифікувати як «обов'язкове до виконання», тоді як 应该 yīnggāi або ж 需要 xūyào залишають місце для певної варіативності чи особистих суджень.

Наведемо інший приклад: сполучники умовності 如果 rúguǒ «якщо», 假如 *jiǎrú* «у разі» є важливими для дотримання формального стилю й уникнення прямих тверджень, що може бути сприйняте як натиск або агресія, адже, як ми вказали раніше, китайськомовна бізнес-комунікація тяжіє до уникнення прямої конфронтації [14, с. 33]. Метапрагматичний аналіз умовних речень показує їх роль у пом'якшенні категоричності й адаптації висловлювань до культурних норм спілкування: 如果贵公司同意此提案 ，我们将全力支持 rúguǒ guì gōngsī tóngyì cǐ tí'àn, wǒmen jiāng quánlì zhīchí – «Якщо ваша компанія погодиться із цією пропозицією, ми надамо повну підтримку».

Стилістичні засоби, такі як епітети, метафори й метонімії, створюють персуазивний ефект через образність та емоційне забарвлення висловлювань. Наприклад, у реченні 这是一项重要的战略决策，将深刻影响我们未来五年的市场布局 *Zhè shì yī xiàng zhòngyào de zhànlüè juécè, jiāng shēnkè yǐngxiǎng wǒmen wèilái wǔ nián de shìchǎng bùjú* «Це важливе стратегічне рішення, яке матиме значний вплив на нашу ринкову позицію протягом наступних п'яти років» епітет, що виражений прикметником 重要 *zhòngyào*, слугує акцентуалізацією значущості іменникової групи, що підсилює прагматичний ефект переконання.

Метапрагматичний аналіз також охоплює роль синтаксичних структур у формуванні ділових текстів. Наприклад, складнопідрядні речення, що домінують у текстах угод і контрактів, додають тексту формальності й сприяють структурованості повідомлення: 若甲方未按照本合同规定的时间付款，乙方有权暂停供货，直到甲方支付全部欠款为止。*Ruò jiǎ fāng wèi ànzhào běn hétóng guīdìng de shíjiān fùkuǎn, yǐfāng yǒu quán zàntíng gōng huò, zhídào jiǎ fāng zhīfù quánbù qiàn kuǎn wéizhǐ.– «*Якщо Сторона А не здійснить оплату в строк, передбачений цим договором, Сторона Б має право призупинити поставки до повного погашення заборгованості Стороною А». Використання підрядного речення умовності задає чітку рамку причинового зв'язку, адже дія або бездіяльність «Сторони Б» є чітко регламентованою дією або бездіяльністю «Сторони А», що свідчить про необхідність сприйняття цього повідомлення як зобов'язального сигналу, а не варіативного складника. З погляду метапрагматичного калібрування, 乙方有权, *yǐfāng yǒu quán* – маркер, що встановлює межі об'єктивної взаємодії між Сторонами, водночас формує легітимацію вказаних дій, адже є додатковим аргументом перекладення відповідальності.

Моніторинг як один із компонентів метапрагматики реалізується у визначенні тематики взаємодії й управлінні розвитком дискурсу. Наприклад, у переговорах ключовими є фрази «关于合作的具体方案…» guānyú hézuò de jùtǐ fāng'àn… – «що стосується конкретного плану співпраці», які структурують обговорення й окреслюють рамки теми. Метапрагматично таке висловлювання слугує засобом керування інтерпретацією, що дає змогу узгоджувати зміст і керувати очікуваннями співрозмовника, однак воно також спрямовує увагу реципієнта на вигідний мовцю

фрейм, що забезпечує реалізацію достатньою мірою відкритого впливу, без його беззаперечного розкриття.

Управління інтеракцією є ключовим аспектом ефективної бізнес-комунікації, особливо в межах китайськомовного дискурсу, де метапрагматичні стратегії відіграють важливу роль у підтриманні балансу між раціональними аргументами та соціальними нормами. Метапрагматичний підхід дає змогу аналізувати, як взаємодія між учасниками комунікації регулюється через мовні засоби, структури та прийоми, спрямовані на досягнення гармонійних і продуктивних відносин.

Управління інтеракцією включає також використання стратегій пом'якшення висловлювань (mitigation strategies), які дають змогу уникати конфліктів і підвищують ефективність комунікації. Наприклад, конструкції на зразок «或许我们可以重新考虑…» huòxǔ wǒmen kěyǐ chóngxīn kǎolǜ… – «можливо, ми могли б переглянути…» чи «我们建议探索更多的可能性…» wǒmen jiànyì tànsuǒ gèng duō de kěnéngxìng… – «ми пропонуємо дослідити більше можливостей» сприяють створенню конструктивного діалогу й демонструють відкритість до співпраці.

Ще одним важливим аспектом є використання усталених соціокультурних норм, що забезпечують взаємоповагу та сприяють підтриманню гармонії. Сталі вирази «感谢贵公司的大力支持» gǎnxiè guì gōngsī de dàlì zhīchí «дякуємо вашій компанії за значну підтримку» або «期待与贵方展开深入合作» qīdài yǔ guìfāng zhǎnkāi shēnrù hézuò «очікуємо на поглиблену співпрацю з вашою стороною», подібні вирази слугують інструментами соціальної координації через використання маркерів ввічливості 贵 guì – «почесний, поважний», сигналізують про визнання статусу партнера. Їхній персуазивний ефект полягає в здатності до створення позитивного емоційного тла, що підсилює атмосферу довіри між сторонами комунікації.

Метапрагматичні стратегії також включають управління черговістю висловлювань і зворотним зв'язком, що реалізується через уточнення, перепитування або перефразування. Наприклад, «如果我正确理解的话，您的意思是…» rúguǒ wǒ zhèngquè lǐjiě de huà, nín de yìsi shì… – «якщо я правильно зрозумів, ви маєте на увазі…» дає змогу уникнути непорозумінь і підтримувати динаміку взаємодії.

Таким чином, метапрагматичні стратегії в китайськомовній бізнес-комунікації забезпечують ефективність взаємодії, зберігаючи баланс між досягненням ділових цілей і дотриманням соціокультурних норм. Вони сприяють гармонізації комунікативного процесу, що є особливо важливим у багатонаціональному діловому середовищі.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Метапрагматика в рамках дослідження китайськомовної бізнес-комунікації є ефективним інструментом для аналізу й оптимізації комунікативного процесу. Вона дає змогу розглядати не лише мовні засоби, а й стратегії управління дискурсом, що забезпечують гнучкість і результативність взаємодії.

Лексичні засоби, адаптовані до контексту, впливають на сприйняття повідомлення та створюють позитивний емоційний фон для співпраці. Граматичні конструкції, такі як модальні дієслова й умовні речення, регулюють тональність і точність висловлювань, забезпечуючи дотримання етикету й уникнення конфліктів. Стилістичні прийоми, включаючи метафори й епітети, підсилюють образність і переконливість повідомлень, сприяючи ефективному впливу на аудиторію.

Метапрагматичні стратегії управління інтеракцією, такі як моніторинг, пом'якшення висловлювань і використання соціально прийнятних формул, забезпечують підтримку гармонії в комунікації та сприяють досягненню ділових цілей. Вони не тільки покращують взаєморозуміння, а й дають змогу враховувати культурні особливості, що є ключовим фактором у багатонаціональному діловому середовищі.

Дослідження метапрагматики в контексті китайськомовної бізнес-комунікації відкриває широкі можливості для подальших наукових розвідок. Тема залишається актуальною з огляду на зростання ролі Китаю в глобальній економіці й необхідність адаптації комунікативних стратегій до умов міжнародної співпраці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бруханський Р., Спільник І. Бізнес-аналітика vs бізнес-аналіз: сучасний дискурс, модель професійної компетенції ініціатора позитивних змін. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2022. № 1–2. С. 7–21.
2. Кривошеєв Л. Д. Наукові розвідки категорії персуазивності у сучасних китаєзнавчих студіях. *Закарпатські філологічні студії.* 2024. Вип. 36. С. 159–165.
3. Мицик В. В. Становлення концепції превентивної дипломатії. *Європейські перспективи* : наук. журн. Київ, 2003. № 1. С. 3–21.
4. Любимова Ю. С. Інтерсуб'єктивний вимір дослідження модальних маркерів у сучасній китайській мові. *Китаєзнавчі дослідження.* 2021. № 3. С. 179–190.
5. Перлей Г. О. Юмрукуз А. А. Лексико-граматичні засоби реалізації категорії персуазивності в дискурсі передвиборчих теледебатів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2022. № 58. С. 194–198.
6. Романова О. О. Спеціальна лексика української мови як об'єкт лінгвістичного дослідження: термін і номен. *Термінологічний вісник.* 2011. № 1. С. 55–62.
7. Скрябіна В. Лінгвістичні аспекти персуазивності в дипломатичному дискурсі. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2018. № 2. С. 265–274. URL: https://doi.org/10.31866/2616-745x.2.2018.133362.
8. Якимчук В. Персуазивність в промовах спікерів ted talks з питань ментального здоров'я. *Науковий вісник.* 2023. С. 131–137.
9. Chen L. Persuasion in Chinese culture: A glimpse of the ancient practice in contrast to the West. *Intercultural Communication Studies*. 2005. Vol. 14(1). P. 28–40.
10. Cialdini R. B. Influence. New York : William Morrow and Company, 1984. 302 p.
11. Ciortescu E. Key skills in business communication – Persuasion. Review of Economic Studies and Research Virgil Madgearu. 2020. № 13 (2). С. 37–50.
12. Dijk T. A. Discourse and Manipulation. *Discource & Society*. L. : SAGE Publications, 2006. Vol. 17. P. 359–383.
13. Dillard J. P., Pfau M. The Persuasion Handbook: developments in theory and practice. Sage Publications, 2002. 874 p.
14. Feng H., Du-Babcock B. «Business is Business»: Constructing cultural identities in a persuasive writing task. English for Specific Purposes. 2016. № 44. С. 30–42.
15. Fetzer A. Conceptualising discourse. *Pragmatics of discourse* / eds. K. P. Schneider, A. Barron. Berlin : De Gruyter Mouton, 2014. P. 35–61.
16. Hübler A. Introducing metapragmatics in use. *Metapragmatics in use* / eds. W. Bublitz, A. Hübler. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2007. P. 1–28.
17. Liu X. The Meta-pragmatic Functions of English Discourse Markers. Proceedings of the 2016 7th International Conference on Education, Management, *Computer and Medicine* (EMCM 2016). Atlantis Press, 2016. P. 1276–1280. (Advances in Computer Science Research. Vol. 59).
18. Miller G. R. On being Persuaded: Some Basic Distinctions. *The Persuasion Habdbook: Developments in Theory and Practice. Thousand Oaks*. CA : Sage, 2002. P. 2–16.
19. O'Keefe D. Persuasion. *International encyclopedia of communication*. Vol. 8. Oxford, UK, and Malden, MA : Wiley-Blackwell, 2008. P. 3590–3592. URL: http://www.dokeefe.net/pub/OKeefe08IEC-persuasion.pdf.
20. Ruiz-Gurillo L. Exploring metapragmatics of humor. *Metapragmatics of humor : current research trends* / ed. L. Ruiz-Gurillo. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins publishing company, 2016. P. 1–8.
21. Silverstein M. Metapragmatic discourse and metapragmatic function. *Reflexive language. Reported speech and metapragmatics* / ed. J. A. Lucy. Cambridge : Cambridge university press, 1993. P. 33–58.
22. Verschueren J. Notes on the role of «metapragmatic awareness» in language use. *Pragmatics.* 2000. Vol 10, № 4. P. 439–456.
23. Zhu Y. A cross-cultural analysis of English and Chinese business faxes: A genre perspective. Ibérica. 2013. № 26. С. 35–54.
24. Zhu Y., Hildebrandt H. W. Effective persuasion of international business sales letters: An emic-etic perspective. Management International Review. 2013. № 53. С. 391–418.

REFERENCES

1. Brukhanskyi, R., Spilnyk, I. (2022). Biznes-analityka vs. biznesanaliz: suchasnyi dyskurs, model profesiinoi kompetentsii initsiatora pozytyvnykh zmin [Business analytics vs. business analysis: modern discourse, model of professional competence of a change initiator]. *Instytut bukhhalterskoho obliku, kontrol ta analiz v umovakh hlobalizatsii*, vol. 1–2, pp. 7–21.

2. Kryvosheiev, L. D. (2024). Naukovi rozvidky katehorii persuazyvnosti u suchasnykh kytaieznavchykh studiiakh [Scientific investigations of the category of persuasiveness in modern Sinology studies]. *Zakarpatski filolohichni studii*, no. 36, pp. 159–165.
3. Mytsyk, V. V. (2003). Stanovlennia kontseptsii preventyvnoi dyplomatii [Formation of the concept of preventive diplomacy]. *Yevropeiski perspektyvy: naukovyi zhurnal*, no. 1, pp. 3–21.
4. Liubymova, Yu. S. (2021). Intersubiektyvnyi vymir doslidzhennia modalnykh markeriv u suchasnii kytaiskii movi [The intersubjective dimension of modal marker research in modern Chinese]. *Kytaieznavchi doslidzhennia*, no. 3, pp. 179–190.
5. Perlei, H. O., Yumrukuz, A. A. (2022). Leksyko-hramatychni zasoby realizatsii katehorii persuazyvnosti v dyskursi peredvyborchykh teledebat [Lexical-grammatical means of realizing the category of persuasiveness in the discourse of pre-election debates]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiia*, no. 58, pp. 194–198.
6. Romanova, O. O. (2011). Spetsialna leksyka ukrainskoi movy yak obiekt linhvistychnoho doslidzhennia: termin i nomen [Special vocabulary of the Ukrainian language as an object of linguistic research: term and nomen]. *Terminolohichnyi visnyk*, no. 1, pp. 55–62.
7. Skriabina, V. (2018). Linhvistychni aspekty persuazyvnosti v dyplomatychnomu dyskursi [Linguistic aspects of persuasiveness in diplomatic discourse]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*, no. 2, pp. 265–274. https://doi.org/10.31866/2616-745x.2.2018.133362.
8. Yakymchuk, V. (2023). Persuazyvnist′ v promovakh spikeriv TED Talks z pytan′ mental′noho zdorov'ia [Persuasiveness in TED Talks speeches on mental health issues]. *Naukovyi visnyk*, pp. 131–137.
9. Chen, L. (2005). Persuasion in Chinese culture: A glimpse of the ancient practice in contrast to the West. Intercultural Communication Studies, vol. 14(1), pp. 28–40.
10. Cialdini, R. B. (1984). Influence. New York: William Morrow and Company, 302 p.
11. Ciortescu, E. (2020). Key skills in business communication – Persuasion. Review of Economic Studies and Research Virgil Madgearu, vol. 13(2), pp. 37–50.
12. Dijk, T. A. van (2006). Discourse and Manipulation. Discourse & Society, vol. 17, pp. 359–383.
13. Dillard, J. P., Pfau, M. (2002). The Persuasion Handbook: Developments in Theory and Practice. Thousand Oaks, CA: *Sage Publications,* 874 p.
14. Feng, H., Du-Babcock, B. (2016). "Business is Business": Constructing cultural identities in a persuasive writing task. English for Specific Purposes, vol. 44, pp. 30–42.
15. Fetzer, A. (2014). Conceptualising discourse. *In: Schneider, K. P., Barron, A. (eds.)* Pragmatics of Discourse. Berlin: De Gruyter Mouton, pp. 35–61.
16. Hübler, A. (2007) Introducing metapragmatics in use. *In: Bublitz, W., Hübler, A. (eds.)* Metapragmatics in Use. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 1–28.
17. Liu, X. (2016) The Meta-pragmatic Functions of English Discourse Markers. In: Proceedings of the 7th International Conference on Education, Management, Computer and Medicine (EMCM 2016). Paris: Atlantis Press, pp. 1276–1280. (Advances in Computer Science Research, vol. 59).
18. Miller, G. R. (2002) On Being Persuaded: Some Basic Distinctions. In: Dillard, J. P., Pfau, M. (eds.) The Persuasion Handbook: Developments in Theory and Practice. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, pp. 2–16.
19. O'Keefe, D. (2008) Persuasion. *In:* International Encyclopedia of Communication, vol. 8. Oxford, UK & Malden, MA: Wiley-Blackwell, pp. 3590–3592. Retrieved from: http://www.dokeefe.net/pub/OKeefe08IEC-persuasion.pdf.
20. Ruiz-Gurillo, L. (2016) Exploring metapragmatics of humor. In: Ruiz-Gurillo, L. (ed.) Metapragmatics of Humor: Current Research Trends. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 1–8.
21. Silverstein, M. (1993) Metapragmatic discourse and metapragmatic function. In: Lucy, J. A. (ed.) Reflexive Language: Reported Speech and Metapragmatics. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 33–58.
22. Verschueren, J. (2000) Notes on the role of "metapragmatic awareness" in language use. Pragmatics, vol. 10(4), pp. 439–456.
23. Zhu, Y. (2013*)* A cross-cultural analysis of English and Chinese business faxes: A genre perspective. Ibérica, no. 26, pp. 35–54.
24. Zhu, Y., Hildebrandt, H. W. (2013) Effective persuasion of international business sales letters: An emic-etic perspective. Management International Review, vol. 53, pp. 391–418.

Дата надходження статті: 18.06.2025
Дата прийняття статті: 24.06.2025
Опубліковано: 30.09.2025

УДК 81.811/81-13
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.19

МОВА Й ВІРУВАННЯ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ АМЕРІНДІАНСЬКОМУ РОМАНІ ЛЬЮІС ЕРДРІЧ «THE LAST REPORT ON THE MIRACLES AT LITTLE NO HORSE»

Ліана Куліш (Варчук)
доктор філософії в галузі філології,
викладач кафедри іноземних мов
Вінницького національного технічного університету
Хмельницьке шосе, 95, м. Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0002-8122-5142
e-mail: varchukliana@gmail.com

Анотація. *У статті виявлено та проаналізовано використання мови Оджибве й англійської мови для передачі та підтримки культурних переконань, а також проаналізовано духовні концепції католицької й оджибвейської систем вірувань.*

Аналіз роману «The Last Report on the Miracles at Little No Horse» показав, що Льюіс Ердріч використовує мову Оджибве й англійську мови для передачі та підтримки культурних переконань Оджибве в сучасному художньому тексті. Мова Оджибве (Ojibwetowin) відіграє центральну роль у трансформації головного героя, отця Демієна/Агнес, від євроамериканського й католицького світогляду до того, що дедалі більше нагадує Оджибве. Водночас Л. Ердріч адаптує англійську мову, щоб розширити її здатність виражати концепції та переконання Оджибве. Католицизм виступає як дискурс в англійській мові, який створює місток між панівними євроамериканськими й індіанськими дискурсами. Католицький дискурс у романі трансформує стосунки читачів з англійською мовою.

Виявлено, що протягом усього роману Льюіс Ердріч використовує слова та фрази Оджибве (перекладені й неперекладені), щоб ствердити цінність та актуальність мови Оджибве. Письменниця використовує гру слів і каламбури, які підкреслюють мінливість і невизначеність мови, вона надає мові духовного відображення та припускає, що мова й вірування мають матеріальні наслідки. Льюіс Ердріч грається зі словом «passion» (пристрасть) так, що ставить під сумнів християнські та євроамериканські уявлення про духовність, водночас вона досліджує силу історій, зокрема оповідань святих, і їх роль у формуванні вірувань.

Перспективою дослідження є конструювання образу оповідача/наратора етнокультурного наративу в романі Льюіс Ердріч «The Last Report on the Miracles at Little No Horse».

Ключові слова: *мова, вірування, релігія, культура, американська культура, Оджибве, американські індіанці, католицизм.*

LANGUAGE AND BELIEFS IN MODERN ENGLISH AMERINDIAN NOVEL BY LOUIS ELDRICH “THE LAST REPORT ON THE MIRACLES AT LITTLE NO HORSE”

Liana Kulish (Varchuk)
Doctor of Philosophy in Philology,
Lecturer at the Department of Foreign Languages
Vinnytsia National Technical University
Khmelnytske shose, 95, Vinnytsia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8122-5142
e-mail: varchukliana@gmail.com

Abstract. *The article identifies and analyzes the use of Ojibwe and English to convey and support cultural beliefs, and analyzes the spiritual concepts of Catholic and Ojibwe belief systems.*

© Л. Куліш (Варчук), 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

An analysis of the novel "The Last Report on the Miracles at Little No Horse" shows that Louis Eldrich uses Ojibwe and English to convey and support Ojibwe cultural beliefs in a contemporary literary text. Ojibwe (Ojibwemowin) plays a central role in the transformation of the protagonist, Father Damien/Agnes, from a Euro-American and Catholic worldview to one that increasingly resembles Ojibwe. At the same time, L. Eldrich adapts English to expand its ability to express Ojibwe concepts and beliefs. Catholicism acts as a discourse in English that bridges the gap between dominant Euro-American and Native American discourses. The Catholic discourse in the novel transforms readers' relationships with the English language.

It has been found that throughout the novel, Louis Eldrich uses Ojibwe words and phrases (translated and untranslated) to assert the value and relevance of the Ojibwe language. The writer uses wordplay and puns that emphasize the fluidity and uncertainty of language, she gives language a spiritual reflection, and suggests that language and belief have material consequences. Louis Eldrich plays with the word "passion" in ways that question Christian and Euro-American notions of spirituality, while exploring the power of stories – and particularly the stories of saints – and their role in shaping beliefs.

The perspective of our research is the construction of the image of the narrator/narrator of the ethnocultural narrative in Louis Eldrich's novel "The Last Report on the Miracles at Little No Horse".

Key words: *language, belief, religion, culture, Native American culture, Ojibwe, American Indians, Catholicism.*

Постановка проблеми. У межах сучасного мовознавства переважають дослідження, виконані в культурно-антропологічному ключі, у яких зосереджено увагу на «мові культури», визначенні взаємовпливу мови й духовної культури.

Проблеми збереження та ствердження цінності й актуальності мови Оджибве й, відповідно, інших корінних мов як джерела культурної ідентичності та концептуальних можливостей свідчать про потужну роль мови в боротьбі корінних народів за виживання, так як уряд США історично намагався знищити корінні мови як частину процесу, спрямованого на асиміляцію та, по суті, ліквідацію американських індіанців.

Художня американська література маніфестує значну частину духовної культури етносу. Завдяки американському походженню письменників у їхніх творах віддзеркалено особливості американського світосприйняття та світорозуміння, висвітлюються етнокультурні цінності мультикультурного американського етносу, їхня мова, традиції й вірування [1].

Мета і завдання статті. Мета статті – дослідити мову й вірування в сучасному англомовному американському романі Льюіс Ердріч «The Last Report on the Miracles at Little No Horse». Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань: виявити та проаналізувати використання мови Оджибве й англійської мови для передачі та підтримки культурних переконань, проаналізувати духовні концепції католицької й оджибвейської систем вірувань.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є мова й вірування в сучасному англомовному американському романі Льюіс Ердріч «The Last Report on the Miracles at Little No Horse».

Предметом дослідження є культурні особливості мови й вірувань у сучасному англомовному американському романі Льюіс Ердріч «The Last Report on the Miracles at Little No Horse».

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Роман «The Last Report on the Miracles at Little No Horse» письменниці Льюіс Ердріч – це нелінійна, переплетена історія, що складається з розповідей Агнес/Отця Демієна, транспонованих із розповідями мешканців резервації. Льюіс Ердріч показує, що те, що видно на поверхні, приховує правду під нею: Отець Демієн – жінка. Отже, роман зосереджений на подвійності культур Агнес/Отця Демієна й Американської/Оджибве; коли Агнес стає Отцем Демієном, так само американець частково стає Оджибве. Подвійність Агнес не обмежується її статтю й маскуванням під священика-чоловіка. Вона містить у собі різноманітність культури, духовних вірувань і мови, усе це поглинуто від її усиновленого народу, Оджибве.

Так, Льюіс Ердріч починає роман «The Last Report on the Miracles at Little No Horse» з корінного слова мови Оджибве, «nindinawemaganidok», яке вона визначає як «мої родичі». Це слово (написано трохи інакше, «nindinawemagonidok») також повторюється на останніх сторінках роману, коли Нанапуш пояснює, як було названо Little No Horse. Уживання цього слова як на початку,

так і в кінці роману ілюструє важливу роль, яку мова відіграватиме в романі.

Оповідь у романі «The Last Report on the Miracles at Little No Horse» чергується між третьою та першою особами, а також між сьогоденням, 1996 роком, і минулим (починаючи з 1910 року). Мова, культура та «я» нерозривно пов'язані, Агнес починає своє перетворення, поєднуючи мову й культуру Оджибве у своєму житті.

У романі «The Last Report on the Miracles at Little No Horse» Льюіс Ердріч досліджує використання мови Оджибве й англійської мови для передачі та підтримки культурних переконань Оджибве в сучасному художньому тексті. Мова Оджибве (Ojibwemowin) відіграє центральну роль у трансформації головного героя, отця Демієна, від євроамериканського й католицького світогляду до того, що дедалі більше нагадує Оджибве. Водночас Л. Ердріч адаптує англійську мову, щоб розширити її здатність виражати концепції та переконання Оджибве [4].

Протягом усього роману Л. Ердріч використовує слова та фрази Оджибве, деякі перекладені, а деякі неперекладені, щоб ствердити цінність та актуальність мови Оджибве й, відповідно, інших корінних мов як джерела культурної ідентичності й концептуальних можливостей. Включення мови Оджибве та її адаптації англійської мови свідчать про потужну роль мови в боротьбі корінних народів за виживання. Уряд США історично намагався знищити корінні мови як частину процесу, спрямованого на асиміляцію та, по суті, ліквідацію американських індіанців.

Роман «The Last Report on the Miracles at Little No Horse» Л. Ердріч також демонструє гнучкість та адаптивність англійської мови. Письменниця адаптує англійську мову для вираження концепцій Оджибве: вона використовує гру слів і каламбури, які підкреслюють мінливість і невизначеність мови, вона надає мові духовного відображення та припускає, що мова й вірування мають матеріальні наслідки. Роль отця Демієна як католицького священика не є випадковою в адаптації англійської мови. Після встановлення історії руйнівної ролі католицької церкви для корінних народів Л. Ердріч використовує католицький дискурс, щоб ускладнити та трансформувати домінантний дискурс і зробити його більш доступним для значень і цінностей Оджибве. Багато слів, із якими грається письменниця, такі як іменники *«passion»*, *«mystery»* й *«conversion»*, мають специфічні католицькі значення. Католицький дискурс також наповнює англійську мову духовними підтекстами, що відповідають певним духовним віруванням Оджибве й уявленням про творчу та перетворювальну силу мови.

У романі «The Last Report on the Miracles at Little No Horse» Л. Ердріч переосмислює слово *«conversion»* (навернення), адже в історії американських індіанців *«conversion»* (навернення) – це зловісне слово. Л. Ердріч установлює історичний контекст католицизму для Оджибве; вона пов'язує *«conversion»* (навернення) з руйнівною роллю колоніальної практики Католицької Церкви. Через духовні трансформації отця Демієна письменниця переосмислює *«conversion»* (навернення) як динамічну позицію всередині та між різними духовними віруваннями. Таким чином, його навернення зберігає духовні концепції як католицької, так й оджибвейської систем вірувань, але водночас підриває унікальність вірувань та авторитет католицизму. Роман розмиває колонізаторську силу католицизму й повертає його як джерело історій, символів і вірувань, відкритих для привласнення культурою Оджибве.

Отець Демієн відкидає цю ідею навернення, але концепція повертається, коли Агнес оцінює цінність її життя як священика: *«As Father Damien, she had blessed unions, baptized, anointed, and absolved friends in the parish. In turn, Father Damien had been converted by the good Nanapush. Father Damien now practiced a mixture of faiths, kept the pipe, translated hymns or brought in the drum…»* [2, p. 275].

Через отця Демієна письменниця Льюіс Ердріч створює альтернативну концепцію навернення. Замість того щоб зображувати навернення як перетворення з одного вірування в інше, Л. Ердріч конструює ідею навернення як потенціал бачити за межами сингулярності будь-якого вірування, як потенціал для множинності, «суміш вірувань».

Навернення отця Демієна вимагає від нього прийняття двох наборів переконань, які мають певну схожість, але часом дуже суперечать одна одній.

Наприклад, коли отець Демієн шукає божественного керівництва, щоб допомогти

Лулу Нанапуш: *«Saint Augustine, Nanabozho, whoever can hear me, give me a little help now, he prayed. The saint would have condemned the young girl's self-display, and the notorious Nanabozho would have taken advantage of it. Such were Damien's sources. His bedrock now was aggregate. The voices that spoke to him arose sometimes out of wind and at other times from the pages of religious books»* [2, p. 266].

Однак навернення отця Демієна не створює синкретичної релігії. Хоча «його основою тепер був сукупний матеріал», голоси з різних традицій походять із зовсім різних місць і говорять йому дуже різні речі. Голоси, що говорили з ним, іноді виникали з вітру, а іноді – зі сторінок релігійних книг. Є подібності між католицькими й оджибвейськими релігійними віруваннями, але неможливо знайти поєднання між святим Августином та обманщиком Нанабожо. Перетворюючи навернення, Льюіс Ердріч показує як історично руйнівну роль католицизму, так і його цінності й переконання в контекст Оджибве.

Мова є центральною для переходу Агнес від євроамериканських і католицьких цінностей і переконань до тих, що дедалі більше належать Оджибве. Католицизм виступає як дискурс в англійській мові, який створює місток між панівними євро американськими й індіанськими дискурсами. Католицький дискурс у романі трансформує стосунки читачів з англійською мовою. Наприклад, певні слова в романі, які мають значення лише в спеціалізованих католицьких контекстах, такі слова, як *«alb», «burse», «amice», «chasuble»* та *«maniple»*. Водночас такі імена, як Агнес, Сесілія та Леопольда, а також знайомі слова, такі як *«communion»* і *«passion»*, набувають значення в католицьких контекстах; слова мають численні значення, що переходять між духовними та світськими конотаціями. Додавання духовних резонансів в англійській мові готує читачів до розуміння духовних концепцій і вимірів мови Оджибве.

Використання Льюіс Ердріч католицького дискурсу для руйнування домінантних значень в англійській мові найбільш очевидно в її грі зі словами, які мають як світські значення, так і специфічно християнські й католицькі значення, такі слова, як «conversion», «transfiguration» і «communion». У її грі зі словами «passion», «mystery» і «translation» прослизання значень і нестабільність мови використовуються для перекладу англійських слів на значення Оджибве; для опису переходу Агнес до духовних вірувань Оджибве; для дослідження глибоко вкорінених переконань про Бога, кохання та смерть [3].

Наприклад, письменниця Льюіс Ердріч грається зі словом *«passion» (пристрасть)* так, що ставить під сумнів християнські та євроамериканські уявлення про духовність, водночас вона досліджує силу історій, зокрема оповідань святих, і їх роль у формуванні вірувань. Кілька розділів у романі «The Last Report on the Miracles at Little No Horse» Л. Ердріч мають назву «*passion*» (пристрасті), зокрема «Пристрасті Кашпау», «Пристрасті Агнеси», «Пристрасті Лулу», «Пристрасті Леопольди» й, нарешті, «Пристрасті отця Демієна». Ці розділи висміюють прості сюжетні лінії оповідань святих, натомість описуючи багату складність людських бажань, ніжності, страждань і жертв. Ці «*passion*» кидають виклик християнським цінностям страждань, водночас драматизуючи красу й цінність земного кохання та любові до «самої суті світу».

У романі «The Last Report on the Miracles at Little No Horse» Л. Ердріч трансформує слово *«mystery»* зі світського євроамериканського на Християнське й Оджибве значення. Роман переходить від цих таємниць до таємниць життя і смерті, до значення *«mystery»* як «релігійної істини, яку можна пізнати лише через одкровення й не можна повністю зрозуміти». Через роздуми Агнес про життя й мову Оджибве ці таємниці все більше вписуються в терміни Оджибве. Оджибве слово, що означає «Бог» або «дух», – це *«manito»* (або *«manitou»*, або *«manidoo»*), а *«Kitschi-Manitou»* (або *«Gizhe Manito»*) означає «Великий Дух». Концепція отця Демієна про таємницю Бога частково походить від його перекладу слова *«manidoo»*:

«Consider the word spirit, manidoo», [Father Damien] wrote, «and all of the forms in which it resides. That which we consider vermin, insects, the lowest form of life, are manidooens, little spirits, and in their designation it is possible at once to see the penetration of the great philosophy that so unites the smallest to the largest, for the great, kind intelligence, the Gizhe Manito, shares its name with the humblest creature» [2, p. 315].

Переклад отцем Демієном мови Оджибве англійською дає змогу «відразу побачити»

центральні принципи духовності й епістемології Оджибве. Лінгвістичний зв'язок між комахами та Великим Духом ілюструє вірування Оджибве в те, що дух та особистість перебувають у всіх живих істотах; слова *«penetration»*, *«unites»* і *«shares»* натякають на концепції взаємозалежності й взаємності, що випливають із цього вірування. Описи отцем Демієном «того, що ми вважаємо паразитами», і «найнижчої форми життя» протиставляють вірування Оджибве євроамериканським світоглядам, у яких ієрархії цінностей дозволяють людям ігнорувати й навіть зневажати тих, кого вважають меншими чи менш важливими. Незважаючи на християнські сповіді смирення, ці «найскромніші істоти» не вважаються цінними в християнській космології. Отець Демієн захоплюється «великою філософією» Оджибве, а також «великим, добрим інтелектом, Гіже Маніто *(Gizhe Manito)*». Роздуми Агнес/Отця Демієна над мовою та культурними віруваннями Оджибве переосмислюють таємниці роману так, що перспективи Оджибве обрамляють дослідження таємниць Бога, смерті й потойбічного життя.

Роман «The Last Report on the Miracles at Little No Horse» Л. Ердріч також спирається на елементи двох сюжетних традицій: життя католицького святого й історії про обманщика Оджибве. Агнес/Отець Демієн має багато рис обманщиці Оджибве. У розділі під назвою «Преображення Агнес» Агнес перебирає на себе особистість найгірших людей, яких вона зустрічала; вона краде особистість злісного священика отця Демієна й у результаті стає злодієм та акторкою. Оскільки її відродження після потопу відбувається напередодні святого Дісмаса, вона також асоціюється з Добрим Злодієм християнської традиції. Агнес водночас звільняється та стримується у своїх передбачуваних ролях чоловіка та священика.

Нанапуш (Nanapush) також ідентифікує Агнес як обманщицю. У розділі «Впізнання» Нанапуш «впізнає» отця Даміана як жінку й обманщицю. Поки вони грають у шахи, Нанапуш розкриває свої знання про її особу, щоб порушити концентрацію отця Даміана, щоб він, Нанапуш, міг виграти шахову партію. Агнес бурмоче: *«You tricked me, old man»*, а Нанапуш відповідає: *«You've been tricking everybody!»* [2, p. 232]. Розділ, який починається з ролі шахів в історичних відносинах між європейцями й індійцями, чітко показує, що роль Агнес як обманщиці та самозванки є частиною гри, у якій на кону життя і смерть. Як розповідь про святу, історія Агнес порушує «простоту ліній» і чинить опір християнським цінностям і віруванням, переглядаючи їх. Як розповідь про обманщицю, історія Агнес привносить у роман наративні й етичні традиції Оджибве.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Дослідження показало, що в аналізованому романі «The Last Report on the Miracles at Little No Horse» Льюіс Ердріч використовує мову Оджибве й англійську мови для передачі та підтримки культурних переконань Оджибве в сучасному художньому тексті. Мова Оджибве (Ojibwemowin) відіграє центральну роль у трансформації головного героя, отця Демієна/Агнес, від євроамериканського та католицького світогляду до того, що дедалі більше нагадує Оджибве. Водночас Л. Ердріч адаптує англійську мову, щоб розширити її здатність виражати концепції й переконання Оджибве. Католицизм виступає як дискурс в англійській мові, який створює місток між панівними євроамериканськими й індіанськими дискурсами. Католицький дискурс у романі трансформує стосунки читачів з англійською мовою.

Протягом усього роману Л. Ердріч використовує слова та фрази Оджибве (перекладені й неперекладені), наприклад: «manidoo», «nindinawemaganidok», «Kitschi-Manitou», «Saint Augustine», «Nanabozho, «Ojibwemowin», «Nanapush», щоб ствердити цінність та актуальність мови Оджибве.

Письменниця Л. Ердріч також демонструє гнучкість та адаптивність англійської мови, вона використовує гру слів і каламбури, які підкреслюють мінливість і невизначеність мови, вона надає мові духовного відображення та припускає, що мова й вірування мають матеріальні наслідки. Наприклад, письменниця Льюіс Ердріч грається зі словом *«passion» (пристрасть)* так, що ставить під сумнів християнські та євроамериканські уявлення про духовність, водночас вона досліджує силу історій, зокрема оповідань святих, і їх роль у формуванні вірувань. Кілька розділів у романі «The Last Report on the Miracles at Little No Horse» Л. Ердріч мають назву «*passion»* (пристрасті),

зокрема «Пристрасті Кашпау», «Пристрасті Агнеси», «Пристрасті Лулу», «Пристрасті Леопольди» й, нарешті, «Пристрасті отця Демієна». Ці розділи висміюють прості сюжетні лінії оповідань святих, натомість описуючи багату складність людських бажань, ніжності, страждань і жертв. Ці «*passion*» кидають виклик християнським цінностям страждань, водночас драматизуючи красу й цінність земного кохання та любові до «самої суті світу».

Перспективою дослідження є конструювання образу оповідача/наратора етнокультурного наративу в романі Льюіс Ердріч «The Last Report on the Miracles at Little No Horse».

ЛІТЕРАТУРА

1. Варчук Л. В. Образ оповідача в сучасній англомовній американдіанській прозі : лінгвокультурний аспект : дис. … докт. філософ. : 03.035. Івано-Франківськ, 2021. 246 с.
2. Erdrich L. The Last Report on the Miracles at Little No Horse. New York : Harper Collins Publishers, 2002. 384 p.
3. Krumholz L. From Mysteries to Manidoos: Language and Transformation in Louise Erdrich's The Last Report on the Miracles at Little No Horse. University of Nebraska Press. Western American Literature. 2014. Vol. 49, № 2. P. 171–197.
4. Wilber E. Persevering Through Preservation: The Unifying Force of Indigenous Language in the Fiction of Louise Erdrich and Patricia Grace. Master of Arts. Florida Atlantic University, 2019. 92 p.

REFERENCES

1. Varchuk, L. V. (2021). Obraz opovidacha v suchasnii anhlomovnii amerindianskii prozi [The Image of the Narrator in Modern English-Language Native American Prose]: linhvokulturnyi aspekt : dys. … doktora filosof. : 03.035. Ivano-Frankivsk. 246 s. [in Ukrainian].
2. Erdrich, L. (2002). The Last Report on the Miracles at Little No Horse. New York : Harper Collins Publishers. 384 p. [in English].
3. Krumholz, L. (2014). From Mysteries to Manidoos: Language and Transformation in Louise Erdrich's The Last Report on the Miracles at Little No Horse. University of Nebraska Press. Western American Literature. Vol. 49. Num. 2, pp. 171–197 [in English].
4. Wilber, E. (2019). Persevering Through Preservation: The Unifying Force of Indigenous Language in the Fiction of Louise Erdrich and Patricia Grace. Master of Arts. Florida Atlantic University. 92 p. [in English].

Дата надходження статті: 19.06.2025
Дата прийняття статті: 27.06.2025
Опубліковано: 30.09.2025

UDC 811.111'367(091):82-6.09
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.20

STRUCTURAL PATTERNS AND COMMUNICATIVE ROLES OF VOCATIVES IN EARLY MODERN ENGLISH CORRESPONDENCE

Alina Kuts
Postgraduate Student at the Department of Germanic Philology
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
Bulvarno-Kudryavska Str., 18/2, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0003-7672-5585
e-mail: a.kuts.asp@kubg.edu.ua

Abstract. *The article presents a thorough analysis of epistolary vocatives in Early Modern English correspondence from the perspective of their structural and pragmatic characteristics. The study demonstrates that the examined forms of address functioned to establish tone, levels of formality, and the social dynamics typical of Early Modern English communication. Attention is also given to the variety of vocative patterns and their contextual features, as well as their key role in realizing strategies of politeness, intimacy, or authority, thereby reflecting hierarchical relationships and corresponding social norms. In the analyzed texts, vocatives are essential functional elements, carrying significant semantic distinctions and playing an important communicative role in the relationship between sender and recipient.*

The lack of a structural marker for vocatives in English accounts for their syntactic flexibility. Speakers employed various noun phrases and characteristic intonation patterns to express direct address, thereby enhancing the emotional and relational context of the message.

Additionally, the article reveals the pragmatic significance of vocatives as a means of expressing the speaker's intentions and attitude toward the addressee. Each vocative carries a socially conditioned level of respect, and its omission or substitution can alter the speaker's communicative intent. Correspondence between such influential figures as John Manners and Bess, the dowager Countess of Shrewsbury, as well as the letters of Anne Boleyn to Cardinal Thomas Wolsey, illustrate the personalization of interaction and the creation of emotional contact through the use of vocatives. The research material highlights the role of epistolary vocatives in setting the appropriate tone and engaging the addressee, offering valuable insights into the cultural and communicative practices of Early Modern English society.

Key words: *epistolary vocative, address forms, communicative intent, addresser, addressee, initial and medieval position, correspondence.*

СТРУКТУРНІ МОДЕЛІ ТА КОМУНІКАТИВНІ РОЛІ ВОКАТИВІВ У ЛИСТУВАННІ РАННЬОНОВОАНГЛІЙСЬКОГО ПЕРІОДУ

Аліна Куц
аспірантка кафедри германської філології
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна
orcid.org/0009-0003-7672-5585
e-mail: a.kuts.asp@kubg.edu.ua

Анотація. *У статті здійснено ґрунтовний аналіз епістолярних вокативів у листуванні ранньоновоанглійського періоду з погляду їх структурних і прагматичних характеристик. У розвідці доведено, що досліджувані форми звертання функціонували для встановлення тону, рівнів формальності й соціальної динаміки, властивих для ранньоновоанглійської комунікації. Увагу також зосереджено на різноманітних зразках і контекстуальних особливостях вокативів, їх ключової ролі в реалізації стратегії ввічливості, близькості чи авторитету, яка унаочнює ієрархічні відносини й відповідні соціальні норми. У досліджуваних текстах звертання є важливими функціональними елементами, виконують важливу смислорозрізнювальну роль, важливе функціональне навантаження у відносинах між адресантом та адресатом.*

© A. Kuts, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Відсутність структурного показника для позначення звертання в англійській мові зумовлює їх синтаксичну гнучкість. Мовці використовували різноманітні іменникові словосполучення й характерні інтонаційні моделі для вираження прямого звертання, тим самим посилюючи емоційний і реляційний контекст повідомлення.

Окрім цього, у статті виявлене прагматичне значення навантаження вокативів, засоби втілення намірів мовця та його ставлення до адресата. Кожний вокатив містить відповідний, соціально зумовлений рівень поваги, і його вилучення або заміна може змінювати комунікативний намір адресанта. Листування між такими впливовими особами, як Джон Меннерс і Бесс, вдова, графиня Шрусбері, а також листи Анни Болейн до кардинала Томаса Волсі ілюструють персоналізацію взаємодії між учасниками комунікації, створення емоційного контакту між ними засобами вокативів. Матеріал дослідження демонструє роль епістолярних вокативів у встановленні відповідного тону й залученні адресата, уможливлює розуміння ранньоновоанглійських культурних і комунікативних практик.

Ключові слова: *епістолярний вокатив, форми звертання, комунікативний намір, адресант, адресат, початкова й середня позиція, листування.*

Problem statement. Epistolary vocatives in Early Modern English offer a unique perspective on the ways writers established tone, formality, and social dynamics through address forms in written correspondence. Spanning from the late 15th to early 17th century, this period marked significant shifts in both language and social customs, as seen in the distinct vocative structures used in letters.

Epistolary vocatives − specific forms of address used to open or punctuate written communication − served not only to introduce the addressee but also to convey respect, intimacy, or authority, depending on the relationship and social norms of the time. **The aim** is to explore the structure and function of address forms, with special focus laid on their patterns, variation, and role in societal and personal relationships. The letter helps us gain a deeper insight into the cultural and communicative practices of Early Modern English society.

The object of our research is Early Modern English address forms (vocatives). **The subject of the research** is the structural and pragmatic characteristics of address forms in Early Modern English correspondence. This includes the analysis of their formal patterns, lexical and syntactic variation, as well as their communicative functions in constructing social identities, expressing interpersonal relationships, and reflecting the hierarchical structure of the Early Modern English society.

Before embarking on the object of investigation, let me first focus on the theoretical background of the required ways of its analysis. In my view, the definition of vocatives has been given by Betsch and Berger (2009, p. 1023), who describe the vocative as a "traditional means of marking nominal forms of address", where "nominal" refers to any syntactic structure that acts like a noun. This usually includes noun phrases, commonly used for direct address in English. Quirk et al. (1985, p. 773) and Greenbaum and Quirk (1999, p. 222) hold that vocatives are often noun phrases, especially proper nouns like names or titles, which are used for clear and direct address.

Unlike languages with specific vocative cases, where nouns change form based on function (like in ablative or accusative cases), English lacks a dedicated vocative case. Instead, it relies on flexible noun phrases and intonation to indicate direct address [3, p. 494]. Hornby (2005, p. 1707), for one, explains that the term "vocative" refers to forms used in direct address, marked by position and intonation rather than inflection.

Sentential vocative is treated as a nominal element with a distinct syntactic and pragmatic role. Syntactically, it is an optional element that can appear in various positions within a sentence. These positions may vary, but it is always accompanied by a specific intonation, setting it apart from the main part of the sentence. It is important to note that the vocative does not alter the grammaticality of sentence and does not affect its acceptability from the language norms perspective. However, it should not be solely regarded as a syntactic element, as it holds significant pragmatic meaning.

Pragmatically, the vocative is not simply a nominative form, it is an element that performs functions related to the speaker's communicative intentions. The vocative employment exemplifies speaker's attitude towards the addressee, captures his/her attention, or conveys certain emotions or the levels of respect. Due to these pragmatic functions, vocative becomes an essen-

tial element in certain contexts where it is important to convey the intended meaning. It cannot simply be removed or replaced by other grammatical elements without altering the functional use or the pragmatic sense of the sentence [10, p. 25].

The epistolary vocative, or form of address in Early Modern English correspondence, is an important tool for establishing contact between the addresser and the addressee. Commonly, the Early Modern English vocative is placed at the beginning of a letter as an introductory element (initial position), setting the tone and personalizing the communication.

See, an e.g., a letter from John Manners to Bess, the dowager Countess of Shrewsbury, in which he informs her that Edward Dyer is acting as the executor of the will of a certain Master Beresford.

(1)***Good Madam*** *I was very glad of the receipt of your Ladyship's lettre… (Bess of Hardwick's Letters. Letter ID: 044).*

Another sample of the initial vocative is one of the Ann Boleyn's to Cardinal Thomas Wolsey. That was a thanks message for the gift, he bestowed her on while she was ill.

(2)***My lord,*** *In my most humble wise that my poor heart can think, I do thank your grace for… (Letter from Anne Boleyn to Cardinal Thomas Wolsey 1528).*

Like in previous letters, the letter from Katherine Howard to Master Culpeper, in which she expresses concern over not having heard from him, this another example of the clause in the initial position.

(3) ***Master Culpeper,*** *I heartily recommend me unto you, praying you to send me word how that you do (Queen Catherine Howard to Thomas Culpeper Letter Analysis).*

Said material helps to conclude that in the early modern English period, initial vocatives were frequently employed in both private correspondence and official documents. For instance, in Katherine Howard's letter to Thomas Culpeper, the front position vocative serves to express emotional involvement and intimacy. Same story holds true in Sir John Manners' letter to Bess of Hardwick, in which it adds a tone of politeness and respect on top of a formal address. Thes instances manifest that initial placement of vocative was not only a common norm of epistolary style at the time but also fulfilled important pragmatic functions, i.e., highlighting social relationships, addressee's status, and author's emotional stance. Therefore, it can be concluded that initial-position vocatives were a characteristic feature of letter-writing in the Early Modern English period.

However, a vocative function is not limited to the beginning of the text. The vocative can appear in various parts of the letter, including the medial or even final position. In such cases, it becomes part of the closing etiquette formula or serves to emphasize emotional or significant moments in the text, thereby enhancing its importance for the addressee.

In Anne Boleyn's final address to King Henry VIII from the Tower before her execution, she expresses astonishment at his anger and her own imprisonment. She confidently denies any guilt or betrayal and pleads for a fair and public trial, also begging that the innocent men who suffered alongside her not be punished. She reminds the King of her loyalty and love, while acknowledging the fickleness of royal favor. This letter presents a particular interest from the perspective of vocatives, as Anne Boleyn uses them both in the initial, as well as in the middle position throughout the letter to enhance its emotional intensity.

(4) ***Sir****, Your Grace's displeasure and my imprisonm[en]t are thinges soe strange unto mee, as what to write or what to excuse ...*

The letter begins with a vocative in the initial position, which was characteristic of Early Modern English letters. But throughout the letter, Anne repeatedly uses forms of address in the middle position:

(5) *Yow have chosen mee from a lowe estate to be your queene and companion farr beyond my desert or desire. If then yow found mee worthy of such an honour,* ***good your grace****, lett not any light fancye, or badd counsell of mine Enemyes, withdrawe your princely favour from mee.*

(6) Trye mee ***good Kinge****, but lett me have a lawfull tryall and lett not my sworne enemyes sitt as my accusers and Judges… (Letter from Anne Boleyn to King Henry VIII, During her Imprisonment in the Tower, 6 May 1536).*

These vocatives indicate the superior rank of the addressee and emphasize the hierarchical relationship between the addresser and the addressee. At the same time, these forms of address serve an emotional purpose. They express not only humility but also loyalty and a desire to preserve dignity even in the face of death.

Conclusion. The analysis of epistolary vocatives in Early Modern English correspondence reveals their crucial role as both structural and pragmatic devices that shaped the tone, emotional intensity, and social dynamics of written interaction. The findings demonstrate that vocatives were not simply ornamental or conventional openings but served as powerful tools for expressing respect, affection, subordination, or authority, reinforcing the hierarchical and relational fabric of the period's communicative norms. The dominant placement of vocatives in the initial position of letters, whether in personal, political, or formal exchanges, suggests a codified rhetorical strategy designed to immediately establish the social standing and intent of the writer.

Moreover, the presence of medial and final vocatives in emotionally charged or rhetorically significant passages, such as Anne Boleyn's final letter, illustrates the vocative's capacity to intensify affective engagement and draw attention to critical appeals or pleas. These instances show how vocatives could underscore shifting power relations, reflect emotional vulnerability, or assert personal agency within constrained social frameworks.

The lack of a grammatical vocative case in English, the flexibility of syntactic placement, along with reliance on noun phrase variation and intonation, points to the unique adaptability of English vocatives and their embeddedness in socio-pragmatic meaning. Ultimately, this study affirms that epistolary vocatives in Early Modern English were integral not only to linguistic structure but to the very construction of interpersonal and social identity in written discourse. Further research could expand this analysis to a larger corpus or investigate diachronic changes in vocative usage beyond the Early Modern period.

BIBLIOGRAPHY

1. Bess of Hardwick's Letters. Letter ID: 044. *Bess of Hardwick's Letters | The complete correspondence,* 1550–1608. URL: https://www.bessofhardwick.org/letter.jsp?letter=44 (date of access: 22.06.2025).
2. Betsch M., Berger T. Anredesysteme. In Kempgen, Sebastian; Kosta, Peter; Berger, Tilman; Gutschmidt, Karl (Ed.), Die Slavischen Sprachen – The Slavic Languages. Ein internationales Handbuch zu ihrer Struktur, ihrer Geschichte und ihrer Erforschung. An International Handbook of their History, their Structure and their Investigation. *Mouton de Gruyter*. 2009. P. 1019–1028.
3. Crystal D. English As a Global Language. Cambridge University Press, 2003.
4. Greenbaum S., Quirk R. A Student's Grammar of the English Language. (Lernmaterialien). Langensch.-Hachette, M, 1999.
5. Letter from Anne Boleyn to Cardinal Thomas Wolsey 1528. *English History*. URL: https://englishhistory.net/tudor/letter/letter-from-anne-boleyn-to-cardinal-thomas-wolsey-mid-summer-1528/ (date of access: 22.06.2025).
6. Letter from Anne Boleyn to King Henry VIII, During her Imprisonment in the Tower, 6 May 1536. *Luminarium: Anthology of English Literature*. URL: https://www.luminarium.org/encyclopedia/annehenry.htm (date of access: 22.06.2025).
7. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (Dictionary) / ed. by A. S. H. (Editor) et al. 7th ed. Oxford University Press, 2005. 1918 p.
8. Queen Catherine Howard to Thomas Culpeper Letter Analysis. *English History*. URL: https://englishhistory.net/tudor/letter/queen-catherine-howard-master-thomas-culpeper/ (date of access: 22.06.2025).
9. Quirk R. A Comprehensive grammar of the English language. London : Longman, 1985. 1779 p.
10. Shabeeb M. Structure of the Vocative in English : A Pragmatic Study. 2021. P. 1–29. URL: https://www.researchgate.net/publication/356423311_Structure_of_the_Vocative_in_English_A_Pragmatic_Study.

REFERENCES

1. Bess of Hardwick's Letters. Letter ID: 044. (б. д.). *Bess of Hardwick's Letters*. *The complete correspondence*, 1550–1608. Retrieved from: https://www.bessofhardwick.org/letter.jsp?letter=44.
2. Betsch, M., & Berger, T. (2009). Anredesysteme. In Kempgen, Sebastian; Kosta, Peter; Berger, Tilman; Gutschmidt, Karl (Ed.), Die Slavischen Sprachen – The Slavic Languages. Ein internationales Handbuch zu ihrer Struktur, ihrer Geschichte und ihrer Erforschung. An International Handbook of their History, their Structure and their Investigation. *Mouton de Gruyter*, 1019–1028.
3. Crystal, D. (2003). *English As a Global Language*. Cambridge University Press.
4. Greenbaum, S., Quirk, R. (1999). A Student's Grammar of the English Language. (Lernmaterialien). Langensch.-Hachette, M.

5. Letter from Anne Boleyn to Cardinal Thomas Wolsey 1528. (б. д.). English History. Retrieved from: https://englishhistory.net/tudor/letter/letter-from-anne-boleyn-to-cardinal-thomas-wolsey-mid-summer-1528/.
6. Letter from Anne Boleyn to King Henry VIII, During her Imprisonment in the Tower, 6 May 1536. (б. д.). *Luminarium: Anthology of English Literature*. Retrieved from: https://www.luminarium.org/encyclopedia/annehenry.htm.
7. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (Dictionary) / ed. by A. S. H. (Editor) et al. 7th ed. Oxford University Press, 2005. 1918 p.
8. Queen Catherine Howard to Thomas Culpeper Letter Analysis. English History. Retrieved from: https://englishhistory.net/tudor/letter/queen-catherine-howard-master-thomas-culpeper/.
9. Quirk, R. (1985). A Comprehensive grammar of the English language. Longman.
10. Shabeeb, M. (2021). Structure of the Vocative in English : A Pragmatic Study. 1–29. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/356423311_Structure_of_the_Vocative_in_English_A_Pragmatic_Study.

Дата надходження статті: 24.06.2025
Дата прийняття статті: 07.07.2025
Опубліковано: 30.09.2025

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

УДК 801.81:398.21(=22)
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.21

ТИПОЛОГІЯ Й ІДЕЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ІРАНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК

Ірина Левчин
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри мов і літератур Близького та Середнього Сходу
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бульв. Тараса Шевченка, 14, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-4371-106X
e-mail: i.levchyn@knu.ua

Ольга Жидкова
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бульв. Тараса Шевченка, 14, м. Київ, Україна
orcid.org/0009-0004-5351-7166
e-mail: o.zhydkova@knu.ua

Анотація. *У статті досліджено іранські народні казки, що зберігають уявлення іранського народу про світ, добро і зло, справедливість і долю. Вони поєднують розважальну функцію з глибоким символізмом і моральними настановами. Попри розмаїття цих творів, в українській науці їм приділено мало уваги. Саме тому актуальним є аналіз їх типології та ідейної спрямованості. Це дає змогу виокремити основні теми, мотиви й образи іранської казкової традиції. Обмежена кількість в Україні наукових праць, присвячених іранському фольклору, зокрема іранським народним казкам, зумовлює новизну й актуальність розвідки, метою якої є виявлення типології й ідейної спрямованості іранської народної казки. Основне завдання статті – визначити ключові теми, мотиви й образи іранських народних казок, а також їх роль у формуванні художньої картини світу. Використовувалися такі методи дослідження: теоретичний аналіз (опрацювання наукової літератури за темою дослідження), елементи порівняльно-тематичного аналізу, систематизації, спостереження, описовий метод.*

Під час аналізу іранських народних казок виділено основні типи казок, ключові теми й ідеї, систему персонажів. За підсумками аналізу виявлено, які фольклорні наративи розглядаються як своєрідне віддзеркалення ментальних установок, уявлень про світ, добро і зло, а також глибинних цінностей іранського народу, сформованих упродовж тривалого історичного розвитку. Основними типами іранських казок є народні, повчальні, чарівні, жартівливі, ланцюгові (рамкові) казки. Ключовими темами іранської казкової традиції є боротьба добра зі злом, пошук справедливості, винагорода за чесноти, подолання труднощів, доля як вища сила та магічна допомога. Персонажами казок є міфологічні істоти (пері, див, птах Сімург), побутові або історичні герої (дервіш, шах, юнак, старець), що функціонують як уособлення добра, зла або нейтральної сили й відображають соціальні уявлення, моральні ідеали та колективні архетипи.

Ключові слова: *іранські народні казки, фольклорна традиція, типологія, художній простір казки, символіка фольклору.*

© І. Левчин, О. Жидкова, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

TYPOLOGY AND IDEOLOGICAL ORIENTATION OF IRANIAN FOLK TALES

Iryna Levchyn
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Near and Middle
Eastern Languages and Literatures
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Taras Shevchenko Blvd., 14, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4371-106X
e-mail: i.levchyn@knu.ua

Olha Zhydkova
Higher Education Applicant
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Taras Shevchenko Blvd., 14, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0004-5351-7166
e-mail: o.zhydkova@knu.ua

Abstract. *The article examines the Iranian folk tales, that preserve the Iranian people's worldview, their notions of good and evil, justice, and fate. They combine entertainment with deep symbolism and moral instruction. Despite the richness of these narratives, they remain underexplored in Ukrainian scholarship. Therefore, analyzing their typology and ideological orientation is particularly relevant. This makes it possible to identify the main themes, motifs, and images of the Iranian fairy tale tradition. The limited number of academic works in Ukraine devoted to Iranian folklore, and especially to Iranian folk tales, highlights the novelty and relevance of this study. Its goal is to identify the typological and ideological features of the Iranian folk tale. The main task of the article is to define the key themes, motifs, and images found in Iranian folk tales, as well as their role in shaping a particular artistic worldview. The research methods used include theoretical analysis (review of scholarly literature on the topic), elements of comparative-thematic analysis, systematization, observation, and the descriptive method.*

The analysis of Iranian folk tales has made it possible to identify their main types, key themes and ideas, and character systems. The study has shown that these folk narratives reflect mental attitudes, concepts of good and evil, and the core values of the Iranian people shaped over centuries of historical development. The main types of Iranian folk tales include: popular, didactic, magical, humorous, and cumulative (frame) tales. Central themes of the Iranian fairy tale tradition are the struggle between good and evil, the search for justice, reward for virtue, overcoming hardship, fate as a higher force, and magical assistance. Characters include both mythological beings (peri, divs, the Simurgh) and everyday or historical figures (dervish, shah, young man, old man), who represent forces of good, evil, or neutrality, and reflect social ideas, moral ideals, and collective archetypes.

Key words: *Iranian folk tales, folklore tradition, typology, narrative space of the tale, folklore symbolism.*

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми зумовлена тим, що сьогодні іранський народний казковий репертуар залишається мало вивченим в українській науковій традиції, що зумовлює необхідність глибшого дослідження цього пласту фольклору. Така обмежена увага частково пояснюється тим, що перші ґрунтовні дослідження перського фольклору належать переважно європейським науковцям, а систематичне опрацювання цієї тематики іранськими дослідниками розпочалося лише після Ісламської революції 1979 року. Нині більшість іранських казок існують у формі усної традиції, тоді як письмові записи охоплюють лише невелику частину цієї багатої культурної спадщини. Це створює певні труднощі для глибокого аналізу їх художніх особливостей.

Іранські народні казки є важливим елементом національної культурної спадщини, що впродовж десятиліть досліджують іранські фольклористи. Серед них варто відзначити таких як А. Аміні [8], А. Анджаві Ширазі [9], М. Карімзаде [10], Х. Кугі Кермані [11], М. Магджуб [12] та Ф. Могтаді (Собхі) [13], які систематизували казкові тексти, досліджували їх мотивну структуру, символіку й жанрову специфіку. Їхні праці мають значення як для збереження усної традиції, так і для формування національної ідентичності через фольклорний дискурс.

Одним із перших іранських дослідників іранських народних казок став Ф. Могтаді, більш відомий під псевдонімом Собхі. Наприкінці 1930-х років він почав розповідати казки в ефірі радіо Тегерана, завжди завершуючи свої передачі проханням надсилати йому нові тексти. У результаті таких звернень зібрано велику кількість матеріалів, частину яких він згодом опублікував. Ці томи, створені Ф. Могтаді (Собхі), є однією з найважливіших і найвідоміших колекцій перських казок «Давні іранські казки (Казки Собхі)» [13] ([افسانه‌های کهن ایرانی (قصّه‌های صبحی)]).

Проте інтенсивна й систематична діяльність зі збирання фольклору в Ірані розпочалася лише на початку 1970-х років. Науковець А. Анджаві Ширазі, який став наступником Ф. Могтаді у роботі на радіо, перейняв метод свого попередника. Він зробив значний внесок у дослідження народної творчості, зібравши великий масив казок, легенд та інших зразків оповідного матеріалу, які опубліковані в спеціально створеній серії під назвою «Іранські казки» [9] (قصّه‌های ایرانی).

В українському науковому просторі іранський казковий фольклор залишається малодослідженим явищем, хоча у XXI столітті спостерігається зростання зацікавлення цією тематикою. Перші ґрунтовні спроби популяризації й осмислення іранських казок здійснив сходознавець Р. Гамада, який не лише переклав велику кількість текстів українською мовою, а й супроводив їх аналітичними коментарями, що дають змогу краще зрозуміти культурний контекст та особливості перської народної оповіді. Його видання «Перські оповідки» у двох томах [4; 5] та «Іранські народні казки» [3] стали підґрунтям для подальших літературознавчих студій.

О. Ребрик у статті «Перські народні казки у контексті українських фольклористичних досліджень» [6] звертає увагу на інтерпретаційні можливості перського фольклору в українському культурному контексті, зокрема на переклад як засіб міжкультурної комунікації. М. Стельмах у дослідженні «Відображення категорії часу в іранських народних чарівних казках» [7] аналізує особливості функціонування часових вимірів у казковому наративі, простежуючи, як категорія часу впливає на сюжетну динаміку, трансформацію персонажів і структуру чарівного простору.

Мета і завдання статті. Мета дослідження полягає у висвітленні змістових і формальних особливостей іранських народних казок як невід'ємного складника багатовікової культурної спадщини, які впливають на формування сюжетної структури, образної системи та фольклорної картини світу. Завдання – визначити ключові теми, мотиви й образи іранських народних казок, а також їх роль у формуванні художньої картини світу.

Предмет та об'єкт дослідження. Предмет дослідження – тематичні особливості, типологія й ідейна спрямованість іранських народних казок. Об'єктом дослідження є іранські народні казки як форма усної народної творчості, що відображають художні, структурні та культурні особливості фольклорної традиції.

Матеріалом дослідження слугували іранські народні казки, відібрані з колекції перських казок «Давні іранські казки (Казки Собхі)» (14) ([افسانه‌های کهن ایرانی (قصّه‌های صبحی)]) та українських перекладних видань Р. Гамади «Іранські народні казки» [3] і «Перські оповідки» у двох томах [4; 5].

У ході дослідження використано такі методи дослідження: метод аналізу наукових видань і статей, що стосуються досліджень іранського й українського фольклору; системний підхід, що дав змогу комплексно проаналізувати народну казку як культурний і художній феномен; метод класифікації для систематизації жанрових типів, мотивів і персонажів у досліджуваних казках; метод спостереження під час аналізу повторюваних елементів у текстах казок, що дало змогу виявити закономірності фольклорної традиції. Одним із важливих напрямів наукового дослідження перських казок є їх систематична класифікація та структурна категоризація, що спирається на наукові й логічні підходи. Такий усебічний і комплексний підхід до аналізу дає змогу розкрити як явні, так і приховані аспекти оповідей, сприяючи поглибленню розуміння їх змісту й художньої форми. Типологія казкових оповідань є ефективним інструментом для глибшого осягнення їх структури та жанрової специфіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Незважаючи на багатство, популярність, різноманітність і давні традиції перських казок, досі не створено цілісної й докладної класифікації цієї багатої спадщини. Більшість дослідників та опові-

дачів підходили до класифікації казок однобічно, акцентуючи увагу лише на окремих аспектах. М. Магджуб [12] у роздумах про класифікацію зазначає, що вибір методу значною мірою залежить від особистих уподобань самого дослідника.

Сьогодні не існує повної й усталеної наукової класифікації перських казок, що робить цю тему новаторською. Спираючись на підходи як іранських, так і західних дослідників, а також з огляду на жанрове розмаїття, ми пропонуємо одну з можливих класифікацій, яка може стати основою для подальших узагальнень.

Іранський дослідник М. Карімзаде систематизував казки зі збірок Х. Кугі Кермані та Ф. Могтаді в антології «Сорок казок» (**ەصق لەچ**) [10], перекладеній Р. Гамадою українською мовою під назвою «Іранські народні казки» [3]. М. Карімзаде виділяє такі типи казок:

1. *Народні казки* (**قصّه‌های ملی**) – притаманні різним народам.

2. *Повчальні казки* (**قصّه‌های اخلاقی**) – дидактичні оповіді про моральне прозріння.

3. *Казки про тварин* (**قصّه‌های حیوانات**) – зооморфні історії, у яких тварини діють як люди.

4. *Жартівливі казки* (**قصه‌های فکاهی**) – розважальні історії.

5. *Ланцюгові (рамкові) казки* (**قصّه‌های زنجیره‌ایی**) – побудовані за принципом оповідей у межах спільного сюжету.

6. *Казки про дивів і пері* (**قصّه‌های دیو و پری**) – чарівні оповіді, що зберігають елементи давніх ритуалів та уявлень. Є найулюбленішим жанром іранців [10].

Іранські народні казки майстерно передають силу самовідданого й безкорисливого кохання, яке спонукає героїв на неймовірні подвиги. Вони сміливо долають підступи темних сил, здобуваючи перемогу, яка найчастіше завершується щасливим шлюбом героя чи героїні з принцом або принцесою. Ці твориння, народжені самою творчістю народу, є відображенням глибокої віри в тріумф добра над злом. Вони оспівують любов до рідної землі та готовність до самопожертви на благо спільного щастя.

Іранські народні казки водночас зберігають відлуння давніх патріархальних традицій, у яких образи шахів і простолюдинів утілюють дух гостинності, щирості й шляхетності. Подорожній чи чужинець завжди може знайти притулок, отримати їжу та натрапити на привітність навіть у королівських палатах. Попри певну схожість із казками інших народів, іранські створіння значно виділяються своєю неповторністю й унікальним колоритом. Ці паралелі лише підтверджують багатовіковий і плідний культурний обмін, що супроводжував людство протягом усієї його історії й продовжує залишатися невід'ємною частиною сучасного світу.

Вони мають усталену структуру з характерним зачином і фіналом. Початок часто звучить як «*Було так чи не було*» (**یکی بود، یکی نبود**) або «*Було так чи не було – нікого, окрім Бога, не було*» (**یکی بود یکی نبود، غیر از خدا هیچ‌کس نبود**). Такі формули вводять у казковий світ і створюють довіру до розповіді. Наприкінці часто лунає побажання «*Нехай так само сповняться й ваші бажання*» (**باشد که آرزوهای شما نیز همین‌گونه برآورده شوند**) або вірш: «*Казка наша до кінця добігла, а ворона до свого гнізда не долетіла*» (**قصه‌ی ما به آخر رسید، ولی کلاغ به لانه‌اش نرسید**).

Час і простір у цих казках умовні. Герої можуть мандрувати роками, але не змінюються зовні, як у казці «Сила» (**روز**), де горобець шукає найсильнішого, проходячи від одного персонажа до іншого, але так і не знаходить того, хто б відповідав його очікуванням. Часто події відбуваються у двох вимірах – звичному і чарівному, наприклад, у казці «Яблуня і див» (**وید و بی‌س‌تخرد**), що поєднує буденне життя з фантастичними істотами:

«Тоді падишах повернув лице до візира й сказав: «Приязнь цього юнака не можна залишити без віддяки. Мерщій знайди птаха Сімурга й накажи, щоб від доставив юнака живим і здоровим до його рідного краю» [3, с. 118].

Просторові образи (дорога, дім, поле, ліс) мають символічне значення. Подорожі героїв, як у казці «Камінь терпіння» (**سنگ صبور**), утілюють пошук істини або порятунку. Казки часто включають чарівні предмети чи магічних помічників, а герої змінюються не поступово, а раптово.

Іранські казки передають ключові культурні цінності – віру в добро, моральну силу, справедливість. У казці «Дядечко Навруз» (**عمو نوروز**) головний герой щороку намагається зустріти кохану, але їм не судилося побачитися – і навіть ця сумна історія зали-

шає світле враження й надію. Любов, як і героїзм, є рушієм змін і гармонії в казковому світі:

«Стара жінка й згоджується. Проте ніхто не знає, чи вдасться їй наступного року побачити дядечка Навруза. Кажуть, що коли вони побачать одне одного, настане кінець світу, та оскільки й досі не настав кінець світу, стара жінка й дядечко Навруз так і не побачили одне одного» [3, с. 14].

Головний герой іранської народної казки – здебільшого хлопець, що вирушає в мандри в пошуках кохання або щастя. Він може бути як сином падишаха (шагзаде), так і простим юнаком, однак часто є єдиною дитиною в родині, аби уникнути боротьби за спадок. Якщо ж дітей троє, центральним персонажем зазвичай стає молодший брат, наділений мудрістю й чеснотою [6, с. 822].

Серед типових персонажів – дервіші-чудотворці, купці, ідеалізовані царівни, злі чаклунки й відьми, а також диви (демони) й шайтани – традиційні антагоністи. У казці «Яблуня і див» герой Малік-Ібрагім перемагає чудовисько, розбивши його «життя» – скляну посудину, сховану в череві лева. У казці «Місяцечола» (**ماه پیشانی**) див, зворушений добротою героїні, обдаровує її красою. Такі випадки демонструють, що навіть див може бути союзником. У казці «Камінь терпіння» (**سنگ صبور**) антагоністкою є фальшива подруга, яка зраджує героїню, та зрештою зазнає кари. Герой і героїня одружуються, а фінал увінчується традиційним побажанням щастя слухачеві:

«…На другий день він звелів ту циганку прив'язати косами коневі до хвоста, на коня гейкнули, і він помчав у пустелю. Потому знову прикрасили місто, розсвітили всюди вогні, сім днів та сім ночей святкували, а тоді юнак побрався з Фатимою. Ото як досягли вони своїх бажань, нехай так само сповняться і ваші» [3, с. 84].

Часто в сюжеті присутні мотиви чарівних помічників, перевтілень, чудесних предметів. Герої користуються магією або підтримкою тварин, щоб подолати перешкоди. У родинних сюжетах нерідко зображуються конфлікти між братами, де молодший – чесний, а старший – заздрісний.

Жінки в іранських казках зазвичай діють у патріархальному контексті: нерідко вони є «нагородою» за перемогу чи вияв доблесті. Проте трапляються й приклади активної, морально сильнішої героїні, яка змінює перебіг подій своїми вчинками.

В іранських народних казках домінують мотиви перемоги добра над злом, сили любові, дружби й наполегливості. Однак особливого значення набуває тема дуалізму – протиставлення реального й потойбічного світів. Герой чи героїня часто проходить межу між цими вимірами, зазнаючи трансформації, випробувань або одкровення. Цей перехід здійснюється через чарівні об'єкти (джерела, печери, дерева, колодязі) або завдяки допомозі посередників – тварин, духів, дервішів. У казці «Місяцечола» (**ماه پیشانی**) дівчині вказує шлях до світу дивів корова, яка розмовляє людським голосом:

«*Йди сміливо до криниці – там сидить див... він усе говорить навпаки, тож відповідай йому протилежне*» [3, с. 85].

Потойбічний простір у казках часто є місцем випробування або джерелом перетворення. Його закони ірраціональні: час тече інакше, істоти говорять загадками, а сила волі героя визначає, чи зможе він повернутися назад. У ньому герой знаходить або втрачає щось важливе – кохану, пам'ять, магічний предмет або навіть нову ідентичність.

Лихо в іранських казках набуває різних форм: прокляття, зникнення, насильство, примусовий шлюб, викрадення. Зазвичай герой опиняється в кризовій ситуації через нестачу – любові, багатства, знань, – і вирушає в подорож, яка веде до зустрічі з надприродним. Так, у казці «Легенда про чорну і білу змійку» герой рятує змію, яка виявляється чарівною істотою й допомагає йому у світі дивів [5, с. 8].

Магічні помічники (тварини, птах Сімург, духи, дервіші) часто з'являються без логічної передумови, виявляючи доброзичливість або вдячність. Герой іноді сам долає перешкоди, іноді ж – змушений тікати, кидаючи на шляху перешкоди, які символічно затримують зло (як-от голки, що перетворюються на хащі) [6, с. 823].

Таким чином, в іранських казках реальний і чарівний світи тісно переплетені. Потойбіччя постає не лише як місце чудес, а і як внутрішній простір випробування, де герої стикаються з власними страхами, сумнівами чи жаданнями – і саме подолання цього світу дає їм право на щастя в реальному.

Іранські народні казки становлять багатий і цінний пласт усної традиції, у якому закорінено багатовікову мудрість, світоглядні уявлення й духовно-етичні орієнтири іранського народу. Вони є не просто продуктом фольклорної творчості, а радше виявом цілісного символічного мислення, що зберігає й репрезентує архетипні образи, національні ментальні структури та колективну пам'ять. Їхній сюжетний простір охоплює широке поле тем – від фантастичних мандрів, чарівних перетворень і зіткнень із надприродним до побутових конфліктів, моральних випробувань і соціальних коментарів [6, с. 825].

Казки створюють специфічну художню реальність, у якій, з одного боку, діють царевичі, принцеси, володарі й герої, що перебувають у тісному контакті з магічними силами або борються з фантастичними чудовиськами, а з іншого – звичайні люди: ремісники, плетільники, цеглярі, дрібні торговці. У такий спосіб іранський фольклор відтворює модель соціально стратифікованого, але взаємопов'язаного світу, де фантастика є формою народної інтерпретації реального досвіду [5, с. 32]. Подібна структурна поляризація не є випадковою – вона дає змогу здійснювати паралельне прочитання тексту одночасно як художнього наративу й морального послання.

У художньому просторі казки магічне, міфічне й реальне співіснують і взаємодіють на правах рівноправних складників цілісного світогляду. Використання символічних та алегоричних форм подачі, типових для народної оповіді, зумовлює виняткову щільність значень і багатошаровість тлумачення. Казка функціонує не лише як форма усної розповіді, а і як соціокультурний механізм передачі знань, цінностей, поведінкових норм, а також засіб конструювання й підтримання колективної ідентичності.

Своєрідним маркером світоглядних орієнтирів є характер репрезентації владних і релігійних інституцій у фольклорному дискурсі. Як свідчить багатий корпус народних текстів, ставлення до офіційної релігії та її представників, зокрема казі (ісламських суддів) (**قاضی**), мулл (ісламських священнослужителів) (**ملا**) та ахундів (мусульманських богословів, учителів) (**آخوند**), зазнає критичного переосмислення. У більшості сюжетів ці персонажі зображені як корумповані, обмежені, морально сумнівні постаті, які більше викликають осуд або глузування, ніж повагу. Така художня інтерпретація свідчить про наявність у традиційному світогляді народу відчутної дистанції між релігійною доктриною й народною духовністю.

Характерною фігурою в цьому контексті є образ Мулли Насреддіна – напівлегендарного героя численних анекдотів і казкових оповідей, що із XVI століття утвердився як уособлення народного глузду, іронії та критичного ставлення до псевдоавторитетів [1; 2]. Через такого персонажа фольклор утілює соціальну сатиру й реалізує компенсаторну функцію – захист морального порядку перед обличчям формальної несправедливості.

Проте водночас фольклор не заперечує глибокого релігійного почуття як такого. Звернення до Бога через молитву (**دعا**) часто постає як кульмінаційний момент у сюжетній динаміці: герой, поставлений у граничну ситуацію, апелює до вищих сил не через інституційне посередництво, а безпосередньо, щиро, особистісно. У таких моментах особливо помітна межа між релігією як соціальним інститутом і релігійністю як внутрішньою етико-духовною поставою:

«А це якраз був кінець ночі, пора сповнення бажань. Здійнявши руки до молитви, пустельник з усією покорою та смиренністю став благати у Всевишнього Творця послати життя оцій дівчині. Молитви його було почуто, незрівняння ожила, й угледівши перед собою чужого чоловіка, затулила лице» [4, с. 64].

Ще однією особливістю фольклорної картини світу є амбівалентне ставлення до представників етнічних, релігійних і культурних меншин. Такі персонажі, як єврей (зазвичай купець), чорношкіра людина або циганка, часто фігурують у ролі носіїв негативних якостей або виступають у контексті стереотипних уявлень. Це свідчить про існування усталених етнічних маркерів у фольклорному матеріалі, що, попри свою художню умовність, відображають соціокультурну структуру міжгрупового сприйняття. Подібним чином фігурують й інші народи, зокрема лури й курди: їх часто уявляють наївними або дурнуватими, що відображає фольклорне «інше», необхідне для творення культурного «свого».

Надзвичайно характерним для іранських народних казок є також відсутність системної апеляції до конкретного історичного контексту. Історичні діячі та події майже не згадуються, що, з одного боку, підкреслює універсальність сюжетного часу, а з іншого – указує на суто моральну спрямованість оповіді. Єдиним виразним винятком є постать шаха Аббаса I, образ якого – подорожуючого інкогніто монарха – стає метафорою ідеального правителя, що намагається відчути життя своїх підданих «зсередини».

Найбільш онтологічно навантаженим елементом фольклорної картини світу є поняття долі. В іранських казках доля постає не лише як сила, що визначає хід подій, а як онтологічна категорія, що перебуває вище за будь-яку іншу владу – як земну, так і надприродну. Шах може сумніватися в її силі, намагатися її обійти чи підпорядкувати, однак зрештою він зазнає поразки – не через слабкість, а через нездоланність космічного порядку. Навпаки, проста людина, що смиренно приймає свою долю, зазвичай винагороджується. Так інтерпретація свідчить про розрізнення понять долі й божественної волі: доля в казковій структурі – це не прояв релігійної доктрини, а автономна, сакрально обґрунтована сила, що репрезентує глибинну структуру буття.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Отже, іранські народні казки є надзвичайно багатогранним феноменом, у якому фольклорна поетика взаємодіє з культурною антропологією, моральною філософією й соціальною критикою. Їх аналіз дає змогу не лише глибше зрозуміти структуру традиційної іранської культури, а й простежити еволюцію народного мислення, способи символічного осмислення реальності й механізми збереження колективної ідентичності в умовах постійних історичних трансформацій.

Народні казки в іранській фольклорній традиції є не лише формою усної творчості, а й багатошаровою моделлю символічного тлумачення світу. Вони мають широкий спектр функцій: розважати, навчати, морально наставляти та передавати культурні цінності з покоління в покоління. Казки поєднують епічне, фантастичне й побутове, що дає їм змогу слугувати засобом збереження колективної пам'яті та формування ментальних образів про світ.

Аналіз жанрової класифікації іранських народних казок виявив ключові типи сюжетів, де протиставлення реального й потойбічного набуває особливої інтенсивності. До них належать казки чарівного, героїчного і сатиричного типів, а також новелістичні наративи з фантастичними елементами. У цих жанрах опозиція видимого й невидимого, людського та надприродного є не лише основою сюжету, а й глибинною структурою світогляду, що формує уявлення про багатовимірність буття й втручання вищих сил у людську долю.

Аналіз показав дуалістичну природу художнього світу іранської народної казки. На перший план виступають мотиви випробування, битви добра зі злом, пошуку істини, сили долі, зустрічі з магічними істотами або святими постатями. Образи – як узагальнені (герой, ворог, помічник), так і специфічно національні (мулла, шах, дервіш, пері, птах Сімург, див, джини) – є носіями символічного змісту. Завдяки цим образам метафізичний вимір органічно вбудовується в тканину казки.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в поглибленому аналізі більшої кількості іранських народних казок, а також у порівнянні їх основних сюжетів і типології героїв з народними казками українського й інших народів, що розширить розуміння іранського фольклору та сучасного іранського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гамада Р. Анекдоти про Муллу Насреддіна. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2008. 288 с.
2. Гамада Р. Антологія перського гумору. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2010. 528 с.
3. Гамада Р. Іранські народні казки. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2011. 232 с.
4. Гамада Р. Перські оповідки. Львів : Піраміда, 2007. Т. 1. 421 с.
5. Гамада Р. Перські оповідки. Львів : Піраміда, 2007. Т. 2. 361 с.
6. Ребрик О. Перські народні казки у контексті українських фольклористичних досліджень. *Народознавчі зошити*. 2013. № 5. С. 819–826. URL: https://nz.lviv.ua/archiv/2013-5/9.pdf.
7. Стельмах М. Відображення категорії часу в іранських народних чарівних казках. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 25 (2). С. 200–204. URL: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.2.36.
8. امینی، امیرقلی. **سی افسانه از افسانه‌های محلی اصفهان**. اصفهان: چاپخانه اولیاء اصفهان، ۹۳۳۱. ۹۰۲ ص.

9. انجوی شیرازی، سید ابوالقاسم. **قصه‌های ایرانی.** جلد اول. تهران: گنجینهٔ فرهنگ مردم، ۲۵۳۱. ۸۷۳ ص. https://ketabnak.com/book/74506
10. کریم‌زاده، منوچهر. **چهل قصه: گزیده قصه‌های عامیانه ایرانی.** تهران: طرح نو، ۹۷۳۱. ۸۰۴ ص.
11. کوهی کرمانی، حسین. **پانزده افسانه از افسانه های روستای ایران**. تهران، ۳۳۳۱. ۴۲۱ ص. https://ketabnak.com/book/20693.
12. محجوب، محمدجعفر. **ادبیات عامیانه‌ی ایران**: مجموعه مقالات درباره‌ی افسانه‌ها و آداب و رسوم مردم ایران. چاپ هشتم. تهران، نشر چشمه، ۱۰۴۱. ۸۳۳۱ ص.
13. مهتدی (صبحی)، فضل الله. **افسانه‌های کهن ایرانی («قصّه‌های صبحی»)**. تهران: جامی، ۴۸۳۱. ۶۵۲ ص. https://ketabak.org/term/10948

REFERENCES

1. Amini, A. (1960). Si afsāne az afsānehā-ye mahalli-ye Esfahān [Thirty local legends of Isfahan]. Isfahan: Čāpxāne-ye ouliyā-ye Esfahān. 209 p. [in Persian].
2. Anjavi Shirazi, A. (1973). Qessehā-ye irāni [Iranian folk tales]. Tehran: Ganjine-ye farhang-e mardom. 378 p. Retrieved from: https://ketabnak.com/book/74506 [in Persian].
3. Hamada, R. (2010). Antolohiia perskoho humoru [Anthology of Persian Humor]. Ternopil: Navchalna knyga Bogdan. 525 p. [in Ukrainian].
4. Hamada, R. (2008). Anekdoty pro Mullu Nasreddina [Jokes about Mulla Nasreddin]. Ternopil: Navchalna knyga Bogdan. 288 p. [in Ukrainian].
5. Hamada, R. (2011). Iranski narodni kazky [Iranian folk tales]. Ternopil: Navchalna knyga Bogdan. 232 p. [in Ukrainian].
6. Hamada, R. (2007). Perski opovidky [Persian tales]. Lviv: Piramida. Vol. 1. 421 p. [in Ukrainian].
7. Hamada, R. (2007). Persky opovidky [Persian tales]. Lviv: Piramida. Vol. 2. 361 p. [in Ukrainian].
8. Karimzade, M. (2000). Čehel qesse: gozide-ye qessehā-ye ʻāmiyāne-ye irāni [Forty Stories: A Selection of Iranian Folk Tales]. Tehran: Tarh-e now. 408 p. [in Persian].
9. Kuhi Kermani, H. (1954). Pānzdah afsāne az afsānehā-ye rustā-ye Irān [Fifteen legends from the Iranian village]. 124 p. Retrieved from: https://ketabnak.com/book/20693 [in Persian].
10. Mahjub, M. (2022). Adabiyāt-e ʻāmiyāne-ye Irān [Iranian folk literature]. Tehran: Češme. 1338 p. [in Persian].
11. Mohtadi, F. (2006). Afsānehā-ye kohan-e irāni (Qessehā-ye Sobhi) [Ancient Iranian legends (Tales of Sobhi)]. Tehran: Jāmi. 256 p. Retrieved from: https://ketabak.org/term/10948 [in Persian].
12. Rebryk, O. (2013). Perski narodni kazky u konteksti ukrainskyh folklorystychnyh doslidzhen [Persian folk tales in the context of Ukrainian folklorist studies]. *Narodoznavchi zoshyty – The Ethnology Notebooks,* vol. 5, pp. 819–826. Retrieved from: https://nz.lviv.ua/archiv/2013-5/9.pdf [in Ukrainian].
13. Stelmakh, M. (2022). Vidobrazhennya katehorii chasu v iranskyh narodnyh charivnyh kazkah [Representation of the categry of time in iranian folk magic tales]. *Zakarpatski filolohichni studii – Transcarpathian Philological Studies,* vol. 25, № 2, pp. 200–204. Retrieved from: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.2.36 [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 20.06.2025
Дата прийняття статті: 26.06.2025
Опубліковано: 30.09.2025

UDC 811.111'276.6
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.22

DEVELOPING ENGLISH READING SKILLS THROUGH FANTASY LITERATURE: STRATEGIES AND CLASSROOMS TASKS

Svitlana Lyevochkina
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of English Philology and Teaching English
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
Shevchenko Blv., 81, Cherkasy, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4783-294X
e-mail: svitlana.levochkina@gmail.com

Oksana Zaikovska
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of English Philology and Teaching English
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
Shevchenko Blv., 81, Cherkasy, Ukraine
orcid.org/0000-0002-6483-5790
e-mail: o_zajikovski@yahoo.com

Abstract. *The article offers a methodological framework, including reading strategies and classroom tasks, for developing English reading skills through fantasy literature. While the role of authentic texts in teaching English is often underestimated, their use greatly enhances learners' progress and creates space for independent study. Fantasy literature is particularly effective in this regard, as it enhances both emotional and cognitive development. The proposed framework is based on an interactive model of reading, combining two processes – top-down process (evoking learners' background knowledge to make hypotheses) and bottom-up processes (decoding language forms). This paper distinguishes between main reading strategies (directing learners towards the text comprehension), and supporting reading strategies (sustaining learners' attention and motivation). The authors emphasize the crucial role of a three-stage approach (before-, while, and after-reading) in enhancing language acquisition among students of intermediate and advanced levels, each stage having its own objectives. The pre-reading stage aims at activating learners' background knowledge; the while-reading stage develops skimming and scanning skills, and the post-reading stage demands from learners higher-order thinking and productive language use. With regard to these three stages, Fantasy genre has proved good at displaying imaginative potential necessary for enhancing readers' mental lexicon and linguistic constructions. Additionally, the study suggests the structure and reading tasks within pre-, while-, and post-reading strategies, highlighting the importance of differential tasks and linguistic focus for different proficiency levels (B1–C1). By providing samples of content-focused tasks, as well as tasks aimed at lexical and grammatical development for different language levels (B1–C1), the paper ultimately offers a structured and practical approach for teaching English through fantasy texts in the EFL classroom.*

Key words: *fantasy literature, reading strategies, linguistic intuition, reading comprehension, vocabulary acquisition, top-down reading, bottom-up reading, critical literacy.*

© S. Lyevochkina, O. Zaikovska, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЧИТАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ЗА ДОПОМОГОЮ ФЕНТЕЗІЙНОГО МАТЕРІАЛУ: СТРАТЕГІЯ ТА ВПРАВИ

Світлана Лєвочкіна
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської філології
та методики навчання англійської мови
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна
orcid.org/0000-0003-4783-294X

Оксана Заїковська
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської філології
та методики навчання англійської мови
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна
orcid.org/0000-0002-6483-5790

Анотація. *У статті запропоновано методологічні засади, зокрема стратегії читання й аудиторні завдання, для формування навичок читання англійською мовою на матеріалі фентезійної літератури. Роль автентичних текстів у викладанні англійської мови часто недооцінюється, проте їх використання значно покращує результати навчання й заохочує студентів до самостійної роботи. У цьому контексті використання фентезійної літератури є особливо ефективним, оскільки цей жанр сприяє емоційному та когнітивному розвитку здобувачів освіти. Запропоновані методологічні засади ґрунтуються на інтерактивній моделі читання, котра поєднує два процеси: низхідний (активізація фонових знань студентів для генерування гіпотез) і висхідний (декодування мовних одиниць). У статті зосереджено увагу на основних стратегіях читання, які спрямовані на розумінні тексту, і допоміжних, що стимулюють увагу й залученість студенів. Дослідження доводить ключову роль триетапного підходу – передтекстового (pre-reading), текстового (while-reading) і післятекстового (post-reading) – в опануванні мови студентами середнього й поглибленого рівнів. Зазначається, що кожен із зазначених етапів спрямований на досягнення певної мети. Так, передтекстовий етап орієнований на активізацію фонових знань; текстовий – на розвиток навичок ознайомлювального (skimming) і пошукового (scanning) читання; післятекстовий етап призначений для продуктивного використання студентами мови. У статі звернено увагу на те, що в межах цих трьох етапів жанр фентезі є ефективним у розкритті творчого потенціалу, необхідного для збагачення студентів ментальним лексиконом і мовними конструкціями. На підставі цього в дослідженні пропонується структура й типи завдань у межах передтекстових, текстових і післятекстових стратегій з акцентом на важливості диференційованих завдань і лінгвістичного фокусу для різних рівнів володіння мовою (B1–C1). Пропонується структурований і практичний підхід до викладання англійської мови на матеріалі фентезійних текстів в умовах іншомовного навчання (EFL) за рахунок прикладів завдань, що орієнтовані на зміст, і завдань, котрі спрямовані на розвиток лексичних і граматичних навичок.*

Ключові слова: *фентезійна література, стратегії читання, лінгвістична інтуїція, розуміння прочитаного, опанування вокабуляру, низхідна стратегія читання, висхідна стратегія читання, критична грамотність.*

Establishing the problem. In recent years, the development of effective reading skills has emerged as a central objective in university-level English language instruction. Reading proficiency plays a vital role in enabling learners to comprehend, interpret, and critically engage with complex texts – an essential component of language education across a variety of academic programs. However, many university students, especially those enrolled in teacher training programs, continue to demonstrate limited engagement with reading tasks, reduced motivation, and difficulty in sustaining focus during the reading process. These challenges are further exacerbated when reading materials lack authenticity, relevance, or narrative appeal.

Previous research in applied linguistics and foreign language teaching has underscored the value of integrating authentic texts into the curriculum to enhance language acquisi-

tion and foster learner autonomy [8; 6]. Moreover, scholars have argued that exposure to literature – and especially genres that promote emotional and cognitive engagement – can significantly support both linguistic development and critical thinking [4, p. 3; 13, p. 465]. Nevertheless, little attention has been paid to the specific potential of fantasy literature as a pedagogical tool in academic reading instruction, despite its increasing popularity and cultural relevance.

This article seeks to explore the educational benefits of using fantasy fiction in the English language classroom at the university level. The **purpose** of the article is to present a methodological framework for developing students' reading skills through carefully selected fantasy texts, with an emphasis on building both comprehension and linguistic competence.

The **subject** of the article is the process of reading instruction in university courses. The **object** is the application of fantasy literature as a means of enhancing reading comprehension and language development within that process. By addressing this intersection of genre literature and language pedagogy, the article aims to contribute to innovative teaching practices that align with students' interests, cognitive needs, and professional aspirations.

Main issues. Contemporary approaches to teaching reading in English as a Foreign Language (EFL) reflect an evolution from purely mechanical decoding of text toward a more interactive, meaning-based process. The **interactive model of reading**, which synthesizes both **bottom-up** (decoding individual words and structures) and **top-down** (using prior knowledge and context) processes [8], is now widely accepted as a foundational framework.

In line with communicative language teaching (CLT), reading is seen as a dynamic interaction between text and reader, where comprehension involves linguistic decoding, inferencing, schema activation, and critical reflection [17]. More recent paradigms such as Task-Based Language Teaching (TBLT) and Content and Language Integrated Learning (CLIL) emphasize purposeful reading tasks that mirror real-world uses of language [7; 5], thereby enhancing motivation and transfer of skills.

Explicit instruction in reading strategies is recognized as essential for promoting effective reading comprehension, particularly among learners of intermediate and advanced levels [2]. Strategies typically fall into three broad stages:

Pre-reading: Activating background knowledge, predicting content, and identifying reading purposes help prepare learners to engage with the text more meaningfully.

While-reading: Strategies such as scanning for specific information, identifying main ideas, making inferences, and monitoring comprehension support active engagement with the text.

Post-reading: Summarizing, paraphrasing, critically evaluating the text, and relating it to personal experience or wider contexts help consolidate comprehension and promote deeper processing [6, p. 5; 8, p. 6].

Integrating such strategies into reading instruction allows students not only to decode texts but also to develop metacognitive awareness of their own reading processes [2, p. 10]. Among the diverse genres that can enrich reading instruction, fantasy fiction stands out for its unique capacity to engage learners' imaginations, foster inferential thinking, and deepen comprehension through richly layered narratives.

Modern fantasy literature traces its origins to the nineteenth century, with foundational contributions from authors like W. Maurice and J. MacDonald [11, p. 16–17]. This period marked a significant step in the genre's evolution from its roots in ancient mythological and folklore traditions. However, fantasy truly solidified into a distinct literary genre in the 20th century, largely propelled by the influential works of authors such as J. R. R. Tolkien, C. S. Lewis, and Ursula K. Le Guin. It is characterized by the creation of imaginary worlds where magic and the supernatural are central to the narrative. In a broad sense, fantasy literature encompasses everything fantastic that is beyond the boundaries of everyday human experience [14, p. 7], a story that deals with impossible and supernatural things. In a narrow sense, fantasy is a type of fiction of hypothetical and imaginary content that depicts wonder, mystery, or magic-a sense of the possible beyond the ordinary, material, rationally predictable world in which we live and is associated with magical stories based on myths, legends, fairy tales, and folklore [11, p. 1]. The genre encompasses multiple subtypes, including: 1) **High fantasy**: epic narratives set in completely invented worlds (e.g., The Lord of the Rings); 2) **Urban fantasy**: magical elements set against a contemporary urban backdrop (e.g., Harry Potter); 3) **Portal fantasy**: characters travel from the real world into

a fantasy realm (e.g., The Chronicles of Narnia); 4) **Dark fantasy**: blends fantasy with horror elements (e.g., works by Neil Gaiman) [16]. We strongly believe that fantasy's imaginative potential and its universal themes of heroism, identity, and moral conflict resonate strongly with language learners, making it a pedagogically promising genre.

Fantasy fiction offers several intrinsic characteristics that strongly support the development of reading skills and broader cognitive processes in the EFL classroom.

Firstly, reading fantasy promotes linguistic intuition, vocabulary acquisition, and grammatical competence. According to Krashen's Input Hypothesis, language acquisition is most effective when learners are exposed to **comprehensible input** – language slightly above their current level, made understandable through context [1, p. 78–79; 10]. When words and images fully overlap or leave no gaps, the reader's imagination is limited, resulting in a passive experience. But when words and images offer differing or conflicting information that encourages the reader to question, interpret, and engage more deeply. Fantasy texts typically exemplify this process: they present rich and challenging language in highly contextualized, immersive settings [18, p. 6]. The **context effect** – wherein new words and expressions are rendered comprehensible through their embedding within the narrative – enables learners to deduce meaning naturally [9, p. 326]. For instance, in J. R. R. Tolkien's The Lord of the Rings or Ursula K. Le Guin's Earthsea Quartet, a variety of invented terms and culturally unfamiliar references appear frequently. However, through repetition and narrative context, these terms do not hinder understanding but rather stimulate acquisition of lexis and structures.

Secondly, fantasy literature enhances imaginative and cognitive engagement. The genre often requires readers to visualize unfamiliar worlds, characters, and events, thus stimulating visual and associative memory processes [18, p. 3]. Research suggests that visualization aids in deeper learning and longer-term retention of new linguistic forms [12]. Through constructing mental imagery and conceptualizing fictional settings, readers enrich their mental lexicon and internalize linguistic constructions more effectively.

Moreover, fantasy fiction aligns with the broader cognitive principle that the human mind is fundamentally organized around images and narrative structures. The integration of sensory imagery – combining visual, auditory, emotional, and spatial dimensions – fosters complex conceptual thinking and supports narrative comprehension [15, p. 207]. In this sense, fantasy promotes not only the learning of language but also the development of cognitive flexibility, creative reasoning, and sophisticated interpretive skills. The genre's capacity to encode abstract emotions and moral dilemmas into concrete images and events offers learners rich opportunities for reflection and critical engagement with text [15, p. 208].

Lastly, fantasy texts frequently exhibit intertextuality, referencing myths, classical literature, and contemporary culture. This demands an active reading stance, encouraging learners to connect background knowledge with new textual encounters – a key process in developing higher-order comprehension and critical literacy [13]. The genre of fantasy literature, when strategically incorporated into EFL reading instruction, provides an ideal platform for advancing linguistic, cognitive, and critical capacities among university learners.

The following sections outline the structure and progression of reading tasks (Pre-, While-, Post-reading), while the tables below provide examples of differentiated tasks and linguistic focus for varying proficiency levels (B1–C1), summarizing the overall approach.

An effective reading pedagogy for university-level English language learners must balance main and supporting strategies. The former guide students toward the text and comprehension (e.g., memorization, understanding), while the latter sustain attention and motivation throughout the reading process [1]. Reading strategies are understood as complex sets of actions and operations that aim to achieve comprehension and retention of a text's content. They involve both cognitive and metacognitive dimensions, such as information analysis, synthesis, monitoring of one's understanding, reflection, and evaluation [2; 8]. On an individual level, the deployment of a reading strategy in a given context becomes a reading tactic.

The **top-down** and **bottom-up** processing strategies remain fundamental: **top-down reading** begins with the reader's background knowledge, communicative competence, and expectations, shaping hypotheses about the text's content. The reader then confirms or revises these expecta-

tions during reading. The **S-Q-3R method** (Survey – Question – Read – Recite – Review) offers a systematic structure for this approach. **Bottom-up reading** progresses sequentially, beginning with grapheme/phoneme recognition and building upward toward sentences, paragraphs, and overall meaning [17, p. 36–38]. This approach ensures precise decoding of language forms.

In American methodology, **the K-W-H-L strategy** (Know – Want to know – How to learn more – Learned), first introduced by Ogle in 1986, has proven effective in structuring learners' reading processes [3, p. 478]. The overall structure of reading instruction generally follows three stages: pre-reading, while-reading, and post-reading. Each stage benefits from specific types of exercises that can be effectively designed around fantasy literature.

Pre-Reading Stage. The aim of this stage is to activate background knowledge, foster interest, and set expectations. The examples of the tasks are given in table 1a.

These exercises prepare learners for **top-down comprehension** by activating schemas and stimulating curiosity.

Table 1a

Examples of Pre-Reading Tasks

Tasks	Examples
– Brainstorming/ Mind mapping	– Create a mind map on "Elements of Fantasy". – Discuss: What fantasy books have you read? What elements (magic, mythical creatures, imaginary worlds) did they include?
– Predicting from title or images	– Predict plot based on title (The Dragon's Oath). – Define "quest" – What could the hero's goal be?
– KWL Chart	– Complete before and after reading.

While-Reading Stage. The goal here is to develop skimming, scanning, global comprehension, and detailed reading. The possible tasks are provided in table 1b.

Such exercises support **bottom-up processing**, focusing attention on linguistic forms and accurate comprehension.

Post-Reading Stage. At this point, learners engage in higher-order thinking and productive language use which is achieved by implementing the tasks given in table 1c.

Table 1b

Examples of While-Reading Tasks

Type of the task	Example
– Skimming and scanning	– Locate where a magical object or event is mentioned. – Skim an excerpt and identify the main character and setting. – Find and analyze words related to magic. – Identify internal vs. external conflicts in the narrative.
– Information gap/ matching	– Match characters with traits, actions, functions.
– True/False/Not Given	– Provide justification from the text.
– Diagram/Map labeling	– Label a fantasy map based on textual description.

Such tasks promote critical comprehension, lexical expansion, and grammatical development through engagement and creativity.

Fantasy texts provide a rich source of lexis, including: archaic words (e.g., *thee, thou, henceforth*); neologisms (invented magical terms); collocations and idioms embedded in

Table 1c

Examples of Post-Reading Tasks

Type of the task	Example
– Graphic organizers – (Venn diagram, timeline)	– Compare characters or fantasy worlds. – Create a timeline of key events.
– Plot reconstruction	– Choose five key words representing the magical world. – Summarize the chapter using genre-specific phrases.
– Interpretation	– Discuss quotes such as: "Power is a gift and a curse." – Justify or critique a character's actions.
– Role play/ Dialogue reconstruction	– Create dialogues between characters.
– Glossary/Visual dictionary	– Develop a picture dictionary of fantasy-related terms.
– Critical reading questions	– Evaluate the hero's decisions — were they fair?
– Creative writing	– Write alternative endings. – Compose diary entries from a character's point of view. – Extend dialogues to explore new narrative possibilities.

narrative contexts. Similarly, they foster acquisition of complex grammatical structures, such as: Conditionals (e.g., "*If the spell is broken*..."), Reported speech (characters quoting prophecies), Passive voice (often used in myth-like descriptions: "*The crown was forged in ancient times*"). Visualization and contextual learning further support linguistic intuition, helping learners internalize forms without rote memorization.

Since learners at different proficiency levels demonstrate varying strategies for text processing and comprehension, it is important to provide tasks that are appropriate to their current abilities. Differentiating activities by level (B1–B2, B2–C1) enables a more flexible and effective learning process, supporting the principles of individualized instruction (see Table 2a, Table 2b).

In this article, task examples are presented in a generalized form in order to offer a flexible

Table 2a

Content-focused reading tasks and strategies differentiated by student language level (B1–C1)

B1-B2	B2-C1
Pre-reading tasks	
– Brainstorm basic fantasy elements (dragons, magic) – Predict plot based on title	– Discuss themes in fantasy (good vs evil, power, identity). – Predict narrative structure, character arcs.
While reading	
– Skim for key events, identify main characters – Match vocabulary with pictures – Simple T/F comprehension questions	– Analyze motives, relationships between characters. – Identify figurative language (metaphors, similes) and discuss effect. – Infer author's perspective, themes, symbolism.
Post-reading	
– Write a simple summary – Fill in a timeline – Role play simple dialogues – Picture dictionary of fantasy terms	– Write a critical review or comparative essay. – Discuss how the fantasy world reflects real-world issues (gender, politics, morality). – Develop original dialogue exploring character dilemmas or moral choices. – Create a lexical map of thematic vocabulary (magic, conflict, transformation). – How does this text conform to/subvert the conventions of fantasy fiction? – Compare the image of the hero in this fantasy story to folk traditions in your culture. – Compare how the hero's journey in the selected fantasy text reflects or differs from traditional epic narratives in your own cultural background. – Identify and analyze the ways in which the fantasy text conforms to or subverts typical genre conventions (e.g., character archetypes, narrative structure, world-building). – Discuss how themes in the fantasy story (such as power, justice, or otherness) resonate with contemporary real-world issues. – Write a reflective essay: "What can fantasy literature teach us about human nature and society?"

Table 2b

Examples of lexical and grammatical development through reading tasks (B1–C1)

B1-B2	B2-C1
Lexical focus	
– High-frequency words, useful collocations	– Low-frequency words, stylistic variation, metaphorical usage.
Grammatical focus	
– Complex sentences, conditionals, reported speech.	– Subjunctive mood, rhetorical questions, discourse markers, narrative tense shifts.

Table 3

Sample Tasks Based on Selected Fantasy Texts (differentiated by language level)

B1–B2	B2–C1
1. The Hobbit (J.R.R. Tolkien), Chapter 1: "An Unexpected Party" Excerpt: "In a hole in the ground there lived a hobbit. Not a nasty, dirty, wet hole, filled with the ends of worms and an oozy smell..."	
– Find descriptive adjectives in the excerpt. – What do they tell us about the hobbit's character and preferences? – Create a short paragraph describing the hobbit's home in your own words.	– What does Tolkien's use of contrasts (nasty/pleasant, dirty/clean) reveal about tone and narrator's attitude? – How does this opening sentence set the mood for the story?
2. A Wizard of Earthsea (Ursula K. Le Guin), Chapter 3 Excerpt: "And he began to understand the weight of names, and how naming was a kind of magic in the world".	
– What is meant by "naming was a kind of magic"? Paraphrase the sentence. – Find all words connected to magic in the paragraph.	– How does the concept of "names" relate to power and identity in the novel? – Write a reflection: In your culture, do names carry special meaning or significance?
3. Harry Potter and the Philosopher's Stone (J.K. Rowling), Chapter 9: "The Midnight Duel" Excerpt: "Harry caught sight of a narrow door standing ajar. He pushed it open and slipped inside – and found himself face to face with a huge, three-headed dog".	
– What adjectives would you use to describe the creature? – What does Harry's action ("slipped inside") tell us about his personality?	– Analyze the narrative technique: How does Rowling create suspense in this passage? – Rewrite the scene from the point of view of the dog or another character.

methodological framework that can be adapted to a wide variety of literary texts. This approach allows instructors to select works that best align with their students' proficiency levels, interests, and curricular goals. For illustration purposes, several model tasks based on specific works of fantasy literature (e.g., Tolkien's *The Hobbit*, Le Guin's *Earthsea* series, Rowling's Harry Potter series) are provided, demonstrating how the proposed strategies can be concretely applied in classroom settings.

Summary. This structured approach – drawing on main and supporting reading strategies, integrated across three stages – demonstrates how fantasy literature can serve as an exceptionally effective medium for developing reading comprehension, vocabulary, grammatical proficiency, and critical thinking skills among EFL university learners. The proposed framework, rooted in differentiated instruction and supported by a variety of adaptable tasks, allows for both linguistic and cognitive development across learner levels. Future research might explore the integration of digital fantasy media or cross-genre comparisons to expand the instructional potential of literature in language education.

BIBLIOGRAPHY

1. Вовк О. О. Комунікативно-когнітивна методика навчання англійської мови. Черкаси, 2023. 147 с.
2. Anderson N. J. Exploring second language reading: Issues and strategies. Boston : Heinle & Heinle, 1999. 129 p.
3. Asri A. N. Implementing KWL Strategy in Teaching Reading for Non-English department Students. *The 61st TEFLIN International Conference, UNS Solo*. 2014. P. 477–480.
4. Collie J., Slater S. Literature in the language classroom: A resource book of ideas and activities. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 266 p.
5. Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL: Content and language integrated learning. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. P. 14–26. DOI: https://doi.org/10.1017/9781009024549.002.
6. Day R. R., Bamford J. Extensive reading in the second language classroom. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. 238 p.
7. Ellis R. Task-based language learning and teaching. Oxford : Oxford University Press, 2003. 387 p.
8. Grabe W., Stoller F. L. Teaching and researching reading. 2nd ed. London ; New York : Routledge, 2013. 344 p.
9. Hasanah N., Ali S. M., Amir R. M. Effectiveness of Contextual Guessing Strategy on Reading Comprehension in Indonesian EFL Pre-University Students: A Mixed-Methods Study. *JELITA: Journal of English Language Teaching and Literature*. 2024. Vol. 5, № 2. P. 325–334.

10. Krashen S. D. Principles and practice in second language acquisition. Oxford : Pergamon Press, 1982. 212 p.
11. Mathews R. The Liberation of Imagination. New York ; London : Routledge, 2002. 223 p.
12. Paivio A. Mental representations: A dual coding approach. Oxford : Oxford University Press, 1986. 322 p.
13. Paran A. The role of literature in instructed foreign language learning and teaching: An evidence-based survey. *Language Teaching*. 2008. Vol. 41, № 4. P. 465–496.
14. Scroggins M. Michael Moorcock: Fiction, Fantasy and the World's Pain (Critical Explorations in Science Fiction and Fantasy, 52). Jefferson : Farland and Company, 2016. 212 p.
15. Silveira D. J., Loução Dulce. Fantasy and Reality belong together; multidimensional thinking to innovate the creative process. *Intelligence, Creativity and Fantasy: Proceedings of the 5th International Multidisciplinary Congress (PHI 2019)*. Paris, 2019. October 7–9. P. 205–210.
16. Smith J. Fantasy Genre Growth. Oslo : Publifye AS, 2025. 83 p.
17. Urquhart, A. H., Weir, C. J. Reading in a second language: Process, product and practice. Longman, 2014. 262 p.
18. Zipes J. Why Fantasy Matters Too Much. *Comparative Literature and Culture*. 2008. Vol. 10, Issue 4. URL: https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1392&context=clcweb.

REFERENCES

1. Vovk, O. O. (2023). Komunikatyvno-kohnytyvna metodyka navchannia anhliiskoi movy [Communicative-cognitive methodology of teaching English]. Cherkasy. 147 p. [in Ukrainian].
2. Anderson, N. J. (1999). Exploring second language reading: Issues and strategies. Boston : Heinle & Heinle. 129 p. [in English].
3. Asri A.N. (2014). Implementing KWL Strategy in Teaching Reading for Non-English department Students. *The 6[1st] TEFLIN International Conference, UNS Solo*. P. 477–480 [in English].
4. Collie, J., & Slater, S. (1987). Literature in the language classroom: A resource book of ideas and activities. Cambridge: Cambridge University Press. 266 p. [in English].
5. Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). CLIL: Content and language integrated learning (pp. 14–26). Cambridge: Cambridge University Press. DOI: https://doi.org/10.1017/9781009024549.002 [in English].
6. Day, R. R., & Bamford, J. (1998). Extensive reading in the second language classroom. Cambridge : Cambridge University Press. 238 p. [in English].
7. Ellis, R. (2003). Task-based language learning and teaching. Oxford : Oxford University Press. 387 p. [in English].
8. Grabe, W., & Stoller, F. L. (2013). Teaching and researching reading (2nd ed.). London & New York: Routledge. 344 p. [in English].
9. Hasanah, N., Ali, S. M., & Amir, R. M. (2024). Effectiveness of Contextual Guessing Strategy on Reading Comprehension in Indonesian EFL Pre-University Students: A Mixed-Methods Study. JELITA: Journal of English Language Teaching and Literature, 5(2), 325–334 [in English].
10. Krashen, S. D. (1982). Principles and practice in second language acquisition. Oxford: Pergamon Press. 212 p. [in English].
11. Mathews, R. (2002). The Liberation of Imagination. New York & London: Routledge. 223 p. [in English].
12. Paivio, A. (1986). Mental representations: A dual coding approach. Oxford: Oxford University Press. 322 p. [in English].
13. Paran, A. (2008). The role of literature in instructed foreign language learning and teaching: An evidence-based survey. Language Teaching, 41(4), 465–496 [in English].
14. Scroggins, M. (2016). Michael Moorcock: Fiction, Fantasy and the World's Pain (*Critical Explorati*ons in Science Fiction and Fantasy, 52). Jefferson: Farland and Company. 212 p. [in English].
15. Silveira, D. J., & Loução, D. (2019). Fantasy and Reality belong together; multidimensional thinking to innovate the creative process. In Intelligence, Creativity and Fantasy: Proceedings of the 5th International Multidisciplinary Congress (PHI 2019), October 7–9, 2019. Paris. P. 205–210 [in English].
16. Smith, J. (2025). Fantasy Genre Growth. Oslo: Publifye AS. 83 p. [in English].
17. Urquhart, A. H., & Weir, C. J. Reading in a second language: Process, product and practice. Longman. 2014. 262 p. [in English].
18. Zipes, J. (2008). Why Fantasy Matters Too Much. Comparative Literature and Culture, 10(4). Retrieved from: https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1392&context=clcweb [in English].

Дата надходження статті: 27.06.2025
Дата прийняття статті: 04.07.2025
Опубліковано: 30.09.2025

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

UDC 373.5:004:811.111'243
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.23

DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE LEXICAL COMPETENCE IN MIDDLE SCHOOL STUDENTS THROUGH THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES

Svitlana Lyevochkina
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of English Philology and Teaching English
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
Shevchenko Blv., 81, Cherkasy, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4783-294X
e-mail: svitlana.levochkina@gmail.com

Viktoriia Leleko
Candidate of Pedagogical Sciences,
Lecturer at the Department of English Philology and Teaching English
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
Shevchenko Blv., 81, Cherkasy, Ukraine
orcid.org/0009-0005-0092-8479
e-mail: viktoriialeleko@gmail.com

Abstract. *The article explores the issue of developing foreign language lexical competence in middle school students through the use of digital technologies. The relevance of the topic is driven by the transformation of the educational process in the context of digitalization, the needs of modern learners, and the requirements of updated educational standards that emphasize the development of communicative, digital, and critical competencies. The essence of lexical competence as a fundamental component of foreign language communicative competence is revealed, and the stages of its formation are defined: familiarization with lexical units, automatization of speech skills, and communicative practice. The article focuses on the potential of digital resources in foreign language teaching, including online platforms (LearningApps, Wordwall, Quizlet), mobile applications (Duolingo), interactive exercises with video and audio materials, gamification, and augmented reality. The advantages of digital tools are outlined, such as individualized learning, increased motivation, development of self-monitoring skills, and access to an authentic language environment. The article provides theoretical justification and methodological recommendations that can be applied in the professional practice of foreign language teachers.*

Key words: *lexical competence, digital technologies, foreign language, middle school, educational innovations.*

© S. Lyevochkina, V. Leleko, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Світлана Лєвочкіна
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської філології
та методики навчання англійської мови
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна
orcid.org/0000-0003-4783-294X
e-mail: svitlana.levochkina@gmail.com

Вікторія Лелеко
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри англійської філології
та методики навчання англійської мови
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна
orcid.org/0009-0005-0092-8479
e-mail: viktoriialeleko@gmail.com

Анотація. *У статті досліджено проблему формування іншомовної лексичної компетенції в учнів середньої школи із застосуванням цифрових технологій. Актуальність теми зумовлена трансформацією освітнього процесу в умовах цифровізації, потребами сучасних учнів і вимогами оновлених освітніх стандартів, які акцентують увагу на розвитку комунікативної, цифрової та критичної компетентностей. Розкрито сутність лексичної компетентності як базового компонента іншомовної комунікативної компетенції й визначено етапи її формування: ознайомлення з лексичними одиницями, автоматизація мовленнєвих навичок і комунікативна практика. Увагу зосереджено на можливостях використання цифрових ресурсів у процесі навчання іноземної мови, а саме: онлайн-платформ (LearningApps, Wordwall, Quizlet), мобільних застосунків (Duolingo), інтерактивних вправ із використанням відео й аудіо, гейміфікації та доповненої реальності. Визначено переваги використання цифрових інструментів, серед яких – індивідуалізація навчання, підвищення мотивації, розвиток навичок самоконтролю, забезпечення доступу до автентичного мовного середовища. Стаття містить теоретичне обґрунтування й методичні рекомендації, що можуть бути використані в професійній діяльності вчителя іноземної мови.*

Ключові слова: *лексична компетентність, цифрові технології, іноземна мова, середня школа, інновації в освіті.*

Problem Statement. In the context of the modern transformation of the educational space, driven by both globalization challenges and the development of digital technologies, the issue of forming foreign language lexical competence in middle school students becomes particularly relevant. Lexical competence, as a component of communicative competence, is a fundamental condition for effective foreign language acquisition and a means of implementing speech activity. However, traditional teaching methods often do not meet the needs of the generation of digital natives or the requirements of updated educational standards, which emphasize the development of critical thinking, learner autonomy, flexibility, and creativity.

One of the effective ways to update the practice of developing lexical competence is the integration of digital educational technologies into the learning process. Various digital tools (mobile apps, online platforms, gamification, artificial intelligence, augmented reality, etc.) promote individualized learning, enhance students' motivation, enrich the language environment, and develop skills in working with authentic lexical units. Nevertheless, the issue of pedagogically appropriate, systematic, and effective use of digital technologies for developing lexical competence in middle school students remains problematic, which underscores the relevance of this study.

Analysis of Recent Research and Publications. The topic of forming foreign language

lexical competence in middle school students is actively covered in both domestic and international methodological literature. Specifically, the methodology of teaching English, the development of speaking skills, and the competency-based approach to learning are examined in the works of scholars such as O. B. Bihych [3], O. I. Vovk [4] and L. V. Kravchuk [10]. These researchers emphasize the importance of considering students' age-related psychological characteristics and applying effective lexical learning strategies.

Particular attention to the formation of lexical competence through digital technologies is paid by O. O. Barvynska [1; 2], Y. A. Zapolska [7], L. V. Kozachyner [8] and N. V. Olefirenko [12], who demonstrate the effectiveness of using multimedia tools, educational online platforms, mobile applications, and interactive exercises. These authors highlight the need to rethink the teacher's role as a facilitator of learning in the context of digital educational transformation.

The **aim** of this article is to justify the pedagogical feasibility and determine effective methods for forming foreign language lexical competence in middle school students using digital technologies; to explore the potential of digital resources in developing lexical skills; and to offer practical recommendations for their integration into foreign language education.

Main Issues. In today's world, proficiency in a foreign language is an essential component of personal and professional development. One of the key components of successful language learning is the development of lexical competence, which is understood as [4, p. 147–148]:

a) knowledge of the lexical structure of a foreign language;

b) the ability to recognize and understand lexical units in the flow of speech;

c) skills in forming lexical units from word-building elements;

d) the ability to use lexical units appropriately in speech according to the context and the norms and usage of the target language;

e) the ability to determine the contextual meaning of words, compare it across languages, and identify culturally specific meanings;

f) the ability to conceptually model foreign lexical material.

Lexical competence develops in three stages. The first stage is the introduction of new vocabulary, which involves forming a theoretical understanding of the lexical system of the foreign language, rules for its use, semanticizing lexical units, and demonstrating their use in real contexts. The second stage involves the automation of new lexical units (i.e., skill formation) at the levels of: a) word forms, phrases, and sentences; b) supra-phrasal units (dialogues or monologues) and mini-texts. The third stage is communicative practice. Here, learners develop the ability to solve communicative tasks using learned vocabulary, perform speech exercises, and assess word retention [3, p. 23]. This step-by-step approach ensures a deep and systematic acquisition of vocabulary.

Lexical competence is supported by a special lexical strategy with two aspects. The first involves organizing and memorizing vocabulary using techniques based on students' cognitive characteristics. The second supports the acquisition of lexical items, semantic information, and the automation of practical usage at various complexity levels, as well as the development of skills to combine vocabulary items in diverse communication situations [3, p. 147–148]. Thus, lexical competence serves not only as a component of language competence but also as a foundation for developing broader communicative competence.

Modern educational realities in Ukraine require the implementation of innovative approaches, particularly digital technologies. According to the Law of Ukraine "On Education" [6] and the "New Ukrainian School" concept [9], digital competence is defined as a key component of the modern educational process.

This is driven by the globalization of the information space and the rapid development of digital technologies, which are transforming traditional learning methods and setting new demands for the content, forms, and teaching methods.

According to the State Standard of Basic and Complete Secondary Education [5], information and communication competence is understood as the student's ability to effectively use Information and Communication Technologies as well as digital tools for completing both personally meaningful and socially useful tasks.

In this context, the issue of developing foreign language lexical competence through digital technologies becomes especially relevant, as they enable the individualization of learning, maintain student motivation, and ensure a flexible learning environment.

Digital technologies refer to any tools that allow the creation, viewing, modification, storage, and transmission of information in digital form. They include computer networks, software, digital content, and online services. Their application in education opens new opportunities for organizing learning – from anytime, anywhere access to resources to building personalized educational trajectories [1].

Y. A. Zapolska defines digital technologies in language learning as a set of modern pedagogical tools and methods based on active use of computer and network resources in distance, blended, group, or individual learning formats. These are aimed at creating conditions that simulate real foreign-language communication and foster students' cognitive, academic, and creative development in today's digital environment [7, p. 44–48].

The use of digital environments not only expands access to information but also fundamentally changes the teacher's role. The modern teacher is no longer merely a knowledge transmitter but a guide in the digital world who helps develop students' critical thinking, digital literacy, and learning autonomy. Therefore, a high level of digital competence among teachers is essential for effective teaching and the development of students' lexical competence [1].

One of the priorities in modern foreign language teaching methodology is integrating digital technologies into the process of forming lexical competence. Combining traditional teaching with innovative technologies makes vocabulary acquisition more effective, dynamic, and personalized [10].

A leading direction is multimedia learning, including videos, audio files, interactive presentations, and virtual flashcards (e.g., Quizlet), which enhance students' visual and auditory memory and support better vocabulary retention through stronger associative links [12, p. 45–50].

The Quizlet online platform is an interactive service for vocabulary learning through word-definition flashcard sets grouped into modules, folders, or courses. Students can engage in different study modes, which diversify and enhance vocabulary memorization and allow them to track their learning progress. Quizlet features include translation, listening, writing, and game-based vocabulary learning [2]. Figure 1 shows a sample flashcard set created using the Quizlet platform.

As illustrated in Figure 1, Quizlet enables the creation of customizable vocabulary sets, which supports individualized learning and progress tracking.

Other important tools include platforms like Duolingo, LearningApps, Kahoot, and Wordwall, which offer interactive games, quizzes, and exercises with immediate feedback. This promotes student motivation, self-control skills, and personalized learning [8, p. 28–34]. The interactive exercise developed with LearningApps is presented in Figure 2.

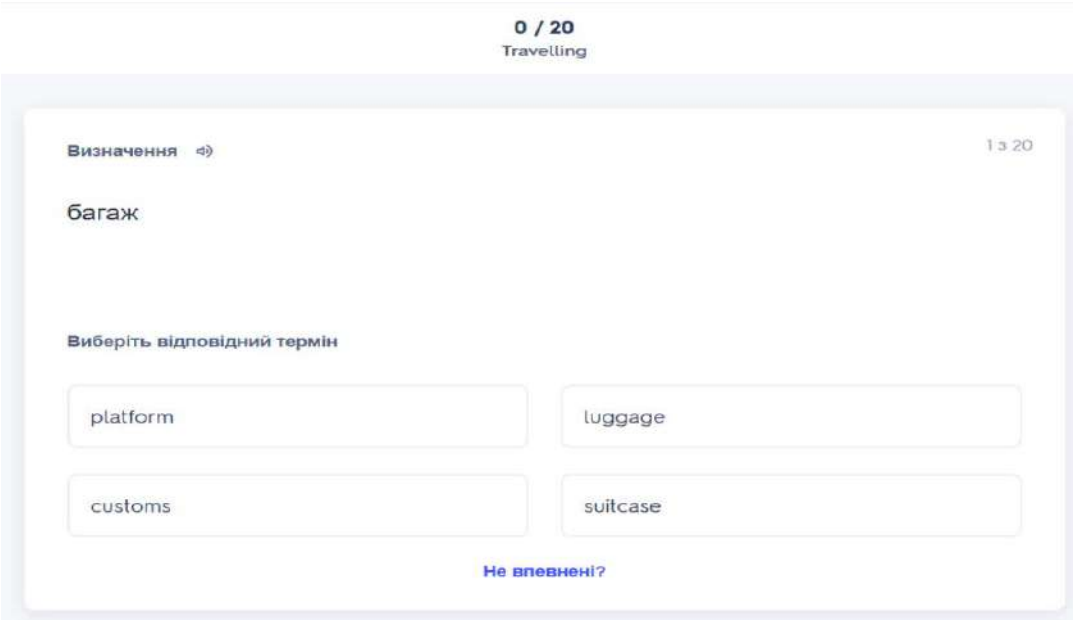

Fig. 1. Screenshot of a flashcard set created on the Quizlet platform

Fig. 2. Screenshot of an interactive exercise created on the LearningApps platform

Special attention should be paid to Duolingo, a mobile app offering language courses in various foreign languages. It allows users to set goals, take placement tests, and choose personalized learning paths. Duolingo combines listening to correct pronunciation, word ordering, sentence construction, word-image matching, and recording user pronunciation for evaluation [11, p. 54]. The creative design, gamified approach, and systematic task completion contribute to successful lexical competence development using mobile technology.

Conclusion. The development of foreign language lexical competence in middle school students within the digitalized educational environment is a necessary step toward the successful implementation of a competency-based approach in language learning. Digital technologies provide a powerful means of enhancing student engagement, supporting individualized learning paths, and fostering learner autonomy.

The integration of digital tools into the process of vocabulary acquisition contributes to more effective memorization and to the formation of sustainable lexical skills applicable in real-life communication. Digital platforms, mobile applications, and gamified resources offer flexible learning opportunities that meet the needs of today's learners and create authentic language experiences.

The step-by-step approach to lexical competence formation (comprising vocabulary introduction, skill automatization, and communicative practice) proves to be more efficient when supported by modern technological resources. This synergy of traditional methodology and digital innovation enhances the quality of foreign language instruction, promotes the development of critical and digital competencies, and prepares students for successful communication in a globalized world.

The findings of this study emphasize the pedagogical value of incorporating digital technologies in foreign language teaching and offer practical recommendations for their systematic application in classroom practice.

BIBLIOGRAPHY

1. Барвинська О. О. Впровадження цифрових технологій для активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти на уроках англійської мови у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. *Використання цифрових технологій на уроках іноземної мови.* 2022. Освітній проєкт На Урок. URL: https://naurok.com.ua/vprovadzhennya-cifrovih-tehnologiy-dlya-aktivizaci-piznavalno-diyalnosti-zdobuvachiv-osviti-na-urokah-angliysko-movi-u-zakladah-profesiyno-tehnichno-osviti-274126.html.
2. Барвинська О. О. Застосування мобільних технологій при вивченні англійської мови. 2022. Освітній проєкт На Урок. URL: https://naurok.com.ua/stattya-zastosuvannya-mobilnih-tehnologiy-pri-vivchennya-angliysko-movi-274129.html.
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.

4. Вовк О. І. Комунікативно-когнітивна методика навчання англійської мови. Черкаси : Нечитайло О.Ф., 2023. 382 с.
5. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011року № 1392. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п.
6. Про освіту : Закон України. 2017. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-193.
7. Запольська Ю. А. Використання цифрових технологій у викладанні іноземної мови. *Навчання і викладання у цифровому форматі в контексті наукової доброчесності у багатомовному світі :* матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції, 2–3 грудня 2022 року. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. С. 44–48.
8. Козачинер О. С. Використання інтерактивних інструментів для розвитку лексичних навичок учнів. *Іноземні мови в школах України*. 2021. № 4. С. 28–34.
9. Концепція нової українського школи. URL: http: //mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepcziya.html.
10. Кравчук Л. В. Формування іншомовної лексичної компетентності учнів середньої школи: теорія та практика : монографія. Київ : Освіта України, 2019. 212 с.
11. Красуля А., Шумило А. Застосування мобільних технологій з метою розвитку іншомовної лексичної компетентності учнів при вивченні англійської мови. *Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія»*. 2020. Вип. 32. С. 49–59.
12. Олефіренко Н. В. Цифрова компетентність учителя як необхідна складова професійної підготовки. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. № 2(76). С. 45–50.

REFERENCES

1. Barvynska, O. O. (2022). Vprovadzhennia tsyfrovykh tekhnolohii dlia aktyvizatsii piznavalnoi diialnosti zdobuvachiv osvity na urokakh anhliiskoi movy u zakladakh profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity [Implementation of digital technologies to activate the cognitive activity of students in English lessons in vocational (vocational-technical) education institutions]. Osvitnii proiekt Na Urok. Retrieved from: https://naurok.com.ua/vprovadzhennya-cifrovih-tehnologiy-dlya-aktivizaci-piznavalno-diyalnosti-zdobuvachiv-osviti-na-urokah-angliysko-movi-u-zakladah-profesiyno-tehnichno-osviti-274126.html [in Ukrainian].
2. Barvynska, O. O. (2022). Zastosuvannia mobilnykh tekhnolohii pry vyvchenni anhliiskoi movy [Application of mobile technologies in learning English]. Osvitnii proiekt Na Urok. Retrieved from: https://naurok.com.ua/stattya-zastosuvannya-mobilnih-tehnologiy-pri-vivchennya-angliysko-movi-274129.html [in Ukrainian].
3. Bihych, O. B., Borysko, N. F., Boretska, H. E., et al. (2013). Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: Teoriia i praktyka: Pidruchnyk dlia studentiv klasychnykh, pedahohichnykh i linhvistychnykh universytetiv [Methods of teaching foreign languages and cultures: Theory and practice: Textbook for students of classical, pedagogical, and linguistic universities]. Kyiv : Lenvit. 590 p. [in Ukrainian].
4. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [State standard of basic and complete general secondary education]. (2011). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1392 vid 23 lystopada 2011 roku [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1392 dated November 23, 2011]. Retrieved from: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п [in Ukrainian].
5. Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly [Concept of the New Ukrainian School]. (n.d.). Retrieved from: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepcziya.html [in Ukrainian].
6. Kozachyner, O. S. (2021). Vykorystannia interaktyvnykh instrumentiv dlia rozvytku leksychnykh navychok uchniv [Using interactive tools to develop students' vocabulary skills]. Inozemni movy v shkolakh Ukrainy [Foreign Languages in Ukrainian Schools], (4), 28–34 [in Ukrainian].
7. Krasulia, A., & Shumylo, A. (2020). Zastosuvannia mobilnykh tekhnolohii z metoiu rozvytku inshomovnoi leksychnoi kompetentnosti uchniv pry vyvchenni anhliiskoi movy [Application of mobile technologies to develop students' foreign language lexical competence in learning English]. Teoretychna i dydaktychna filolohiia. Seriia «Filolohiia» [Theoretical and Didactic Philology. Series «Philology»], (32), 49–59 [in Ukrainian].
8. Kravchuk, L. V. (2019). Formuvannia inshomovnoi leksychnoi kompetentnosti uchniv serednoi shkoly: Teoriia ta praktyka [Formation of foreign language lexical competence of secondary school students: Theory and practice]. Kyiv : Osvita Ukrainy. 212 p. [in Ukrainian].
9. Olefirenko, N. V. (2020). Tsyfrova kompetentnist vchytelia yak neobkhidna skladova profesiinoi pidhotovky [Teacher's digital competence as a necessary component of professional training]. Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia [Information Technologies and Learning Tools], 2(76), 45–50 [in Ukrainian].
10. Vovk, O. O. (2023). Komunikatyvno-kohnytyvna metodyka navchannia anhliiskoi movy [Communicative-cognitive methodology of teaching English]. Cherkasy : Nechytailo O. F. 382 p. [in Ukrainian].

11. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]. (2017). Retrieved from: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-193 [in Ukrainian].
12. Zapolska, Yu. A. (2022). Vykorystannia tsyfrovykh tekhnolohii u vykladanni inozemnoi movy [Use of digital technologies in teaching foreign languages]. Navchannia i vykladannia u tsyfrovomu formati v konteksti naukovoi dobrochesnosti u bahatomovnomu sviti: Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi onlain-konferentsii. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. P. 44–48 [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 30.06.2025
Дата прийняття статті: 07.07.2025
Опубліковано: 30.09.2025

УДК 070:004.738.5
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.24

СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ІНФОПРОСТІР: ВИКОРИСТАННЯ ПОДКАСТІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Наталя Масі
старший викладач кафедри інформаційної діяльності та медіакомунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»
просп. Шевченка, 1, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-4897-0247
e-mail: natalya7755@gmail.com

Анотація. *У полі зору авторки пропонованої статті – технологія навчального подкасту, під час застосування якої актуалізується проблема пошуку оптимальних шляхів поєднання традиційних та інноваційних методів. Проведення дослідницьких робіт у цьому напрямі, у свою чергу, формує базову систему теоретичних знань, яка сприяє набуттю навичок фахового спілкування й активізує взаємодію учасників комунікаційного процесу. Відусюди з'являються дослідницькі напрацювання, котрі розкривають сутність інтерактивного навчання, яка полягає в активізації самостійності думок здобувачів і залученні їх до роботи з великими обсягами інформації; такий процес сприяє ефективному розкриттю індивідуального творчого потенціалу в колективі однодумців. Останніми роками серед науковців усе більше превалює думка, що навчальні подкасти здатні підвищити мотивацію й дійсно викликають у користувачів бажання навчатися, стимулюють зацікавленість у предметі вивчення, однозначно стають засобом отримання корисної та життєво необхідної інформації. До того ж авторкою актуалізовано питання такого мережевого явища, як наявність в абсолютно вільному доступі спеціалізованих освітніх платформ, які пропонують подкасти з різноманітними навчальними матеріалами в галузях інженерії, гуманітарних наук, медицини, бізнесу, інформатики тощо. Проаналізовано досвід як зарубіжного, так й українського освітнього простору, де розробляється та презентується своя територія навчального продукту, що має потужні перспективи подальшого розвитку. Окремо виділено ще один аспект поставленої проблеми – це подкасти, які стають особливо значущими для українського суспільства в часи війни: сучасні технології дійсно здатні переробити навчальний процес на більш інклюзивний і врахувати широкий спектр різних стилів навчання. Гнучкість і різноманітність технології подкасту не потребує спеціальних доказів, а це, у свою чергу, робить його цінним інструментом у процесі навчання.*

Дослідження обґрунтовує доцільність і раціональність упровадження й використання подкастів різноманітної тематики під час навчання різних цільових аудиторій, оскільки ця технологія є популярною завдяки своїй зручності й можливості інтеграції в навчальний процес у режимі дистанційного та змішаного навчання.

Ключові слова: *інформаційно-комунікаційні технології, інформатизація освіти, інноваційні методи навчання, інтерактивне навчання, дистанційна форма освіти, навчальний подкаст, спеціалізовані освітні платформи.*

MODERN EDUCATIONAL INFORMATION SPACE: USING PODCASTS IN TRAINING

Natalia Masi
Senior Lecturer at the Department of Information Activities and Media Communications
National University "Odesa Polytechnic"
Shevchenko Ave., 1, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4897-0247
e-mail: natalya7755@gmail.com

Abstract. *The author of the proposed article focuses on the technology of educational podcasts, the application of which actualizes the problem of finding optimal ways to combine traditional and innovative*

© Н. Масі, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

methods. Conducting research in this direction, in turn, forms a basic system of theoretical knowledge that contributes to the acquisition of professional communication skills and activates the interaction of participants in the communication process. Research findings are emerging from everywhere, revealing the essence of interactive learning, which consists in activating the independence of students' thoughts and involving them in working with large amounts of information; such a process contributes to the effective disclosure of individual creative potential in a team of like-minded people. In recent years, the opinion that educational podcasts are able to increase motivation and really arouse users' desire to learn, stimulate interest in the subject of study, and clearly become a means of obtaining useful and vital information. In addition, the author has updated the issue of such a network phenomenon as the presence of completely free access to specialized educational platforms that offer podcasts with various educational materials in the fields of engineering, humanities, medicine, business, computer science, etc. The experience of both foreign and Ukrainian educational spaces is analyzed, where their own territory of educational products is being developed and presented, which has strong prospects for further development. The article separately highlights another aspect of the problem posed – podcasts, which become especially significant for Ukrainian society in times of war: modern technologies are really capable of transforming the educational process into a more inclusive one and taking into account a wide range of different learning styles. The flexibility and diversity of podcast technology does not require special evidence, and this, in turn, makes it a valuable tool in the learning process.

The research in the article substantiates the feasibility and rationality of implementing and using podcasts on various topics when teaching different target audiences, as this technology is popular due to its convenience and the possibility of integration into the educational process in distance and blended learning modes.

Key words: *information and communication technologies, informatization of education, innovative teaching methods, interactive learning, distance learning, educational podcast, specialized educational platforms.*

Постановка проблеми. Сьогодення науково-освітньої галузі так само, як й інші сфери діяльності українського суспільства, має високі швидкісні показники інформатизації на всіх рівнях здобуття освіти. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і безупинне впровадження їх у навчальний процес уже стали невід'ємною частиною освітнього життя. Тому для науковців і педагогічних працівників актуалізується проблема пошуку оптимальних шляхів поєднання традиційних та інноваційних методів, які, у свою чергу, формують базову систему теоретичних знань, сприяють набуванню навичок фахового спілкування й активізують взаємодію учасників комунікаційного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Останні п'ять років (дія карантинних обмежень і воєнного стану) відзначаються тим, що українська науково-освітня спільнота, стикнувшись з абсолютно новими викликами, проводить дослідження в напрямі використання інформаційних технологій у режимі дистанційного навчання й активно впроваджує сучасні цифрові технології в навчальний процес.

Такі дослідники, як Т. Вахрушева [1]; співавтори О. Гевко, Н. Голярдик, Н. Макогончук [2]; Г. Тимощук [6] у дослідницьких напрацюваннях розкривають сутність інтерактивного навчання, яка полягає в активізації самостійності думок здобувачів і залученні їх до роботи з великими обсягами інформації, що сприяє ефективному розкриттю індивідуального творчого потенціалу в колективі однодумців.

Особливу увагу привертають фахові дослідження, у яких актуалізується проблематика розвитку сучасних тенденцій вітчизняної сфери освітньої діяльності, які, безумовно, з великою швидкістю набирають обертів у процесі використання інтерактивних методів під час вивчення різноманітних дисциплін як інженерно-технічного, так і гуманітарного й економічного циклів: це група авторів – А. Гуржій, О. Глазунова, Т. Волошина [3]; співавтори – Т. Лещенко, М. Жовнір [4]; М. Сергієнко [5] та ін.

Загалом аналіз поданих вище наукових джерел дає нам змогу стверджувати, що сьогодні однією з найпоширеніших тенденцій у сфері освіти є технологія навчального подкасту. Різноманітні медіаплатформи (у тому числі офіційні сайти українських закладів вищої освіти) презентують нині численну «армію» тематичних подкастів, які у форматах «аудіо» й «відео» надають здобувачам різнорівневої освіти сучасні інноваційні можливості та створюють новітнє творче середовище для навчання.

Науковці-дослідники практично одностайно наголошують, що навчальні подкасти здатні підвищити мотивацію та дійсно викликають у користувачів бажання навчатися, стимулюють зацікавленість у предметі вивчення, однозначно стають засобом отримання корисної, навіть життєво необхідної інформації, незалежно від того до якої вікової групи належить користувач того чи іншого контенту.

Новітня технологія подкасту стала популярним форматом контенту в сучасному інформаційному просторі завдяки своїй зручності й доступності. Подкасти можна дивитися або слухати на різних пристроях, таких як смартфони, планшети, стаціонарні комп'ютери тощо. Подкасти доступні на багатьох платформах, найпопулярніші серед яких – Apple Podcasts, Spotify, Google Podcasts, Stitcher, TuneIn, iHeartRadio, Pocket Casts тощо. Користувачі можуть підписатися на подкасти, завантажувати на свої пристрої різноманітні епізоди для відстроченого офлайн-прослуховування й отримувати сповіщення про нові випуски.

Подкасти охоплюють широкий тематичний спектр: від політичних та економічних новин, проблем розвитку науки, техніки, культури, освіти, навіть особистого життя до, умовно кажучи, «безглуздих дитячих розваг».

Такий стан сьогоденного глобального інфопростору дає споживачам змогу знаходити саме той контент, який найбільше відповідає їхнім інтересам. Подкасти можна слухати в будь-який час і в будь-якому місці. Це особливо зручно для людей, які багато часу проводять у дорозі, займаються спортом або виконують повсякденні побутові завдання. Мобільність подкастів дає змогу ефективно використовувати час і поєднувати навчання чи розваги з іншими справами.

Щодня мільйони інтернет-користувачів наполегливо шукають у глобальній мережі саме той інформаційний продукт, який би міг задовольнити нагальні потреби в розв'язанні особистих проблем – від світоглядних до самоосвіти та саморозвитку, тобто саме той інформаційний продукт, який здатний «принести задоволення» в повсякденне життя.

Численні авторські подкасти пропонують інтернет-користувачам глибокий аналіз вузького тематичного напряму: вони можуть включати інтерв'ю з експертами, детальні розслідування, розгорнуті обговорення. Авторські подкасти дають змогу їх творцям усебічно висвітлювати найпопулярніші або суспільнозначущі різнотематичні змісти, принаймні тому що такий контент дуже складно, іноді навіть неможливо знайти в традиційних джерелах.

Безперечно, подкасти стали виконувати роль інформаційного продукту, який спеціально створюється для тої чи іншої цільової аудиторії.

Саме тому останнім часом технологія навчального подкасту дедалі все більше захоплює, підкоряє й продовжує безупинно завойовувати сучасний освітній інфопростір українських навчальних закладів. Прикладом є величезна серія україномовних подкастів, присвячених сучасним проблемам розвитку освіти й науки (https://podcasts.nv.ua/themes/obrazovanie.html).

Новітня технологія навчального (освітнього) подкасту стає все більш популярною завдяки своїй зручності й можливості інтеграції в навчальний процес, а саме:

– подкасти можуть виступати як додатковий матеріал до традиційного лекційного формату у вигляді більш детального тематичного аналізу, коли лектор синхронно записує поглиблене обговорення теми або усне опитування студентів, що дає їм змогу прослуховувати контент після лекційного заняття в зручний для них час, причому робити це стільки разів, скільки потрібно кожному студентові індивідуально;

– подкасти дають можливість викладачу запросити високопрофесійних кваліфікованих фахівців для умовного інтерв'ю, яке проводитимуть самі студенти; така форма проведення занять уносить різноманітність у навчальний процес, збагачує змістовність теоретичного матеріалу, відкриває студентам доступ до нових знань і практичного досвіду;

– подкасти можуть використовуватися для проведення тренінгів і семінарів з професійного розвитку для підвищення кваліфікації різних спеціалістів, оскільки дають змогу набувати нових навичок та актуальних знань у будь-який вільний час;

– подкасти можуть виконувати роль постійного джерела з оновлення знань про новини й сучасні тренди в певній галузі, що є особливо важливим для сфер, які швидко змінюються, таких як штучний інтелект, інформаційні технології, медицина тощо.

Українське освітнє середовище сьогодні ілюструє яскравий приклад упровадження й активного використання навчальних подкастів – це мовознавча галузь як для вдосконалення рідної мови, так і для вивчення іноземної.

Взірцем потужної популярності є мережева платформа «Coffee Break Languages», де презентується серія подкастів для вивчення різних мов. І це не тільки європейський мовний контент; на цьому ресурсі можна знайти подкасти з вивчення досить екзотичних східноазіатських варіантів, але таких, що, без перебільшення, завжди викликали зацікавленість у світовому освітньому інфопросторі (https://coffeebreaklanguages.com/category/podcast/).

Прослуховуючи подкасти з носіями мови, користувачі – учні, студенти, працівники будь-якої сфери діяльності, просто зацікавлені люди – можуть ознайомитися з різними акцентами й діалектами, що, безумовно, допомагає покращити розуміння мови та значно підвищити рівень володіння нею.

Отже, маємо можливість визначити низку способів використання подкастів під час навчання або вивчення іноземної мови:

– прослуховування чергового випуску подкасту в онлайн-режимі, не завантажуючи файли на власний пристрій;

– прослуховування заздалегідь завантажених на власний пристрій файлів із серійними випусками подкасту в більш зручний для користувача час;

– створення власного подкасту з метою поширення серед користувачів різних соціальних мереж або подальше його розміщення на популярних медіа-платформах.

Необхідно додати, що робота з навчальними подкастами надає переваги як викладачам під час проведення занять, так і самим студентам. Вище вже зазначалося, що використання подкастів у навчальному процесі передусім стимулює творчі здібності тих, хто навчається, навіть здатне розкрити творчий потенціал кожного окремо. Іншими словами, під час створення подкасту викладач заздалегідь умовно може спланувати, тобто «розписати ролі», у яких виступатимуть його слухачі, а саме:

– роль споживача – це виконання тематичних завдань до подкасту, підготовлених викладачем;

– роль творця – це самостійне навчання й подальше створення власного продукту, який, за бажанням, може бути оприлюднений для інших користувачів у соціальних мережах або на певних медіаплатформах.

Також варто акцентувати увагу на такому мережевому явищі, як наявність в абсолютно вільному доступі спеціалізованих освітніх платформ, які пропонують подкасти з різноманітними навчальними матеріалами. Насамперед треба назвати найвідоміші з них:

– платформа «Coursera» – https://www.coursera.org/ – технологічна компанія, яка працює в галузі освіти, основана професорами інформатики Ендрю Ин і Дафною Коллер зі Стенфордського університету у квітні 2012 року. Нині користувачі мають змогу навчатися на курсах з інженерії, гуманітарних наук, медицини, біології, суспільних наук, математики, бізнесу, інформатики тощо. Кількість студентів на цьому сайті перевищила 10 мільйонів осіб;

– платформа «Академія Хана» – https://uk.khanacademy.org/ – це некомерційна освітня організація, створена у 2006 році педагогом Салманом Ханом для забезпечення «високоякісної освіти для будь-кого й будь-де». Усі навчальні матеріали надані англійською та перекладені більше ніж 40 мовами. Вебсторінка має 165 мільйонів зареєстрованих користувачів зі 190 країн світу;

– платформа «edX» – https://www.edx.org/ – це онлайн-курси для слухачів зі всього світу на безоплатній основі; тут презентовано широкий діапазон дисциплін університетського рівня; також на цьому ресурсі оприлюднюються результати досліджень у галузі навчання. Платформа має понад 34 мільйони користувачів, що є слухачами понад 2800 курсів.

Загалом названі й подібні освітні платформи становлять глобальну територію використання технології подкасту в навчальному процесі. Безумовно, уже зрозуміло, що український освітній простір також розробляє та презентує свою територію навчального продукту й має потужні перспективи подальшого розвитку.

Але є ще один аспект, який не можна не відзначити. Саме зараз особливу увагу привертають такі подкасти, які стають особливо значущими в часи війни, наприклад:

– Ukraine Legal Network – цей подкаст фокусується на правових механізмах роботи

міжнародного реєстру збитків, завданих країною-агресором в Україні. Матеріал подкасту може бути корисним для тих, хто цікавиться юридичними аспектами документування збитків і доказової бази;

– Освіторія – подкаст про громадянську освіту, який може бути корисним для розуміння нормативних і юридичних аспектів, що допомагає поглибити знання про права й обов'язки громадян;

– Вчися вухами – це ціла серія подкастів від громадянської організації «Смарт освіта»; представлений на платформі матеріал включає курси з історії України, української та зарубіжної літератури, географії й інших дисциплін; такі подкасти можуть бути корисними для розширення загальних знань здобувачів усіх рівнів освіти.

Наостанок не можна не згадати тих користувачів, які мають ті чи інші вади фізичного здоров'я, зокрема осіб з вадами зору. Сучасні технології дійсно здатні переробити навчальний процес на більш інклюзивний і врахувати широкий спектр різних стилів навчання. Загалом твердження, що технологія навчального подкасту – це гнучкість і різноманітність, уже не потребує спеціальних доказів, а це, у свою чергу, робить подкаст цінним інструментом навчання будь-якої цільової аудиторії в усьому світі.

Проте сказати, що освіта опинилася в якомусь ідеальному середовищі панування подкастів, сьогодні неможливо. Зазвичай є певні недоліки, зокрема це стосується національної освіти, принаймні в українських вишах.

Варто відмітити, що у ВНЗ України технологія навчального подкасту поки що не посіла свого заслуженого місця. Практика показує, що в освітньому процесі подкасти використовуються досить рідко. Дослідники пояснюють таке явище тим, що серед більшості педагогів існує міфологізована думка, що подкасти є лише стенограмою лекцій, а отже, рівень популярності й відвідування таких занять буде дуже низьким.

Таким чином, українська науково-педагогічна спільнота, безумовно, визначає подкаст перспективною технологією в інтерактивному навчанні, тобто класифікує його як важливий навчальний інструмент, котрий відповідає вимогам часу в контексті становлення й подальшого розвитку цифрового покоління, а також неосяжної, навіть нескінченної глобальної інформатизації. Технологія навчального подкасту дійсно має всі можливості забезпечити мобільність освітнього процесу, не обмежуючи його в часі та просторі.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Підсумовуючи, можна стверджувати, що активне створення й використання різноманітних тематичних подкастів у навчальному інформаційному просторі здатне сприяти розвитку аналітичного мислення в здобувачів будь-якого рівня освіти й розкривати їхній творчий потенціал.

Перспективи досліджень у цьому напрямі полягають у більш ґрунтовному аналізі сутності й особливостей упровадження інноваційних технологій, принаймні таких як навчальний подкаст, а також у розробленні дієвих засад підготовки науково-педагогічних і педагогічних працівників до ефективного застосування цієї технології в інтерактивному навчанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вахрушева Т. Ю. Теоретичні аспекти активних методів навчання. *Національний фармацевтичний університет*. 2008. № 3. С. 46–49.
2. Голярдик Н., Гевко О., Макогончук Н. Дистанційні платформи для навчання і саморозвитку здобувачів вищої освіти на заняттях з «Української мови за професійним спрямуванням» під час воєнного стану. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогічні науки»*. 2022. Том 29(2). С. 138–151.
3. Гуржій А., Глазунова О., Волошина Т. Цифровий навчальний контент для системи відкритої освіти. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2020. Вип. 55. С. 22–30.
4. Лещенко Т. О., Жовнір М. М. Технологія подкастингу в руслі цифровізаційних тенденцій мовної освіти іноземних студентів-медиків. *Відкрите освітнє Е-середовище сучасного університету :* електронне наукове фахове видання. 2020. № 9. С. 41–53.
5. Сергієнко М. С. Створення подкастів як елементу змішаного навчання. *Методика та специфіка викладання іноземних мов у закладах вищої освіти :* тези доповідей Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції. Харків : Національна академія Національної гвардії України, 2021. С. 350–353.

6. Тимощук Г. В. Використання технології podcast в освітньому процесі. *Фізична культура, спорт і здоров'я: стан, проблеми та перспективи :* збірник тез XXII Міжнародної науково-практичної конференції, 6–7 грудня 2022 року. Харків : ХДАФК, 2022. С. 463–465.

REFERENCES

1. Vakhrusheva, T. (2008). Teoretychni aspekty aktyvnykh metodiv navchannia [Theoretical aspects of active learning methods]. *Natsionalnyi farmatsevtychnyi universytet*, vol. 3, pp. 46–49 [in Ukrainian].
2. Holiardyk, N., Hevko, O., Makohonchuk, N. (2022). Dystantsiini platformy dlia navchannia i samorozvytku zdobuvachiv vyshchoi osvity na zaniattiakh z «Ukrainskoi movy za profesiinym spriamuvanniam» pid chas voiennoho stanu. [Distance learning platforms for higher education students' learning and self-development in «Ukrainian language for professional purposes» classes during martial law]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriia: pedahohichni nauky*, vol. 29(2), pp. 138–151 [in Ukrainian].
3. Hurzhii, A., Hlazunova, O., Voloshyna, T. (2020). Tsyfrovyi navchalnyi kontent dlia systemy vidkrytoi osvity [Digital educational content for the open education system]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, vol. 55, pp. 22–30 [in Ukrainian].
4. Leshchenko, T. O., Zhovnir, M. M. (2020). Tekhnolohiia podkastynhu v rusli tsyfrovizatsiinykh tendentsii movnoi osvity inozemnykh studentiv-medykiv [Podcasting technology in line with digitalization trends in language education of foreign medical students]. *Elektronne naukove fakhove vydannia «Vidkryte osvitnie E-seredovyshche suchasnoho universytetu»*, vol. 9, pp. 41–53 [in Ukrainian].
5. Serhiienko, M. S. (2021). Stvorennia podkastiv yak elementu zmishanoho navchannia [Creating podcasts as an element of blended learning]. Tezy dopovidei Vseukrainskoi naukovo-metodychnoi Internet-konferentsii «Metodyka ta spetsyfika vykladannia inozemnykh mov u zakladakh vyshchoi osvity» – Abstracts of reports of the All-Ukrainian scientific and methodological Internet conference «Methodology and specifics of teaching foreign languages in higher education institutions», Kharkiv: National Academy of the National Guard of Ukraine, pp. 350–353 [in Ukrainian].
6. Tymoshchuk, H. V. (2022). Vykorystannia tekhnolohii podcast v osvitnomu protsesi [Using podcast technology in the educational process]. Fizychna kultura, sport i zdorovia: stan, problemy ta perspektyvy: zbirnyk tez XXII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Physical culture, sports and health: state, problems and prospects: collection of abstracts of the XXII International Scientific and Practical Conference, Kharkiv: KhDAFK, pp. 463–465 [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 10.06.2025
Дата прийняття статті: 23.06.2025
Опубліковано: 30.09.2025

УДК 821.161.2-1Могильницька7Рогніда:2-264
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.25

МІФОСВІТ ПОЕМИ «РОГНІДА» ГАЛИНИ МОГИЛЬНИЦЬКОЇ

Олена Мізінкіна
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури та компаративістики
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Всеволода Змієнка, 2, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-5732-5138
Scopus Author ID: 57386233900
e-mail: mizinkina-o@ukr.net

Вікторія Михайленко
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри метрології, якості та стандартизації
Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку
вул. Кузнечна, 1, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-2584-5571
e-mail: Mykhaylenkova@ukr.net

Анотація. *У статті звертається увага на те, що життєвий шлях Галини Могильницької пов'язаний з Одесою, її творчість представляє літературний процес Півдня України, проте доробок письменниці не досліджений. Коротко означено історію видань поеми «Рогніда».*

Мета розвідки – проаналізувати в поемі «Рогніда» прояви міфологій різних народів, які допомагають творити історичну епоху та працюють на моделювання персонажів.

Відстежено й прокоментовано уривки поеми, у яких згадуються імена богів (Перун, Хорс, Мокоша, Лада, Дажбог), міфічні істоти (діва Обида, божества роздору й біди Цур і Пек), напівдухи (нявки, лісовик, русалка) давньослов'янських вірувань. Такі представники міфічного світу сприяють відтворенню проблеми стосунків Рогніди й Володимира, змін у світогляді очільника Давньоруської держави, реформи 988 року у віросповіданні суспільства. Із залученням міфологічних елементів у творі Г. Могильницької відчитується обряд жертвоприношення, прогнозування ворожнечі між нащадками князя Володимира, образи природи, картини побуту.

Біблійна міфологія в поемі оприявлюється завдяки мовним формам «Не убий» і «Не осуди», що апелюють до десяти заповідей у міфі про Мойсея; завдяки жіночим іменам Єви й Магдалини, які відсилають до оповідей про їхні міфічні історії; завдяки топоніму «рай» із його семантичним навантаженням.

Германо-скандинавська міфологія представлена ім'ям найголовнішого бога Одина, яке в поемі вказує на відмінність у світоглядах варягів і слов'ян. На давньогрецьку міфологію вказують міфоніми Ніоба, Латона, Ікар. Історії цих героїв міфів постають застереженням для головної героїні «Рогніди» й демонструють визначальні риси її характеру.

Ключові слова: *міфологія, міф, Рогніда, бог, Володимир, релігія, поема, Галина Могильницька.*

© О. Мізінкіна, В. Михайленко, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

MYTHOLOGY OF THE POEM "ROGNIDA" BY GALINA MOHYLNYTSKA

Olena Mizinkina
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature and Comparative Studies
I. I. Mechnikov Odesa National University
Vsevolod Zmiienko Str., 2, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5732-5138
Scopus Author ID: 57386233900
e-mail: mizinkina-o@ukr.net

Viktoriia Mykhailenko
Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor at the Department of Metrology, Quality and Standardization
State University of Intellectual Technologies and Communications
Kuznechna Str., 1, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2584-5571
e-mail: Mykhaylenkova@ukr.net

Abstract. *The article draws attention to the fact that Halyna Mogilnytska's life path was connected with Odesa. It should be mentioned that her work represents the literary process of the Ukrainian South, however, the writer's work has not been researched yet. The history of the publication of the poem "Rognida" is briefly outlined in the present paper.*

The purpose of the investigation is to analyze in the poem "Rognida" the manifestations of the mythologies of different peoples, which help to create a historical era and model the characters.

The fragments of the poem that mention the names of gods (Perun, Khors, Mokosha, Lada, Dazhbog), mythical creatures (the maiden Obida, the deities of discord and misfortune Tsur and Pek), and half-spirits (myow, forest owl, mermaid) of ancient Slavic beliefs are traced and commented on. Such representatives of the mythical world contribute to the recreation of the problem of the relationship between Rognida and Vladimir, changes in the worldview of the head of the Kyivan Rus', and the reform of 988 in the religion of society. With the involvement of mythological elements, the work of H. Mogilnytska depicts the rite of sacrifice, the prediction of enmity between the descendants of Prince Volodymyr, images of nature, and scenes of everyday life.

Biblical mythology is revealed in the poem through the linguistic forms "Thou shalt not kill" and "Thou shalt not condemn", which appeal to the Ten Commandments in the myth of Moses; through the female names of Eve and Magdalene, which refer to the stories of their mythical stories; through the toponym "paradise" with its semantic load.

The Germanic-Scandinavian mythology is represented by the name of the most important god, Odin, which in the poem indicates the difference in the worldviews of the Varangians and Slavs. The mythonyms Niobe, Latona, Icarus point to the ancient Greek mythology. The stories of these mythological heroes serve as a warning to the main character of "Rognida" and demonstrate the defining traits of her character.

Key words: *mythology, myth, Rognida, god, Volodymyr, religion, poem, Halyna Mohylnykska.*

Постановка проблеми. Галина Могильницька (1937–2021) як письменниця добре відома в південному регіоні України. Її народження, навчання, життя, діяльність, творчість тісно пов'язані безпосередньо з Одесою. Багатогранний доробок (збірники поезій, методичні посібники для вчителів, посібники для учнів, літературні портрети, критичні розвідки, повість «Білкун – син Білкуна, або Анатомія давнього злочину», збірка поем «Імена») нашої землячки викликає повагу та вдячність за порушену проблематику.

Книга «Імена» вміщає три поеми – «Рогніда», «Єлизавета», «Серафима», у яких оповідається про долі трьох жінок. У передмові до видання збірки 2017 року Сергій Дмитрієв фахово охарактеризував особливості стилю мисткині: «Вільне володіння слов'янською, давньоруською лексикою та колоритним розмаїттям лексики питомо української, народної, яку ще й нині можна подекуди почути по селах; глибоке знання історії, міфології, вірувань різних народів та внутрішнє відчуття зображуваної епохи, що присутнє не тільки в лексиці чи у візуальному ряді тво-

реного письменницею художнього світу, а навіть у самій ритмомелодиці віршованого рядка – створюють достовірне тло, на якому розгортається життєві драми героїнь» [1, с. 10]. Загалом художня творчість Галини Могильницької сьогодні ще маловивчена. Хоча маємо відзначити, що на появу збірки «Імена» відгукнулися Валентина Сидорук, Володимир Сподарець, Олена Нуньєс, які теж звернули увагу на стиль письма, лексику, потужний ліричний струмінь, філософське осмислення місця й місії жінки в історії народу.

Цікаво, що вперше історичну поему «Рогніда» авторка видала своїм коштом ще в 1986 році. Про це Галина Могильницька розповідає в інтерв'ю Василю Овсієнко, а також наголошує: «Вона присвячена епохальним у нашій історії рокам прийняття християнства, централізації Київської держави за Володимира. Основана думка поеми, що – що б ми не робили, які б не були великі звершення, але завжди нами має керувати любов … Я впевнена, що всі рани лікуються тільки добром і любов'ю» [2]. Безумовно, вічні проблеми добра і зла, любові і ненависті, війни і миру висвітлюються в поемі й завдяки образу головної героїні – Рогніді.

Мета і завдання статті. Мета розвідки – проаналізувати яскраво представлений у поемі «Рогніда» міфологічний світ, який допомагає творити історичну епоху та працює на вияскравлення персонажної сфери. Для досягнення мети передбачено розв'язати такі завдання: 1) відстежити ситуації, у яких іде мова про міфічні уявлення давньослов'янського світогляду; 2) визначити фрагменти твору, у яких представлено знаки біблійної міфології; 3) виявити апелювання до давньогрецьких міфів; 4) установити роль згадки про бога германо-скандинавської міфології.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є історична поема «Рогніда», предметом – міфічний світ твору Галини Могильницької, що суттєво збагачує оповідь і свідчить про художню манеру письменниці.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Згадки про міфічні уявлення наших предків у поемі зринають упродовж усього розвитку сюжету й найчастотніше це пов'язано з головною героїнею. Письменниця закономірно вводить у сюжет імена язичницького віросповідання, оскільки мова йде про події X століття на території Київської Русі.

У «Рогніді» Галина Могильницька порушує чимало проблем, завдяки відсиланню до імен богів **давньослов'янського пантеону**. Описуючи близькі стосунки головної героїні та князя Володимира, письменниця показує зміни у світогляді чоловіка:

І він збагнув нарешті, що людина –
Не просто плоть – а втілена душа <…>
Та саме тут – оновлення початок,
І перший крок із варварства – отут!

Тут! А не там, де князеве всеможжя
Перуна й Хорса змінить на Христа.
Бо варварство – зовсім не многобожжя,
А вбогість духу й серця пустота [3, с. 53].

У цьому уривку мова йде про дві релігійні реформи, які здійснив Володимир Святославович за час свого княжіння. Український філософ Вілен Горський коментує зміни так: «… здійснюються спеціальні заходи у реформуванні язичницької релігії. В Києві, на горі неподалік князівського палацу, споруджується єдиний пантеон, де поставлено було всіх ідолів, яким поклонялися русичі. «Повість врем'яних літ» називає шістьох – Перуна, Хорса, Даждьбога, Стрибога, Симаргла та Мокоша» [4, с. 64]. У наведеному фрагменті з поеми звучать імена богів вищого порядку, ідоли яких київський князь наказав установити для поклоніння. Як відомо, Перун «уважався богом блискавки й грому та головним богом князівської дружини» [5, с. 116]. Хорс «уособлював внутрішню або невидиму стихію Сонця. <…> він має поставати в образі надвечірнього сонцедиска, що зникає за кругом (обрієм). На цю обставину вказує і згадка про Хорса в «Слові о полку Ігоревім» [5, с. 147].

Однак відомо, що наприкінці X століття в Давньоруській державі відбуваються кардинальні зміни у віросповіданні. Рогніда важко переживає зміну релігії, бо вона супроводжується ще й зрадою чоловіка. До неї доходять «чутки предивні <…> кажуть, звойований град віддав / Князь на віно якійсь царівні. / Кажуть, ніби богів одцурався князь» [3, с. 57]. Тоді жінка за традицією здійснює обряд жертвоприношення:

В простолюдинку вбравшись,
Іде до Дніпра,
Де стоїть Перун злотовусий.
І офіру кладе,
І за мужа свого
До зірниці благає Перуна-бога [3, с. 58].

Ярослав Боровський підтверджує, що «звичай жертвоприношень виник з уявлень про втручання у життя й різні сфери діяльності людей божеств, яким ті мусили віддавати чи дарувати частку з першого ужинку, приплоду, збору овочів та фруктів. За свідченням Густинського літопису, ідолу Перуна у Києві «як богу жертви приносили і вогонь непогасний з дубового дерева постійно палили» [6, с. 39]. Тому героїня в надії на допомогу звертається до одного з головних богів язичницького пантеону.

Окрім Рогніди, у поемі описуються й погляди в суспільстві за допомогою внутрішнього мовлення невідомого наратора («хтось – із тих, що й у воді не тоне – / Йдучи собі, статечно міркував»):

Та, врешті, певне, князеві й видніше,
Хто Бог мені – Перун, чи новий Спас!
А яз бо есьм – маленька миша.
У мене – нірка. А над нею – князь.
Отож і Бог мій там, де влада й сила.
Інакше – й живота не вберегти… [3, с. 69].

В уривку згадуються найбільш важливі представники двох релігій – Перун (язичництво) і Творець всесвіту (християнство). Як пишуть дослідники, «Перун був найавторитетнішим кумиром для зміцнення князівської влади. Тому, зводячи, в Києві пантеон верховним богам, Володимир на перше місце поставив Перуна – покровителя війни і зброї, який водночас став і «головним богом державного пульту» <…> Одначе судилося йому коротке життя – всього вісім літ. 988 року князь власноручно наказав знищити ним же започаткований Олімп» [7, с. 26]. В. Горський теж підтверджує, що «першим актом на шляху християнізації Русі стало хрещення киян. Володимир почав з того, що нещадно понищив язичницьких богів, яким поклонялися кияни, а донедавна і він сам» [4, с. 77].

Попри наміри князя Володимира змінити релігію в державі, письменниця демонструє і його коливання, міркування. У підрозділі «Зиждитель» читаємо:

Як легко сказать: «Зрікаюсь
Всього, що любив одвічно!»
Як важко заставить серце
Зректись і забуть навік!
Ходить поза плечима
Мокоша-Рожаниця,
В ушу бринять піснями
Лада і Коляда! [3, с. 119].

Такі переживання очільника держави засвідчують непростий перехід у нове віросповідання, бо давньоруський космос ще довго не забувався. Митрополит Іларіон зазначає, що Мокоша – «богиня серед головних богів, якій Володимир поставив у Києві ідола для прилюдних жертвоприношень, так само не знана нам ближче. У цій богині дослідники міфології добачували сонцеву сестру, богиню дощу. <…> Уважалася Мокоша в Україні ще й покровителькою пологів та породіль» [8, с. 109]. Василь Скуратівський роз'яснює: «Рожаниця вважалася передовсім богинею людської (жіночої) Долі. На її честь наші пращури влаштовували жертвоприношення, де обов'язково мали бути кутя, хліб, сіль, мед і вино. <…> Богиня, в обов'язки якої входило сприяти пологам, тобто давати життя дітям, а в широкому розумінні – продовжувати родовід, вельми пошановувалась» [7, с. 85].

З богинею Ладою в поемі Галини Могильницької пов'язано декілька ситуацій. Вона згадується, коли Рогніда, народивши первістка, прийняла й усвідомила любов до Володимира:

І кохання, од світу сховане,
Що конало в душі на дні,
Потолочене і зацьковане, –
Всі загати прорвало в ній
І хлюпнуло! І водоспадом
Залило з голови до ніг!

І зійшла
Світлолика Лада
До щасливих
Дітей своїх [3, с. 51].

За баченням митрополита Іларіона, це «друга богиня нашого Олімпу, Лада, що відома і в чоловічій формі Лад або Ладо, – це були боги вірного супружжя, боги любові й веселощів, богині щастя та весни. Слово «лада» визначає вірна дружина, любка полюбовниця, а «лад» чи «ладо» – вірний чоловік (пор. «Слово о полку Ігоревім»), полюбовник. Ці слова дуже часті в топографічних назвах усіх слов'янських народів» [8, с. 110].

Ще згадала про Ладу головна героїня поеми наприкінці свого життєвого шляху, повертаючись на батьківщину. Рогніда зупи-

нилася зі своїм почтом на перепочинок і пригадала події молодості, коли Володимир силою її забрав з рідного дому та віз із собою.

Либонь учора між оцих дубів
Намет князівський шовком голубів
І знак Перуна – владний знак віків
Понад наметом золотом яснів.

Дівчата гімни Ладі завели,
З квіток найкращих їй вінки плели,
Бо світлий князь велів щокожну мить
Князівну-бранку співом веселить [3, с. 133].

У невеликому уривку з поеми символічно поєднані два імені міфічного світу давніх слов'ян. Перун виступає знаком влади князя Володимира і Лада, яка є представницею жіночої половини, ознакою краси. Щодо Лади, то Микола Костомаров ще в середині XIX століття писав: «Ладо или Ладон означает бога всякого наслаждения и благополучия: оттого ему приносили жертвы женившиеся; от его благословения зависело счастье семейственное; к нему обращались при рождении дитяти. Из песен мы видим несомненно, что Лад был божеством весны и любви. Слово Лад, очевидно, славянское и означает согласие, гармонию, красоту и любовь. Слово ладность значит красоту; по-чешски л а д а – красавица; по-польски и по-южнорусски ladny – прекрасный; у русских л а д и л а д а значит мужа и жену. На так как Лад было божество любви и гармонии и вместе божество весны, то, следовательно, оно было божество гармонии вселенной, любви всемирной, символ вседействующего, всеоживляющего весеннего солнца; и праздник ему отправляли в эпоху красоты природы, во время, когда особенно действует в животных половое возбуждение» [9, с. 214].

Ще один цікавий персонаж давньослов'янської міфології жіночої статі згадується в підрозділі «Княжичі». Письменниця, аналізуючи вчинки Володимира з кривавим слідом, пояснює майбутнє продовжувачів його роду:

Бо в світі білому ніколи
Добра не породило зло,
Бо проростає зі сваволі
Лиш розбрату чортополох.
І вже гряде, гряде розплата –
Час колотнеч і ворожнеч,
І стануть діти брат на брата,
І внук на внука здійме меч.
І вдарить крилами Обида,
І встане мста, і гнів, і біль! [ГМ, с. 90].

Тут згадується Обида, яка звучить і у відомій пам'ятці «Слово о полку Ігоревім». Валерій Войтович у дослідженні цього образу покладається на Олександра Афанасьєва, який з'ясував, що «Обида годиться з тими власними іменами, які надаються небесним войовничим дівам у переказах греків та германців, прим., Роздор, Побіда й інші. Сих імен не можна вважати тільки риторичною прикрасою; вони витворювалися з тих епітетів, які надавано войовничим німфам у битвах. Живіші спогади про лебедині діви доховалися в народних казках». Сучасний міфознавець відзначає, що «такі діви-птиці <…> визначаються незвичайною мудрістю та вищим Духом. Вони виповняють за героїв найтрудніші задачі та приневолюють підчинятися своїй волі навіть саму природу. Однією з таких дів була Обида, що перекидається, очевидно, в лебедя, тому й мала лебедині крила» [10, с. 122]. У поемі «Рогніда» Обида постає знаком майбутніх непорозумінь між нащадками Володимира, тому вона «вдарить крилами».

Окрім головних дохристиянських богів, у тексті Галини Могильницької згадуються й персонажі з виразно негативною характеристикою. Так, підрозділ «Зрада» починається ідеальною картиною, у якій княгиня Рогніда розповідає проти ночі своїм дітям казку. Діти перебивають оповідь запитаннями, на що мати застерігає: *«Люлечки…* / *Спать пора, / Бо розбудете Щура й Пека»* [3, с. 57].

У словнику Віталія Жайворонка знаходимо інформацію про те, що «Цур = Чур – у дохристиянських віруваннях – як і Пек, можливо, божество війни, бійок, кривавих сутичок, кровопролиття, всілякої біди, тому й досі насилаємо комусь біду: «Цур тобі, пек тобі!» або кажемо так, сахаючись, і відходимо, віддаляємося від когось, чогось, *цураємося* (пор. ще: «Хай йому цур!»); за версією І. Огієнка, навпаки, це домовий бог, що оберігав родину, господу, майно, і звідси, можливо, *[від]цуратися,* тобто «покинути (кидати) свої родові межі, забути (забувати) родину, когось близького, рідного чи щось близьке, рідне»; кажуть: «Хоч лайся, та тільки не цурайся»; на це саме можуть вказувати й вислови: «Цур та пек лихим очам!», «Цур нас та й далі од нас!»; Цур (Чур, старосл. Щур) – це, мож-

ливо, обоготворений предок (звідси *пра́щур*); на користь домового бога може бути й повір'я, що він любить жити в цурі (чурі), тобто цурці, якою розпалюють піч, і тим самим охороняє домашнє вогнище» [11, с. 632]. Про своєрідність Пека йде мова в книзі Василя Скуратівського. «Ця персона, – пише дослідник, – серед чортячого кодла досить поважна. Їй належить опікуватися підземним царством, себто пеклом, на яке не може впливати сам Бог. <…> Пекун власноручно визначає провину кожного грішника, вислухавши перед цим звіт «іменного» чорта» [7, с. 160]. Бачимо, що головна героїня не випадково не хотіла зворушити Цура (Чура = Щура) і Пека, оскільки вони були важливими персонажами в уявленнях наших предків.

Відтворюючи період зміни релігії в Київській державі X століття, у поемі «Рогніда» письменниця зіставляє картини буття суспільства під час різних віросповідань. Зокрема, надзвичайно гармонійним постає світ язичництва в підрозділі «Віра»:

В лісах на вітах колихались нявки,
Лісовичок вовтузився в дуплі.
Іржали коні. Птаство, галас знявши,
Носило небо на гінкім крилі

Старий дідок ішов трусити вершу.
Русалка реготнула у ріці.
Промчав, збудивши луни, ранній вершник
Десь там, на Кожум'яцькому кінці.

Вже й жайвір – вісник щедрого Даждь-бога –
Скропив піснями свіжу зелень врун.
А край Дніпра замислено і строго
Стояв Перун [3, с. 69].

Тут Галина Могильницька, окрім таких богів вищого порядку, як Дажбог («уособлював саме життєдайні сили ранкового Сонця як образу головної первісної стихії, що здатна зародити нове життя» [5, с. 89]) і Перун, уводить в оповідь персонажів анімістичних міфів. «Фантазія українського народу створила багато нижчих духів і пів духів і заселила ними землю, – зазначає Іван Нечуй-Левицький. – Такі нижчі духи й пів духи: русалки, мавки, польовики, домовики, нечиста водяна сила або дідьки. Доля і напівміфічні істоти: відьми, упирі, вовкулаки. Після неба й небесних з'явищ, земля й життя землі більш од усього звертали на себе увагу своїм рухом, своєю красою, своїми глибоко захованими потаємними силами життя» [12, с. 47]. Дійсно, панорама природи в уривку поеми легко уявляється, бо оживлена звуками та рухами тварин і міфічних істот («нявки», «лісовичок», «русалка»). Пам'ятаємо, що ці самі персонажі активно діють і в драмі-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки. Обидві письменниці прагнуть показати світовідчуття слов'ян, у якому життя людей органічно розвивалося в тісному взаємозв'язку з природою.

Окрім язичництва, в поемі постає й новий лад, коли князь Володимир змінює релігію на християнство. Більшість українських істориків схвально оцінюють таке рішення очільника тодішньої держави, оскільки «передусім – це свідчило про високий рівень загальнолюдського, загальноцивілізаційного розвитку нашого суспільства, яке розуміло роль нового віровчення в утвердженні держави. Крім того, існувало вже розуміння і зовнішньополітичного фактора. Адже християнство юридично утверджувало східнослов'янську державу на міжнародній арені поряд із іншими країнами – такими, як Візантія, Болгарія, Угорщина» [13, с. 169]. Проте такого значення не розуміє Рогніда. Важкий процес переходу віросповідання суспільства описується в другому («Княгиня Київська») і третьому («Вінценосець») розділах поеми. У внутрішньому мовленні головної героїні твору читаємо докори на адресу чоловіка:

І що б ти, княже, в світі не содіяв,
Якої б не доскочив висоти,
За всі скарби і блага Візантії
Ту пустку в серці не заповниш ти

Ні славою, ні титулом, ні Раєм,
Ні мудрістю премудрих грецьких книг,
Бо той, хто власну душу убиває,
Не оживає для утіх нових [3, с. 79].

Дізнавшись, що з новою вірою в житті князя з'явилася й нова жінка (донька візантійського імператора Романа I і сестра імператора Василія I Болгаробійця), Рогніда вважає, що Володимир зрадив їхнє кохання й занапастив свою душу. Разом із тим згадується й одне з ключових понять християнства – «Рай» («закінчення шляху душ праведників, для яких смерть є лише переходом до життя вічного» [14, с. 537]). Топос раю відсилає читача до **біблійної міфології**. Володимир неодноразово «шукає шляхи до Раю» [3, с. 96]. У підрозділі «Княжий суд» князь знову «до Раю»:

Направив помисли своя.
Вже ні волхва не покарає,
Ні татя, ніже палія,
Бо мовлять заповіді Божі:
«Не осуди» і «Не убий» [3, с. 102].

Окрім того, що письменниця активно використовує давньослов'янську лексику, йде мова й про основні заповіді, які християнський Бог дав біблійному персонажу Мойсею та які становлять Божественний Закон. «Основний зміст Закону склали десять заповідей релігійного, юридичного та морального характеру. З появою християнства ставлення до заповідей змінюється. В них починають вбачати не стільки морально-релігійні регулятиви поведінки, скільки стан свідомості, що відбиває міру Богопізнання» [14, с. 221], – твердять філософи. Тому Володимир не може визначитися з прийняттям рішення в складній ситуації, зважаючи на постулати нової релігії.

Неможливість керувати давніми способами й сумніви призводять до хибних дій Володимира. У поемі ж читаємо:

І, мов злочинна чи причинна,
Над прахом сумнівів і втрат
Ридає осінь-Магдалина,
Б'ючись у твердь небесних врат
І спрагло кличе «Не убий!»
Глаголом чистих благовіщень [3, с. 109].

У цьому фрагменті повторюється один із Божественних законів і називається одна із жінок, яка згадується в Святому Письмі. Богослови розтлумачують, що «Марія Магдалина, Марія Маґдалина – свята, рівноапостольна, мироносиця. Марія Магдалина походила з містечка Магдали, що колись було розташоване на берегах Генезаретського озера. В Євангелії нічого не сказано про її юні роки, але з передання довідуємося, що була вона вродливою жінкою і жила грішно. Після того, як Ісус вигнав із Марії сім бісів, вона змінила своє життя – стала Його вірною ученицею. <…> По Вознесінні Христовім, коли апостоли розійшлися з Єрусалиму проповідувати в усі кінці світу, разом із ними пішла й Марія Магдалина. За переданням, вона проповідувала в Римі. Звідти вже літня Марія Магдалина переселилася в Ефес, де трудився святий апостол Йоан, (згідно з переданням, саме з її слів апостол написав 20-ту главу свого Євангелія) і там завершила свою земну путь» [15, с. 10]. У поемі Г. Могильницька поетично порівнює Магдалину з осінню, бо закономірно восени йдуть дощі, а головне, свята «ридає», оцінюючи грішні рішення Володимира.

Ще один біблійний жіночий персонаж (Єва) згадується в поемі, коли мова заходить про грекиню Анну Багрянородну (963–1011). Вона протиставляється Рогніді, яка головним чином виступає як вірна, любляча дружина й турботлива матір для своїх дітей. Анна ж «*Воліє, щоби «варвари-русини»*

Ромейського дотримувались чину:
Щоб шану їй навчились воздавати,
Пантофлю при нагоді цілувати,
І лицемірить, і в покорі бути,
А там, дивись, і добувать отрути,
Які не раз підносила з вином
Мужам своїм ясна Феофано –
Її матуся вельми ліполиця,
Ромейська відставна імператриця,
З Царграду вислана,
Як грішна Єва з раю…» [3, с. 92].

Письменниця, розповідаючи про порядки, що заводить нова офіційна дружина Володимира, характеризує її матір Феофано (941–після 978). Ця жінка-красуня отруїла двох своїх чоловіків (Романа I (пом. 963 року) і Никифора I Фоку (912–969), які були Візантійськими імператорами. Третій – Іоанн I Цимісхій (925–976) уже вислав Феофано з країни, тому вона й порівнюється з біблійною Євою. Як відомо за біблійним міфом, Адама з Євою теж було вигнано з раю за гріхопадіння. Тому в процитованому фрагменті з поеми «Рогніда» вбачаємо алюзію до біблійного міфу і творення ланцюжка образів схожих за діяннями жінок (Анна – Феофано – Єва).

Галина Могильницька закономірно згадує в поемі й представника **германо-скандинавської міфології.** У підрозділі «Спокута» читаємо про напад варягів на місто Полоцьк, яким «віддячив» ображений за відмову Рогніди на сватанні Володимир:

Варяги –
суть свеї
з північного краю,
що, відай,
своєї
землі не кохають.
Землі,
Де фіорди,
як сині тарелі,
де стрімко
і гордо

возносяться
скелі,
де злак, не росте
на камінні убогім,
де місце
пусте
уважають
за бога,
що Одином
зветься [3, с. 26].

Письменниця невипадково вибудовує римування, у якому рядки складаються від одного до трьох слів. Читач має звернути увагу на відмінність світу північного народу від слов'янського. Нагадаємо, що в міфології варяг «верховним божеством, головою та батьком більшості богів є Одін – покровитель воїнів, який уособлює владу, мудрість та магію. Одін є володарем дев'яти світів та вальхалли, перебуває в сторожовій башті Хлідскьяльв, де від нього ніщо не може сховатися. На плечах Одіна сидять два ворони: Хугін («думка») та Мунін («пам'ять»), вони нашіптують богові на вухо всі новини, які чують, облітаючи світ. Часто Одін подорожує по усіх дев'яти світах в образі сивобородого старця з ціпком та в капелюсі» [16, с. 162]. Згадка про Одина підкреслює войовничість загарбників, від яких постраждала й родина Рогніди.

Також у тексті поеми Г. Могильницької відчитується й **давньогрецька міфологія**. Починаючи оповідь про Рогніду, письменниця намагається окреслити її образ завдяки рисам характеру. Підрозділ «Гординя» вже в заголовку вказує на провідну її рису. Тут же оповідачка застерігає недосвідчену героїню:

Та ще тобі невпам'ятку, княжна,
Що гордість личить тим, у кого сила,
Для інших гордість – горе і вина.
Повір мені – в пітьмі віків бездонних
Вже не один зухвалець прогорів:
На всіх Ніоб – знаходились Латони
На всіх Ікарів – глибина морів [3, с. 20].

Згадані власні імена відсилають до двох давньогрецьких міфів. Перший міф – про історію гордої Ніоби, яка не визнала над собою вищості богині Латони. Підставою для зверхності стали діти, яких у Ніоби було 7 (або до 12 за різними трактуваннями), а в Латони лише двоє – Аполон та Артеміда. Тоді Латона попросила своїх нащадків убити дітей Ніоби, що й було зроблено. Від горя Ніоба перетворилася в камінь. Ольга Турган зазначає, що «в українській літературі до трансформації міфу про Ніобу й неоміфологізації цього образу майже одночасно звернулися Леся Українка (поезія «Ніобея», 1902), О. Кобилянська (повість «Ніоба», 1904), письменники-молодомузівці (П. Карманський – «Інтродукція», «Ждала, молилася...», С. Чарнецький – «На виставці»), М. Левицький («Ніоба», 1914). У цих творах античний міф не лише розкриває зміст подій історії й сучасності, але й сам пояснюється ними» [17, с. 330].

У другому міфі оповідається про Ікара, який був сином полоненого царем Міносом майстра Делала (що будував лабіринт на острові Кріт). Аби Ікар зміг утекти з полону, батько виготовив для нього спеціальні крила, скріплені воском. Але герой не дотримався застережень батька й знявся дуже високо для смертних – у сферу богів, за що й був покараний. Розгнівавшись, бог Геліос розтопив віск на крилах, і непокірний Ікар упав і загинув у водах Егейського моря.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Отже, Галина Могильницька впродовж розвитку сюжету в «Рогніді» переважно використовує власні імена, назви міфічних істот, що представляють такі міфології світу, як давньослов'янська, біблійна, германо-скандинавська, давньогрецька.

Найчастіше в тексті поеми зринають представники язичницьких вірувань у слов'ян. З-поміж них домінують найвідоміші боги Перун, Хорс, Мокоша, Лада, Дажбог, що зумовлено відтворенням у творі процесу зміни віросповідання з язичництва на християнство. Відтак називання верховних богів «прив'язане» до різних ситуацій у житті двох персонажів – Володимира та Рогніди. Також у розділах поеми згадуються й представники інших сфер в уявленнях давніх слов'ян: войовнича діва Обида, божества роздору й біди Цур і Пек, напівдухи нявки, лісовик, русалка. Ці міфічні істоти допомагають творити картини побуту, оточення, пейзажу героїв поеми.

Залучення до художнього тексту форм «Не убий» і «Не осуди» прозоро вказує на десять заповідей у міфі про Мойсея. Звучання цих релігійних законів виявляє вчинки Володимира в складних ситуаціях і сприяє розумінню змін у його внутрішньому світі. Знакові жіночі імена (Єва, Магдалина), топонім «рай» свідчать про перехід суспільства дер-

жави Володимира в нове віросповідання, тому й характеристика межових ситуацій відбувається завдяки відсиланню до оповідей з Біблії.

Називання найголовнішого бога скандинавської міфології Одина в поемі підкреслює такі риси варягів, як войовничість, смертоносність, конфліктність, чужорідність слов'янському світу. Міфоніми Ніоба, Латона, Ікар, що походять із давньогрецьких оповідей, допомагають означити провідні риси характеру головної героїні.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в аналізі поеми «Елизавета», у якій розповідається про життя дочки князя Ярослава Мудрого з використанням знаків скандинавської міфології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитрієв С. Задивлена у глибини сторіч. *Могильницька Г. Імена* : поеми. Київ : Український пріоритет, 2017. С. 4–11.
2. Могильницька Галина Анатоліївна. Розмова. Інтерв'ю з В. Овсієнко. *Інтерв'ю з України*. 2001. 13 лютого. URL: https://rozmova.wordpress.com/2020/05/30/halyna-mohylnytska/ (дата звернення: 12.05.2025).
3. Могильницька Г. Рогніда. *Могильницька Г. Імена* : поеми. Київ : Український пріоритет, 2017. С. 14–148.
4. Горський В. С. Святі Київської Русі. Київ : Абрис, 1994. 176 с.
5. Ткач М. М. Володимирові боги: міфологічний зміст та систематизація головних персонажів язичницького культу. Київ : Український Центр духовної культури, 2002. 192 с.
6. Боровський Я. Є. Світогляд давніх киян. Київ : Наукова думка, 1992. 176 с.
7. Скуратівський В. Т. Русалії. Київ : Довіра, 1996. 734 с.
8. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. Київ : Обереги, 1992. 424 с.
9. Костомаров М. Славянская мифология. *Костомаров М. Слов'янська міфологія*. Київ : Либідь, 1994. С. 201–256.
10. Антологія українського міфу : у 3 т. / зібрав та упоряд. В. Войтоич. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. Т. 3 : Потойбіччя. 848 с.
11. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
12. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу / Ескіз української міфології. Київ : Обереги, 1992. 88 с.
13. Іванченко Р. Державницька ідея давньої Руси-України. Київ : Смолоскип, 2007. 476 с.
14. Філософський енциклопедичний словник / гол. редколегії В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 744 с.
15. Мисан І. Чому Марія Магдалина свята? І чи була вона дійсно грішниця? *Слово*. 2007. № 2(32). С. 10–11.
16. Дарморіз О. Міфологія : навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 248 с.
17. Турган О. Неоміфологізація образу Ніоби в українській і польській літературі XX ст. 2018. С. 330–334. URL: https://www.researchgate.net/publication/335699826_NEOMIFOLOGIZACIA_OBRAZU_NIOBI_V_UKRAINSKIJ_I_POLSKIJ_LITERATURI_HH_st (дата звернення: 15.06.2025).

REFERENCES

1. Dmytriiev, S. (2017). Zadyvlena u hlybyny storich [Gazing into the depths of centuries]. *Mohylnytska H. Imena*. Kyiv: Ukrainskyi priorytet [in Ukrainian].
2. Mohylnytska Halyna Anatoliivna [Mohylnytska Halyna Anatoliivna]. (2001). Rozmova. Interv'iu z V. Ovsiienko. *Interv'iu z Ukrainy*, 13 liutoho Retrieved from: https://rozmova.wordpress.com/2020/05/30/halyna-mohylnytska/.
3. Mohylnytska, H. (2017). Rohnida [Rogneda]. *Mohylnytska H. Imena*. Kyiv: Ukrainskyi priorytet [in Ukrainian].
4. Horskyi, V. S. (1994). Sviati Kyivskoi Rusi [Saints of Kievan Rus]. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
5. Tkach, M. M. (2002). Volodymyrovi bohy: mifolohichnyi zmist ta systematyzatsiia holovnykh personazhiv yazychnytskoho kultu [Vladimir's Gods: Mythological Content and Systematization of the Main Characters of the Pagan Cult]. Kyiv: Ukrainskyi Tsentr dukhovnoi kultury [in Ukrainian].
6. Borovskyi, Ya. Ye. (1992). Svitohliad davnikh kyian [The worldview of ancient Kyivans]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
7. Skurativskyi, V. T. (1996). Rusalii [Mermaids]. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
8. Ilarion, mytropolyt (1992). Dokhrystyianski viruvannia ukrainskoho narodu [Pre-Christian beliefs of the Ukrainian people]. Kyiv: Oberehy [in Ukrainian].
9. Kostomarov, M. (1994). Slavianskaia myfolohyia [Slavic mythology]. *Kostomarov M. Slov'ianska mifolohiia*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

10. Antolohiia ukrainskoho mifu: u 3-kh t. / Zibrav ta uporiad. V. Voitoych. T. 3: Potoibichchia [Anthology of Ukrainian Myth]. 2007. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
11. Zhaivoronok, V. V. (2006). Znaky ukrainskoi etnokultury [Signs of Ukrainian ethnoculture]: slovnyk-dovidnyk. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
12. Nechui-Levytskyi, I. (1992). Svitohliad ukrainskoho narodu / Eskiz ukrainskoi mifolohii [Worldview of the Ukrainian people / Sketch of Ukrainian mythology]. Kyiv: Oberehy [in Ukrainian].
13. Ivanchenko, R. (2007). Derzhavnytska ideia davnoi Rusy-Ukrainy [The state idea of ancient Rus-Ukraine]. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].
14. (2002). Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical Encyclopedic Dictionary] / hol.redkolehii V.I.Shynkaruk. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
15. Mysan, I. (2007). Chomu Mariia Mahdalyna sviata? I chy bula vona diisno hrishnytsia? [Why is Mary Magdalene a saint? And was she really a sinner?] Slovo, №. 2 (32), pp. 10–11 [in Ukrainian].
16. Darmoriz, O. (2010). Mifolohiia [Mythology]: navchalnyi posibnyk. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
17. Turhan, O. (2018). Neomifolohizatsiia obrazu Nioby v ukrainskii i polskii literaturi XX st. [Neo-mythologizing the image of Niobe in Ukrainian and Polish literature of the 20th century]. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/335699826_NEOMIFOLOGIZACIA_OBRAZU_NIOBI_V_UKRAINSKIJ_I_POLSKIJ_LITERATURI_HH_st [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 01.01.2025
Дата прийняття статті: 08.07.2025
Опубліковано: 30.09.2025

УДК 811.161.2’42
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.26

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ «ТЕКСТ У ТЕКСТІ» У ІСТОРИЧНОМУ РОМАНІ «МАЛЬВИ» РОМАНА ІВАНИЧУКА

Оксана Назаренко
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Одеська юридична академія»
вул. Фонтанська дорога, 23, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-4697-6100
Scopus Author ID: 59228733900
e-mail: nazoks13@gmail.com

Надія Кабанцева
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов
Міжнародного гуманітарного університету
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-5566-407X
e-mail: kanadezhda1@gmail.com

Анотація. *Стаття присвячена вивченню інтертекстуального феномена «текст у тексті», визначенню форми інтертекстуальності та аналізу специфічного поєднання автором двох текстів різних жанрів в одному творі авторського роману.*

Метою дослідження є аналіз інтертекстуальної взаємодії «текст у тексті» у межах одного текстового простору українського історичного роману «Мальви» Романа Іваничука в лінгвістичному аспекті. Для досягнення поставленої мети вирішено такі завдання: 1) проаналізовано специфіку введення допоміжних творів до основного тексту; 2) визначено форми взаємопов’язаних текстів інтертекстуального вияву «текст у тексті».

У статті зосереджено увагу автора на інтертекстуальності як текстовій категорії, яка є текстотвірною для художнього тексту. В умовах породження і сприйняття твору відбувається інтертекстуальне підключення до попередніх і наступних у часі текстів як на рівні авторської інтенції, так і на рівні читацького сприйняття та декодування історичного роману. Визначено, що мовними засобами вираження цитат є: графічні маркери – оформлення в лапках та нетекстовий маркер – абзацний відступ; лексичні – слова і словосполучення, які допомагають увести інтертекст у авторський твір, синтаксичні – конструкції прямої та непрямої мови.

У статті обґрунтовано, що в результаті інтертекстуальної взаємодії «текст у тексті» ми виявляємо в історичному романі «Мальви» Романа Іваничука: легенди, перекази, казки, фольклорні твори, листи, ліричні твори, народну поезію, статті законів тощо. Слід зазначити й такі канцелярські документи, як грамота, фетва, указ, закон, ярлик. Автор подає їх чимало у тексті роману, зазначає назву та передає правдиво й дослівно їхній зміст, оскільки першому авторському роману «Мальви» характерний стиль конкретно-реалістичного письма. Це підтверджується й тим, що автор до написання твору ретельно готувався і збирав матеріал, вивчав історичні документи, досконало пізнав епоху, про яку збирався писати. Наведення уривків або їх дослівне відтворення увиразнює історичне тло, сприяє поглибленню сприйняття історичної основи характеру роману.

Ключові слова: *інтертекстуальність, художній дискурс, цитування, міжтекстова діалогічність, авторський роман, жанр.*

© О. Назаренко, Н. Кабанцева, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

INTERTEXTUAL INTERACTION "TEXT IN TEXT" IN THE HISTORICAL NOVEL "MALLOWS" BY ROMAN IVANYCHUK

Oksana Nazarenko
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Applied Linguistics
National University "Odessa Law Academy"
Fontanskaya doroga Str., 23, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4697-6100
Scopus Author ID: 59228733900

Nadiya Kabantseva
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Romance-Germanic Philology
and Methods of Teaching Foreign Languages
International Humanitarian University
Fontanskaya doroga Str., 33, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5566-407X

Abstract. *The article is devoted to the study of the intertextual phenomenon of "text in text", the forms of interconnected texts are determined, and the combinations of two texts of different genres in one work of the author's novel are analyzed.*

The purpose of the study is to analyze the intertextual interaction "text in text" within the framework of one text space of the Ukrainian historical novel "Mallows" by R. Ivanychuk in the linguistic aspect. To achieve the set goal, the following tasks were solved: 1) the specifics of introducing auxiliary works into the main text are analyzed; 2) the forms of interconnected texts of the intertextual manifestation "text in text" are determined.

The article focuses the attention on intertextuality as a text category that is text-forming for a literary text. In the conditions of the generation and perception of a work, an intertextual connection to previous and subsequent texts in time occurs both at the level of the author's intention and at the level of the reader's perception and decoding of the historical novel. It is determined that the linguistic means of expressing quotes are: graphic markers – design in quotation marks and non-textual marker – paragraph indentation; lexical – words and word combinations that help introduce intertext into the author's work, syntactic ' constructions of direct and indirect speech.

The article substantiates that as a result of intertextual interaction "text in text", we find in the historical novel "Mallows" by Roman Ivanychuk: legends, traditions, fairy tales, folklore works, letters, lyrical works, folk poetry, articles of laws, etc. It should also be noted clerical documents – a letter, a fatwa, a decree, a law, a label. The author presents many of them in the text of the novel, notes the name and conveys their content truthfully and literally, since the author's first novel "Mallows" is characterized by a style of concrete-realistic writing. This is also confirmed by the fact that the author carefully prepared and collected material before writing the work, studied historical documents, and thoroughly learned the era he was going to write about. Citing excerpts or their verbatim reproduction highlights the historical background and contributes to a deeper understanding of the historical basis of the novel's character.

Key words: *intertextuality, artistic discourse, citation, intertextual dialogicity, author's novel, genre.*

Постановка проблеми. Термін «текст у тексті» був запропонований Ю. Лотманом для позначення феномену взаємодії між двома текстами в одному текстовому просторі. Його пояснення цього поняття тлумачимо як специфічну риторичну структуру, в якій відмінності, закодовані в різних частинах тексту, стають експліцитними чинниками в авторській побудові та сприйнятті тексту читачем [1, с. 589]. Вчений виокремлює дві основні функції текстів: передачу знань та генерацію значень. Друга функція інтерпретує інтертекстуальність, що означає неоднорідність текстів, які виступають як «система різних семіотичних просторів» [1, с. 584].

Вчені трактують поняття «текст у тексті» як введення цілісного чужого тексту в авторський текст, при цьому уподібнюють його до інтертекстуальності. Феномен «текст у тексті» вже досить поширений у мовознавстві, але його характеристика відображається не в інтертекстуальній взаємодії між окремими елементами, а в поєднанні двох повних текстів в один текст, що підкреслює практичну значущість та *актуальність* нашого дослідження.

В аспекті теорії комунікації та структури комунікативної поведінки в генерації текстового значення увага зосереджена на процесі декодування інформації: вона не лише забезпечує подвійне кодування, а й є грою, пов'язаною з появою нових значень, що потребують подальшого розгадування та інтерпретації. У зв'язку з цим Ю. Лотман розглядає текст як «генератор» контенту.

Мета дослідження – проаналізувати особливості інтертекстуальної взаємодії «текст у тексті» у межах одного текстового простору українського історичного роману «Мальви» Романа Іваничука в лінгвістичному аспекті. Для досягнення поставленої мети вирішено такі **завдання:** 1) проаналізовано специфіку впровадження запозичених текстів у авторський твір; 2) визначено форми взаємопов'язаних текстів інтертекстуального вияву «текст у тексті».

Предметом дослідження є засоби реалізації категорії інтертекстуальності в основному тексті українського історичного роману. Об'єктом дослідження є мова тексту авторської історичної прози «Мальви».

Виклад основного матеріалу дослідження. Для індивідуального стилю письменника характерно «переплітати тексти історичних творів з конфесійними елементами, використовуючи їх для розповіді про релігійні традиції українського народу та показу національного духу» [2, с. 24]. Серед поєднаних текстів, які використовують у явищі «текст у тексті», виявляємо в авторському романі: легенди, перекази, казки, фольклорні твори, листи, ліричні твори, народну поезію, статті законів тощо. Слід зазначити й канцелярські документи – грамоту, фетву, указ, закон, ярлик. Роман Іваничук подає їх чимало у тексті роману, зазначає назву та передає дослівно їхній зміст, напр.: *Писець* ***прогундосив****: – «Жителям Мангушу Марії і Соломії, що удостоїлись отримати цього красномовного хаканського* ***ярлика****, можна пройти через укріплення Ор-капу в Ногайські степи і далі, і ніхто з моїх слуг хай не чинить їм ніяких перешкод. Великий хан Кримського улусу Іслам-Ґірей»* [3, с. 146]. Застаріла лексика вжита в офіційних документах зі стилістичною настановою – вона надає відтінок монументальності, високої урочистості. Цитування уривків з історичних документів допомагає уточнити історичний контекст та поглибити розуміння історико-національної психологічної основи особистості:

«Той підійшов, маєстатичним жестом подав ханові сувій паперу, Іслам розгорнув його і повільно – слово за словом – ***прочитав перший свій ярлик****:*

– Великого улусу правого і лівого крила благородним беям, муфтіям, кадіям і шейхам ***повідомляю цим ярликом****: од нині я великої орди, великої монархії, столиці кримської, незліченних ногаїв, гірських черкесів – великий цезар. Іслам-Ґірей, син Селямет Ґірея, Великого хана найблагороднішій радник, вповноважений і довірений Сефер Газі-ага»* [3, с. 143].

Мовними маркерами вираження є графічні засоби – оформлення в лапках та нетекстовий маркер – абзацний відступ; лексичні – слова і словосполучення, які допомагають увести інтертекст у авторський твір: *повідомляю, зачитав, прогундосив, сказав, промовив*; синтаксичні – конструкції прямої та непрямої мови, окличні, означено-особові та двоскладні речення, напр.: «*При світлі смолоскипа, що присвічував останнім хвилинам життя Ібрагіма, капиджі-баша* ***зачитав фетву****, написану рукою шейхульіслама Реґеля, неабияк вдоволеного помстою.*

– Султан убитий, так уже було, але рід Османів священний. Чужинець, що вмочив руки в крові державця Порти, повинен умерти. Турецька кров не змивається водою, лише кров'ю» [3, с. 202]. Специфіка офіційно-ділового стилю канцелярських документів потребує, щоб автор подавав їх без модифікацій та власних коментарів; у історичному романі вони подібні до великих цитат, але слід зазначити, що вони є цілісними текстами, а не уривками, із навмисно маркованою інтертекстуальністю. Цитований текст, який виступає інтертекстуальною одиницею, був написаний раніше як самостійний твір, тому реципієнту він уже відомий, або інтерпретований як частина іншого тексту. Вияви історичних документів передають пам'ять того часу, традиції, звичаї певного історичного періоду та зв'язок з минулим нашого народу. Текстова категорія діалогічності виявляється в реалізації міжтекстових зв'язків: коли запозичений текст використовується як частина нового тексту, то він виконує іншу функцію й з'являється в іншій позиції.

Яскравим прикладом взаємодії двох текстів у історичному романі є вияви листів, які

уналежнюємо до епістолярного стилю, напр.: «*Нарешті з Ор-капу причвалав посланець з* ***листом***. *Писав до Іслама сам Сефер Ґазі.*

«Сину мій, я живий, і прийде час, що повернуся до тебе. Я радий, що ти вчинив саме так. Ти довів, що можеш бути ханом. Однак не зловживай моєю наукою, і Аллах благословить твої наміри. Зі спільниками будь дипломатом, а не юдою, з ворогами будь хитрий і підступний, як ядуча змія, а друзів, що тобі в пригоді можуть стати, не зраджуй. Друг ще простить, зате сама доля може часом помститися» [3, с. 148]. У наведеному прикладі лист оформлений як цитата, але він є цілісним текстом, оскільки автор зазначив його жанр, адресата й адресанта, які були відомими історичними особами. Вторинність дозволяє його повторно використовувати як оригінал чи приклад у будь-якому тексті. Маркерами є графічні засоби вираження – лист подано в лапках та нетекстовий маркер – абзацний відступ.

Роман Іваничук у тексті роману наводить чимало прикладів листів без змін, це листування відомих історичних діячів того часу – Богдана Хмельницького, Магомета IV, Іслам-Ґірея, Яна Казиміра. Виявляємо й такі, які розривають слова автора, що виконують функцію нагадування й уточнення, напр.: «*Врешті надійшов* ***лист*** *від батька. «Дорогий мій сину, –* ***писав гетьман,*** *– милістю божою зацне військо Запорозьке розбило лядських окрутників, та анахтемський аспид ще не вбитий – війна тільки починається. Попроси хана, щоб зволив прийняти тебе в своїх покоях, і скажи йому, що здобич, яку отримали татари під Жовтими Водами, нічого не значить перед тією, яку вони матимуть, якщо борзо прийдуть з великим військом. Дотепер ми мали справу зі слугами, віднині валкуватимемо з панами – розкішними і багатими»* [3, с. 180]. Лист можуть розривати й роздуми героїв твору. Такі вияви є засобом реалізації міжтекстової інтертекстуальності та виконують текстотвірну функцію.

Яскравим прикладом міжтекстової взаємодії в історичному романі «Мальви» є вияви таких видів жанрів, як **легенда, казка та історичні перекази**. Зазначені тексти значно розлогі за обсягом, але в історичній прозі виконують допоміжну функцію. Відповідно до жанру твору Роман Іваничук дібрав легенди, які виявляємо в романі, саме історичної тематики та доречними до сюжетних ліній авторського твору, наприклад: «*Ходить по людях* ***легенда,*** *що в печері тій жив змій, що пожирав дітей з довколишніх сіл. Виповз він подивитися, що за відчайдушна жінка поселилася по сусідству з ним, з ікони глянула на дракона живими очима Марія, і він здох від її погляду. Минали століття, скеля обросла лісом, і забули люди про ікону. Аж якось один пастух із Біасали, де теж християни живуть, натрапив на неї, блукаючи за отарою. Зняв її зі скелі й поніс до себе в колибу. Вранці прокинувся – нема ікони. Пішов знову до скелі – висить вона, як і вчора, ніби й не знімав ніхто. Здивований юнак розповів про цю пригоду мурзі, в якого служив. Три рази знімав мурза зі скелі ікону, три рази вона поверталась на своє місце. Тоді увірував татарський багатій у християнське чудо, одягнув рясу і заснував у печері церкву»* [3, с. 87]. В інтертекстуальному прикладі автор використав лексичний маркер – *легенда,* що полегшує читачам сприйняття змісту роману. Функція введення такого тексту в український історичний роман полягає в тому, щоб побудувати символічний місток між міфічним минулим та історичною реальністю, дозволяючи автору не лише відтворити дух часу, а й осягнути національну ідентичність крізь призму культурної пам'яті. Легенда становить внутрішній код твору – вона не лише прикрашає сюжет, а і створює морально-ідеологічну основу героїчних вчинків, а також слугує джерелом натхнення, віри чи передбачуваного застереження.

Впровадження до історичного роману різноманітних традиційних елементів – міфу, байки, символу, фентезі, гротеску, казки, притчі, анекдоту, народної та гумористичної культури, з урахуванням теоретичної основи латиноамериканських романів та сучасної української химерної прози – властиве більшості історичних творів Романа Іваничука [4, с. 14]. Це формує характерну ознаку ідіостилю письменника, якого називають «літописцем епохи».

Виявляємо в історичному романі й перекази, які введені в авторський твір з допомогою лексичного маркера – *кажуть старі татари.* Оскільки такі жанрові різновиди, як перекази, казки та легенди, передаються в усній формі, не мають оригінального текстового прикладу, то письменник вводить

вторинний текст у вигляді непрямих цитат, наприклад: *«Дві гори: Анам-каяси і Баланкаяси... Гора-мама і гора-дитина. Колись, **кажуть старі татари**, тут жила вдова з дочкою. Посватався до Зюлейки розбійник, і пішла Зюлейка йому назустріч. Побачила це мати і закричала: «Краще камінням станьмо!» І перемінилися обидві на скелі»* [3, с. 153]. У зазначеному прикладі татарського переказу чітко простежується доречне зіставлення зі змістом авторського роману крізь образи Марії та Мальви.

Функція казки в українському історичному романі полягає у введенні елементів народної мудрості, мрійливості та архетипів, які поглиблюють духовний вимір твору й допомагають автору розкрити внутрішній світ персонажів. Казка додає оповіді алегоричності, уможливлює моральне зіставлення добра і зла в умовах історичних потрясінь, а також слугує способом передачі колективного досвіду й надії народу. Вона розкриває дійсності – ту площину, де зберігається душа нації, її віра у справедливість, перемогу і майбутнє, наприклад: «*Ой, скільки він знав **казок** про ту дівчину, та все різні...*

...Затужив молодий пастух, виганяючи корови на пасовисько, бо побачив синьооку дочку Мангу-хана...

– Чорнооку, – поправляють підпаски.

– Ні, синьооку, – чомусь опирається Ахмет і дивиться на Мальву. – І більше не втішали його квіти. Краса квітів дивує, але якби-то вони мали сині очі, усмішку, ласку – все те, що дає смертним на землі рай пророка...

– ...Дочка Мангу-хана була гарною, як троянда. Хан же був схожий на бика з вивернениим животом, але він усім говорив, що Гюляш-ханим схожа на нього. Найрозумніші люди часто помиляються. І зустріла Гюляш-ханим пастуха, стрункого, як тополя, сміливого, як барс. Перемінилась дівчина червінцем і впала до його ніг. Але пастух чесний був. Тому віддав червінець у ханську скарбницю. А вночі напав на хана балаклавський князь і забрав скарбницю...» [3, с. 103]. Унікальність цього жанру дозволяє відвернути увагу читача від основної ідеї автора до подібності, яка простежується у казці. Роман Іваничук застосовує свій метафоричний прийом для передачі змісту. Синтаксичний зв'язок та засоби реалізації інтертексту виявляємо після казки, тому читач відчує почуття здивування та різкий перехід тем і жанрів між текстами, який позначений лише розділовими знаками та виділений графічним способом. Також у історичному романі є вияви розриву казки словами автора, роздумами, яку автор подає через згадку одного з героїв твору – Наїри. «*– А далі, далі що? – допитувалася Мальва, але Наїра не знала, що було далі.*

– Аллах один відає... їм сповнились бажання, хай сповняться і нам...

Багато ще казок прослухала Мальва, а цієї більш допроситися не могла – чомусь випала вона з пам'яті старої Наїри.... А що далі, що далі?» [3, с. 186]. Прикладом прихованої алюзії є відсилання до народної думи «Маруся Богуславка», яке розпізнаємо у творі за опорними лексемами – *полонянка Маруся, султан, сорок тисяч невільників, рідний край, Русь.*

Міжтекстову взаємодію інтертекстуальних одиниць в історичному романі «Мальви» створює **лірична поезія.** Своєрідність такого жанру дозволяє автору подавати його без змін і в повному обсязі, але із зазначенням. Змальовуючи події Османської імперії, Роман Іваничук добирає цитату з вірша турецького поета, наприклад: «*І сплив на думку вірш **Караджа-оглана** – слова цього **вірша** були страшні, а все одно вони поза його волею самі вимовлялися, як невблаганне приречення:*

Життя, ти спокійне і радісне,
То раптом тривожне:
Вмить ти – пустельник,
Вмить в'язень...
Страх огортає мене, що буде зі мною,
О любі браття, боюся я смерті» [3, с. 196] – зазначений приклад має експліцитний характер, у тексті виокремлено графічно та подано дослівно. Цитати, вкладені в мову персонажа – султана Ібрагіма, виконують характерологічну функцію. Відтворення цього уривка в історичному романі «Мальви» особливе тим, що автор добирає вірш саме турецького поета Караджа-оглана й вкладає в уста султанові, що створює враження не чужої мови й цитати для Ібрагіма, а його рідного слова. Автор вводить цитату крізь акт пригадки султана, що лексично виражається словами *сплив на думку вірш*.

Крім авторської поезії, роль «тексту в тексті» виконує й народна лірика, яку ми уналежнюємо до прецедентних текстів,

які «релевантні саме для української національної когнітивної бази, вони є знаковими текстами для кожного представника української лінгвоментальності» [5, с. 178]. Роман Іваничук неодноразово в романі використовує цитату, яку уналежнюємо до соціально-побутової лірики, а саме до бурлацької пісні, наприклад:

«*Ой що ж бо то та за* ***чорний ворон****,*
Що ***над морем*** *крякає,*
Ой що ж бо то та й за ***бурлака****,*
Що всіх бурлак скликає …» [3, с. 10].

Цитату подано без трансформації [6, с. 420–430], вона має експліцитний характер, оскільки виокремлена графічно. В авторському творі такі цитати виконують структурно-композиційну функцію. Але якщо читач не розпізнає таку інтертекстему, це не перешкоджатиме розумінню твору, адже кожна епоха має свою сферу апробованої інтертекстуальності [7].

Пісенний фольклор є необхідним конструктивним компонентом історичного роману. Адже з покоління в покоління люди передавали ті реалії життя, які самі пережили та знають з власного досвіду. Роман Іваничук, використовуючи народну лірику, зокрема історичні та бурлацькі пісні, наближає й занурює читачів до тієї епохи, часів та проблем, про які розповідає.

Принагідно зазначимо, що вияви «текст у тексті» у творі передані дослівно й правдиво, адже першому авторському роману «Мальви» характерний стиль конкретно-реалістичного письма. Це підтверджується й тим, що автор до написання твору ретельно готувався і збирав матеріал, уважно вивчав історичні документи, досконало пізнав епоху, про яку збирався писати. Наведення уривків, дослівне відтворення увиразнює історичне тло, сприяє поглибленню сприйняття історичної основи характеру роману.

Висновки й перспективи подальших розробок у такому напрямі. Отже, у розвідці проаналізовано специфіку міжтекстової взаємодії інтертексту у межах одного текстового простору українського історичного роману «Мальви» Романа Іваничука в лінгвістичному аспекті. Виявлено такі форми реалізації інтертекстуальності: оригінальний текст дослівно повторюється в допоміжному тексті, що характеризується повнотою та значущістю; переказ автором оригінального тексту, що характеризується стислістю, другорядністю, вільною мовною формою та різноманітним змістом.

Перспективи подальших розвідок у такому напрямі вбачаємо у вивченні релігійного інтертексту в історичних романах та лінгвостилістичних засобів вираження мовної картини світу та національної ідентичності у текстопросторі Романа Іваничука.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лотман Ю. Текст у тексті. Антологія світової літературно-критичної думки XX століття. Львів : Літопис, 2002. С. 581–595.
2. Городиловська Г.П. Художня проза Романа Іваничука з погляду стильової характеристики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Том 1. Вип. 15. 2015. С. 22–25.
3. Іваничук Р.І. Мальви. Роман. Харків : Фоліо. 2018. С. 234.
4. Бурченя В.В. Категорія історизму та стильові пошуки в прозі Романа Іваничука : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Одеса. 2010.
5. Назаренко О.М. Національно-прецедентні феномени українського когнітивного простору в дискурсі мас-медіа. *Мовознавчий вісник*. 2010. Вип. 10. С. 176–179. DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-283-8-20.
6. Сікорська В.Ю., Назаренко О.М., Мельник С.М. Структурні трансформації прецедентних заголовків у публіцистичному дискурсі. New horizons of philological science : Collective monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. С. 417–435.
7. Głowinski M.O. O intertekstualności. *Pamiętnik Literacki*. № 4 (77), 1986. p. 75–100.

REFERENCES

1. Lotman, Yu. (2002). Tekst u teksti. Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX stolittia [Text within text]. Lviv: Litopys. S. 581–595. [in Ukrainian]
2. Horodylovs'ka, H.P. (2015). Khudozhnia proza Romana Ivanychuka z pohliadu styl'ovoi kharakterystyky [Fictional prose of Roman Ivanichuk from the point of view of stylistic characteristics]. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Tom 1. Vyp. 15, 22–25. [in Ukrainian].
3. Ivanychuk, R.I. (2018). Mal'vy [Mal'vy]. Roman. Kharkiv: Folio. [in Ukrainian]

4. Burchenia, V.V. (2010). *Katehoriia istoryzmu ta styl'ovi poshuky v prozi Romana Ivanychuka* [*The category of historicism and stylistic searches in Roman Ivanychuk's prose*] (Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk). Odes'kyj natsional'nyj universytet imeni I.I. Mechnykova. Odesa. [in Ukrainian]
5. Nazarenko, O.M. (2010). Natsionalno-pretsedentni fenomeny ukrainskoho kohnityvnoho prostoru v dyskursi mas-media [National precedent phenomena of the Ukrainian cognitive space in the discourse of the mass media]. *Movoznavchyi visnyk*. Vyp. 10. S. 176–179. [in Ukrainian]
6. Sikorska, V.Yu., Nazarenko, O.M., Melnyk, S.M. (2021). Strukturni transformatsii pretsedentnykh zaholovkiv u publitsystychnomu dyskursi. New horizons of philological science: Collective monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing. S. 417–435.
7. Głowinski, M.O. (1986). O intertekstualności. *Pamiętnik Literacki.* № 4 (77), 75–100. [in Polish]

Дата надходження статті: 16.04.2025
Дата прийняття статті: 28.04.2025
Опубліковано: 30.09.2025

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

УДК 81'27: 811.16
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.27

ОЗНАКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЛАНДШАФТУ КРІЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ: ПРИКЛАД ВРОЦЛАВА

Ірина Рождественська
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології, перекладу
та професійної мовної підготовки
Університету митної справи та фінансів
вул. Вернадського, 2/4, м. Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0003-0572-9362
e-mail: rozhdestvenska@umsf.dp.ua

Анотація. *У статті досліджується взаємозв'язок між мовою та простором із семіотичної точки зору, де концепція мовного ландшафту використовується як інструмент для аналізу знаків, присутніх у публічній сфері мультикультурного міста. Останнім часом багатомовність міста формується під впливом міграційних потоків та зростаючої мобільності людей, викликаної глобалізацією. На прикладі великих європейських міст, таких міських середовищ, як польський Вроцлав, розглянуто процес їх трансформації у місця динамічної культурної взаємодії, де мовні ландшафти відображають зростаючу мовну складність. Запропоновано модель мовного ландшафту, що складається з чотирьох домінуючих компонентів: польської, англійської, німецької та української мов. Ця модель відображає мови, які найчастіше використовуються та мають найбільше символічне навантаження в публічних вивісках, комерційних оголошеннях та громадській комунікації у сучасному Вроцлаві. Було показано, що ці складники різняться за видимістю та функцією, ілюструючи різні рівні мовної політики, вплив міграції та силу мови. Стверджується, що необхідність вивчення мовних ландшафтів виникає, коли ці ландшафти стають неоднорідними, що викликає питання про владу та ідентичність. Наприклад, у контексті російсько-української війни зміни у публічному відображенні української мови підкреслюють динаміку мовних процесів та нерівність, характерну для багатомовні. У дослідженні особлива увага приділяється ролі рухомих знаків – текстів, що відображаються на громадському транспорті, такому як трамваї та автобуси, які слугують мобільними елементами мовного ландшафту. Ці знаки, часто багатомовні, містять офіційні повідомлення, рекламу і циркулюють у різних районах, розширюючи просторове охоплення та символічний вплив мов, у тому числі української. Таким чином, зазначається можливість міських просторів формувати силу мови та пропонується розуміння того, як міста відображають політичні та культурні зміни через свої візуальні знаки.*

Ключові слова: *багатомовний міський пейзаж, видимість мови, знак, мовна політика, міграція, сила мови, українська мова.*

SIGNS OF CHANGE: THE MULTILINGUAL LANDSCAPE OF WROCŁAW THROUGH THE LENS OF UKRAINIAN EXPERIENCE

Iryna Rozhdestvenska
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology,
Translation Studies and Language Vocational Training
University of Customs and Finance
Vernadskoho Str., 2/4, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0572-9362
e-mail: rozhdestvenska@umsf.dp.ua

Abstract. *The article investigates the interrelation between language and space from a semiotic perspective, employing the concept of linguistic landscape as a tool to analyze signs present in the public sphere of a multicultural city. According to last research, urban multilingualism is deeply shaped by migration*

© І. Рождественська, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

flows and the increasing mobility of people in the context of globalization. Take the case of large European cities – these urban environments, such as Polish Wrocław, have evolved into sites of dynamic cultural interaction, and their linguistic landscapes reflect growing multilingual complexity. The analysis proposes a model of linguistic landscape consisting of four dominant language components: Polish, English, German, and Ukrainian. This model reflects the most frequent and symbolically loaded languages used in public signage, commercial displays, and civic communication in contemporary Wrocław. It's been shown that these components vary in visibility and function, illustrating different layers of language policy, migration influence, and sociopolitical power. The study argues that the need to examine linguistic landscapes emerges when these landscapes become heterogeneous, prompting questions about power, identity, and language policy. For instance, in the context of the Russian-Ukrainian war, changes in the public display of Ukrainian and minority languages highlight evolving national ideologies and multilingual inequalities. The research pays specific attention to the role of moving signs – texts displayed on public transport vehicles such as trams and buses – which serve as mobile elements of the linguistic landscape. These signs, often multilingual, carry official messages, advertisements, or cultural statements and circulate across diverse neighborhoods, expanding the spatial reach and semiotic impact of minority languages like Ukrainian. The article thus contributes to ongoing debates about rewriting urban spaces through language and offers insights into how cities narrate political and cultural change via their visible and sensory semiotics.

Key words: *language policy, migration, multilingual cityscape, power of language, sign, Ukrainian, visibility of languages.*

Постановка проблеми. У сучасному світі проблема міграції, тобто переміщення населення через національні кордони, стає одним з головних викликів для національних держав [1]. Як свідчать результати соціологічних досліджень, напруженість, що виникає у приймаючих країнах та містах, пов'язана з раптовим і непередбачуваним напливом людей, навантаженням на інфраструктуру [1; 2]. З іншого боку, феномен міграції великих мас людей призводить до того, що великі міста стають мультикультурними, а їхній мовний ландшафт змінюється. Вимушені мігранти стикаються з труднощами, серед яких чи не перше місце посідає проблема мови. В умовах міграції мова стає простором напруги між збереженням культурної та мовної ідентичності та вимогами інтеграції в нове суспільство. Оскільки завдяки сучасним комунікаційним технологіям мігранти не втрачають зв'язку із країною походження, причому одночасно мусять адаптуватися у новому мовному середовищі, постає проблема двомовності нових мешканців приймаючої країни [1, с. 137]. Проблема уникнення конфліктів, що можуть виникати через мовну різноманітність, привнесену мігрантами, стала предметом численних соціологічних та лінгвістичних досліджень. Але досліджень, присвячених змінам у лінгвістичному пейзажі європейських міст під час російсько-української війни, поки що обмаль, слід вирізнити монографію П. Левчука [3], присвячену багатомовності українців у Польщі, яка стала одним з найбільших центрів прийому українських мігрантів. Дослідження було присвячено системному осмисленню проблеми престижу української мови серед воєнних мігрантів з України, які змінюють мовний репертуар Європи. Одночасно у дослідженні поставлене питання щодо статусу української мови на територіях, де перебувають українські воєнні мігранти. Невипадково у характеристиці комунікативного контексту зазначено, що здебільшого мігрантам «у польському публічному просторі досить інформаційних повідомлень українською мовою» [3, с. 67]. Але вивчення структури цього контексту, символіки мови міста є завданням окремої розвідки, тому автор присвятив цій проблемі одну сторінку. Отже, проблема присутності української мови у публічному просторі Польщі залишається актуальним напрямом дослідження, яке було проведено мною у місті Вроцлаві. Актуальність проблеми, що вивчається, доводить назва недавньої статті О. Демської: «Лінгвістичний ландшафт міста у стані війни» [4]. Розуміємо, що вивчається мовний пейзаж Києва. Одночасно дослідження наводить на думку, що впливу війни підлягає символічний ландшафт кожного великого міста. Саме тому актуальність дослідження має багатовекторний характер і зумовлена як екстралінгвістичними, так і лінгвістичними чинниками. З одного боку, важливим екстралінгвістичним фактором є статус Вроцлава як багатокультурного міста, в якому співіснують різні етнічні, соціальні та культурні спільноти. З іншого боку, на лінгвістичному

рівні місто виступає як простір формування польсько-української двомовності, зростаючої видимості української мови у публічному просторі та поступового переписування мовного ландшафту. Таким чином, поєднання соціокультурної багатоманітності та мовної динаміки визначило проблему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження лінгвістичного ландшафту мають міждисциплінарний характер, тому почнемо огляд з доробку соціологів. Оскільки європейські країни вже мали досвід масштабної міграційної кризи 2015 року, сучасні дослідження щодо напливу українських біженців до Європи у 2022 році, зокрема до Польщі, мають зіставний і порівняльний підхід. Н. Завадзька-Палуектав [5] підкреслює, що сприйняття мігрантів у приймаючому суспільстві залежить від їхнього етнічного походження, культурної спорідненості, суспільної репутації та моделей поведінки. Уявлення, що сформувалися у країнах ЄС щодо українців, а точніше українок, як «практично ідеальних у всіх відношеннях» [6], демонструє, як часто суспільні наративи формуються відповідно до очікувань приймаючої сторони. Позиціонування українських жінок як позитивних, бажаних гостей відповідає культурним ідеалам стійкості, витривалості й турботливості. Образ української біженки – працьовитої, освіченої, кмітливої, вдячної – не лише відтворює традиційні ґендерні стереотипи, а й виступає соціально прийнятною моделлю інтеграції. У такому контексті українки постають як «ідеальні біженці» або, за висловом А. Місбак та Л. Пруіт, «displaced Ukrainians, like fictional film protagonist Mary Poppins, have typically been deemed ‘practically perfect in every way’, and thus constituting uniquely deserving, ideal refugees» [6] – мігрантки у стилі Мері Поппінс, що поєднують у собі особисту гідність із корисністю для приймаючого суспільства. Аналіз польських ЗМІ теж доводить, що українські воєнні мігранти не потрапили під усталені європейські стереотипи, згідно з якими біженців часто зображають як «дегуманізовану, однорідну, пасивну масу», що нібито становить загрозу безпеці, економіці та ціннісним засадам Європи [5, с. 2].

Проблему багатокультурності Вроцлава вивчали К. Долінська та Ю. Макаро [7], які зазначають, що міська влада міста активно формує бренд «міста зустрічей» – відкритого, толерантного, багатокультурного [7, с. 111], водночас конкретна присутність мігрантів, особливо українців, оцінюється мешканцями міста менш позитивно, ніж абстрактне поняття «іноземці» [7, с. 114], тому проблема інтеграції викликає труднощі. Підтвердження цієї тези знаходимо у документі, який визначає стратегію розвитку міста до 2030 р.: «Z radością przyjmujemy rzesze nowych mieszkańców, którzy w ostatnich latach przybywają do nas głównie z Ukrainy.<...> Jednak miastu grozi eskalacja politycznych konfliktów» [8, с. 17]. Серед прогнозів розвитку міста має місце один з негативних сценаріїв: «Mnóstwo wrocławian to Ukraińcy. Nowym elementem krajobrazu są liczne cerkwie. A nowym przejawem wrocławskiej obyczajowości – prawosławne święta i duże, ukraińskie imprezy kulturalne» [8, с. 61]. Важливо, що з початком війни у 2022 р., як зазначає М. Блашчик [2], порівняно з попередніми кризами польське суспільство показало себе значно краще підготовленим до викликів. Дослідник наголошує на гнучкості рішень місцевої влади в контексті прийому українських біженців та на загальній доброзичливості з боку польського населення до воєнних мігрантів.

Соціолінгвістичне дослідження П. Левчука [3] започаткувало вивчення проблеми престижу української мови серед великої кількості мігрантів з України, які змінюють мовний репертуар Польщі. Автор приділив особливу увагу двом проблемам: силі мови та мовній біографії. Він вказує, що мова є не лише засобом комунікації, а й має символічну, емоційну та політичну силу. Українська мова набула більшого значення і почала виконувати роль функціонально першої мови навіть у тих, хто раніше розмовляв переважно російською. Додаткові можливості вивчення сили мови відкриває розгляд її престижу з точки зору присутності у лінгвістичному ландшафті багатокультурного польського міста.

Мета і завдання статті полягають у вивченні змін у лінгвістичному ландшафті багатокультурних міст під впливом війни та представленні моделі такого ландшафту. Для досягнення зазначеної мети необхідно охарактеризувати українське середовище Вроцлава, звернути увагу на зміну чисель-

ності під впливом воєнної міграції, описати, як українська мова представлена у Вроцлаві, представити власне дослідження мовного пейзажу міста як цілого, звертаючи особливу увагу на ступінь вираження у цьому пейзажі української мови як складника його впорядкованості.

Предмет та об'єкт дослідження. У цій роботі як предмет дослідження найбільший інтерес для нас являє система знаків публічного простору багатомовного міста. У зв'язку з цим розглянемо низку питань, які сприяють виявленню системності знаків і їх специфіки. До них, зокрема, належать: вивчення написів у публічній сфері міста та ілюстрацій, що їх супроводжують.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним дослідницьким інструментом вибрано лінгвістичний ландшафт, який належить до таких категорій, завдяки яким можна осмислити і описати комунікати у публічному просторі. Під поняттям «лінгвістичний ландшафт», як зазначає Б. Гураль [9, с. 41], слід розуміти мову, яка присутня в нашому оточенні – слова та зображення, видимі в публічному просторі, такі як реклама, інформація, назви вулиць, магазинів чи графіті. Очевидно, що більшість таких повідомлень зосереджено у великих містах. Згідно з таким розумінням мовного пейзажу він виконує інформаційну функцію, бо дозволяє визначити мову мешканців такої території, та функцію символічну, оскільки наявність певної мови у публічному просторі означає визнання її соціального та інституційного статусу [9, с. 44], водночас сприяє збереженню мови завдяки її видимості і престижу, зміцнює етнічну та культурну ідентичність її носіїв. Найбільш відоме визначення лінгвістичного ландшафту як індикатора життєздатності мови належить Р. Бургісу та Р. Ландрі: «The language of public road signs, advertising billboards, street names, place names, commercial shop signs, and public signs on government buildings <…> combine to form the linguistic landscape of a given territory, region, or urban agglomeration» [10, с. 25]. Представлені теоретичні концепції об'єднує ідея про те, що мовний ландшафт спирається на письмовий мовний простір – офіційний і приватний – і відображає як їх функціональні, так і символічні аспекти. Обидві складники терміна –лінгвістичний і просторовий – однаково важливі, тому що охоплюють дві сфери: фізичний простір, який містить написи, та метафоричний простір, сферу соціокультурної взаємодії, тому знаки у публічному просторі є символами статусу мови та культурної ідентичності [11, с. 18].

Системність мовного ландшафту можна описати за допомогою вивчення не лише статичних, фіксованих знаків, а й динамічних чи рухомих: написах на авто, автобусах, футболках, сумках, і т.д. [11, с. 49]. Нові об'єкти з'являються у мовному пейзажі досить швидко. Так, польсько-українська міжкультурна комунікація у 2022–2023 рр. починалася за допомогою символічних знаків: більшість громадського транспорту у місті були прикрашені українськими прапорцями, які були розміщені поруч із прапорцями Вроцлава і написом «Ми з вами» двома мовами. Таке означення транспортних засобів, яке можна було зустріти у будь-якій частині міста, було символом підтримки, солідарності, діалогу. Наведений приклад свідчить, як українська мова воєнних мігрантів створювала свій культурний простір завдяки підтримці місцевої влади.

З точки зору присутності у публічному просторі виділяють мови мігрантів як такі, що не мають статусу офіційної мови, але присутні в міському просторі як результат комунікаційної діяльності мігрантів [11, с. 179; 8, с. 53]. У Польщі, зокрема у Вроцлаві, українська мова нині виконує функцію мови іммігрантів – її можна побачити у публічному просторі поряд із польською, англійською, іноді німецькою (наприклад, в оголошеннях, магазинах, пунктах обслуговування). Особливості і закономірності присутності мови мігрантів можна розглядати на основі моделі Д. Гортера та Х. Сеноса «багатомовної нерівності в публічному просторі» [11, с. 80–81], за допомогою якої досліджується, як мовний пейзаж відтворює мовну ієрархію, відображає соціальний статус мови. Слід зазначити, що українська мова широко присутня у комерційній сфері: у вітринах магазинів, у салонах краси, кав'ярнях, у вигляді оголошень, цінників, інформаційних листівок. Це переважно утилітарне використання мови, розраховане на залучення україномовних клієнтів. Присутність української мови в публічній сфері є частковою, вона з'являється як повноправна третя (після польської та англійської)

або четверта (після польської, англійської, німецької) публічна мова у найнеобхідніших повсякденних комунікатах: білетоматах, паркоматах, пляшкоматах (автоматах з утилізації пляшок), інформації щодо сортування сміття, у мобільних додатках для батьків учнів середніх шкіл типу електронний щоденник, газета «Культурна афіша Вроцлава» має сторінку українською мовою. Отже, згідно з моделлю, українська у Вроцлаві – видима, але її присутність не досить сильна, що створює асиметричний багатомовний ландшафт. Силу мови можна також вимірювати послідовністю використання, отже, українська в усіх послідовностях використовується як остання, залишаючись у статусі мови мігрантів.

Висновки і перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Вроцлав як багатокультурне місто з розвиненою політикою толерантності є прикладом динамічних інтеграційних процесів, у яких поєднується активна підтримка мігрантів з боку суспільства та місцевої влади і наявність викликів, пов'язаних із інтеграцією української громади та збереженням міжетнічної гармонії.

У публічному просторі Вроцлава найбільш представленими є чотири мови: польська як державна і домінуюча англійська як мова глобальна, німецька як мова регіональна і українська як мова мігрантів, особливо воєнних, яка стає помітнішою. Отже, українська мова останнім часом стала частиною мовного ландшафту Вроцлава. Вона присутня на фіксованих та рухомих знаках цього простору, у публічній та комерційній сферах, також у кіберпросторі. Часом її функція символічна, як у випадку використання кириличної літери «Ї» у назві магазинів «UkraЇночка», де літера є знаком української мови і привертає увагу пішоходів своїм умовно східним характером письма.

У лінгвістичному ландшафті Вроцлава відображено видиму роль української мови в публічному просторі, її присутність відображає існування мовної ієрархії та нерівності у соціокультурному статусі мов. Українська мова в основному представлена у повсякденному спілкуванні, у комерційній сфері, що свідчить про її функціональне, але обмежене визнання як частини міського мовного репертуару.

Отже, мовний пейзаж багатокультурного міста виступає простором динамічних соціокультурних трансформацій, мінливість лінгвістичного ландшафту свідчить про зростаючу мультикультурність міст. Подальші дослідження лінгвістичного ландшафту сприятимуть розумінню механізмів соціальної адаптації та міжкультурної взаємодії у сучасному урбаністичному контексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Moyer M.G., Rojo L.M. Language, migration and citizenship: New challenges in the regulation of bilingualism. In *Bilingualism: A social approach*. Palgrave Macmillan UK, 2007. P. 137–160.
2. Błaszczyk M., Dolińska K., Makaro J., Pluta J. Governance agility in reception of war refugees from Ukraine: The case of Wrocław, Poland. *Social Policy & Administration.* 2024. Vol. 58. Iss. 1. P. 189–204. DOI: 10.1111/spol.12958.
3. Levchuk P. Wielojęzyczność migrantów wojennych z Ukrainy w Polsce. Warszawa, 2024, c. 245. DOI: 10.11649/978-83-66369-74-0.
4. Демська О.М. Лінгвістичний ландшафт міста у стані війни. *Мова: класичне – модерне – постмодерне.* 2024. Вип. 10. С. 5–18. DOI: https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2024.10.5-18.
5. Zawadzka-Paluektau N. Ukrainian Refugees in Polish Press. *Discourse & Communication.* 2023. Vol. 17. No. 1. P. 96–111. DOI: 10.1177/17504813221111636.18L.
6. Pruitt L.J., Missbach A. The making of 'Mary Poppins' migrants: analysing German discourse on displaced Ukrainians 2022–23 through fictional film. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2023. Vol. 50. No. 14. P. 3533–3550. DOI: 10.1080/1369183X.2023.2290452.
7. Dolińska K., Makaro J. Wielokulturowy Wrocław – między kreacją, wyobrażeniem a rzeczywistością. *Nauka*. 2023. DOI: 10.24425/nauka.2019.129247. S. 105–123.
8. Strategia Wrocław 2030. 2018. / Red. Ł. Medeksza. URL: https://www.wroclaw.pl/rozmawia/strategia/Strategia_2030_2str.pdf (дата звернення: 26.06.2025).
9. Góral B. Czym jest pejzaż językowy (linguistic landscape)? *Investigationes Linguisticae.* 2011. № 24. С. 41–60. DOI: 10.14746/il.2011.24.3.
10. Landry R., Bourhis R.Y. Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study. *Journal of Language and Social Psychology*. 1997. Vol. 16. Iss. 1. P. 23–49. DOI: 10.1177/0261927X970161002.
11. Gorter D., Cenoz J.A. Panorama of Linguistic Landscape Studies. Bristol; Jackson : Multilingual Matters, 2023.

12. Passent A. Nowe zapachy, nowi mieszkańcy. *Blog Agaty Passent*. 2023.18.04. URL: https://blog.polityka.pl/agatapassent/2023/04/18/nowe-zapachy-nowi-mieszkancy/ (дата звернення: 26.06.2025).

REFERENCES

1. Moyer, M.G, Rojo, L.M. (2007). Language, migration and citizenship: New challenges in the regulation of bilingualism. In *Bilingualism: A social approach.* Palgrave Macmillan UK. P. 137–160.
2. Błaszczyk, M., Dolińska, K., Makaro, J., Pluta, J. (2024). Governance agility in reception of war refugees from Ukraine: The case of Wrocław, Poland. *Social Policy & Administration*. Vol. 58. Iss. 1. P. 189–204. DOI: 10.1111/spol.12958.
3. Levchuk, P. (2024). Wielojęzyczność migrantów wojennych z Ukrainy w Polsce [Multilingualism among war migrants from Ukraine in Poland]. Warszawa, s. 245. DOI: 10.11649/978-83-66369-74-0. [in Polish]
4. Demska, O.M. (2024). Linhvistychnyi landshaft mista u stani viiny [The linguistic landscape of a city in a state of war]. *Mova: klasychne – moderne – postmoderne.* Vyp. 10. S. 5–18. [in Ukrainian]
5. Zawadzka-Paluektau, N. (2023). Ukrainian Refugees in Polish Press. *Discourse & Communication*. Vol. 17. No. 1. P. 96–111. DOI: 10.1177/17504813221111636.18L.
6. Pruitt, L.J., Missbach, A. (2023). The making of 'Mary Poppins' migrants: analysing German discourse on displaced Ukrainians 2022–23 through fictional film. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 50. No. 14. P. 3533–3550. DOI: 10.1080/1369183X.2023.2290452.
7. Dolińska, K., Makaro, J. (2023). Wielokulturowy Wrocław – między kreacją, wyobrażeniem a rzeczywistością [Multicultural Wrocław – between creation, imagination and reality]. *Nauka*. DOI: 10.24425/nauka.2019.129247. S. 105–123. [in Polish]
8. *Strategia Wrocław 2030 [Strategy Wrocław 2030*]. (2018). Red. Ł. Medeksza [Edited by Ł. Medeksza]. Retrieved from: https://www.wroclaw.pl/rozmawia/strategia/Strategia_2030_2str.pdf. [in Polish]
9. Góral, B. (2011). Czym jest pejzaż językowy (linguistic landscape)? [What is a linguistic landscape?] *Investigationes Linguisticae*. 2011. № 24. С. 41–60. DOI: 10.14746/il.2011.24.3. [in Polish]
10. Landry, R., Bourhis, R.Y. (1997). Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study. *Journal of Language and Social Psychology*. Vol. 16. Iss. 1. P. 23–49. DOI: 10.1177/0261927X970161002.
11. Gorter, D., Cenoz, J. (2023). A Panorama of Linguistic Landscape Studies. Bristol; Jackson: Multilingual Matters.
12. Passent, A. (2023). Nowe zapachy, nowi mieszkańcy [New smells, new residents]. *Blog Agaty Passent [Agata Passent's blog*]. 18.04. Retrieved from: https://blog.polityka.pl/agatapassent/2023/04/18/nowe-zapachy-nowi-mieszkancy/. [in Polish]

Дата надходження статті: 02.07.2025
Дата прийняття статті: 07.07.2025
Опубліковано: 30.09.2025

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

УДК 821.112.2'05-3.09
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.28

ҐЕНДЕРНІ КОНФІГУРАЦІЇ В РОМАНІ ДЛЯ ДІТЕЙ ЕРІХА КЕСТНЕРА «ЕМІЛЬ ТА ДЕТЕКТИВИ»: ФЕМІННІСТЬ ТА МАСКУЛІННІСТЬ У ХУДОЖНІЙ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ

Тетяна Семенюк
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької філології
Волинського національного університету імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна
orcid.org/0000-0001-6832-0551
e-mail: faltan@ukr.net

Анотація. *У статті досліджено художню репрезентацію маскулінності та фемінності як форм ґендерної ідентичності у романі для дітей Еріха Кестнера «Еміль та детективи» крізь призму літературознавчого аналізу. Актуальність теми зумовлена зростаючим інтересом сучасного гуманітарного знання до ґендерної проблематики, а також недостатньою кількістю досліджень, присвячених вивченню ґендерної рівності у німецькій дитячій літературі першої половини XX століття. Теоретичне підґрунтя роботи становлять сучасні ґендерні студії, які трактують маскулінність і фемінність не як біологічно зумовлені ознаки, а як соціально сконструйовані ролі, що змінюються залежно від історичного й культурного контексту. У центрі дослідження – образна система твору, наративні стратегії та типологія персонажів, зокрема аналізуються риси маскулінності й фемінності, втілені в образах як дітей, так і дорослих. Особлива увага приділяється фігурі пані Тішбайн – матері головного героя, яка постає прикладом сильної, працелюбної та емоційно зрілої жінки. Образ матері репрезентує фемінність у поєднанні з елементами маскулінності, демонструючи цілісність, відповідальність і здатність до самостійного життєзабезпечення. Стаття доводить, що роман для дітей «Еміль та детективи» не лише виконує розважальну функцію, а і слугує важливим джерелом для осмислення соціальних ролей чоловіків і жінок у суспільстві міжвоєнної доби. Аналіз підтверджує, що дитяча література відіграє значну роль у формуванні уявлень про ґендер і може бути простором для трансформації стереотипних моделей поведінки.*

Ключові слова: *ґендер, ґендерна рівність, фемінність, маскулінність, стереотипізація.*

GENDER CONFIGURATIONS IN ERICH KÄSTNER'S "EMIL AND THE DETECTIVES": FEMININITY AND MASCULINITY IN ARTISTIC REPRESENTATION

Tetiana Semeniuk
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of German Philology
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Voly Ave., 13, Lutsk, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6832-0551
e-mail: faltan@ukr.net

Abstract. *The article examines the artistic representation of masculinity and femininity as forms of gender identity in Erich Kästner's novel for children "Emil and the Detectives" through the prism of literary analysis. The relevance of the topic is due to the growing interest of modern humanitarian knowledge in gender issues, as well as the lack of research on gender equality in German children's literature of the first half of the twentieth century. The theoretical basis of the work is provided by contemporary gender studies, which treat masculinity and femininity not as biologically determined traits, but as socially constructed roles that change depending*

© Т. Семенюк, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

on the historical and cultural context. The research focuses on the imagery of the work, narrative strategies and character typology, in particular, the analysis of masculinity and femininity embodied in the images of both children and adults. Particular attention is paid to the figure of Mrs Tischbein, the protagonist's mother, who is an example of a strong, hardworking and emotionally mature woman. The image of the mother represents femininity in combination with elements of masculinity, demonstrating integrity, responsibility and the ability to provide for herself. The article proves that the novel "Emil and the Detectives" not only performs an entertaining function, but also serves as an important source for understanding the social roles of men and women in the society of the interwar period. The analysis confirms that children's literature plays a significant role in shaping ideas about gender and can be a space for transforming stereotypical behavioural patterns.

Key words: *gender, gender equality, femininity, masculinity, stereotyping.*

Постановка проблеми. Маскулінність та фемінінність є проявами ґендерної рівності, яка в останні десятиліття є однією із ключових тем у контексті правових, соціологічних, культурних, літературознавчих та мовознавчих аспектів. Активний інтерес до ґендерної рівності пов'язаний з тим, що у другій половині XX століття суттєво змінилися уявлення про роль жінки та чоловіка у суспільстві.

Ґендерна рівність або ж прояви фемінності та маскулінності ставали предметом дослідження як вітчизняних, так і іноземних науковців, серед яких, зокрема, О. Іващенко, К. Кесей, С. Лоуренсо, Т. Марценюк, О. Петришин, К. Новіск, О. Сучкова, А. Табанова. На жаль, немає достатньої кількості наукових розвідок, які б ґрунтовно розкривали питання ґендерної рівності у німецькомовній та німецькій літературі другої половини XX століття, тому і пропонуємо цю наукову працю, **мета якої** – дослідити художнє втілення маскулінності та фемінності як проявів ґендерної рівності в романі для дітей Еріха Кестнера «Еміль та детективи» крізь призму літературознавчого аналізу, зосередивши увагу на образній системі, наративних стратегіях і типології персонажів, а також виявити специфіку ґендерної репрезентації в німецькій дитячій літературі першої половини XX століття.

Виклад основного матеріалу. Ґендерна проблематика є питанням, яке нині не досить вивчене. Перше визначення ґендеру виникло у зв'язку із феміністським аналізом «сучасного суспільства» − критикою дискримінаційного становища жінок. У статті антрополога Гейл Рубін «Обмін жінками: нотатки з приводу «політичної економії» статі» (1975 р.) ґендер визначається як «комплекс угод, регулюючих біологічну стать як предмет суспільної діяльності» [7]. Девід Майєрс визначив ґендер як «соціально-біологічні характеристики, за допомогою яких люди характеризують чоловіків і жінок. Оскільки «стать» є біологічною категорією, соціальні психологи іноді посилаються на ґендерні біологічні відмінності як на міжстатеві відмінності» [10].

Що таке ґендер стосовно статі? Чи однакові ці поняття? Відповідь на це запитання знаходимо у Е. Гідденса, який наголошує, що стать має відношення до фізичних, тілесних відмінностей між жінкою та чоловіком, а поняття «ґендер» стосується їхніх психологічних, соціальних та культурних особливостей. Розмежування статі та ґендеру є фундаментальним, позаяк багато розходжень між жінкою та чоловіком зумовлюються причинами, які не є біологічними за своєю природою. Якщо стать індивіда біологічно детермінована, то рід (ґендер) є культурно та соціально заданим» [8, с. 153]. На думку О. Іващенко та О. Лободинської, з природної відмінності жінок від чоловіків – репродуктивної функції − суспільство виводить усі інші відмінності: у здібностях, навичках, які можуть впливати на трудову поведінку представників різних статей [1, с. 45]. Отож, поняття ґендеру є таким, що демонструє соціально детерміновані відмінності між чоловіками та жінками.

Популярна у сьогоденні ґендерна теорія передбачає зміну соціальної реальності, мета якої – забезпечення ґендерної рівності. Відповідно до Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок» (набув чинності з 1 січня 2006 р.) (Розділ 1, ст. 1) ґендерна рівність трактується як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [2, с. 10].

Ґендерна рівність – це концепція досягнення рівних прав людини між чоловіками

та жінками в трудових, сімейних та інших правових відносинах, а також зрівнянні ролі у суспільстві загалом, подолання сексизму та інших видів дискримінації [2, с. 60]. Незважаючи на приблизно рівну кількість чоловіків і жінок серед населення світу, жінки не досить представлені в різних сферах, що випливають з цього. Наприклад, чоловіків більше, ніж жінок у STEM-дисциплінах, політиці та на керівних посадах у корпораціях. Таке переважання чоловіків особливо поширене в засобах масової інформації, включаючи телевізійні програми в прайм-тайм і телевізійну рекламу, віртуальні платформи та висвітлення спортивних новин. Непропорційне ґендерне представництво, яке часто називають «символічним знищенням», негативно впливає на жінок (і чоловіків також), підтримуючи явні та приховані упередження щодо жіночої статі та зменшуючи почуття самоповаги та приналежності жінок до суспільства [6].

Формування світогляду особистості формується у дитинстві, тому саме художню дитячу літературу ми вибрали об'єктом свого дослідження. Як відображення визначних культурних норм дитяча література відіграє невід'ємну роль у формуванні та розвитку суспільних поглядів. У першій половині XX століття йшлося про надмірне представництво чоловіків у книжках для дітей, що узгоджуються з історією ґендерної нерівності в медіа та суспільстві того часу. Однак невідомо, чи зменшилася ця упередженість останніми роками, коли все більше уваги приділяється ґендерній рівності та більшій доступності книжок.

У 2021 році канадські науковці, серед яких – К. Кесей, К. Новік, С. Лоуренсо, провели наукове дослідження оцінки відносної частки чоловіків і жінок, представлених як головні герої у 3280 дитячих книжках (0–16 років), опублікованих між 1960–2020 роками. У результаті було виявлено, що хоча частка жінок-протагоністок зросла за цей 60-річний період, чоловіки-протагоністи превалюють навіть останніми роками (див. Рис. 1) [6].

Сучасні теорії ґендерних відносин доводять, що соціальні відмінності між чоловіками та жінками не мають біологічного походження, не є «одвічно даними», а лише набутими, приписаними індивідові суспільством». Окрім того, поняття «ґендер» має множинний і ситуативний характер. Уявлення про те, що означає бути жінкою чи чоловіком, змінюється залежно від історичного і соціально-культурного контексту. Наприклад, бути чоловіком зараз та сто чи двісті років тому – абсолютно відмінні речі. Також різний досвід і відмінні суспільні очікування мають чоловіки в Україні і, приміром, у Швеції. Коли говорять про ґендер, то також мають на увазі такі поняття, як «маскулінність» і «фемінінність» (соціальні уявлення про те, що означає бути чоловіком або жінкою), які відображають ґендерну ідентичність.

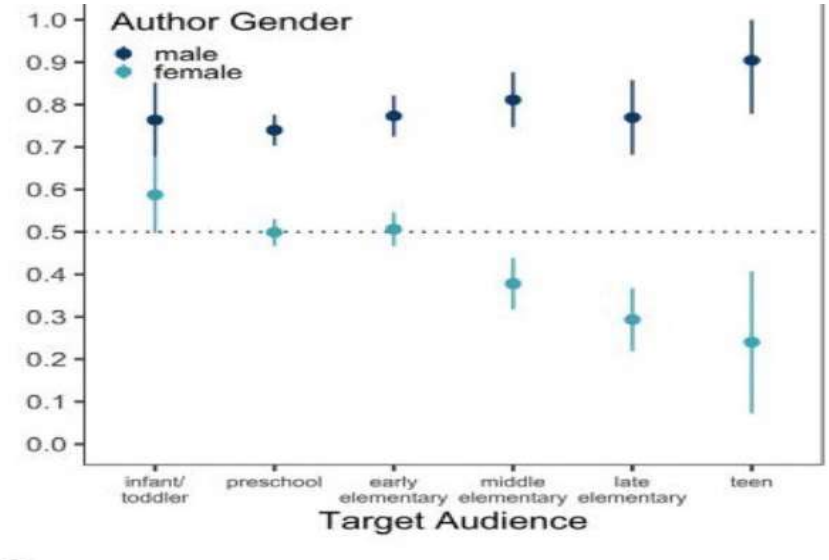

Рис. 1. Співвідношення героїв жіночої та чоловічої статі за 1960–2020 рр.

Зокрема, маскулінність у традиційній (патріархальній) парадигмі пов'язується із силою, владою, мужністю, витривалістю, агресією, неемоційністю, орієнтацію на успіх. Натомість фемінінність – це емоційність, чуйність, слабкість, жертовність, залежність тощо [2, с. 8–9].

Ґендерні студії критикують традиційні уявлення про ролі чоловіків і жінок, в основі яких лежать лише репродукція та фізична сила. Натомість як альтернатива пропонуються егалітарні ролі, де чоловіки і жінки мають можливість вибирати поведінкові зразки залежно від можливостей та бажань. Маскулінні та фемінні ознаки не є сталими утвореннями, вони можуть змінюватися залежно від конкретного контексту та етапу соціалізації. Маскулінність і фемінність формуються настільки довго, наскільки ми пов'язані із суспільством. Таким чином, ґендерна ідентичність постійно перебуває в процесі конструювання [2, с. 9].

Еріх Кестнер – німецький письменник, сценарист та кабаретист. Популярний завдяки своїм гумористичним творам для дітей, а також сатиричній поезії. Він віддає багато сил пропаганді народної творчості, оскільки розуміє, що без коренів не можна виростити дерево майбутнього. У романі є очевидним домінування дітей як героїв, проте у ході сюжету у творі з'являється низка дорослих персонажів – чоловіків та жінок, які наділені певними фемінними та маскулінними ознаками та виконують свої ролі, суть яких ми і маємо на меті дослідити у пропонованій науковій розвідці.

На початку книги зустрічаємо образ жінки – пані Тішбайн, яка є найважливішим зразком та орієнтиром для головного героя Еміля. Хоча пані коротко представлена у передмові: «*Als Emil fünf Jahre alt war, starb sein Vater, der Herr Klempnermeister Tischbein. Und seitdem frisiert Emils Mutter. Und onduliert. Und wäscht Ladenfräuleins und Frauen aus der Nachbarschaft die Köpfe. Außerdem muß sie kochen, die Wohnung in Ordnung halten, und auch die große Wäsche besorgt sie ganz allein. Manchmal singt sie lustige Lieder. Manchmal ist sie krank, und Emil brät für sie und sich Spiegeleier»* [9, с. 14], проте вже із самого початку стає зрозуміло, що перед нами сильна жінка, яка не лише піклується про свого сина, а й заробляє їм обом на прожиття.

Автор роману відразу наголошує на тому факті, що пані Тішбайн не домогосподарка, вона змушена працювати перукарем через втрату чоловіка-годувальника, який помер, коли Емілю було 5 років. Вважаємо, що професія матері головного героя була вибрана не випадково, а на тлі нової моди на зачіски, які допомагали втіленню «нової жінки» у 1920-х роках. Мати Еміля цінує свою роботу: *«Sie hat den Emil sehr lieb und ist froh, daß sie arbeiten kann und Geld verdienen»* [9]. Як видно із наведеної цитати, вона радіє, що може працювати і заробляти гроші. Тому можна вважати, що жіноча зайнятість представлена у романі як привілей. Проте пані Тішбайн далека від емансипованих працюючих «нових жінок» 1920-х років, чия робота є проявом нещодавно здобутої жіночої автономії та які беруть активну участь у культурному та громадському житті свого часу. Мама Еміля працює, проте вона залюбки займається домашніми справами та піклується про сина.

У романі зустрічається ще один образ жінки – жінки-робітниці. Еміль зустрічає у редакції жінку-клерка, яка друкує тексти, виконує накази керівника – ієрархічно вищого чоловіка, тобто відрізняється від емансипованих жінок. Образ матері Еміля є повною протилежністю жінки-клерка, яка підкоряється чоловікові. Пані Тішбайн сильна і розумна, про що свідчить її вдала спроба протистояти сержанту поліції Єшке. Під виглядом фантастичної утопічної події розкривається ґендерна дихотомія, в якій концепціям чоловічої статі, які ґрунтуються на застарілих традиціях, протиставляються конфігурації жіночої статі, що поєднують традиційні та сучасні аспекти. Окрім того, роман формує ще одну дихотомію, яку спостерігає дитина, – тепле ставлення матері й авторитарність батька.

Отже, якщо говорити про фемінність у романі «Еміль та детективи», то варто зауважити на застосуванні автором прийому фемінної дихотомії, яка полягає у наявності в жіночих образах як традиційних рис – покірності, смиренності, жертовності тощо, так і нових, дещо феміністичних, набутих у процесі розвитку суспільства та зміни світогляду жінки – незалежності, діловитості, самостійності тощо.

Маскулінний аспект представлений у романі через фігури Єшке та Грундайса. Пан Єшке працює сержантом у Нойштадті.

У нього буркотливий, густий голос («*eine brummige, dicke Stimme*»), і він підтримує дружні стосунки з мешканцями маленького містечка. Він ввічливий і чемний. Коли Єшке зустрічає Еміля та його матір по дорозі на залізничну станцію, він бажає юнакові хорошої дороги: *«Er wünscht dem Emil gute Reise und erkundigte sich bei der Frau Mutter nach dem werten Befinden und dem Geschäftsgang»* [9, с. 39]. Хоча Єшке здається хорошим, Еміль боїться його протягом усього роману. Разом з іншими учнями середньої школи Еміль розмалював пам'ятник у Нойштадті і тепер боїться, що сержант бачив, як він це робив. Однак Єшке не виявляє жодних ознак бажання притягнути Еміля до відповідальності, або він справді не помітив його, або він настільки добродушний і розуміючий, що пробачив йому витівку.

Зовсім інший тип маскулінності, порівняно з Єшке, представлений дорослою чоловічою фігурою, злодієм на ім'я Грундайс. Вперше у творі він з'являється у прямій опозиції до жінки, яка в'язала гачком шарф: *«Neben dem schrecklich schnaufenden Mann saß eine Frau, die an einem Schal häkelte. Und am Fenster, neben Emil, las ein Herr im steifen Hut die Zeitung»* [9, с. 34]. На відміну від жінки, чоловік у купе, маючи багато вільного часу, читав газету. Таке зображення фігур у тексті допомагає чіткіше розуміти ґендерні стереотипізації чоловіків та жінок у вільний час. Зовнішній вигляд чоловіка у капелюсі теж має велике значення для ґендерної стереотипізації та типу маскулінності, яка притаманна була 1920 рокам: *«Warum der Mann nur immer den Hut aufbehielt? Und ein längliches Gesicht hatte er, einen ganz schmalen schwarzen Schnurrbart und hundert Falten um den Mund, und die Ohren waren sehr dünn und standen weit ab»* [9, с. 78]. Чоловік мав зовсім вузькі вуса та у своєму капелюсі виглядав досить елегантно, окрім того, від часто проводить час у кафе, де зустрічаються митці, що й характеризує його як денді, тонку та творчу натуру.

Таким чином, можемо говорити про те, що образ Грундайса наближається до типу фемінізованого «нового чоловіка», який цінує естетику, ходить у театр, кіно, кафе. Діяльність чоловіка, його вільний час нагадують фемінізовану поведінку. На додаток до цієї «фемінізованої» маскулінності у Грундайса є ознаки недосконалої фізичної форми, які, як видно із вище наведеної цитати, полягають у зморшках навколо рота та тонких, широко відстовбурчених вухах, які суперечать ідеальному образу. Сон у романі пронизаний просторово інсценованими ґендерними конструкціями, у сні персонажі справжні, не такі, якими себе представляють. Так, Грундайс, який наснився Емілю, відламує у сні шоколад і замість того, щоб запропонувати дитині, сам жадібно його їсть. Така поведінка персонажа свідчить про егоцентризм та егоїзм дорослого чоловіка. Впродовж оповіді Еміль втікає від агресивної та загрозливої маскулінності до прихистку люблячої, турботливої та безкорисливої матері. Ці сцени відображають традиційну ґендерну дихотомію – авторитаризм чоловіка та м'якість жінки.

Отож, роман Еріха Кестнера «Еміль та детективи» слугує важливим джерелом для осмислення соціальних ролей чоловіків і жінок у суспільстві міжвоєнної доби. Аналіз підтверджує, що дитяча література відіграє значну роль у формуванні уявлень про ґендер і може бути простором для трансформації стереотипних моделей поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іващенко О., Лободинська О. Ґендерна сегрегація чи ґендерна асиметрія на ринку праці: теоретичні засади та емпіричні прояви при працевлаштуванні в Україні. *Український соціум*. 2013. № 1. С. 43–62.
2. Марценюк Т. Ґендерна рівність і недискримінація : посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с.
3. Петришин О. Ґендерна рівність. *Велика українська юридична енциклопедія :* у 20 т. Т. 3 : *Загальна теорія права*. 2017. С. 60.
4. Сучкова О. Проблеми гендерної рівності в українській літературі ІІ пол. ХХ ст. (на матеріалі комедії В. Минка «Не називаючи прізвищ»). *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Серія : Філологія.* 2010. Вип. № 3. С. 187–190.
5. Табанова А. Ґендерна політика в Україні: проблеми та рішення. Атлант ВОИ СОИУ. Одеса. 2017. 189 с.
6. Casey K., Novick K., Lourenco S. F. Sixty years of gender representation in children's books: Conditions associated with overrepresentation of male versus female protagonists. *PLoS ONE* 16(12): 2021. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0260566 (дата звернення: 12.05.2025)

7. Gayle R. The traffic in women: Notes on the “political economy” of sex. Toward an Antropology of Women. New York, 1975.
8. Giddens A. Sociology. 5th edition. Manchester. 1121 p. URL: https://www.shortcutstv.com/text/giddens5th.pdf (дата звернення: 12.05.2025).
9. Kästner E. Emil und die Detektive. Aufl. 39. Zürich. 1994. 137 S.
10. Myers D. Social Psychology. 7th ed., 2006.

REFERENCES

1. Ivashchenko, O., Lobodynska, O. (2013). Henderna sehrehatsiia chy henderna asymetriia na rynku pratsi: teoretychni zasady ta empirychni proiavy pry pratsevlashtuvanni v Ukraini [Gender Segregation or Gender Asymmetry in the Labour Market: Theoretical Foundations and Empirical Manifestations in Employment in Ukraine]. *Ukrainskyi sotsium*. № 1. Pp. 43–62. [in Ukrainian]
2. Martseniuk, T. (2014). Henderna rivnist i nedyskryminatsiia: posibnyk dlia ekspertiv i ekspertok analitychnykh tsentriv [Gender Equality and Non-discrimination: a Guide for Think Experts]. Kyiv, 65 p. [in Ukrainian].
3. Petryshyn, O. (2017). Genderna rivnist [Gender equality]. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia: u 20 t. T. 3: Zahalna teoriia prava.* Pp. 60. [in Ukrainian]
4. Suchkova, O. (2010). Problemy hendernoi rivnosti v ukrainskii literaturi II pol. XX st. (na materiali komedii V. Mynka «Ne nazyvaiuchy prizvyshch») [Problems of Gender Equality in Ukrainian Literature of the Second Half of the Twentieth Century (Based on the Comedy by V. Minko ‘Without Naming Surnames’)]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu. Ser, Filolohiia.* 2010. Vyp. № 3, pp. 187–190. [in Ukrainian].
5. Tabanova, A. (2017). Henderna polityka v Ukraini: problemy ta rishennia [Gender Policy in Ukraine: Problems and Solutions]. Atlant VOY SOYU. Odesa. 189 p. [in Ukrainian].
6. Casey, K., Novick, K., Lourenco, S. F. (2021). Sixty years of gender representation in children’s books: Conditions associated with overrepresentation of male versus female protagonists. *PLoS ONE.* 16(12). https://doi.org/10.1371/journal.pone.0260566 (date of access: 12.05.2025). [in English].
7. Gayle, R. (1975). The traffic in women: Notes on the “political economy” of sex. Toward an Anthropology of Women. [in English].
8. Giddens, A. (2021). Sociology. 5th edition. Manchester. 1121 p. Retrieved from: https://www.shortcutstv.com/text/giddens5th.pdf (date of access: 12.05.2025). [in English].
9. Kästner, E. (1994). Emil und die Detektive. Aufl.39. Zürich. 137 S. [in German].
10. Myers, David G. (2006). Social Psychology. 7th ed. [in English].

Дата надходження статті: 26.06.2025
Дата прийняття статті: 02.07.2025
Опубліковано: 30.09.2025

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

УДК 811
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.29

МОВНИЙ СКЛАДНИК У ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ УКРАЇНИ ЯК МОРСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Вікторія Сікорська
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри журналістики та мовної комунікації
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-7278-8464
e-mail: sikorskavika1003@gmail.com

Вікторія Ногай
старший викладач кафедри журналістики та мовної комунікації
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, м. Одеса, Україна
orcid.org/0009-0001-4935-5158
e-mail: viktoriya_n@ukr.net

Анотація. *У статті розглянуто мовний складник як ключовий чинник формування позитивного іміджу України як морської держави.*

Підкреслено, що мова виконує не лише комунікативну, а і символічну функцію, репрезентуючи державу на міжнародній арені.

Проаналізовано роль морської традиції у формуванні мовного простору України, її відображення в народній творчості, літературі та професійній комунікації.

Особливу увагу приділено аналізу сучасного стану мовної політики у сфері морської фахової комунікації, що має відповідати як вимогам глобалізації, так і завданням зміцнення національної ідентичності.

Окреслено роль морської термінології як засобу професійної комунікації й інструменту позитивної репрезентації держави у світі.

Наголошено на необхідності активного розвитку української морської терміносистеми, її кодифікації та впровадження в освітній процес морських навчальних закладів.

Визначено основні виклики, що постають перед мовною політикою в морській сфері, серед яких – потреба поєднання міжнародних стандартів морської комунікації з розвитком національної мовної традиції.

Зазначено, що використання української мови в морському секторі є важливим чинником реалізації національних інтересів, забезпечення державної безпеки та підвищення міжнародного престижу країни.

Ключові слова: *українська мова, імідж держави, морська традиція, мовна політика, морська термінологія, морська освіта, міжнародна комунікація, мовна ідентичність, державна стратегія, національні інтереси.*

© В. Сікорська, В. Ногай, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

THE LANGUAGE COMPONENT IN FORMING THE IMAGE OF UKRAINE AS A MARITIME STATE

Viktoriya Sikorska
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Pre-University Training
Odessa National Maritime University
Mechnikova Str., 34, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7278-8464
e-mail: sikorskavika1003@gmail.com

Victoriia Nogai
Senior Lecturer at the Department of Pre-university Training
Odesa National Maritime University
Mechnikova Str., 34, Odesa, Ukraine
orcid.org/0009-0001-4935-5158
e-mail: viktoriya_n@ukr.net

Abstract. *The article examines the linguistic component as a key factor in shaping the positive image of Ukraine as a maritime state. It is emphasized that language serves not only a communicative but also a symbolic function, representing the state on the international stage. The role of the maritime tradition in shaping Ukraine's linguistic space and its reflection in folk art, literature, and professional communication is analyzed.*

Special attention is paid to the analysis of the current state of language policy in the sphere of maritime communication, which must meet both the demands of a globalized world and the tasks of strengthening national identity. It is proven that the use of the Ukrainian language in the maritime sector is an important factor in realizing national interests, ensuring state security, and enhancing the country's international prestige.

The role of maritime terminology as a means of professional communication and as an instrument of positive state representation in the world is outlined. The necessity of actively developing the Ukrainian maritime terminological system, its codification, and its integration into the educational process of maritime institutions is emphasized.

The main challenges facing language policy in the maritime sphere are identified, including the need to combine international standards of maritime communication with the development of the national linguistic tradition. It is noted that the integration of the Ukrainian professional language into the training system of maritime specialists is a key to strengthening linguistic identity and enhancing Ukraine's international image as a modern maritime state.

Key words: *Ukrainian language, state image, maritime tradition, language policy, maritime terminology, maritime education, international communication, linguistic identity, state strategy, national interests.*

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі формування позитивного іміджу держави є важливим елементом її міжнародної присутності та впливовості. Одним із ключових чинників побудови національного бренду виступає мова, яка не лише виконує функцію засобу комунікації, а є «знаряддям культурної дипломатії». Мовна політика держави здатна суттєво впливати на її сприйняття у світі, адже мова слугує маркером ідентичності, носієм цінностей і символом самобутності нації.

Актуальність дослідження ролі мовного складника у формуванні іміджу України зростає в умовах сучасних викликів насамперед через необхідність відновлення і зміцнення міжнародного статусу України в умовах тривалої війни з Росією, що супроводжується значними політичними, економічними та соціальними потрясіннями.

Україна як морська держава має потужний потенціал для активізації своєї позиції у світовому морському просторі. Однак реалізація цього потенціалу неможлива без належного мовного супроводу, що забезпечує розуміння, довіру і партнерство з боку міжнародної спільноти.

Мова стає візитною карткою держави на міжнародній арені, через яку формується образ її культури, економіки, політики.

В Україні морський складник національної ідентичності ще не набув повноцінного мовного вираження: її не досить представлено в професійній термінології, освітньому дис-

курсі та масовій культурі, що звужує потенціал для формування позитивного міжнародного іміджу України як морської держави.

Зв'язок мовної політики із національними інтересами України, зокрема у сфері морської діяльності, є очевидним. Державна мовна політика має сприяти розвитку всіх сфер суспільного життя, включно з галузями, які визначають міжнародний імідж України. У цьому контексті вкрай важливо не лише розвивати українську морську термінологію та освітні програми, а й забезпечувати активну присутність української мови у міжнародних морських проєктах, наукових заходах, презентаціях і переговорах.

Проблема формування позитивного іміджу України як морської держави через мовні механізми потребує всебічного аналізу.

Мета дослідження – з'ясувати роль мовного складника у формуванні позитивного іміджу України як морської держави та окреслити основні напрями удосконалення мовної політики у сфері морської комунікації.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

– проаналізувати теоретичні основи впливу мови на формування міжнародного іміджу держави;

– охарактеризувати історичні аспекти становлення морської традиції України та її мовне відображення;

– дослідити сучасний стан мовної політики у сфері морської діяльності України та виявити основні проблеми й виклики;

– визначити роль морської термінології та мовної освіти у створенні позитивного образу України на міжнародній арені;

– сформулювати рекомендації щодо посилення мовної присутності України у світовому морському просторі.

Об'єктом дослідження є процес формування іміджу України як морської держави у міжнародному комунікативному просторі.

Предметом дослідження є мовний складник цього процесу, зокрема мовна політика, розвиток морської термінології, освітні ініціативи та комунікативні практики, що сприяють закріпленню позитивного образу України у світовому морському співтоваристві.

Основний виклад матеріалу. Культура країни, політичні цінності, зовнішня політика – всі ці складники створюють зовнішній імідж держави на міжнародній арені та формують в інформаційному просторі образ та уяву про потенціал країни [1].

Формування іміджу держави є складним багаторівневим процесом, у якому важливу роль відіграють не лише політичні, економічні чи культурні чинники, але й мовна політика як складник м'якої сили держави.

У науковій літературі наголошується, що мова є засобом трансляції національної ідентичності та каналом для просування іміджевих смислів держави. Н. В. Глушаниця зазначає: «Мовна система віддзеркалює те, що є найважливішим для будь-якої нації, її культури, історії, звичаїв та традицій. Мовна політика, своєю чергою, відображає соціальні чи політичні зміни в країні та світі» [2].

Відповідно, якість і послідовність мовної політики безпосередньо впливають на те, наскільки привабливо і самобутньо країна постає перед світовою спільнотою.

Однією з ключових ознак ефективної мовної стратегії є її цілеспрямованість на підтримку національного іміджу в різних сферах, зокрема у спеціалізованих галузях, що формують унікальність держави. Спеціалізована термінологія та мова професійної комунікації виконують не лише інформативну, а й репрезентативну функцію, підкреслюючи національні пріоритети у відповідних сферах.

Особливого значення мовний складник набуває для держав, які прагнуть утвердити свою присутність у важливих світових сферах, зокрема у морській. Для України, яка має тривалу морську історію, важливо через мову не тільки підтримувати внутрішню ідентичність морської держави, але й транслювати цей образ на міжнародному рівні. Це вимагає продуманої мовної політики, яка враховує як розвиток морської термінології, так і забезпечення належного мовного супроводу освітніх, наукових, дипломатичних і бізнесових морських ініціатив.

Теоретичне розуміння ролі мови у формуванні іміджу держави створює підґрунтя для подальшого аналізу специфіки мовної політики України у морському секторі та розробки практичних рекомендацій для її вдосконалення.

Морська традиція є невід'ємним складником історичної пам'яті та національної ідентичності України. Від часів Давньоруської держави, коли слов'янські купці здійснювали торговельні рейси Чорним і Середземним

морями, до епохи Козацької держави з її розвиненим козацьким флотом, морська тематика міцно вкоренилася в українському культурному просторі.

Відображення морської традиції в мові можна простежити як у фольклорі, так і в художній літературі. Українські народні думи та пісні часто згадують море як простір волі, боротьби та національного самоствердження.

Морська тематика в українському усному епічному мистецтві, зокрема в народних думах, відіграє важливу роль у формуванні історичної пам'яті та символічного образу України як держави з потужною козацькою традицією морського освоєння. У думі «Буря на Чорному морі», зафіксованій у збірці Українські народні думи (Т. 2), морські бурі постають алегорією народної боротьби, а морські простори – символом свободи, відваги й геостратегічної морської присутності. Подібні сюжети, як-от «Втеча трьох братів із міста Азова», підкреслюють тісний зв'язок української ідентичності з морською тематикою [3].

Ці фольклорні образи сприяють формуванню позитивного іміджу України як морської держави, здатної не лише обороняти свої морські кордони, а й активно діяти в геополітичному та культурному просторах. Мова, якою передано ці образи, виконує не лише етнокультурну, а й комунікативну функцію, зокрема на рівні символічної дипломатії.

Збереження та актуалізація таких епічних творів через мовну політику сприяє утвердженню позитивного міжнародного іміджу України як самобутньої і сильної держави з глибоким історико-культурним підґрунтям.

На етапі національного відродження XIX століття морська тематика отримала новий розвиток у літературних творах. У поемі «Гамалія» Тарас Шевченко підкреслював значення козацьких походів по Чорному морю, водночас утверджуючи ідеї національної гідності та сили духу. На початку поеми звучить звернення до моря та байдак:

«Ой повій, повій, вітре, через море…
Ой заграй, заграй, синесеньке море,
Та під тими байдаками,
Що пливуть козаки…»

Згодом Т. Шевченко описує сцену морської битви:

«І насипали в байдаки… І поплили, рвучи червоні гори хвилі» [4].

Образ морського походу в українському поетичному слові слугує не лише символом боротьби за свободу, а й демонструє здатність українського народу утверджувати свою присутність на морських просторах. Водночас твір написано українською мовою, що актуалізує мовне питання як чинник національної ідентичності і символічної репрезентації держави. Отже, поетичний спадок стає вагомим джерелом формування позитивного культурного й геополітичного іміджу України.

У процесі розвитку морського флоту в межах Української Народної Республіки та подальшої інтеграції України до радянської морської системи питання формування і впровадження української морської термінології залишалося проблемним. На жаль, радянська мовна політика сприяла русифікації морської сфери, що призвело до тривалого занепаду української морської лексики та витіснення української мови з професійної комунікації у морській галузі.

Нині мовне відображення морської традиції України проявляється в кількох основних напрямах. По-перше, це розробка та впровадження українських термінологічних стандартів у морській освіті та галузевих документах, що сприяє формуванню чіткої та узгодженої мовної практики в професійному середовищі. По-друге, важливим є процес популяризації історії українського мореплавства через засоби масової інформації та культурні проєкти, що допомагає підвищити обізнаність громадськості щодо значення морської спадщини країни. Крім того, зростає увага до створення літературних і публіцистичних творів, які актуалізують тему морського потенціалу України, що сприяє формуванню національної гордості та підвищенню міжнародного престижу держави.

Підтримка морської тематики в національній мовній практиці сприяє закріпленню образу України як сучасної європейської морської держави. Тому мовне відображення морської традиції є не лише важливим компонентом історичної пам'яті, а й інструментом зміцнення міжнародного іміджу України.

Мовна політика України у сфері морської комунікації є важливим складником реалізації національних інтересів у галузі безпеки, транспорту, торгівлі та міжнародного співробітництва. В умовах сучасної глобалізації,

коли море стає середовищем активної міждержавної взаємодії, питання мовної репрезентації в морському секторі набуває особливого значення.

Впродовж тривалого часу розвиток правової бази для утвердження української мови в різних сферах суспільного життя, зокрема у професійній морській галузі, залишався фрагментарним і неефективним. Лише з прийняттям Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019 р.) було закладено реальне підґрунтя для обов'язкового використання державної мови в освіті, науці, транспортній сфері, зокрема й у морській галузі [5]. Однак у морському секторі цей процес має свою специфіку через міжнародний характер морської діяльності, де англійська мова виконує функцію основного засобу комунікації (відповідно до вимог Міжнародної морської організації (ІМО)).

Забезпечення балансу між міжнародними стандартами англомовної морської комунікації та розвитком україномовного фахового простору є ключовим завданням державної мовної політики.

У морській освіті та підготовці кадрів нині переважає практика викладання спеціальних дисциплін англійською мовою, тоді як до повномасштабного вторгнення Росії в Україну – російською, що є наслідком довготривалих історичних процесів зросійщення та недостатньої кількості сучасної україномовної навчальної літератури.

Серед основних викликів мовної політики у сфері морської комунікації можна виокремити:

– недостатню термінологічну уніфікацію морської лексики українською мовою;

– брак якісних навчальних матеріалів українською мовою для підготовки моряків, диспетчерів портів, фахівців морської галузі;

– низький рівень україномовної комунікації у деяких портових містах, де тривалий час домінувала російська мова;

– обмежене використання української мови в офіційних морських документах і навігаційних матеріалах, попри вимоги законодавства.

Відсутність належної мовної підтримки в галузі морського транспорту не тільки послаблює внутрішню мовну політику, а й негативно позначається на іміджі держави як відповідального суб'єкта міжнародних морських відносин.

Водночас слід відзначити позитивні зрушення останніх років: активну роботу над створенням україномовних стандартів морської комунікації, оновлення освітніх програм морських закладів освіти, ініціативи перекладу міжнародних морських кодексів українською мовою.

Формування позитивного іміджу України як морської держави неможливе без розвитку національної морської термінології та системної підтримки освіти в морській сфері. Україномовна фахова лексика не лише забезпечує професійну комунікацію, але і слугує важливим чинником репрезентації держави у світі.

Відновлення української морської термінології розпочалося поступово, здебільшого з окремих ініціатив, і з часом переросло у більш системну роботу. Серед важливих напрацювань можна відзначити створення фахових словників, наприклад, «Тлумачного словника морської термінології» за редакцією А. І. Ляшкевича та М. І. Бабишеної, виданого у 2018 році [6].

Серед значних сучасних досягнень у сфері термінологічної уніфікації слід виділити «Словник морських термінів» (М. В. Кіріакіді та В. В. Староселець, 2024 р.), який охоплює 3 875 термінів із точними англомовними відповідниками та відповідає міжнародним стандартам [7]. Незважаючи на наявність цих важливих напрацювань, проблема системного розвитку та уніфікації української морської термінології залишається актуальною. Відсутність єдиних стандартів, недостатня популяризація та обмежене впровадження української термінології в офіційних документах і освітніх програмах створюють перепони для повноцінного функціонування української мови в морській сфері.

Більшість морських освітніх закладів уже інтегрують українську мову у свої навчальні програми через запровадження дисциплін із професійної української мови та спеціальних курсів морської термінології.

У сфері морської освіти питання мовної політики має подвійне завдання:

– забезпечити належний рівень володіння англійською мовою як мовою міжнародної морської комунікації;

– паралельно формувати у студентів фахову україномовну компетентність.

Крім того, популяризація української мови в морській сфері сприяє підвищенню престижу вітчизняних навчальних закладів на міжнародному рівні, створюючи позитивний образ України як держави, що розвиває сучасну, конкурентоспроможну й національно зорієнтовану морську освіту.

Отже, мова є потужним інструментом формування іміджу держави у світі, зокрема у сфері морської діяльності. Українська мова як елемент державотворення виконує не лише комунікативну, а і символічну функцію, репрезентуючи Україну як незалежну, культурно самобутню і цивілізаційно зрілу морську державу. Зміцнення мовного складника в морському секторі прямо пов'язане з реалізацією національних інтересів України, її інтеграцією у світову морську спільноту та утвердженням позитивного міжнародного образу.

Морська традиція України має глибокі історичні та культурні корені, що знаходять своє відображення в мовних практиках, художніх творах та професійній комунікації. Водночас сучасний стан мовної політики у сфері морської комунікації вказує на наявність як значних досягнень, так і серйозних викликів, пов'язаних із необхідністю системного розвитку українськомовної термінології, гармонізації її із міжнародними стандартами та посиленням мовної присутності в професійній освіті.

Особливе значення має розвиток української морської термінології, яка є невід'ємною частиною національної мовної культури й чинником престижу морської освіти. Створення та впровадження у навчальні програми дисциплін із професійної української мови, видання галузевих словників і розроблення стандартів фахової комунікації українською мовою сприяють підвищенню іміджу України як сучасної морської держави, що дбає про свою мовну ідентичність навіть у глобалізованому середовищі.

Перспективним напрямом подальших досліджень є глибший аналіз мовних практик у морській галузі, зокрема дослідження особливостей українсько-англійської морської комунікації в контексті міжнародних стандартів безпеки судноплавства. Також важливо розширити термінознавчі студії, спрямовані на уніфікацію та стандартизацію української морської термінології, а також розробити практичні рекомендації щодо впровадження української мови у діяльність портів, судноплавних компаній, навчальних закладів та морських адміністрацій. Окремої уваги заслуговує вивчення впливу мовної політики на формування патріотичного виховання курсантів та моряків як представників України на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ходченко О. Є., Коверська Є. О. Конкурс «Євробачення» як інструмент культурної дипломатії. *Проблеми всесвітньої історії*. 2024. № 1. URL: https://www.researchgate.net/publication/380840384.
2. Глушаниця Н. В. Мова як визначальний чинник формування національної ідентичності: варіативність концепту у сучасному мультикультурному середовищі. Київ : Талком, 2020. С. 100–114.
3. Українські народні думи. У 5 т. / Упоряд. М. К. Дмитренко, Г. В. Довженок, С. Й. Грица. Київ : ІМФЕ НАН України, 2009. Т. 2. 856 с.
4. Шевченко Т. Гамалія. (1844). Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. Том 1: Поезія 1837–1847 (с. 234–238). Київ : ІМФЕ НАН України.
5. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 р. № 2704-VIII.
6. Ляшкевич А. І., Бабишена М. І. Тлумачний словник морської термінології. Херсон. держ. морська акад. Херсон : ХДМА, 2018. 147 с.
7. Кіріакіді М. В., Староселець В. В. Словник морських термінів (англо-український). Миколаїв : Олді плюс. С. 320. 2024 р. ISBN 978-966-289-253-1.
8. Глушаниця Н. В., Конопляник Л. М., Пришупа Ю. Ю., Шостак О. Г., Колісниченко А. В., Харицька С. В. Роль сформованості національної ідентичності в системі соціальних комунікацій. Соціальні комунікації суспільства: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. / під заг. ред. А. Г. Гудманяна, С. М. Ягодзинського. Київ : Талком, 2020. С. 176–231.
9. Савон К. В. Вплив політики «м'якої сили» на імідж держави. *Актуальні проблеми політики :* збірник наукових праць. 2020. № 66. С. 112–117.
10. Кремінь Т. «Роль державної мови у формуванні іміджу України». Міжнародний часопис «Політика і суспільство», 2021, № 2. С. 34–41.

REFERENCES

1. Khodchenko, O. Ye., Koverska, Ye. O. (2024). Konkurs «Ievrobachennia» yak instrument kulturnoi dyplomatii [Eurovision Song Contest as an Instrument of Cultural Diplomacy]. *Problemy vsesvitnoi istorii*. № 1. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/380840384. [in Ukrainian].
2. Hlushanytsia, N. V. (2020). Mova yak vyznachalnyi chynnyk formuvannia natsionalnoi identychnosti: variatyvnist kontseptu u suchasnomu multykulturnomu seredovyshchi [Determinant Factor in the Formation of National Identity: Variability of the Concept in a Modern Multicultural Environment]. Kyiv: Talkom. S. 100–114. [in Ukrainian].
3. Ukrainski narodni dumy. U 5 t. [Ukrainian People's Dumas. In 5 vols.]. Uporiad. M. K. Dmytrenko, H. V. Dovzhenok, S. Y. Hrytsa. Kyiv: IMFE NAN Ukrainy, 2009. T. 2. 856 s. [in Ukrainian].
4. Shevchenko, T. (1844). Hamaliia. Taras Shevchenko [Gamaliya. Taras Shevchenko]. Zibrannia tvoriv: U 6 t. Tom 1: Poeziia 1837–1847 (s. 234–238). Kyiv: IMFE NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi» vid 25.04.2019 r. № 2704-VIII [Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language" dated 04.25.2019 No. 2704-VIII]. [in Ukrainian].
6. Liashkevych, A. I., Babyshena, M. I. (2018). Tlumachnyi slovnyk morskoi terminolohii [Explanatory dictionary of marine terminology]. Kherson. derzh. morska akad. Kherson: KhDMA, 147 s. [in Ukrainian].
7. Kiriakidi, M. V., Staroselets, V. V. (2024). Slovnyk morskykh terminiv (anhlo-ukrainskyi) [Dictionary of marine terms (English-Ukrainian)]. Mykolaiv: Oldi plius. S. 320. ISBN 978-966-289-253-1. [in Ukrainian].
8. Hlushanytsia, N. V., Konoplianyk, L. M., Pryshupa, Yu. Yu., Shostak, O. H., Kolisnychenko, A. V., Kharytska, S. V. (2020). Rol sformovanosti natsionalnoi identychnosti v systemi sotsialnykh komunikatsii [The role of the formation of national identity in the system of social communications]. Sotsialni komunikatsii suspilstva: teoretychni ta prykladni aspekty: monohrafiia. / pid zah. red. A. H. Hudmaniana, S. M. Iahodzynskoho. Kyiv: Talkom, S. 176–231. [in Ukrainian].
9. Savon, K. V. (2020). Vplyv polityky «miakoi syly» na imidzh derzhavy [The influence of "soft power" policy on the image of the state]. *Aktualni problemy polityky*: zb. nauk. pr. № 66. S. 112–117. [in Ukrainian].
10. Kremin, T. (2021). «Rol derzhavnoi movy u formuvanni imidzhu Ukrainy» ["The role of the state language in the formation of the image of Ukraine"]. *Mizhnarodnyi chasopys "Polityka i suspilstvo"*, № 2. S. 34–41. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 01.07.2025
Дата прийняття статті: 07.07.2025
Опубліковано: 30.09.2025

УДК 809
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.30

ВАРВАРИЗМИ ТА ЦИТАТИ. ДЕКІЛЬКА СПОСТЕРЕЖЕНЬ ПРО РИТОРИКУ У МІЖМОВНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Матвій Сокаль
доктор гуманітарних наук в галузі українського літературознавства
Університету Марії Кюрі-Склодовської, м. Люблін (Польща),
військовий в інтернаціональному легіоні ЗС України
orcid.org/0000-0003-2830-0032
Researcher ID: HLX-2770-2023
e-mail: maciek.sokal@gmail.com

Анотація. *У доповіді розглянуто мовні запозичення як ключовий, хоча й не досить досліджений аспект міжкультурної (або, точніше, міжмовної) комунікації. Автор наголошує, що запозичення не лише слугують каналом перенесення елементів однієї культури до іншої, а і самі по собі є риторичними повідомленнями, здатними як сприяти порозумінню, так і створювати бар'єри. Звертається увага на розмежування між варваризмами та цитатами: перші часто підкреслюють «чужість» і можуть нести негативне забарвлення, тоді як цитати зберігають контекст і автономію оригіналу, демонструючи повагу до іншої мовної культури.*

У доповіді також розглянуто критику поняття міжкультурної комунікації, зокрема з боку Ю. Хонбіна, який вбачає в ньому прояви прихованого культурного есенціалізму. Водночас запропоновано ширше розуміння мовної культури, яке не обмежується національними чи етнічними межами.

На прикладі новели М. Коцюбинського «В путах Шайтана» продемонстровано, як варваризми та цитати функціонують у літературному тексті, формуючи риторику міжмовного дискурсу. Згадано й приклад із сучасної популярної культури – коміксову рекламу на поїздах у Лужиці – як приклад «холодного» засобу міжмовної комунікації за термінологією Маршала Маклуена.

Доповідь не претендує на вичерпність, але окреслює деякі важливі аспекти риторичних механізмів у міжмовному дискурсі, які досі залишаються поза увагою дослідників.

Ключові слова: *міжкультурна комунікація, міжмовна комунікація, мовні культури, мовний дискурс.*

BARBARISMS AND QUOTATIONS. SOME OBSERVATIONS ON RHETORIC IN INTERLINGUAL COMMUNICATION

Matvij Sokal'
Doctor of Humanitarian Sciences in the Field of Ukrainian Literary Studies
Marie Curie-Sklodowska University, Lublin (Poland),
Soldier in the International Legion of the Armed Forces of Ukraine
orcid.org/0000-0003-2830-0032
Researcher ID: HLX-2770-2023
e-mail: maciek.sokal@gmail.com

Abstract. *The report examines language borrowing as a key, though under-researched, aspect of intercultural (or, more precisely, interlinguistic) communication. The author emphasizes that borrowings not only serve as a channel for transferring elements of one culture to another, but are also rhetorical messages in themselves, capable of both promoting understanding and creating barriers. Attention is drawn to the distinction between barbarisms and quotations: the former often emphasize "foreignness" and can carry a negative connotation, while quotations preserve the context and autonomy of the original, demonstrating respect for another linguistic culture.*

The report also examines criticism of the concept of intercultural communication, in particular from Yu. Hongbin, who sees in it manifestations of hidden cultural essentialism. At the same time, a broader understanding of linguistic culture is proposed, which is not limited to national or ethnic boundaries.

© М. Сокаль, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Using the example of the short story by M. Kotsiubynsky's "V putakh Shaitana" demonstrates how barbarisms and quotations function in a literary text, forming the rhetoric of interlingual discourse. An example from modern popular culture is also mentioned – comic strip advertising on trains in Luzhytsia – as an example of a "cold" means of interlingual communication according to Marshall McLuhan's terminology.

The report does not claim to be exhaustive, but outlines some important aspects of rhetorical mechanisms in interlingual discourse, which still remain out of the attention of researchers.

Key words: *intercultural communication, interlingual communication, language cultures, language discourse.*

Постановка проблеми. Доповідь має на меті звернути увагу та дещо приблизити шановним слухачам проблематику мовних запозичень як елементу міжкультурної чи то пак міжмовної комунікації, причому зосереджуюся, з огляду на обмеження конференційної доповіді, лише найбільш істотними, на мою думку, аспектами цієї теми, котра є надзвичайно важливою, оскільки мовні запозичення великою мірою формують те, що називаємо – правильно чи ні, це вже інша тема, яку порушу тут трохи пізніше – міжкультурною комунікацією. Водночас питання мовних запозичень не дочекалося досі глибокого аналізу в такому саме контексті.

Було порушено спробу, у цьому ледве загальному нарисі можна широко використати приклади як із розмовного спілкування і популярної культури, так і з художньої літератури.

Відколи Маршал Маклуен вразив світ майже коперніканським (як сам, до речі, скромно на це натякнув у «Understanding media») відкриттям, що засіб є повідомленням, і не менш новаторською концепцією глобального села, досі не вміємо справді зрозуміти суть помічених та прогнозованих ним процесів, хоч вони відбуваються в нас на очах, і саме попередження фатальних наслідків деяких із описуваних Маклуеном процесів було однією з головних цілей, за словами самого автора, написання «Understanding media».

Канадський вчений Ю. Хонбін, автор есе "A skeptic's guide to "intercultural communication" – debunking the "intercultural" and rethinking "culture" багато в чому правий, коли критикує введене Едвардом Твітчелом Голлом саме поняття міжкультурної комунікації як таке, що випливає з прямо расистських упереджень (незважаючи на те, що ця теза може здаватися трохи надміру категоричною та односторонньою). Він пише: "As someone who has already spent more than 20 years of his adult life studying teaching, and most importantly doing, what has been conventionally characterized as "intercultural communication", I still cannot help but doubt the validity of such characterization. And as time has passed, my doubt has considerably grown. A ramification of this is that I increasingly find myself asking students and colleagues," What on earth is the 'intercultural'?", to which I have never received a truly convincing answer. No matter how "critical" or "nuanced" they claim to be, almost all answers that I have surveyed so far, with very few exceptions, 1 reflect essentialism, that is, representing individual human beings' "behaviors as entirely defined and constrained by the cultures in which they live so that the stereotype becomes the essence of who they are". Interestingly, essentialism remains deeply entrenched in the field but not for want of wide and public denouncement in the academy. Nevertheless, with a massive amount of work underlain by essentialism being cranked out every year, the situation has signifi– cantly worsened since 1959, when Edward T. Hall first used the term "intercultural communication", which many people believe marked the birth of a whole field".

З іншого боку, не забуваймо, що слово «культура» є далеким від однозначності й очевидності, на що, зрештою, Ю. Хонбін також звертає увагу в згаданому есе. Якщо приймемо, що існують «мовні культури», межі яких не обмежуються, а в будь-якому разі не мусять обмежуватися націями, народами чи етнічними групами, а здається мені, що якраз українці доволі добре усвідомлюють, що така теза не є зовсім необґрунтованою, то «міжкультурну комунікацію» можемо, принаймні почасти, розглядати саме як дво- або більш ніж двомовний дискурс. Прийняття такої термінології здається мені, зваживши на вищесказане, більш доцільним, властивим і, так би мовити, безпечнішим.

Хоча Маклуенівська теза про засіб як повідомлення стосується, звісно, засобів у значенні матеріальної форми вислову, то

у випадку зіткнення двох чи більше мов можна і слід згадати доробок цього відомого вченого, який, серед іншого, багато уваги присвячував саме діалогу та конфронтації культур. Отож, мовне запозичення, звукове і графічне, є не в меншому ступені «технічнім» повідомленням, ніж друк чи радіо, особливо якщо наважитися (а я все-таки готовий наважитися, оскільки вважаю це доречним) внести певні робочі коректи в пропонований Маклуеном образ засобу. Виправданням може бути деяка наївність Маклуена, коли він повторює як щось само по собі очевидне, якби мимоходом, проголошене ще Платоном і деконстуйоване далеко не вперше Деррідою, твердження про вторинність письма до мовлення.

Як я вже зазначив, маю тут зосередитися тільки на деяких вузьких, але знакових аспектах двомовного дискурсу, а саме на особливо поширених риторичних засобах, які є притаманними для адаптації та використання якоюсь мовою, чи то пак дискурсом якоїсь мови, елементів іншої мови або інших мов. Виниклі в такій ситуації риторичні форми можуть як сприяти відносинам і передусім розумінню між носіями різних мов або мовними середовищами, так і значною мірою перешкоджати цій комунікації, зокрема в регіонах, де мовні середовища безпосередньо і постійно стикаються одне з одним, хоча, з іншого боку, не можна не погодитися з Маклуеном, що електронні засоби комунікації перетворюють (або й вже перетворили) весь наш світ у свого роду прикордонний регіон.

Найпоширеніші й найбільш значущі з-поміж таких риторичних засобів – це, на мою думку, варваризми та цитати.

Варваризм підкреслює чужість, іноді натякає своєю появою на якогось роду «ненатуральність» чи то суб'єкта, чи то самого свого змісту, чи то, врешті, ситуації. Таким є дуже часто, якщо не завжди, значеннєвий відтінок варваризмів у повсякденному спілкуванні, особливо на прикордонних територіях. Наприклад, польський етнонім «Polak» замість німецького «Pole», вжитий у німецькомовному реченні, дуже часто має іронічне забарвлення і навіть ознаки етнофолізму, тому що сугерує, що сама польська мова та її носії належать сфері чогось зовсім і в корені чужого, прямо ненатурального, що не йдеться про націю, одну з багатьох інших, а про щось, що навіть не передається «нормальною» мовою. Одночасно вжиття того самого варваризму поляком у німецькомовному вислові може підкреслювати відчуженість мовця. Так, і вжиття в польськомовному тексті українського вираження «самостійна Україна» замість польських «niezależna Ukraina» чи «samodzielna Ukraina» сугерує, що сама ідея незалежності у випадку України є чимось неприродним, суттєво відмінним від незалежності інших, «нормальних» країн.

Не стверджую категорично, що вжиття варваризмів завжди мусить мати іронічне чи неприхильне забарвлення і аж ніяк, що завжди випливає з подібних намірів, а втім вважаю, що немає сумнівів, що така риторика підкреслює чужість і, як правило, не є корисною для міжмовного діалогу.

Зовсім інший характер мають іншомовні цитати, тому що в цитаті зберігається автономія іншої мови, її контекст, отже, створюється враження поваги для оригіналу. На відміну від варваризму, цитата не є словом чи вираженням, яке було вкладено без логічного обґрунтування контекстом.

Наведу приклади з дуже відомої, прекрасної новели Михайла Коцюбинського «В путах Шайтана». Цей короткий твір рясніє як варваризмами, так і цитатами. Коли героїня вживає кримськотатарські слова «киз» (тут це невласне – пряма мова) і «чішме», то маємо справу, звичайно, з варваризмами, те саме стосується часто повторюваного слова «кєпек», але вже в дальших фрагментах тексту варваризми замінюються цитатами. Коли мати кличе героїню словами «Емене! Кель мундà», то текст сильно наголошує, що це саме цитата – читач бачить не тільки, що речення є в лапках, але й означення апострофом наголосу на останній склад для якомога більшої вірності кримськотатарському звучанню слів. Коли героїня звертається до зустрічених європейок словами «Карош… карош урус…», то це перевернутий: тому що татарка вживає не-кримськотатарське слово в не-кримськотатарському тексті – варваризм чи перевернута цитата? Передусім це потрійне перевернення цитати, тому що російське слово цитує татарка, її цитату цитує україномовний оповідач, але цитує він це слово як підкреслення того, що ситуація перевертається, отже, певним чином наратор бере в лапки сам факт, що це є цита-

тою, тому що саме бачимо тепер ситуацію з іншого боку, не з перспективи європейок, котрі потрапили в руки здивованих «диких», а з перспективи татарки, котра бачить в європейках дивовижне явище, і це здивування (в контексті зображеного світу) є для читача зрозумілим, під час коли прибулі до оселі, в якій живе героїня, чужинки – незнайомим, ледве скупо описаним втручанням. Отже, текст здається говорить читачеві: «Дивись, татарка так цитує чуже їй слово, як і я цитую її слова, і як ти цитуєш, читаючи – невміло, неправильно». Далі появляється в тексті кримськотатарське слово «ярмут», але тут уже в дужках додається переклад українською «(яйця)», тобто текст певним чином деконструює власне вжиття варваризмів у початкових фрагментах, тому що тепер перекладає, пояснює – в буквальному та переносному смислах – кримськотатарську мову, тобто пояснює читачу, що це не якийсь екзотичний колорит, а просто яйця. Тепер нарація є в цьому послідовною та наступна цитата: «Кєпек! асма кепек!» – подається теж з перекладом у дужках, а всі інші кримськотатарські слова є вже власними назвами і мають характер екзотизмів, не варваризмів як таких.

Я так багато місця присвятив цій новелі М. Коцюбинського, тому що саме вона яскраво ілюструє риторичну відмінність посилу цитат і варваризмів у контексті міжмовного дискурсу.

Повертаючись до Маклуена, особливо ефективними мусять бути ті суто риторичні засоби міжмовної комунікації, які, за термінологією Маклуена, є «холодними», тому що хоч і меншою мірою ніж «гарячі» нав'язують однозначний посил, то все ж таки спонукають до безпосередньої активності реципієнта у сприйманні посилу, а таким чином залучають реципієнта до створеної ними форми міжмовної комунікації, неминуче поширюючи цю форму і надаючи їй роль мало не пануючої парадигми. Тому так важливими є реклами та соціальні й політичні оголошення (які, звичайно, є по суті теж рекламами) у вигляді «холодного» засобу коміксів. Ця роль у випадку міжмовної комунікації посилюється відносною універсальністю візуального наративу, навіть беручи до уваги те, що сама по собі візуальність тексту зовсім не є універсальною. Дуже цікавим прикладом вважаю рекламу, яка минулого року була розміщена на поїздах у регіоні, в якому живу вже багато років – у Лужиці. Реклама представляє в коміксовій формі коротку серію двомовних діалогів, в яких питання (напр., про те, чи місце в купе є вільним) ставиться німецькою, а відповідь (звісно, в коміксовому балоні) дається верхньолужицькою, або навпаки: питання – верхньолужицькою, а відповідь – німецькою. Тут немає «натуральної» мови контексту, якщо контекстом не вважати, наприклад, значну перевагу німецької мови у містах і більшості сіл Лужиці, чи саму німецькомовну назву залізниці, до якої належать поїзди з цією рекламою (Deutsche Bahn). Весь текст складається лише з двомовних цитат і повідомлення є ясним: обидва мовні середовища є рівноправними та ведуть діалог, причому маю тут на увазі «повідомлення» саме в маклуенівському значенні, тобто свого роду перформатив, який становить те, про що каже і створює нову дійсність.

Я глибоко переконаний, що як популярна культура, як в останньому прикладі, так і художня література, навіть не конче так видатна, як М. Коцюбинського, насамперед повинні – в ділянці взаємин між націями та культурами – зосереджуватися на риторичному повідомленні, яке виникає у зверненні до іншої мови, іншої ніж мова нарації або мова «суспільного контексту».

На цьому закінчую цю коротку доповідь, виправдовуючи її обмеженість, як і на початку: це лише спостереження, які не претендують на повний чи хоча б глибокий аналіз. А втім сподіваюсь, що вдалось мені назвати справді істотні, а надто мало помічені дослідниками аспекти того, що – слушно чи ні – отримало назву міжкультурної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коцюбинський М. «Тіні забутих предків: повісті оповідання, етюди, нариси, казки», Фоліо. 2005.
2. Marshall McLuhan «Understanding media», wyd. Taylor & Franics Lmt., 2001.
3. "A skeptic's guide to "intercultural communication" – debunking the "intercultural" and rethinking "culture". https://doi.org/10.1515/lass-2023-0014.
4. Edward T. Hall "The silent language", wyd. Bantam Dobleday Dell Publishing Group 1, 1973.

5. Maria Gołębiewska «Czy uniwersum derridiańskie jest systemem?». *«Sztuka i filozofia».* Nr. 7, 1993, ss. 115–130.
6. Holliday A. Intercultural Communication and Ideology. Sage. References. Scientific 2011. URL: https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3699346.
7. Holliday A., Hyde M., & Kullman J. Intercultural Communication: An Advanced Resource Book for Students. Routledge. References. Scientific. 2021. URL: https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3507480.

REFERENCES

1. Kotsiubynskyi M. (2005). “Tini zabutykh predkiv: povisti, opovidannia, etiudy, narysy, kazky” [“Shadows of Forgotten Ancestors: Stories, Sketches, Essays, Fairy Tales”], Folio.
2. Marshall McLuhan (2001). «Understanding media», wyd. Taylor & Franics Lmt.
3. “A skeptic’s guide to “intercultural communication” – debunking the “intercultural” and rethinking “culture”. https://doi.org/10.1515/lass-2023-0014.
4. Edward, T. (1973). Hall “The silent language”, wyd. Bantam Dobleday Dell Publishing Group 1.
5. Maria Gołębiewska (1993). «Czy uniwersum derridiańskie jest systemem?», «Sztuka i filozofia». Nr. 7, ss. 115–130.
6. Holliday, A. (2011). Intercultural Communication and Ideology. Sage. References. Scientific. Retrieved from: https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3699346.
7. Holliday, A., Hyde, M., & Kullman, J. (2021). Intercultural Communication: An Advanced Resource Book for Students. Routledge. References. Scientific. Retrieved from: https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3507480.

Дата надходження статті: 16.04.2025
Дата прийняття статті: 28.04.2025
Опубліковано: 30.09.2025

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

УДК 811.161.2'25'373
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.31

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ У ЦИКЛІ ПЕЙО ЯВОРОВА «ХАЙДУШКИ ПЕСНИ» УКРАЇНСЬКОЮ

Дарина Стоянова
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри журналістики та мовної комунікації
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-9741-2519
e-mail: dari_bg@ukr.net

Анотація. *Метою дослідження є вивчення основних стратегій та прийомів відтворення безеквівалентної лексики у поетичному перекладі, а також аналіз ефективності вибраних перекладацьких рішень з позиції забезпечення їхньої стилістичної та функціональної адекватності. Предметом є стратегії та способи відтворення безеквівалентної лексики у перекладі циклу «Хайдушки песни» болгарського поета Пейо Яворова українською мовою. Матеріалом дослідження слугує український переклад циклу «Хайдушки песни» (1903), здійснений Дмитром Білоусом.*

Результати дослідження показали, що Дмитро Білоус у своєму перекладі застосовує гнучкий, комбінований підхід, поєднуючи дві ключові перекладацькі стратегії. Домінуючою є стратегія доместикації (одомашнення), мета якої полягає у максимальному наближенні іншомовного тексту до культурного та мовного середовища цільової аудиторії, забезпечуючи його глибоке та органічне сприйняття. У межах цієї стратегії активно використовуються наближений, адаптивний та трансформаційний способи перекладу, що дозволяє створювати текст, який органічно вписується в українську фольклорну та поетичну традицію, збагачуючи його звичними образами та емоційним забарвленням.

Водночас перекладач також звертається до стратегії форенізації (відчуження), мета якої – збереження автентичності та інакшості оригіналу, а також розширення культурного кругозору читача. Це реалізується через транскрипцію та транслітерацію ономастичної лексики (антропонімів, топонімів) та окремих реалій.

Таким чином, вдале поєднання доместикації та форенізації дозволило Дмитру Білоусу не лише адекватно передати денотативний та конотативний зміст безеквівалентної лексики, а й зберегти багаторівневу художню виразність та національно-культурний колорит оригіналу, успішно інтегрувавши його у простір українського словесного мистецтва. Це підтверджує, що для успішного відтворення безеквівалентних одиниць, особливо в поезії, необхідний гнучкий підхід, що враховує як лінгвістичні, так і культурні нюанси обох мов.

Ключові слова: *безеквівалентна лексика, перекладацькі стратегії та прийоми, лексичне та стилістичне значення, стилістичні прийоми та тропи.*

© Д. Стоянова, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

LEXICO-STYLISTIC ASPECTS OF TRANSLATING NON-EQUIVALENT VOCABULARY IN PEYO YAVOROV'S CYCLE "HAIDUSHKI PESNI" INTO UKRAINIAN

Daryna Stoianova
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Journalism and Communication
Odessa National Maritime University
Mechnikova Str., 34, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9741-2519
e-mail: dari_bg@ukr.net

Abstract. *This research aims to investigate the main strategies and techniques for rendering non-equivalent vocabulary in poetic translation. It also analyzes the effectiveness of selected translation solutions in terms of their stylistic and functional adequacy. The study focuses on the strategies and methods of rendering non-equivalent vocabulary in the translation of the cycle "Haidushki Pesni" by the Bulgarian poet Peyo Yavorov into Ukrainian. The material for this study is the Ukrainian translation of "Haidushki Pesni" (1903), carried out by Dmytro Bilous.*

The research results indicate that Dmytro Bilous employs a flexible, combined approach in his translation, integrating two key translation strategies. The predominant strategy is domestication, which aims to maximally adapt the foreign text to the cultural and linguistic environment of the target audience, thereby ensuring its profound and organic reception. Within this strategy, approximate, adaptive, and transformational translation methods are actively utilized, allowing for the creation of a text that organically fits into the Ukrainian folklore and poetic tradition, enriching it with familiar imagery and emotional nuances.

Simultaneously, the translator also resorts to the strategy of foreignization, which aims to preserve the authenticity and alterity of the original, as well as to broaden the reader's cultural horizons. This is achieved through the transcription and transliteration of onomastic vocabulary (anthroponyms, toponyms) and certain realia.

Thus, the successful combination of domestication and foreignization allowed Dmytro Bilous not only to adequately convey the denotative and connotative meanings of non-equivalent vocabulary but also to preserve the multi-layered artistic expressiveness and national-cultural flavor of the original, successfully integrating it into the realm of Ukrainian verbal art. This confirms that a flexible approach, considering both linguistic and cultural nuances of both languages, is essential for the successful rendering of non-equivalent units, especially in poetry.

Key words: *non-equivalent vocabulary, translation strategies and techniques, lexical and stylistic meaning, stylistic devices and tropes.*

Постановка проблеми. Проблема відтворення безеквівалентної лексики, яка відображає міжмовні та міжкультурні відмінності, є однією з центральних і разом із тим найбільш складних у сучасному перекладознавстві, оскільки вимагає не лише мовної компетенції для ефективного та адекватного відтворення вихідного змісту, а й глибоких фонових знань, лінгвокультурного аналізу, високої міжкультурної чутливості, нестандартного й креативного підходу у пошуках адекватних перекладацьких рішень. Дослідження феномену безеквівалентної лексики стало предметом пильної уваги багатьох провідних фахівців, серед яких слід відзначити праці таких учених, як І. Баклан, Л. Бархударов, Т. Бондар, С. Влахов, А. Волошина, І. Гаврилова, О. Гаргаєва, А. Гатілова, Р. Зорівчак, О. Коваль-Костинська, Т. Космеда, В. Костомаров, М. Кочерган, О. Лазорівська, М. Лісна, Л. Машуровська, Н. Миропольська, О. Паламарчук, Т. Руденко, І. Тесля, О. Тупиця, О. Чередниченко, С. Флорін та інші. Зважаючи на те, що безеквівалентна лексика є неоднозначним і багатогранним явищем, яке може розглядатися під різним кутом зору, в українській перекладознавчій науці ще не викристалізувалося єдиного трактування цього поняття (детальний критичний аналіз сформованих у науці поглядів на мовну безеквівалентність здійснено у студіях М. Лісної [12], Н. Башук [1] та О. Гаргаєвої [2]). Однак у більшості праць відзначається, що масив безеквівалентної лексики охоплює лексичні одиниці однієї мови, для яких відсутній повний семантичний, функ-

ціонально-комунікативний та стилістичний еквівалент в іншій, та підкреслюється важливість міжмовних розбіжностей, зумовлених як екстралінгвальними (культурно-історичними реаліями), так і власне лінгвальними (системними) чинниками, що ускладнюють пошук прямих відповідників у мові перекладу. У нашому дослідженні спираємося на визначення, запропоноване О. Чередниченком, за яким безеквівалентна лексика – «це лексичні одиниці, які не мають точних відповідників в іншій культурі» [21, с. 184]. Питання категоризації безеквівалентної лексики та верифікації лексичних класів, що відповідають її фундаментальній сутності, на сьогодні також залишається відкритим. У своїй студії, присвяченій безеквівалентності як об'єкту теорії перекладу та двомовної лексикографії, М. Лісна на основі аналізу результатів багатьох наукових досліджень подає найбільш повний перелік груп слів, які сприймаються різними вченими як безеквівалентні: мовні одиниці на позначення етноспецифічних об'єктів реального світу – реалії; лексеми на позначення рухів тіла, жестів або міміки, що застосовують під час комунікації, яких немає у практиці носіїв мови перекладу; слова на позначення предметів і явищ, властивих іншим народам, запозичені вхідною мовою – екзотизми; ономастичні одиниці й абревіатури; лексеми, не об'єктивовані в цільовій мові, попри наявність у ній відповідного референта, або семантичні (понятєві лакуни); слова, не вербалізовані в цільовій мові через деривaційні відмінності; лексеми надзвичайно місткого семантичного наповнення; лексеми, які мають спільні центральні, проте різні периферійні семи; діалектизми, архаїзми, жаргонізми, арготизми, поетизми, звуконаслідувальні слова, каламбури, слова з національно-специфічним експресивним забарвленням, табуйована і субстандартна лексика, слова із суфіксами суб'єктивної оцінки; асоціативні лакуни; терміни; тимчасово безеквівалентні мовні одиниці; фразеологізми і звертання, прислів'я і приказки; індивідуальні авторські неологізми; вигуки й звуконаслідування [12, с. 61].

Семантична глибина безеквівалентної лексики значною мірою формується історичним, культурним, соціальним та географічним контекстом країни, особливостями людської діяльності та унікальним світосприйняттям носіїв мови. Вона слугує дзеркалом національно-культурної самобутності на лексичному рівні, позначаючи поняття та явища, притаманні виключно певній культурі та відсутні в інших. Безеквівалентна лексика несе у собі глибоке культурне навантаження, яке не може бути повністю передане шляхом простої заміни слова. Вона як інтегральна частина образної системи тексту створює етнокультурний колорит, підкреслює національно-культурну своєрідність, породжує емоційно-експресивний підтекст, увиразнює його образність, підсилює метафоричність, транслює конотативні значення, збагачує асоціативність висловлювання і виходить, таким чином, на чільне місце у смисловій ієрархії твору [20, с. 257]. У цьому контексті проблема відтворення безеквівалентної лексики у поетичному перекладі є особливо гострою, адже стилістичне, символічне та національно-культурне навантаження цих слів у поезії є надзвичайно високим. Тож перед перекладачем стоїть складний виклик – не тільки адекватно передати їхній денотативний зміст, а й зберегти багаторівневу художню виразність та комплекс лексико-стилістичних нашарувань, оскільки «головна мета художнього перекладу – занурити зміст в образне забарвлення культурного контексту» [6, с. 95]. Водночас кількість наукових розробок, присвячених цій проблематиці на порівняльному слов'янському матеріалі, зокрема українсько-південнослов'янському, залишається недостатньою. І хоч у сучасному славістичному перекладознавстві наявні наукові розвідки на базі української та сербської мов [14; 15], аналогічних болгаристичних досліджень відомо небагато. Це створює потребу у детальному аналізі перекладацьких стратегій та способів відтворення безеквівалентної лексики у творах українського та болгарського словесного мистецтва, що значно сприятиме розвитку теорії та практики художнього перекладу.

До найбільш вдалих і продуктивних способів перекладу безеквівалентної лексики класичного перекладознавства належать: транскрипція та транслітерація, калькування, описовий (пояснювальний) переклад, наближений і трансформаційний переклад (додавання, вилучення, заміни, контекстуальні заміни).

Перекладаючи безеквівалентну лексику художнього твору, перекладач робить вибір між двома основними стратегіями: «*одомаш-*

нення» (або *доместикація*, заміна культурно специфічних елементів оригіналу на звичні для цільової аудиторії, адаптація тексту до культури мови перекладу) та «*відчуження* (*форенізація)*, збереження національного колориту та особливостей вихідного тексту, навіть якщо це суперечить нормам мови перекладу [9, с. 49].

Форенізація найчастіше досягається транскодуванням (наприклад, транслітерацією чи транскрипцією) оригінальних слів.

Метою цієї роботи є вивчення основних стратегій та прийомів відтворення безеквівалентної лексики у поетичному перекладі, а також аналіз ефективності вибраних перекладацьких рішень з позиції забезпечення їхньої стилістичної та функціональної адекватності. **Матеріалом** дослідження слугує український переклад циклу «Хайдушки песни» Пейо Яворова [23], здійснений Дмитром Білоусом [22]. **Предмет дослідження** – стратегії та способи відтворення безеквівалентної лексики під час перекладу циклу «Хайдушки песни» болгарського поета Пейо Яворова українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Пейо Яворов (Пейо Тотев Крачолов, 1978–1914 рр.) – видатний болгарський поет-модерніст, один з основоположників болгарського літературного символізму. У 1902–1903 рр. бере активну участь у боротьбі за визволення Македонії проти османського іга. Близький друг та надійний соратник лідера македонського національно-визвольного руху Гоце Делчева, Яворов стає завзятим організатором Іліндено-Преображенського повстання, яке однак було жорстоко придушено. Героїчна смерть Гоце Делчева глибоко вразила поета і спонукала його до написання низки творів, які увіковічнили ім'я македонського революціонера: біографії «*Гоце Делчев*» (1904 р.), книги спогадів «*Хайдушки копнения*» (1909 р.), тетраптиху «*Хайдушки песни*».

Цикл «*Хайдушки песни*», опублікований 1903 року в літературному часописі «*Мисъл*», є яскравим прикладом стилізації фольклорних мотивів і тяжіє до поетики народної пісні. Водночас ці твори не зводяться до звичних гайдуцьких балад – перед нами глибоко особиста сповідь, художнє одкровення автора, який лише побіжно осмислює тему гайдуцького життя, виводячи її на рівень філософської символіки.

Ліричний герой поезій постає як виняткова, унікальна особистість, вільна, самодостатня, сильна, незалежна, здатна сама творити свою долю, що є типовою рисою як фольклорних, так і романтичних творів. У першому вірші гайдук зображений як бездомний мандрівник, не зв'язаний родинними стосунками, не обмежений соціальними регламентаціями, який не має роду, не має сім'ї, одинокий. І приречений на самотність. У другій частині циклу зливаються воєдино краса коханої дівчини та краса і велич бунтарського духу, нескореної волі та внутрішньої свободи. У третьому вірші циклу образ свободи набуває виразно національного сенсу, особисті інтереси підпорядковуються загальнонаціональним: гострий внутрішній конфлікт між обов'язком воєводи та коханням розв'язується відреченням героя від свого кохання заради блага рідного народу. Однак герой не втрачає свободи вибору навіть у суперечливих ситуаціях. Заключна четверта частина пронизана передчуттям неминучої смерті, зустрітися з якою герой готовий у будь-яку хвилину; звучить мотив втраченої молодості.

Загалом цикл характеризується динамікою настроїв: від енергії, вольності, відчуття піднесення – до трагічного передбачення невідворотної загибелі. Ідея свободи, що з початку постає як життєвий імпульс, у фіналі набуває рис зумовленої трагічності. Ліричний герой постає на зламі рішень, у момент найвищої напруги духу, коли треба обирати між життям і смертю, обов'язком і почуттям.

Цикл є віртуозною ліричною конструкцією, побудованою на основі риторичних звертань, розмовних вигуків, етимологічних фігур і синтаксичного паралелізму. Значну роль відіграють повтори, подвійні постійні епітети, що посилюють емоційне звучання поезій, створюючи ритміку та інтонацію, наближену до народної пісні. В основі більшості використаних народно-фольклорних стилістичних засобів лежить «неперекладна» лексика.

Розгляньмо детальніше, до яких стратегій і способів перекладу безеквівалентної лексики вдавався Дмитро Білоус, працюючи над циклом Пейо Яворова «Хайдушки песни».

Для передачі болгарських народно-поетичних вигуків «леле» та «море», які вживаються як звертання або разом зі звертан-

нями і мають емоційно-експресивні відтінки близькості, інтимності, іноді фамільярності, застосовується прийом наближеного перекладу – використання українського лексико-стилістичного аналогу, традиційного пісенного вигуку «Гей!», наприклад:

***Леле** моя/ ти Пирин планино!/ **Море** черно/ цариградско вино – **Гей ти**, горо,/ планино Пірино! Царгородське вино білопінне!*

***Леле** моя/ сабя халосия!/ **Море** люта/ одринска ракия – **Гей ти**, шабле,/ гостролеза зміє!/ Гей ти, люта/ одринська ракіє;*

***Леле** моя/ пушка огнебойка!/ **Море** тънка/ солунска девойка – **Гей ти**, моя/ вогнева рушнице!/ **Гей**, солунська/ любко-чарівнице!*

Перекладач не намагається відтворити специфічне значення часток, а компенсує його емоційно-звертальну функцію загальновживаним українським вигуком, що підтримує динаміку й апелятивність поетичного мовлення.

Адаптивний, або наближений, спосіб є ефективним і у перекладі реалій. Так, перекладач знаходить близькі, але не ідентичні значенню одиниці мови оригіналу відповідники, які мають власну національну специфіку.

*Връщат се хора от пазар,/ мина ще Лазо **чифлигар**; – Їдуть із ярмарку люди/ й **пан** Лазо вертатися буде;/*

Болгарський діалектизм «чифлигар», стилістично протиставлений нейтральному літературному «чифлик», означає ‘власник «чифлика» – маєтку, помістя, великого приватного землеробського господарства, у якому працюють наймані робітники’ [17]. Лексема має негативну конотацію, оскільки йменувала землевласників-туркофілів, колабораціоністів, які загравали з тогочасними загарбниками і часто нечесно, несправедливо й жорстоко поводилися зі своїми співвітчизниками, нижчими за соціально-майновим статусом. У перекладі використовується вдалий, властивий українському культурному простору функціональний еквівалент – «пан». Проте варто відзначити, що, по-перше, семантичний об’єм української лексеми ширший від болгарської і її значення не завжди пов’язані з негативним ставленням до категорії осіб, які займали привілейоване становище у суспільстві [19]. Здатність українського відповідника виражати негативні конотативні значення зумовлюється контекстуально, у чому пересвідчуємося на прикладі досліджуваного циклу поезій. По-друге, слово «пан» є загальнонаціональним, загальновживаним і стилістику діалектизму не відображає.

Пей, нарежда как юнака/ юнак е загинал – як хлопчина-молодчина/ попрощався з світом.

У болгарській народній культурі термін «юнак» визначається як ‘винятково сміливий, доблесний, сильний і мужній чоловік; герой, воїн, сміливець’ [17]. Образ легендарних народних героїв, які були запеклими борцями за національне визволення від османського поневолення, їхні подвиги, звитяжність та саможертовність оспівано у юнацьких піснях («юнашки песни»), що становлять значну частину болгарського героїчного епосу. Лексема багатозначна, використовується вона й на позначення «молодого, ставного стрункого, здорового, міцного, дужого хлопця». В українському варіанті використовується максимально близький у семантично-стилістичному плані аналог слова, який віддзеркалює своєрідність української культурної історії – «молодчина» (молодчина – також молодець., *нар.-поет*. Статна здорова молода людина міцного складу, бравого вигляду [19]). Слово виконує синтаксичну роль означення-прикладки, вживання якої також є характерною прикметою української народної творчості [8]. І хоч завдяки обраному мовно-стилістичному засобу досягається нейтралізація культурного бар’єру між українським та болгарським народами, фіксуємо деяке зміщення емоційно-смислових акцентів у разі перекладу. Так, якщо в болгарському тексті пріоритетними є значення ‘героїзм’, ‘сила духу’, ‘безстрашність’, ‘боротьба’ та ‘войовничість’, що досягається зокрема і за рахунок повтору «юнака/юнак», то в українському – ‘молодість’, ‘краса’, ‘міць’, ‘сила’, ‘здоров’я’. Дещо модифікована і тональність рядків: якщо оригінал пронизаний стриманістю, сухістю, лаконізмом почуттів, то переклад – ліризмом, образністю, співчуттям та співпереживанням.

За допомогою культурно-історичної адаптації перекладається і болгарська чи радше навіть балканська реалія «хайдутин», похідний прикметник від якої винесено у заголовок усього поетичного циклу. У болгарській мові вона означає ‘захисника болгарського народу від турецьких поневолювачів, озброєного повстанця проти османського ярма,

борця за свободу, народного месника' [17]. Для відтворення значення вихідної лексеми перекладач добирає історично, семантично і стилістично рівнозначне слово, знайоме українському читачеві – «гайдук» (у XV–XIX ст. у південних слов'ян – повстанець-партизан, що боровся проти турецького панування [19]). Українське «гайдук» є історичним запозиченням з тих самих джерел, що й болгарське «хайдук» (через угорську [5, с. 452] або турецьку мови). Тому, перекладаючи «Хайдушки песни» як «Гайдуцькі пісні», використовується вже наявний, питомий відповідник, що сформувався в українській мові. Це дозволяє зберегти культурну та історичну ідентичність терміна.

Адаптація застосовується і під час перекладу поетизмів, застарілої лексики, слів з національно-специфічним експресивним забарвленням, що робить перекладений текст більш близьким, зрозумілим та органічним для українськомовного читача.

Мяна бих сторил мило за драго/ ***хранена коня****,/мяна за благо,/ турци да гоня! – їх проміняв би, серце дівчино,/ на* ***вороного****,/ гнав би турчина,/ турчина злого!* Постійний епітет «хранен», який буквально означає 'годований, ситий, доглянутий', а значить міцний, повний сили, часто трапляється у болгарських народних піснях.

У болгарських народних піснях слово «хранен», що буквально означає 'годований, ситий, доглянутий' [17] і, відповідно, 'міцний, повний сили', часто виступає у ролі постійного епітета. За визначенням Н. Данилюка, постійний епітет – «це слово (рідше – група слів), що виступає постійним означенням ключової лексеми, називаючи найбільш показові (нормативні) елементи змісту, характеризується узагальненістю семантики, тісним поєднанням із означуваним, повторюваністю в текстах пісень» [4, с. 40]. Ясна річ, кінь для гайдука – це не просто засіб швидкого пересування, це вірний друг, бойовий товариш, який пліч-о-пліч долає з ним усі випробування долі. Очевидно, що дослівний переклад – «годований» – у цьому контексті був би недоречним, прозвучав би занадто приземлено, прозаїчно, побутово. Тому перекладач не просто передає пряме значення («добре годувати»), а вибирає ознаку, яка часто асоціюється у фольклорі та літературі українців з конем, якому віддають належну шану, – його масть, чим створює більш яскравий і поетичний образ, додає художньої виразності і підсилює фольклорний колорит. Означення «вороний» є постійним епітетом і в українській культурі символізує силу, швидкість, велич, міць, войовничість, надійність, вірність [11, с. 138–139]. Може субстантивуватися, як наприклад, у цьому перекладі.

У цих рядках варто також звернути увагу на переклад ідіоми «[давам] мило за драго» – 'віддавати наймиліше, жертвувати найдорожчим' [16]. Перекладач не звертається до буквального перекладу ідіоматичного виразу, що для українця був би не дуже зрозумілим, не вдається до його пояснення, що могло б переобтяжити віршовану форму, а передає його смисл у більш природній для української мови формі, використовуючи просту та зрозумілу фразу «їх проміняв би». Такий спосіб перекладу визначається як контекстуальна трансформація.

Хубава горо – пусия,/ де гиди пушка бойлия./ Гаю, засадо-темнице,/ вірна кремнівко-рушнице!/

Концентрація безеквівалентної лексики у цих рядках дуже висока, що значно ускладнює роботу перекладача. Тенденція до одомашнення вихідного тексту під час перекладу українською мовою яскраво виражена і в цьому уривку. «Гора» (букв. ліс, лісиста місцевість) посідає центральне місце у болгарській етнічній картині світу. За народними віруваннями болгарського народу ліс належить до чотирьох основних стихій, що забезпечують людське життя, разом із водою, землею та вогнем [13]. Образ лісу є наскрізним у болгарській народній словесній творчості, елементом здійснення ритуалів та обрядів. Залежно від жанрово-тематичних параметрів фольклорного твору образ лісу набуває різних атрибутивних ознак, характеристик, властивостей. Але у всіх можливих його інтерпретаціях творчим генієм народу відчувається благоговійне захоплення красою лісу, його величчю та могутністю [10]. Перекладач використовує питомо український і дуже колоритний народнопісенний еквівалент – «гай», сакральне для українців місце, місце, де відбувалися найважливіші події [7, с. 126; 3]. І хоч означення «хубава» (*красивий* ліс) у перекладі експліцитно не виражене, його значення закладене у лексико-семантичному, стилістично-образному, емоційно-асоціативному багатстві української лексеми.

Для перекладу турецької за походженням, що є застарілою та діалектною болгарською лексемою «пусия» – ‘схованка, звідки можна стріляти, залишаючись непоміченим; засада, прикриття’ [16], застосовується прийом лексико-семантичної трансформації: значення слова розкривається через метафору «засадо-темнице» – гай і як засідка, і як в’язниця для ворога. Це додає драматизму, посилює відчуття неминучої розплати з кривдником, його приреченості на смерть, вносить нотки фаталізму. З іншого боку, такий підхід дає змогу компенсувати втрату деяких національно-специфічних стилістичних нюансів, якої нелегко уникнути у разі прямого перекладу.

Турцизм «пушка бойлия» є народно-поетичним і означає ‘рушницю з довгим дулом, призначену для точного влучання на далекій відстані’ [16]. Пристосовуючи болгарський текст до української дійсності, перекладач знаходить чудовий відповідник, який відображає специфіку української військової справи в історичній ретроспективі – кремнівка (*заст*. Рушниця, у якій набій запалювався від удару кресала об кремінь [19]). Таке перекладацьке рішення увиразнює атмосферу минувшини, спонукає читача озирнутися назад і поринути в далеку і славетну історію.

Важко піддаються перекладу і модальні частки (про що вже згадувалося вище), які вносять різні смислові відтінки в речення, а також виражають почуття і ставлення автора повідомлення до висловленого. Запозичена з турецької мови частка «гиди» у комбінації з часткою «де», які є суто розмовним елементом і найчастіше вживалися зі звертаннями, виконує у тексті функцію підсилення, підкреслення, додаткового наголошування. В українському перекладі вони опускаються. Але компенсація пропуску відбувається за рахунок вживання кличної форми «кремнівко-рушнице» та додавання епітету «вірна», за допомогою чого досягається ефект персоніфікації зброї, що так відповідає духу української фольклорної традиції.

Прийом культурно-історичної адаптації особливо цінний під час перекладу фольклору, історичної поезії, етнографічних текстів, де буквальний переклад не передає культурного сенсу, а тому потребує національного еквівалента зі схожим функціональним навантаженням.

Продуктивним для відтворення «неперекладної» лексики є описовий переклад, який передбачає передачу значення лексичної одиниці з допомогою розгорнутих словосполучень, які розкривають істотні ознаки явища, що позначається такою лексичною одиницею, тобто, по суті, за допомогою її визначення (визначення).

Бре бука листи отрони – / ***прокоба****/ куршум ще Лазо догони/ за в гроба – дерево лист роняє/ –* ***кепська прикмета****./ Куля Лазо спіткає – смерті в тенета.*

Болгарська лексема «прокоба» емоційно дуже насичена, вона означає ‘пророкування’, ‘нещастя’, ‘біду’, ‘лиху звістку’, ‘погане передвістя’, ‘зловісне знамення’, ‘віщування нещастя’, ‘поганий знак’, ‘недобру прикмету’ [16]. Замість одного болгарського слова перекладач використовує словосполучення «кепська прикмета», яке розкриває його значення, пояснюючи для українського читача його суть. Використана фраза, усталений і поширений вислів, є абсолютно природною та зрозумілою для української мови, що робить переклад близьким до представників цільової культури.

Леле моя/ ***сабя халосия****!/ – Гей ти,* ***шабле,/ гостролеза зміє!****/*

Переклад поетичного виразу «*сабя халосия*!» метафорою «*шабле*, *гостролеза зміє!*», що демонструє майстерне поєднання дослівного та описового перекладу для відтворення як буквального змісту, так і глибоких конотативних значень та емоційного забарвлення. Безеквівалентна діалектна лексема «халосия», ‘шибайголова, зайдиголова, бешкетник, капосник’ [17], символізує сміливість, відчайдушність, рішучість, відсутність страху перед ким-небудь, чим-небудь, здатність боротися та відстоювати себе і свої цінності навіть ціною крові. Амбівалентний образ змії, який у фольклорній традиції слов’янських народів може набувати полярних інтерпретацій [7, с. 125; 18, с. 203], у яскравому метафоричному висловлюванні перекладача виступає символом блискавичної, руйнівної сили і адекватно передає асоціації зі стрімкістю, нестримністю, небезпекою, загрозою життю, смертоносністю. Епітет «гостролеза» є прикладом описового перекладу, який, передаючи ключові властивості шаблі (гостроту та безжальність), створює новий, але функціонально рівноцінний образ, ефективно компенсуючи нюанси вихідної безеквівалентної лексеми. Складний прикметник викликає асоціації з усталеними народнопісенними

означеннями «гостренький», «гострейкий» [4, с. 40], що увиразнює фольклорну стилізацію перекладу.

Як бачимо, проаналізовані способи перекладу безеквівалентної лексики у циклі «Хайдушки песни» Пейо Яворова (наближений, адаптивний та трансформаційний) розгортаються переважно в межах стратегії доместикації, головна мета якої полягає у максимальному наближенні іншомовного тексту до культурного та мовного середовища цільової аудиторії, забезпечуючи його глибоке та органічне сприйняття. Вибір саме цієї стратегії дозволив Дмитру Білоусу створити переклад, що органічно вписується в українську фольклорну та поетичну традицію.

Як талановитий та досвідчений перекладач Д. Білоус, однак, не обмежується використанням лише однієї перекладацької стратегії. Аби зберегти автентичність та інакшість оригіналу, підкреслити унікальність і самобутність вихідної болгарської культури, розширити уявлення своїх читачів про болгарський народ, перекладач звертається до стратегії форенізації.

Транскрипція та транслітерація використовуються для перекладу ономастичної лексики, передусім топонімів та антропонімів, а також деяких реалій. Завдяки цьому читач переноситься в інший історико-географічний вимір, потрапляє в іншу етнокультурну та міфопоетичну реальність. Наприклад:

Леле моя/ ти ***Пирин планино****!/ – Гей ти, горо,/* ***планино Пірино****!;*

Мине ще ***Лазо*** *чифлигар – Пан* ***Лазо*** *вертатися буде*;

Море люта/ одринска ***ракия*** *– Гей ти, люта/ одринська* ***ракіє.***

Застосування **стратегії форенізації** є чітким свідченням прагнення Дмитра Білоуса розширити культурний горизонт українського читача, представивши йому унікальні елементи вихідної болгарської культури без надмірного «одомашнення».

Як бачимо, поєднання двох перекладацьких стратегій – доместикації та форенізації – є показником високої перекладацької майстерності. Такий підхід дозволив Дмитру Білоусу не тільки адекватно передати зміст та художні особливості болгарського поетичного циклу, а й зберегти його національно-культурний колорит, водночас інтегрувавши його в український літературний контекст. Це підтверджує, що для успішного відтворення безеквівалентної лексики, особливо в поетичних творах, необхідний гнучкий, комбінований підхід, який враховує як лінгвістичні, так і культурні нюанси обох мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башук Н. П. Переклад безеквівалентної лексики у публіцистичних текстах. *Наукові записки НДУ імені М. Гоголя. Філологічні науки.* 2016. Кн. 2. С. 11–15.
2. Гаргаєва О. В. Проблема класифікації безеквівалентної лексики у сучасному мовознавстві. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна».* 2015. Вип. 53. С. 52–54.
3. Гнатюк В. М. Вибрані статті про народну творчість. Київ : Наук. Думка, 1966. 247 с.
4. Данилюк Н.О. Постійні епітети в мові української народної пісні. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство.* 2011. № 1. С. 39–46.
5. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / ред. кол.: О. О. Мельничук, І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Київ : Наукова думка, 1982. Т. 1: А – Г. 631 с.
6. Ємець Н. О. До питання перекладу поетичних текстів: бути чи не бути? *Закарпатські філологічні студії.* 2021. Випуск 19. Том. 2. С. 95–99.
7. Жайворонок В. Знаки української культури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
8. Коваль Я. Прикладки-етноніми в українському фольклорі. *Рідне слово в етнокультурному вимірі.* 2015. С. 81–88.
9. Ковбанюк М., Кіселюк Н. Стратегії доместикації та форенізації на матеріалі роману-перекладу Софії Яблонської “Mon France en Ukraine: Souvenirs sur Mon Pere”. *Folium*. 2024. № 5. С. 47–53.
10. Кръстева Н. Образът на гората в песните на Северозападна България. *Хубава си, моя горо. От спомен за вековните гори и свещените дървета до модерния интериорен дизайн :* сб. материали от Двадесета юбилейна краеведска конференция „Миналото на родния край – послание към бъдещето“, Враца, 22 ноември 2023 г. Враца, 2024 г. С. 124–136.
11. Левчук О. Мовний образ коня та його атрибутивні характеристики в українському пісенному фольклорі. *Вісник ЛНУ. Серія філологічна.* 2012. № 57. С. 136–146.
12. Лісна М. І. Безеквівалентність як об’єкт теорії перекладу та двомовної лексикографії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія.* 2014. Випуск 71. С. 59–63.

13. Маринов Д. Избрани произведения в два тома. София : Наука и изкуство, 1981. Т. 1. Народна вяра и религиозни народни обичаи. 815 с.
14. Новак О. М. Аксионим ЛЕПОТА в сербской лингвокультуре. *Мова :* наук.-теор. часопис з мовознавства. 2016. № 26. С. 47–51.
15. Новак О. М., Ракул Ю. І. Прийоми та засоби перекладу національно маркованої лексики в художньому тексті (на матеріалі сербської та української мов). *Мова :* наук.-теор. часопис з мовознавства 2023. № 38. С. 9–12.
16. Речник на българския език (онлайн). А – системност. URL: https://ibl.bas.bg/rbe/
17. Речник на съвременния български книжовен език (онлайн). Сит – яшност. URL: https://ibl.bas.bg/rbe/
18. Рунова С. Фольклорно-міфологічний образ змія в українській книжковій графіці другої половини XX – початку XXI ст. *Українська академія мистецтва*. 2015. Вип. 24. С. 202–211.
19. Словник української мови. URL: https://sum.in.ua/s
20. Тупиця О. Ю. Безеквівалентна лексика: проблеми визначення. *Рідне слово в етнокультурному вимірі :* матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. / упор. М. Федурко та ін. Дорогобич : Посвіт, 2011. С. 251–259.
21. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 248 с.
22. Яворов П. Твори / укладач Л. В. Маслова. Одеса : Маяк, 1997. 52 с.
23. Яворов. П. Хайдушки песни. URL: https://chitanka.info/text/7076-hajdushki-pesni.

REFERENCES

1. Bashuk, N. P. (2016). Pereklad bezekvivalentnoi leksyky u publitsystychnykh tekstakh [Translation of non-equivalent vocabulary in journalistic texts]. *Naukovi zapysky NDU imeni M. Hoholia. Filolohichni nauky*, 2, 11–15. [in Ukrainian]
2. Harhaieva, O. V. (2015). Problema klasyfikatsii bezekvivalentnoi leksyky u suchasnomu movoznavstvi [The problem of classifying non-equivalent vocabulary in modern linguistics]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Filolohichna»*, 53, 52–54. [in Ukrainian]
3. Hnatiuk, V. M. (1966). *Vybrani stattia pro narodnu tvorchist* [Selected articles on folk art]. Naukova Dumka. [in Ukrainian]
4. Danyliuk, N. O. (2011). Postiini epitety v movi ukrainskoi narodnoi pisni [Constant epithets in the language of Ukrainian folk song]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo*, 1, 39–46. [in Ukrainian]
5. Melnychuk, O. O., Bilodid, I. K., Kolomiiets, V. T., & Tkachenko, O. B. (Eds.). (1982). Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [Etymological dictionary of the Ukrainian language] (Vol. 1: A – H). Naukova Dumka. [in Ukrainian]
6. Yemets, N. O. (2021). Do pytannia perekladu poetychnykh tekstiv: buty chy ne buty? [On the question of translating poetic texts: to be or not to be?]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 19(2), 95–99. [in Ukrainian]
7. Zhaivoronok, V. (2006). Znaky ukrainskoi kultury: slovnyk-dovidnyk [Signs of Ukrainian culture: dictionary-handbook]. Dovira. [in Ukrainian]
8. Koval, Ya. (2015). Prykladky-etnonimy v ukrainskomu folklori [Ethnonym-appositions in Ukrainian folklore]. In *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri* (pp. 81–88). [in Ukrainian]
9. Kovbaniuk, M., & Kiseliuk, N. (2024). Stratehii domestykatsii ta forenizatsii na materiali romanu-perekladu Sofii Yablonskoi “Mon France en Ukraine: Souvenirs sur Mon Pere” [Strategies of domestication and foreignization based on the material of Sofia Yablonska’s translated novel “Mon France en Ukraine: Souvenirs sur Mon Pere”]. *Folium*, 5, 47–53. [in Ukrainian]
10. Krŭsteva, N. (2024). Obrazŭt na gorata v pesnite na Severozapadna Bŭlgariia. Khubava si, moia goro. Ot spomen za vekovnite gori i sveshtenite dŭrveta do moderniia interioren dizain [The image of the forest in the songs of Northwestern Bulgaria. Beautiful are you, my forest. From a memory of ancient forests and sacred trees to modern interior design]. In *Sbornik materiali ot Dvadeseta yubileina kraevedska konferentsiia „Minaloto na rodniia krai – poslanie kŭm bŭdeshteto“* (pp. 124–136). Vraca. [in Bulgarian]
11. Levchuk, O. (2012). Movnyi obraz konia ta ioho atrybutyvni kharakterystyky v ukrainskomu pisenomu folklori [Linguistic image of the horse and its attributive characteristics in Ukrainian song folklore]. *Visnyk LNU. Seriia filolohichna*, *57*, 136–146 [in Ukrainian].
12. Lisna, M. I. (2014). Bezekvivalentnist yak ob’iekt teorii perekladu ta dvomovnoi leksykohrafii [Non-equivalence as an object of translation theory and bilingual lexicography]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriia Filolohiia*, 71, 59–63. [in Ukrainian]
13. Marinov, D. (1981). Izbrani proizvedeniia v dva toma. T. 1. Narodna viara i religiozni narodni obichai [Selected works in two volumes. Vol. 1. Folk belief and religious folk customs]. *Nauka i izkustvo.* [in Bulgarian]

14. Novak, O. M. (2016). Aksionim LEPOTA v serbskoi lingvokulture [Axioseme BEAUTY in Serbian linguoculture]. *Mova:* nauk.-teor. chasopys z movoznavstva, *26*, 47–51. [in Ukrainian]
15. Novak, O. M., & Rakul, Yu. I. (2023). Pryiomy ta zasoby perekladu natsionalno markovanoi leksyky v khudozhnomu teksti (na materiali serbskoi ta ukrainskoi mov) [Techniques and means of translating nationally marked vocabulary in a literary text (based on Serbian and Ukrainian languages)]. *Mova: nauk.-teor. chasopys z movoznavstva*, 38, 9–12. [in Ukrainian]
16. Rechnik na bŭlgarskiia ezik (onlain). A – sistemnost [Dictionary of the Bulgarian language (online). A – systematicity]. (n.d.). Retrieved from: https://ibl.bas.bg/rbe/. [in Bulgarian]
17. Rechnik na sŭvremenniia bŭlgarski knizhoven ezik (onlain). Sit – iashnost [Dictionary of the modern Bulgarian literary language (online). Sat – gluttony]. (n.d.). Retrieved from: https://ibl.bas.bg/rbe/. [in Bulgarian]
18. Runova, S. (2015). Folklorno-mifolohichnyi obraz zmiia v ukrainskii knyzhkovii hrafitsi druhoi polovyny XX – pochatku XXI st. [Folklore-mythological image of the serpent in Ukrainian book graphics of the second half of the XX – early XXI century]. *Ukrainska akademiia mystetstva*, 24, 202–211. [in Ukrainian]
19. Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]. (n.d.). Retrieved from: https://sum.in.ua/s. [in Ukrainian]
20. Tupycya, O. Yu. (2011). Bezekvivalentna leksyka: problemy vyznachennia [Non-equivalent vocabulary: problems of definition]. In M. Fedurko et al. (Comps.), *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri:* Materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 251–259). Posvit. [in Ukrainian]
21. Cherednychenko, O. I. (2007). *Pro movu i pereklad* [About language and translation]. Lybid. [in Ukrainian]
22. Yavorov, P. (1997). *Tvory* [Works] (L. V. Maslova, Comp.). Maiak. [in Ukrainian]
23. Yavorov, P. (n.d.). *Haidushki pesni* [Haiduk songs]. Chitanka.info. Retrieved from: https://chitanka.info/text/7076-hajdushki-pesni. [in Bulgarian]

Дата надходження статті: 02.07.2025
Дата прийняття статті: 08.07.2025
Опубліковано: 30.09.2025

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

УДК 811.161.2'27:316.74:504
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.32

ЕКОЛІНГВІСТИЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ОБРАЗУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ксенія Тараненко
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри філології та мовної комунікації
Національного технічного увніверситету «Дніпровська політехніка»
пр. Д. Яворницького, 19, м. Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0001-6518-0426
e-mail: xtaranenko@gmail.com

Анотація. *У статті проаналізовано чинники, які формують уявлення про українську мову в масовій свідомості, зокрема з урахуванням еколінгвістичного підходу. Досліджено мову як складник комунікативного середовища, що зазнало тривалого колоніального тиску, політичних трансформацій і сучасних інформаційних викликів. Обґрунтовано, що нерівномірне функціонування мови в різних сферах і середовищах – приватному, професійному, територіальному – зумовлює неоднозначне ставлення до неї, ускладнює її сприйняття як універсального засобу міжособистісної ідентифікації. Методологічну основу дослідження становить анкетування, у якому взяли участь 1536 респондентів віком від 15 до 80 років. Вибірка охоплює українськомовних, російськомовних, двомовних та осіб із досвідом мовного переходу. У ході аналізу виявлено бар'єри, що ускладнюють або гальмують зміну мовної поведінки, а також типові мотиви збереження або відмови від української мови в побутовому та публічному вжитку. Особливу увагу приділено співвідношенню афективних, когнітивних і поведінкових складників мовного ставлення. Наукова розвідка в межах еколінгвістичного підходу унаочнює, що зміна мовної ситуації потребує не лише політичних рішень, а й екологізації мовного середовища – створення таких умов, за яких українська мова буде підтримана інституційно, психологічно й культурно. Окреслено напрями подальших досліджень, що пов'язані з поглибленим аналізом динаміки мовної ідентичності, дискурсивної взаємодії та міжгенераційного впливу на мовну поведінку.*

Ключові слова: *еколінгвістика, образ мови, мовна поведінка, мовна ідентичність, мовна політика, екологія мови, мовна адаптація.*

ECOLINGUISTIC DETERMINANTS OF THE IMAGE OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

Kseniia Taranenko
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Philology and Language Communication
Dnipro University of Technology
D. Yavornytskyi Ave., 19, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6518-0426
e-mail: xtaranenko@gmail.com

Abstract. *This article analyzes the factors shaping the public perception of the Ukrainian language, with a focus on the ecolinguistic approach. The language is examined as a component of a communicative environment that has been affected by prolonged colonial pressure, political transformations, and contemporary informational challenges. It is argued that the uneven functioning of the Ukrainian language across various domains – private, professional, and territorial – leads to ambiguous attitudes toward it and hinders its perception as a universal medium of interpersonal identification. The study is based on a survey involving 1.536 respondents aged 15 to 80. The sample includes Ukrainian-speaking, Russian-speaking, bilingual individuals, and those who have undergone a language shift. The analysis reveals barriers that complicate or slow down changes in language behavior, as well as typical motivations for retaining or abandoning Ukrainian in everyday and public use. Special attention is given to the interplay of affective, cognitive,*

© К. Тараненко, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

and behavioral components of language attitude. Within the ecolinguistic framework, the study demonstrates that changes in the language situation require not only political decisions but also the ecological renewal of the communicative environment – creating conditions in which Ukrainian is supported institutionally, psychologically, and culturally. The article outlines future research directions, including in-depth analysis of language identity dynamics, discursive interaction, and intergenerational influence on language behavior.

Key words: *ecolinguistics, language image, language behavior, linguistic identity, language policy, linguistic ecology, language adaptation.*

Постановка проблеми. Українська мова, попри державний статус, функціонує в умовах соціолінгвістичної нерівноваги, що позначається на неоднорідному і часто суперечливому уявленні та ставленні до неї, по-різному детермінує та конструює її образ. У сучасному мовному середовищі образ української мови формується в контексті постколоніальних наслідків, соціального тиску й нерівного мовного розподілу, що і становить основну проблему дослідження. Актуальність наукової розвідки зумовлена посиленням уваги до мовної політики в Україні, зростанням ролі української мови як соціального маркера національної індентичності. Дослідження зосереджене не лише на ідеологічних або політичних аспектах, а передусім на еколінгвістичних чинниках формування образу мови. **Метою** є досліджння чинників, що впливають на формування образу української мови в масовій свідомості українців. **Об'єктом** дослідження постає образ української мови в мовному середовищі, **предметом** – еколінгвістичні детермінанти цього образу.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Образ мови у суспільстві формується під впливом комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників, які охоплюють як соціокультурні, так і психологічні компоненти. Його осмислення можливе в межах соціолінгвістичного підходу, що розглядає мову як динамічне суспільне явище, пов'язане з ідентичністю, ієрархіями, соціальними практиками та владою. Цей підхід базується на дослідженнях Д. Кристала [1], У. Брайта [2], Т. Рейгана [3], Л. Нордбі [4], К. Кумара [5] та інших.

Однією з ключових категорій у цій царині є ставлення до мови, яке тлумачиться як афективний, когнітивний і поведінковий індекс взаємодії мовців із мовним середовищем. Д. Кристал зазначає, що ставлення до мови – це «відчуття, які мають люди стосовно своєї мови або мови інших», які можуть бути як позитивними, так і негативними. Воно здатне як сприяти розвиткові мови, так і зумовлювати її занепад [1, с. 28].

Згідно з Т. Рейганом, на статус мови у суспільстві впливають такі детермінанти, як кількість мовців, географічне поширення, наявність функціонального навантаження, традиція використання, офіційний статус, престиж, а також оцінка мови в конкретних мовленнєвих ситуаціях [3, с. 124].

У науковому дискурсі дедалі частіше спостерігається переосмислення поняття статусу мови крізь призму еколінгвістики, яка розглядає мову як частину «мовного середовища», здатного до взаємодії з іншими елементами культурного й комунікативного ландшафту. Мовна екологія передбачає вивчення умов, за яких мова зберігається, розвивається або витісняється іншими кодами, зокрема у ситуації двомовності, тривалої колонізації чи мовної травми. У сучасній лінгвістиці набуває актуальності еколінгвістичний підхід, який розглядає мову не лише як засіб комунікації, а як елемент соціоекосистеми, що взаємодіє з культурним, інформаційним та ідеологічним середовищем. У межах цього підходу важливим є поняття лінгвістичної екології, тобто умов, у яких мова функціонує, розвивається або занепадає. Як зазначає А. Філліпсон, мови – це не просто системи, а живі утворення, які потребують підтримки, захисту та сталого розвитку в умовах глобалізації, мовної конкуренції й інформаційного тиску [7, с. 62]. Еколінгвістика пропонує переорієнтувати увагу дослідника з ідеологічного чи формального статусу мови на якість мовного середовища: наскільки українська мова є природною, органічною, комфортною в побуті, освіті, медіа; чи має вона підтримку в щоденній комунікації; чи існує мовний тиск, що призводить до витіснення або фрагментації мовної ідентичності. Отже, образ мови в цьому підході формується не лише в індивідуальній свідомості, а й у «мовній екосистемі» – з її домінантами, маргіналіями, кризами та механізмами виживання.

У межах української лінгвістики проблему мовного середовища та мовної поведінки найглибше досліджували В. Брицин, О. Тараненко [8], Н. Шумарова [9], Л. Масенко [10], Л. Біланюк [11]. Особливу увагу приділено аналізу лінгвістичної свідомості, мовної стійкості та національного комплексу меншовартості, що позначається на оцінці української мови, особливо в контексті білінгвальної ситуації. Л. Масенко наголошує на глибоко вкоріненому у свідомості українців переконанні, що українська мова не є досить функціональною в певних сферах, зокрема в науці чи неофіційному повсякденному спілкуванні. Це переконання є наслідком тривалого домінування російської мови та імперської культурної політики [12].

Ю. Бестельс-Дільгер звертає увагу на те, що український мовний простір є унікальним: через співіснування двох близькоспоріднених мов, а також через системне зовнішнє втручання, яке впливає на політику, медіа та громадську думку. У таких умовах особливо важливим є формування позитивного образу української мови як частини ментального ландшафту мовця [13].

У психологічному аспекті поняття ставлення до мови включає когнітивний (переконання), афективний (емоції) та конативний (поведінкові наміри) компоненти (Ламберт [14]). Саме цей образ мови, закорінений у досвіді, стереотипах та культурних установках, часто визначає вибір мовного коду у ситуації білінгвізму чи мовного конфлікту.

Як засвідчує проаналізований теоретичний матеріал, образ мови формується на перетині соціальних, психологічних та еколінгвістичних чинників. Його структура нерідко містить елементи стереотипів, упереджень, культурних установок і мовної політики. Водночас, як показують сучасні дослідження, саме ставлення до мови є одним із ключових маркерів її життєздатності та потенціалу у суспільстві.

В українському мовному середовищі, де відбувається постійне співіснування кількох кодів (у тому числі й з ознаками колоніального спадку), надзвичайно важливо дослідити, як українська мова сприймається на рівні масової свідомості. Зокрема, що саме впливає на уявлення про її статус, комфортність, престижність, природність і сферу функціонування.

У цьому контексті актуальним є вивчення еколінгвістичних детермінант, які формують мовний образ у колективній і індивідуальній уяві. Саме з метою з'ясування цих чинників було проведено авторське опитування, спрямоване на аналіз ставлення до української мови у сучасному комунікативному просторі.

У межах дослідження було проведено онлайн-опитування під назвою «Еколінгвістичні виклики для української мови: дослідження мовного середовища», яке мало на меті з'ясувати чинники, що формують ставлення до української мови у сучасному соціокомунікативному контексті. Опитування було побудовано з урахуванням принципів анонімності, добровільної участі та неупередженості відповідей. Опитування проходило в період лютий–березень 2025 року з використанням Google-форми. У дослідженні взяли участь 1536 респондентів віком від 15 до 80 років. Серед них: 70,2% мешканців України, 27,6% – громадяни України, що проживають за кордоном, 2,2% – внутрішньо переміщені особи (ВПО). Вибірка формувалася за принципом вільного доступу до анкети через мережу Інтернет (метод самоселекції). Такий підхід дав змогу охопити представників різних вікових груп, соціального статусу та регіонального походження, що дав змогу зробити умовно репрезентативні висновки в межах завдань дослідження.

Анкета складалася з 8 запитань, серед яких були як закриті, так і відкриті формулювання, а також запитання зі шкалами оцінювання. Така структура дала змогу поєднати кількісні показники з якісними характеристиками уявлень респондентів про українську мову. Усі відповіді були зібрані етично обґрунтовано, із попередженням про мету дослідження та повну анонімність. У відкритих відповідях здійснено первинну категоризацію, що дало змогу виокремити повторювані мотиви, оцінки, домінантні уявлення про українську мову, а також виявити еколінгвістичні чинники, які впливають на її образ у масовій свідомості.

Реалізоване дослідження дало змогу виявити низку показових тенденцій у ставленні до української мови, її сприйнятті та реальному функціонуванні у сучасному соціокультурному просторі.

1. Мовна поведінка: приватна та професійна сфера. На запитання про мову, якою респонденти послуговуються в приватному житті, 53,5% вибрали українську, тоді як

43,3% – російську, а 3,2% вказали іншу мову. Це свідчить про те, що російська залишається значущим комунікативним кодом, навіть попри зростання мовної свідомості.

У професійній сфері (або в офіційних установах) 74,4% зазначили, що використовують українську, 7,8% – російську, 17,7% – інші мови. Висновковуємо: українська мова чітко домінує в офіційній комунікації, що є наслідком державної мовної політики та формального закріплення статусу.

2. Мовна біографія: чи були російськомовними. Майже половина опитаних (48,1%) зазначили, що були російськомовними, але зараз перейшли на українську. Ще 36% залишаються переважно російськомовними, а 15,9% ніколи не говорили російською. Ці дані демонструють активний процес мовного переходу, водночас підтверджуючи соціолінгвістичну складність українського мовного середовища, зокрема на постколоніальному тлі.

3. Причини російськомовності. Найчастіше згадуваними причинами вживання російської мови як основної є:

– вплив сім'ї та оточення (47,4%),
– усвідомлення російської як рідної мови (34,9%),
– звичка й зручність (28,3%),
– брак знань і практики української (20,4%).

Варто зазначити, що понад половина респондентів вибрали графу «інше», однак у подальшому аналізі відповідей стало очевидно, що більшість із них просто перефразували наявні варіанти, уникаючи прямого визнання. Наприклад, твердження «не можу виразитися українською» – це фактично евфемізм до браку знань або досвіду. Це вказує на психологічну складність переходу, що супроводжується психологічними захисними механізмами.

4. Перешкоди на шляху переходу на українську. Серед тих, хто здійснив мовний перехід, найпоширенішими бар'єрами були:

– брак влучних засобів висловлення (41%),
– брак практичного досвіду (40%),
– уповільнення мовлення (39,2%),
– обмежений словниковий запас (31,7%),
– страх зробити помилку (18,7%).

Інші чинники – осуд з боку оточення, страх бути висміяним, брак якісних джерел – фіксуються рідше, але все одно формують психоемоційне тло, що впливає на мовну стійкість.

Результати дослідження підтверджують, що мовна ситуація в Україні є багатокомпонентною, динамічною та напруженою. Водночас вона потребує осмислення не лише у соціолінгвістичному, а й в еколінгвістичному контексті як складного середовища, де співіснують різні мовні практики, установки, ідентичності, культурні коди та інформаційні впливи.

З еколінгвістичного погляду українська мова функціонує в умовах тривалого колоніального тиску, інформаційного шуму, конкурентного білінгвізму та нерівного розподілу мовних ресурсів. Саме тому перепони, про які згадують респонденти – страх помилок, слабка мовна інфраструктура, дефіцит зручних ресурсів, засудження з боку ближніх – є не стільки особистими проблемами, скільки симптомами екологічно незбалансованого мовного середовища.

Мовний перехід на українську часто потребує не лише мотивації, а підтримки з боку інформаційної екосистеми – доступних і перевірених словників, прикладів публічної комунікації, мовних моделей, дружнього соціального клімату.

Отже, образ української мови формується не ізольовано, а як відображення стану всього мовного середовища, у якому певна мова може або занепадати, або адаптуватися й зміцнюватися залежно від «екологічних» умов: політичних, культурних, психологічних, ресурсних. Саме тому комплексне вивчення мовного образу потребує врахування еколінгвістичних детермінант, як «сприятливих», так і «шкідливих» у мовному просторі.

Висновки і перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Проведене дослідження засвідчило, що мовна поведінка українців є багатовекторною й не завжди підпорядковується нормативним або державним імперативам. Образ української мови в масовій свідомості формується під впливом комплексу соціопсихологічних, культурних і комунікативно-практичних чинників, що діють у межах певного мовного середовища. Аналіз відповідей респондентів показав, що навіть за високого рівня декларованої підтримки української мови її реальне використання в приватному житті досі конкурує з російською.

Ключовими детермінантами мовного вибору виявилися: вплив родинного та соціального оточення, сформовані звички, доступність ресурсів для мовної практики, наявність або відсутність підтримки в мікросоціумі. У разі здійсненого переходу на українську основними бар'єрами стають уповільнене мовлення, лексичні труднощі, страх помилок та емоційний тиск з боку ближніх. Ці результати унаочнюють еколінгвістичний погляд: мова як явище функціонує не ізольовано, а в тісному зв'язку з умовами свого існування – інформаційним, психологічним і соціальним тлом. Еколінгвістичний підхід дає змогу розглядати мовне середовище як систему, де виживання мови залежить не лише від кількості носіїв, а й від «екологічної рівноваги»: підтримки з боку інституцій, доступу до повноцінного мовного ландшафту, рівноваги між офіційними вимогами й особистими установками. На жаль, середовище функціонування української мови досі не є цілком екологічно безпечним – у ньому наявні сліди колоніального минулого, розірваності мовних традицій і нестабільності мовної політики. Надалі вважаємо за доцільне зосередити увагу на порівняльному аналізі мовного ставлення серед різних вікових і соціальних груп; дослідженні динаміки мовної ідентичності в умовах війни та міграції; поглибленому аналізові відкритих відповідей із залученням методів наративної соціолінгвістики та дискурс-аналізу. Такі кроки сприятимуть глибшому розумінню того, як саме формується й змінюється образ української мови та якими засобами можна забезпечити її сталий розвиток у посттоталітарному і постколоніальному просторі в умовах російсько-української війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 272 p.
2. Bright W. Language attitudes. *International Encyclopedia of Linguistics*. New York : Oxford University Press, 1992. Vol. 2. P. 384–386.
3. Reagan T. Language, Power and Ideology: A Sociolinguistic Approach. *Language Problems and Language Planning.* 2004. № 28(2). P. 123–140.
4. Nordby L. Attitudes to sign languages in deaf education. *Sign Language Studies.* 1999. № 4. P. 45–61.
5. Кумар К. К. Мова і кар'єра в транснаціональних корпораціях. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 2007. № 28(2). P. 78–90.
6. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1995. 489 p.
7. Phillipson R. Linguistic Imperialism. Oxford : Oxford University Press, 1992. 364 p.
8. Брицин В. М., Тараненко О. О. Українська мова: стан і перспективи. *Мовознавство*. 2003. № 2–3. С. 3–17.
9. Шумарова Н. О. Мовна свідомість українців. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Філологія*. 2016. № 75. С. 111–118.
10. Масенко Л. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і толерантністю. *Наукові записки НаУКМА. Філологія.* 2011. Т. 118. С. 112–120.
11. Біланюк Л. Контакти мов і культур в Україні: між престижем та ідентичністю. *Критика*. 2005. № 9. С. 25–29.
12. Масенко Л. Мова і політика. Київ : К.І.С., 2010. 176 с.
13. Бестельс-Дільгер Ю. Мовна політика в Україні: виклики й парадокси. *Studia Slavica*. 2018. № 4. С. 88–102.
14. Lambert W. E. Attitudes and motivation in second-language learning. *Rowley, Mass*. : Newbury House Publishers, 1972. 225 p.

REFERENCES

1. Crystal, D. (2001). *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Bright, W. (1992). Language attitudes. *International Encyclopedia of Linguistics* (Vol. 2, pp. 384–386). New York: Oxford University Press.
3. Reagan, T. (2004). Language, power and ideology: A sociolinguistic approach. *Language Problems and Language Planning*, 28(2), 123–140.
4. Nordby, L. (1999). Attitudes to sign languages in deaf education. *Sign Language Studies*, (4), 45–61.
5. Kumar, K. K. (2007). Language and career in transnational corporations. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 28(2), 78–90. [in Ukrainian]

6. Crystal, D. (1995). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language.* Cambridge: Cambridge University Press.
7. Phillipson, R. (1992). *Linguistic Imperialism.* Oxford: Oxford University Press.
8. Brytsyn, V. M., & Taranenko, O. O. (2003). Ukrainska mova: stan i perspektyvy [Ukrainian language: Status and perspectives]. *Movoznavstvo*, (2–3), 3–17. [in Ukrainian]
9. Shumarova, N. O. (2016). Movna svidomist ukraintsiv [Language consciousness of Ukrainians]. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series Philology*, 75, 111–118. [in Ukrainian]
10. Masenko, L. (2011). Movna sytuatsiia v Ukraini: mizh konfliktom i tolerantnistiu [The language situation in Ukraine: Between conflict and tolerance]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Philology*, 118, 112–120. [in Ukrainian]
11. Bilaniuk, L. (2005). Kontakty mov i kultur v Ukraini: mizh prestyzhem ta identychnistiu [Language and cultural contact in Ukraine: Between prestige and identity]. *Krytyka*, (9), 25–29. [in Ukrainian]
12. Masenko, L. (2010). Mova i polityka [Language and Politics]. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian]
13. Besters-Dilger, J. (2018). Movna polityka v Ukraini: vyklyky y paradoksy [Language policy in Ukraine: Challenges and paradoxes]. *Studia Slavica*, (4), 88–102.
14. Lambert, W. E. (1972). *Attitudes and Motivation in Second-Language Learning.* Rowley, Mass.: Newbury House Publishers.

Дата надходження статті: 24.06.2025
Дата прийняття статті: 30.06.2025
Опубліковано: 30.09.2025

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

УДК 81’42:004.738.5(477)
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.33

ТРОЛІНГ В ІНТЕРНЕТІ ЯК ВИД КОНФЛІКТНОГО СПІЛКУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ВЕБДИСКУРСІ

Світлана Форманова
доктор філологічних наук,
професор кафедри іноземних мов
Одеської державної академії будівництва й архітектури
вул. Дідріхсона, 4, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-9434-1903
e-mail: svetlanaformanova@gmail.com

Тетяна Боса
старший викладач кафедри іноземних мов
Одеської державної академії будівництва й архітектури
вул. Дідріхсона, 4, м. Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-0806-6528
e-mail: tatabosaya2007@gmail.com

Анотація. *У статті досліджується тролінг як окрема форма конфліктного спілкування в межах українськомовного вебдискурсу. З огляду на активізацію цифрової комунікації в українськомовному сегменті Інтернету зростає актуальність вивчення деструктивних форм взаємодії, зокрема тролінгу, що становить навмисну провокацію користувачів з метою виклику емоційної реакції, порушення ходу дискусії або нав’язування деструктивного комунікативного сценарію.*

У статті проаналізовано лінгвальні та прагматичні особливості тролінгових повідомлень, визначено їхні жанрово-стилістичні характеристики, структурні та функціональні ознаки. Звертається увага на типові мовні маркери тролінгу: використання іронії, сарказму, оцінної лексики, риторичних питань, граматичних трансформацій, а також маніпулятивних стратегій. Окремо розглянуто особливості тролінгу в коментарях до контенту, де така форма конфліктного спілкування часто виконує не лише провокаційну, а й ідеологічну чи сатиричну функцію. Виокремлюються типи тролів за намірами та комунікативними ролями: деструктивний, жартівливий, ідеологічний тощо. Дослідження засвідчує, що тролінг в українському вебдискурсі є складним комунікативним явищем, який поєднує мовну гру, емоційний вплив і конфліктну взаємодію, потребуючи чіткого розмежування між вільним висловленням думок і мовною агресією.

Ключові слова: *тролінг, конфліктне спілкування, українськомовний вебдискурс, мовна агресія, інтернет-комунікація, стилістика, іронія, провокація.*

© С. Форманова, Т. Боса, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

TROLLING ON THE INTERNET AS A FORM OF CONFLICT COMMUNICATION IN THE UKRAINIAN-LANGUAGE WEB DISCOURSE

Svetlana Formanova
Doctor of Philology,
Professor at the Department of Foreign Languages
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture
Didrichson Str., 4, Odessa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9434-1903
e-mail: svetlanaformanova@gmail.com

Tatyana Bosa
Senior Lecturer of the Department of Foreign Languages
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture
Didrichson Str., 4, Odessa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0806-6528
e-mail: tatabosaya2007@gmail.com

Abstract. *The article examines trolling as a separate form of conflict communication within the Ukrainian-language web discourse. Given the intensification of digital communication in the Ukrainian-language segment of the Internet, it is becoming increasingly important to study destructive forms of interaction, in particular trolling, which is a deliberate provocation of users in order to evoke an emotional reaction, disrupt the course of a discussion or impose a destructive communication scenario.*

The article analyses the linguistic and pragmatic features of trolling messages, identifies their genre and stylistic characteristics, structural and functional features. Attention is drawn to the typical linguistic markers of trolling: the use of irony, sarcasm, evaluative vocabulary, rhetorical questions, grammatical transformations, and manipulative strategies. The article also examines the peculiarities of trolling in comments to content, where this form of conflict communication often performs not only a provocative but also an ideological or satirical function. The authors distinguish types of trolls by intentions and communicative roles: destructive, humorous, ideological, etc. The study shows that trolling in Ukrainian web discourse is a complex communicative phenomenon that combines language play, emotional influence and conflict interaction, requiring a clear distinction between free expression and linguistic aggression.

Key words: *trolling, conflict communication, Ukrainian-language web discourse, linguistic aggression, Internet communication, stylistics, irony, provocation.*

Постановка проблеми. З виникненням такого явища, як Інтернет, ні для кого вже не секрет, що він виявляє не лише технічні функції швидкої передачі даних, але також і середовищетвірні, комунікативні – для віртуальної взаємодії індивідів. На особливу увагу заслуговує соціально-лінгвістичний феномен тролінгу як типу мовної комунікативної поведінки, спрямованої на свідому провокацію конфлікту в процесі віртуального спілкування.

Актуальність вибраної проблеми визначається необхідністю подальшої розробки питань, пов'язаних із процесом віртуалізації спілкування, потребою дослідження антиетикетних форм спілкування у мережі Інтернет. **Метою** дослідження є аналіз тролінгу як однієї з форм конфліктного спілкування в українськомовному вебдискурсі, виявлення його функцій і засобів мовної реалізації, що створюють негативно емоційно-експресивну комунікативну атмосферу в інтернет-середовищі. Мета роботи зумовила розв'язання таких **завдань:**

– охарактеризувати тролінг як мовно-дискурсивне явище в межах конфліктного спілкування;

– визначити комунікативно-прагматичні ознаки тролінгу в українськомовному вебдискурсі;

– проаналізувати типи тролінгових висловлювань і стилістичні засоби, що сприяють створенню конфліктної комунікації;

– дослідити емоційно-експресивну напругу як важливу характеристику конфліктогенних повідомлень;

– виявити лінгвістичні та паралінгвістичні засоби вираження конфлікту та провокації у тролінгових текстах;

– узагальнити особливості тролінгу як інструменту деструктивної взаємодії у віртуальному українськомовному просторі.

Предметом нашої розвідки став конфліктогенний українськомовний вебдискурс, який є одним із засобів тролінгу і створює негативну емоційно-експресивну канву в інтернет-комунікації. **Об'єктом** дослідження стала інтернет-комунікація в українськомовному сегменті мережі, зокрема дискурсивні прояви конфліктного спілкування у соціальних мережах, на форумах, у коментарях і на платформах користувацького контенту. Під час аналізу цього явища матеріалом дослідження слугували антиетикетні форми спілкування, які використовуються в неввічливому українськомовному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Глобальні соціальні мережі об'єднують нині сотні мільйонів учасників незалежно від статі, віку, рівня освіти та національної приналежності. Багато хто з них допускає анонімну взаємодію користувачів, які реєструються «під ніком» – умовним позначенням, яке не ідентифікує їх із реальним суб'єктом віртуальної комунікації. Нині неввічливість в Інтернеті трапляється всюди, де є можливість залишати коментарі, – в записах блогів, на спортивних, гостьових чи політичних сайтах. Анонімний характер Інтернету, відсутність цензури розкріпачує людей, і вони говорять те, що вони дійсно думають. Негатив сердитого коментатора передається як інфекція іншим – рух по низхідній спіралі продовжується і їхній конфлікт захоплює все нових і нових учасників. Внаслідок цього виокремилось таке соціолінгвістичне явище, як «тролінг», що в науковому дискурсі співвідносять із поняттям «провокація». Користувачі Інтернету, будучи анонімними, послуговуються ненормативними формами комунікацій, розміщуючи провокаційні повідомлення з метою створення ситуації конфлікту. Явище тролінгу можна розглядати як агресивну форму спілкування та комунікативної взаємодії. Мета тролінгу – дати певні стимули для негативної реакції учасників віртуальних спільнот.

Н. І. Єльнікова описує ***тролінг*** як різновид девіантної комунікативної поведінки та виділяє його відмінні риси: *лексико-семантичні* (емоційно-поляризовану лексику (лаюча, зоометафорна тощо)), *графічні* (подовження букв, повтори) і *граматичні маркери* (наприклад, редуплікація букв, емоційна лексика, нестандартний порядок слів, фрагментовані конструкції). У статті «Тролінг як мовний феномен» вчена наводить класифікацію тролінгу на «*товстий*» (відверта агресія) і «*тонкий*» (іронія, сарказм) типи [1, с. 17–18].

Л. Й. Гуменюк узагальнює основні комунікативні форми тролінгу, виділяючи такі як *флейм, флуд, холівор, хейтинг* – й описує комунікативні стратегії та мотиви появи тролінгу в мережі. Авторка зазначає, що ***тролінг*** виконує такі функції: провокативну, дискредитаційну, інформаційно-маніпулятивну, розважальну [2, с. 174].

Н. В. Кондратенко аналізує специфіку мовних засобів у політичному тролінгу, де домінують вербальні стратегеми агресії та провокативні практики в офіційній та неофіційній комунікації. У статті «Політичний тролінг як засіб інформаційного впливу в мережевому дискурсі» виявлено, що в політичних тролінгових висловлюваннях уживаються *епітети, пестливі звороти, кліше*, насичені іронією, сарказмом, спрямовані на дискредитацію опонента [3, с. 87].

М. М. Федоров представив ***тролінг*** як різновид мережевої агресії, наголосивши на його деструктивному психологічному впливі та ролі у гібридних війнах, протидія якому – ігнорування, блокування або конструктивний діалог. Учений також підкреслює роль тролінгу у формуванні токсичності, зниженні онлайн-довірливості, створенні негативного психологічного фону [4, с. 23–24].

Н. Б. Капустіна аналізує ***тролінг*** як явище інтернет-комунікації, розглядаючи його як прояв девіантної поведінки в онлайн-спільнотах [5, с. 23–24].

Ю. А. Данько розглядає феномен ***тролінгу*** як форму комунікативної інтернет-взаємодії в політичному контексті, аналізуючи його як прояв соціальної агресії [6, с. 85–90].

Ці дослідження дають змогу глибше розуміти тролінг як феномен конфліктного спілкування в українськомовному вебдискурсі, охоплюючи його лінгвістичні, соціальні та психологічні аспекти.

У наукових працях, присвячених цій проблемі, співвідносяться поняття «*провокація*» і «*тролінг*». Для того щоб їх розмежувати, звернімося до усталених дефініцій цих термінів. «Словник української мови: в 11 томах» визначає провокацію як «навмисні дії проти окремих осіб з метою штовхнути їх на згубні для них вчинки»: **Тролінг** – це провокація для досягнення певної мети. Однак мереже-

вий тролінг характеризується також і іншими особливостями, до яких, зокрема, належить помилкова самоідентифікація в умовах мережі з використанням можливостей зміни нікнейму, підтасовування інформації, вкидання наклепу, тоді як у провокації помилкова ідентифікація використовується значно рідше [7, с. 144].

Подібність тролінгу і провокації безсумнівна також і в елементі конфлікту, суть якого полягає в тому, щоб кинути виклик будь-кому. Тільки в провокації виклик найчастіше є відкритим, що можна порівняти з товстим тролінгом.

У віртуальному мовному середовищі для позначення комунікативної ролі суб'єкта спілкування, який використовує провокаційну мовну поведінку, вживають слово «троль», а процес спілкування, спрямований на конфліктогенний діалог, отримав назву «тролінг». Нині можна з достатньою впевненістю стверджувати, що тролінг, який зародився в 90-х роках XX сторіччя в Інтернет-просторі, набув статусу значущого соціально-лінгвістичного феномену, який завдає деструктивного впливу як на індивідів – об'єктів впливу, так і на атмосферу комунікативної взаємодії віртуального співтовариства загалом. Глобальна віртуалізація сучасних засобів комунікації призводить до того, що Інтернет стає найбільш привабливим ресурсом для маніпуляції великими спільнотами. Тролінг у цій стратегемі розглядається як пусковий механізм жорсткої провокації, спрямованої на створення ситуації сварки, скандалу тощо.

Одним з найпопулярніших прийомів тролінгу є так зване *«вкидання»* – повідомлення провокативного змісту в будь-якому віртуальному співтоваристві, мета якого – влаштувати холівор між його учасниками, притому, що сам троль у ньому подальшу участь не бере. Прикладом вкидання є повідомлення, розміщене в одній з найпопулярніших українських соціальних мереж, у пабліку «Шукаю тебе | Львів». З фейкової сторінки троль опублікував такий пост: *«привіт, мені 13 я любила дуже хлопця але він мене іспользуваф і кароче я через любов йому дала а патом я завагітніла і тепер у мене 4 місяці пузіко той мудак мене бросів він сам з грузії кажу батькам що просто багато їм і поправилась але шо робити далі може аборд не знаю парадьте чось будьласко»* (6). Слід зазначити, що у повідомленні було зачеплено кілька провокативних тем, що викликають негативні емоції у нашому суспільстві, як-от:

– тема раннього статевого життя у підлітків («*мені 13 <…> я через любов йому дала*»;

– тема безграмотності молодого покоління, яку троль виражає навмисним порушенням правил правопису (*«іспользуваф», «парадьте», «будьласко»)*;

– тема статевих стосунків українських дівчат з представниками неслов'янських народностей («*той мудак мене бросів він сам з грузії*»);

– тема людської безвідповідальності та тікання від проблем («*кажу батькам що просто багато їм і поправилась*»);

– тема переривання вагітності, яка загострюється тим чинником, що гіпотетична дівчина вагітна вже довгий час («*тепер у мене 4 місяці пузіко», «шо робити далі може аборд не знаю»*).

Таким чином, троль у своєму повідомленні порушив кілька морально-етичних тем, за допомогою мовних засобів створив негативний образ малолітньої дівчини, яка має статеві стосунки з негідним і безвідповідальним чоловіком, і взагалі є безграмотною та безвідповідальною людиною. Подібна особистість викликає осуд у реальному житті, тому було цілком передбачуваним, що у віртуальному просторі реакція буде аналогічною. І вже за короткий час під повідомленням почали з'являтися коментарі образливого змісту. Більшість коментаторів виражали осуд та зневагу, активно використовуючи у своїх повідомленнях інвективну лексику, яка в такому випадку була виразником крайнього ступеня обурення ситуацією, що склалася: *«Їбанутися не встати»*, «*Якщо б ходила в школу, а не лягала під хачів, все би було добре!», «Лексикон краще вивчи, а потім дітей роби!», «Мда.. Мозгами тре думати коли їбалася…»*, *«ну це ж піздєц просто, думати треба було раніше, твій поїзд вже давно пішов»* (6). Певна частина користувачів співчували та намагалися дати поради, як діяти далі: *«Признайся мамі», «Розкажи все мамі. Поясни всю ситуацію. Але не роби аборт»*, *«думай перш ніж щось робиш. більше нічого неможу сказати(((»*, *«Аборт вже пізно робити. Просто скажи батькам як є»*, *«Скажи батькам…треба було раніше думати намутила фігню тепер відпо-*

відай за свої вчинки...» (6). А деякі підписники зразу винесли вердикт, що вищенаписане повідомлення є звичайною провокацією та вигадкою: *«Без паніки! Розходимося, нас наєбали», «це стьоб, узбагойтесь»*, «*сука нее бомбіть вона вас іскрєнно тролить ви навіть не бачите...»*, *«РАЗВОООООД))) Автор, ти явно перестаравсь із неграмотністю) не ведіться на цей брєд)»*, *«Мені жаль людей, які на це повелися...»* (6). Але, незважаючи на чималу кількість повідомлень викривального характеру (багато з яких були опубліковані у першій двадцятці), історія набрала понад 200 коментарів, у яких віртуальні користувачі лаялися, звинувачували та ображали топікстартера. З цього можна зробити висновок, що комунікативні дії троля спрямовані на негативну реакцію інтернет-користувачів, провокування їх на емоції, під впливом яких у читачів знижується здатність до критичного осмислення дійсності. З огляду на велику кількість коментарів до початкового посту, обурення, яке він викликав серед дописувачів спільноти, можна вважати тролінг-акт успішним, оскільки він досяг своєї комунікативної мети, а саме зміг спровокувати ситуацію конфлікту в обговорюваній темі.

Розглянемо наступний приклад (коментарі під новинами про обстріли або фронт):

«Так їм і треба… Нарешті… При СРСР було краще» [9, с. 49–50].

Простежуємо політичний, провокаційний, деструктивний тип тролінгу, метою якого є провокування емоційної реакції, спонукання до конфлікту, розпалювання ворожнечі. Форма тролінгу: коротке провокативне висловлювання під новинами, пов'язаними з ракетними ударами або втратами.

У ньому наявні такі лінгвістичні засоби, як: *перифрастична побудова* («Так їм і треба…») – імпліцитне схвалення насильства; *еліпсис* («Нарешті…») – навмисне залишення змісту відкритим, що провокує додумування; *імпліцитна ностальгія за СРСР* – приховане ідеологічне навантаження й *оцінна лексика* – негативно заряджена (саркастичне схвалення біди).

Прагматична функція пропанооованого тролінгу – демонстративне ідеологічне протиставлення, поляризація аудиторії, навмисне порушення етичних норм. Використано прийом проросійської тролінгової риторики у гібридних війнах.

Розглянемо ще один приклад із соціальних мереж: Тролінг зі зміщенням фокусу (стратегія захоплення дискусії). Користувач (умовно) comment_dingo876 пише: > *«ОМАЙГАД!», «Пффф!»*, *«ОгоОООО, ТИ ще й це не знаєш?? А я думав тут розумні сидять…»* (10). У цьому прикладі наявний непрямий тролінг, який зриває логіку обговорення; його метою є виведення дискусії з-під контролю, перенесення її у хаотичну площину. Такі особливості, як *Caps Lock,* створюють візуальний крик, психологічний тиск; *емоційні вигуки* («ОМАЙГАД!», «Пффф!») – зниження раціональності комунікації.

Функція наведеного прикладу – це створення ефекту хаосу, дестабілізація логічного ланцюга комунікації, вплив на учасників діалогу через зниження серйозності теми. Яскраво виражене графемофонетичне навантаження, де зміна візуального вигляду тексту підсилює конфліктогенні наміри.

Наступний фактичний матеріал агресивного особистісного тролінгу у ситуації обговорення суспільно важливих тем (вакцинація, ЛГБТ, війна): > *«Просто я бачила… образи, перехід на особистості…, «Ти просто тупий!», «Це повна маячня», «Твоя логіка як у мавпи», «А ти спочатку мозок увімкни, а потім пиши. В школі хоч учився?»* (11).

Тут простежуємо глузливі, провокативні, нападальні реакції, образливі коментарі на Reddit (Reddit.ua) – «…перехід на особистості… образи…». Метою цього тролінгу є спроба образити, спровокувати емоційний сплеск, викликати конфлікт.

У наведеному прикладі наявні *деструктивна функція спілкування, підрив репутації опонента, образи* («Ти просто тупий!», «Це повна маячня»), *агресивні епітети, порівняння, приниження* («Твоя логіка як у мавпи») та *персональні атаки замість критики ідей*.

Наступний приклад віднесемо до організованого ботського тролінгу (ситуація: масове поширення провокаційних тез): > *Десятки нових акаунтів публікують однотипні фрази: «Україна сама винна, це все НАТО…», «ЗСУ здаються», «влада не контролює», «Краще було без ЄС, ніж зараз…»* (12).

Тут простежуємо такий тип тролінгу, як організований, бот-мережевий, масовий. Його мета – у системній дестабілізації, створенні ілюзії суспільної думки, в тому, щоб посіяти паніку чи недовіру за допомогою стереотипних фраз, які скопійовані з шаблонів.

У цьому прикладі наявна типова технологія гібридної інформаційної війни, де тролінг виконує маніпулятивно-психологічну роль і відсутня будь-яка відповідь на заперечення.

Розглянемо такий приклад (Ситуація: обговорення блокувань або правил на форумах): > *«Модери тупі, йобнуті… клоуни в шапці! Лише кнопки тиснуть!», «собаки модерації»* (13).

У поданому фрагменті простежуємо агресивний тролінг за допомогою *атаки на модераторів* («Модери там йобнуті… назвав клоунами…»), навмисне приниження адміністраторів онлайн-спільнот. Мета такого повідомлення полягає у підриві авторитету, виклику реакції суспільства та провокуванні на видалення/бан. Усе це використовується за допомогою *ненормативної лексики* – сленгу, матюків, що формує емоційну напругу; *зоометафор, принизливих номінацій* («клоуни», «собаки модерації»). Це – явна ознака тролінгової комунікації, спрямованої на конфліктогенез.

Висновки та перспективи подальших розробок. Підбиваючи підсумок, слід сказати про те, що явище тролінгу можна розглядати в більшості випадків саме як агресивну форму соціальної комунікативної взаємодії. Мета троллінгу – дати певні стимули для того, щоб викликати негативні реакції учасників форумів та будь-яких інших віртуальних спільнот. Очевидна і мета самого троля – отримання деякої форми задоволення від того, що саме він у цей момент стає епіцентром, навколо якого розгортаються дискусії та протистояння. Якщо спостерігати за останніми сценаріями «комп'ютерних» або «фейсбукових» революцій, то можна передбачити, що тролінг може перетворитися на затребувану спеціалізацію представників низки професій, які передбачають спілкування із людьми.

Усі наведені приклади підтверджують багатокомпонентність тролінгу, його вербальну, графічну й прагматичну природу; виявлено основні його типи (*політичний; особистісний; стратегічно-відволікаючий; організований масовий і персональний адміністративний*).

Нами також проаналізовано ключові лінгвістичні засоби (*емоційно-поляризована лексика, сарказм, іронія, капслок, нестандартний синтаксис, редуплікація графем, зоометафори*) і прагматичні функції (*провокація, емоційне втягнення, зниження рівня дискурсивної культури, інформаційна дестабілізація*).

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у комплексному вивченні жанрово-стильових особливостей конфліктогенних онлайн-комунікативних практик; поглибленому аналізі інтенцій тролінгу; порівняльному аналізі тролінгу в різних мовах і культурах; моделюванні та типологізації тролінгових дискурсів; вивченні ролі модерації, цифрового етикету та цифрової етики в протидії конфліктогенному тролінговому дискурсу тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єльнікова Н. І. Тролінг як мовний феномен. *Журнал сучасної лінгвістики*. 2021. № 2(34). С. 16–20.
2. Гуменюк Л. Й. Типологія тролінгових стратегій у веб-дискурсі. *Філологічний вісник*. 2014. № 3. С. 172–180.
3. Кондратенко Н. В. Політичний тролінг як засіб інформаційного впливу в мережевому дискурсі. *Українська мова і комунікація*. 2017. С. 86–88.
4. Федоров М. М. Інтернет-тролінг у гібридній війні: соціолінгвістичний аспект. *Соціолінгвістика в Україні*. 2024. № 1. С. 22–25.
5. Капустіна Н. Б. «Тролінг» у системі інтернет-комунікації: аналіз явища. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19–20 трав. 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Юридика, 2023. Т. 1. С. 22–25.
6. Данько Ю. А. Феномен «тролінгу» як форма комунікативної інтернет-взаємодії: політичний контекст. *Вісник Нац. ун-ту «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія : Філософія*. Харків, 2015. № 2 (25). С. 83–94.
7. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т.8. 927 с.
8. «Шукаю тебе | Львів» : Facebook 2019. URL: https://www.facebook.com (дата звернення: 21.06.2025).
9. Анищенко О. О. Дискурс ненависті в українських ЗМІ: сучасний стан та виклики. *Медіаосвіта в інформаційному суспільстві*. 2023. № 4. С. 48–52.

10. Дуб О. Тролінг як загроза для журналістів. *Інститут масової інформації*. 2023. URL: https://imi.org.ua/news/troling-yak-zagroza-dlya-zhurnalistiv-i52678 (дата звернення: 21.06.2025).
11. Коментарі користувачів щодо тролінгу у соцмережах. 2024. URL: https://www.reddit.com/r/ukraine/comments/185gnxq/ (дата звернення: 21.06.2025).
12. Мережевий тролінг як інструмент інформаційної війни. *Історична правда*. URL: https://www.istpravda.com.ua (дата звернення: 21.06.2025).
13. Фабрики тролів: як працюють ботоферми у Facebook. Texty.org.ua. (n.d.). URL: https://texty.org.ua (дата звернення: 21.06.2025).

REFERENCES

1. Yelnikova, N. I. (2021). Trolinh yak movnyi fenomen [Trolling as a linguistic phenomenon]. *Zhurnal suchasnoi linhvistyky*, (2)34, 16–20.
2. Humeniuk, L. Y. (2014). Typolohiia troliinhovykh stratehii u veb-dyskursi [Typology of trolling strategies in web discourse]. *Filolohichnyi visnyk*, (3), 172–180.
3. Kondratenko, N. V. (2017). Politychnyi trolinh yak zasib informatsiinoho vplyvu v merezhevomu dyskursi [Political trolling as a means of informational influence in online discourse]. *Ukrainska mova i komunikatsiia*, 86–88.
4. Fedorov, M. M. (2024). Internet-trolinh u hibrydnii viini: sotsiolinhvistychnyi aspekt [Internet trolling in hybrid war: A sociolinguistic aspect]. *Sotsiolinhvistyka v Ukraini*, (1), 22–25.
5. Kapustina, N. B. (2023). "Trolinh" u systemi internet-komunikatsii: analiz yavyshcha ["Trolling" in the system of internet communication: Phenomenon analysis]. In S. V. Kivalov (Ed.), *Yevropeiski oriientyry rozvytku Ukrainy v umovakh viiny ta hlobalnykh vyklykiv XXI stolittia: synerhiia naukovykh, osvitnikh ta tekhnolohichnykh rishen*: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Odesa, 19–20 trav. 2023 r.) (Vol. 1, pp. 22–25). Odesa: Yuridyka.
6. Danko, Y. A. (2015). Fenomen "trolinhu" yak forma komunikatyvnoi internet-vzaiemodii: politychnyi kontekst [The phenomenon of "trolling" as a form of communicative online interaction: Political context]. *Visnyk Nats. un-tu "Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudoho". Seriia: Filosofiia*, (2)25, 83–94.
7. Bilodid, I. K. (Ed.). (1970–1980). Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language: In 11 volumes]. Kyiv: Naukova dumka. 927 p.
8. Facebook. (2019). Shukaiu tebe | Lviv [Looking for you | Lviv] [Facebook page]. Retrieved from: https://www.facebook.com. (June 21, 2025)
9. Anishchenko, O. O. (2023). Dyskurs nenavysti v ukrainskykh ZMI: suchasnyi stan ta vyklyky [Hate speech discourse in Ukrainian mass media: Current state and challenges]. *Mediaosvita v informatsiinomu suspilstvi*, (4), 48–52.
10. Dub, O. (2023). Trolinh yak zahroza dlia zhurnalistiv [Trolling as a threat to journalists]. Instytut masovoi informatsii. Retrieved from: https://imi.org.ua/news/troling-yak-zagroza-dlya-zhurnalistiv-i52678. (June 21, 2025)
11. Reddit. (2024). Komentari koristuvachiv shchodo trolinhu v sotsmerezhakh [User comments about trolling on social media]. Retrieved from: https://www.reddit.com/r/ukraine/comments/185gnxq/. (June 21, 2025)
12. Istorychna pravda. (n.d.). Merezhevyi trolinh yak instrument informatsiinoi viiny [Online trolling as an instrument of information warfare]. Retrieved from: https://www.istpravda.com.ua. (June 21, 2025)
13. Fabryky troliv: yak pratsiuiut botofermy u Facebook [Troll factories: How bot farms work on Facebook]. Texty.org.ua. (n.d.). Retrieved from: https://texty.org.ua. (June 21, 2025)

Дата надходження статті: 23.06.2025
Дата прийняття статті: 30.06.2025
Опубліковано: 30.09.2025

УДК 811.581'36:[81'42:33]
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.34

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ ДЖЕКА МА)

Світлана Цимбал
кандидат філологічних наук, доцент кафедри китайської мови і перекладу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
вул. Левка Лук'яненка, 13-Б, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-7367-5354

Валерій Ван
старший викладач кафедри китайської мови і перекладу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
вул. Левка Лук'яненка, 13-Б, м. Київ, Україна
orcid.org/0009-0004-3184-7594

Анастасія Бондарчук
здобувач вищої освіти філології
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
вул. Левка Лук'яненка, 13-Б, м. Київ, Україна
orcid.org/0009-0004-6356-5874

Анотація. *У статті робиться спроба дослідити лексико-граматичні особливості економічного дискурсу сучасної китайської мови крізь призму промов відомого китайського підприємця, засновника і голови ради директорів компанії «Alibaba Group» Джека Ма. З огляду на той факт, що економічний дискурс є одним із найменш вивчених типів дискурсу, виокремлення його особливостей дасть нам змогу визначити, якими засобами адресант може впливати на аудиторію, формувати її думку, закликати до чогось тощо. У сучасному світі Китай посідає одне з провідних місць на світовій економічній арені. Розвиток китайської економіки та її взаємодії з іншими країнами є ключовим фактором, що визначає динаміку світового ринку. Сучасний китайськомовний економічний дискурс є динамічним та адаптивним, відображаючи величезні зміни в економіці Китаю. Це також свідчить про постійну еволюцію мовних засобів у відповідь на сучасні виклики та тенденції у галузі економіки. Тож вивчення практичної лексики і граматики китайської мови та, зокрема, економічного дискурсу є надзвичайно вагомим для ведення бізнесу, спілкування між дипломатами та для інших професіоналів, які працюють з Китаєм. Україна є важливим стратегічним партнером Китаю, про що свідчать історичні події минулих століть. Нині довготривалі торговельні відносини між цими двома країнами вже давно перейшли на новий щабель, у зв'язку з цим знання характерних рис економічного дискурсу дає змогу здійснювати більш ефективну комунікацію з китайськими партнерами та клієнтами, а також розуміти особливості китайського бізнесу та культури. Вміння аналізувати та послуговуватися економічним дискурсом сучасної китайської мови у практичному застосуванні дозволяє зрозуміти політичні та економічні тенденції Китаю, прогнозувати його розвиток та приймати ефективні рішення в умовах глобалізації.*

Ключові слова: *сучасний економічний дискурс, практична китайська мова, лексичні особливості, граматичні особливості, публічний виступ.*

© С. Цимбал, В. Ван, А. Бондарчук, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

ISSN 2786-8184 (print), ISSN 2786-8192 (online)

LEXICAL AND GRAMMATICAL FEATURES OF ECONOMIC DISCOURSE OF THE MODERN CHINESE LANGUAGE (BASED ON THE MATERIAL OF JACK MA'S SPEECHES)

Svitlana Tsymbal
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Chinese Language and Translation
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
Levka Lukyanenko Str., 13-B, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7367-5354

Valery Van
Senior Lecturer at the Department of Chinese Language and Translation
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
Levka Lukyanenko Str., 13-B, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0004-3184-7594

Anastasiia Bondarchuk
Higher Education Applicant of Philology
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
Levka Lukyanenko Str., 13-B, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0004-6356-5874

Abstract. *The article attempts to study the lexical and grammatical features of economic discourse in modern Chinese through the prism of speeches by Jack Ma, a famous Chinese entrepreneur, founder and chairman of the board of directors of "Alibaba Group". Given the fact that economic discourse is one of the least studied types of discourse, highlighting its features will allow us to determine by what means the addressee can influence the audience, shape their opinion, call for something, etc. In today's world, China occupies one of the leading positions on the global economic stage. The development of the Chinese economy and its interaction with other countries is a key factor determining the dynamics of the global market. The current Chinese-language economic discourse is dynamic and adaptive, reflecting the enormous changes in the Chinese economy. This also shows the constant evolution of language tools in response to current challenges and trends in the field of economics. Therefore, learning practical vocabulary and grammar of the Chinese language and, in particular, economic discourse is extremely important for doing business, communication between diplomats and other professionals working with China. Ukraine is an important strategic partner of China, as evidenced by the historical events of the past centuries. Nowadays, long-term trade relations between these two countries have long since moved to a new level, in this regard, knowledge of the characteristics of economic discourse allows for more effective communication with Chinese partners and clients, as well as understand the peculiarities of Chinese business and culture. The ability to analyze and use the economic discourse of modern Chinese in practical application allows you to understand the political and economic trends of China, predict its development and make effective decisions in the context of globalization.*

Key words: *modern economic discourse, practical Chinese, lexical features, grammatical features, public speaking.*

Постановка проблеми. Нині процес глобалізації охоплює усі сфери життя суспільства, зокрема й економіку. Китай, колись закрита і таємнича країна, після запровадження політики реформ і відкритості «改革开放» у 1978 році почав власний економічний, а також соціальний та духовний розвиток. У другій половині XX століття КНР вразила світ своїм швидким економічним зростанням за надзвичайно короткий проміжок часу, що мало глобальний вплив на формування та функціонування міжкультурної комунікації.

Актуальність теми публікації передусім зумовлена зростаючим науковим інтересом до сучасного китайськомовного економічного дискурсу, адже він є потужним засобом впливу на людей і відзначається широким охопленням різних аспектів життєдіяльності громадян. Крім того, це дослідження зумовлене потребою докладного аналізу практичного використання лексико-граматичних засобів економічної комунікації у контексті публічних виступів.

Метою дослідження є з'ясування ключових лексичних та граматичних особливостей еконо-

мічного дискурсу сучасної китайської мови на прикладі публічних виступів Джека Ма.

Аналіз досліджень. «Дискурс» виступає одним із ключових сучасних лінгвістичних термінів, однак його інтерпретація та класифікація залишається актуальним і водночас складним питанням. Складність полягає в тому, що згаданий термін широко використовується в гуманітарних науках, однак через його багатозначність та застосування у низці інших галузей дослідники дають різні визначення поняттю, по-різному розглядають його організацію та внутрішню специфіку.

Так, на думку нідерландського науковця Т. А. ван Дейка, *дискурс* – складне комунікативне явище, яке включає не тільки текст (котрий може бути як усним, так і письмовим), а й екстралінгвістичні чинники (знання про світ, установки, думки та цілі адресата тощо), що є необхідними для розуміння тексту. Вчений розглядає дискурс як відображення менталітету та культури. Крім того, Т. А. ван Дейк класифікує дискурс як соціолінгвістичне явище, що поєднує соціальні вимоги з мовними, адже містить у собі соціальний контекст, інформацію про учасників комунікації, знання процесу складання текстів та сприйняття текстів. Іншими словами, події, ситуації, інститути та соціальна структура є підґрунтям дискурсу, так само дискурс впливає на їх формування [1, с. 124; 2, с. 212].

Вважаємо зокрема необхідним згадати висновки китайського дослідника дискурс-аналізу Хуан Говеня (黄国文), який визначає *дискурс* (话语) як лінгвістичне ціле, що складається із серії послідовних висловлювань або речень. Це може бути монолог, діалог або розмови у натовпі; це може бути позначка на письмі, вірш або роман; це може бути промова або стаття; коротка форма може містити одне-два речення, тоді як довга – понад десять тисяч слів. Отже, можна сказати, що незалежно від того, чи це привітання, промова, захист дисертації, низка запитань і відповідей на прес-конференції, записка, лист, звіт про наукове дослідження або рукопис – все це може бути дискурсом [3].

Науковці вимежовують декілька типів дискурсу, які відображають події, що відбуваються в різних сферах життя. Підставою для цієї класифікації є орієнтованість на певну категорію людей. Залежно від статусу та ролі учасників комунікації мовознавці розрізняють два типи дискурсу – ***інституціональний*** (інституційний) і ***персональний***. У першому випадку статус учасників визначає формат спілкування на момент мовлення, тоді як персональний дискурс, як правило, здійснюється між добре знайомими людьми на побутовому рівні. Зокрема, існує два види персонального дискурсу – *побутовий* та *буттєвий*, натомість інституціональний дискурс включає різні типи, такі як *юридичний*, *політичний*, *релігійний*, *економічний*, *культурний*, *науково-технічний*, *рекламний, дискурс національної оборони* та інші, що разом утворюють національну дискурсивну систему [4; 5].

Виклад основного матеріалу. Власне економічний дискурс (经济话语), за визначенням лінгвістів, – це сукупність мовленнєвих актів, використаних під час опису та характеристики економічних процесів, усні та письмові тексти, що відображають економічну практику; інтерактивна взаємодія учасників бізнес-комунікації у сфері фінансово-кредитних, податкових, комерційних, підприємницьких відносин, що відбувається, наприклад, між продавцем і покупцем, керівником підприємства і співробітником підприємства, між колегами, партнерами, підприємцями, замовниками, споживачами тощо. Його формування зумовлене низкою чинників, але передусім впливом економіки на суспільство. Головна мета економічного дискурсу полягає у створенні умов для комунікації зацікавлених сторін із метою поліпшення ефективності економіки [6]. Економічний дискурс досліджує структуру, функції та взаємозв'язок між мовленням, економікою та суспільством, визначає та інтерпретує, як мовлення використовується та конструює світ бізнесу в макроекономіці, середній економіці (економіці перехідного періоду) та мікроекономіці, а також як мовлення відображає бізнес-логіку, економічні закони та особливості, що лежать в основі ділового світу [7, с. 5]. На тлі сучасних умов глобалізації та міжнародного співробітництва, що постійно розвивається, економічний дискурс стає особливо актуальним, оскільки економіка виступає головною рушійною силою не лише для окремих країн, а й для всього світу загалом.

В економічному дискурсі широко застосовуються мовленнєві акти для опису та характеристики економічних явищ. Залежно від професійного підходу до теми можна виділити різні підвиди економічного дискурсу, для яких притаманні граматичні, семантичні, фразеологічні та інші особливості, а саме макроекономічний дискурс (宏观经济话语), серед-

ньо-економічний дискурс (中观经济话语) та мікро-економічний дискурс (微观经济话语), що, відповідно, проявляються на трьох рівнях дискурсу: національної економіки (国家经济话语), економіки підприємства (企业经济话语) та індивідуальної економіки (个人经济话语) [7, с. 7].

Тож, у сучасному світі, де економічні процеси стають усе більш глобальними та взаємопов'язаними, вивчення лексичних і граматичних особливостей мовлення у сфері економіки стає надзвичайно важливим завданням.

У зв'язку з цим у нашому дослідженні ми розглядаємо унікальні терміни, ідіоми та вирази, що утворюють основу економічної лексики, визначають китайський економічний мовленнєвий ландшафт, зокрема, детально аналізуємо широко вживані граматичні структури, конструкції, які яскраво відображають характерні риси сучасного китайськомовного економічного дискурсу. Для досягнення цілей матеріалом було вибрано промови відомого китайського підприємця, засновника і голови ради директорів компанії «Alibaba Group» Джека Ма (кит. 马云, Ма Юнь): 1) «马云2018达沃斯论坛演讲全文内容：全球化是不可制止的» – Промова Джека Ма на Давоському економічному форумі 2018 року: *Глобалізацію не зупинити*; 2) «马云2019开年演讲：企业做得不好，怪宏观经济怪去杠杆不如怪自己» – Промова Джека Ма на початку 2019 року: *Краще звертати увагу на макроекономічні чинники, які впливають на зниження боргу компанії, ніж докоряти собі, коли бізнес не процвітає* [8; 9].

Одразу слід зауважити чітку та лаконічну структуру промов, яка включає у себе вступ, тобто звернення до конкретної аудиторії; основну частину з цільовою точкою, що визначається тематикою комунікативної ситуації, і заключну частину, яка містить підсумки чи побажання.

Аналізуючи представлений матеріал, можна помітити, що у вступній частині власних промов Ма Юнь використовує *лексику високого стилістичного рівня*, *вен'янізми* тощо. Високостилізовані слова є характерними для подібних висловлювань, наприклад:

– 我也**祝贺在座所有的企业家，**2018年确实很不容易，但是大家都度过了。 – *Я також **вітаю** всіх підприємців, які тут є, 2018 рік був справді непростим, але всі його пережили.*

– **反思**还不够，还要**调整**自己。– *Одних **роздумів** недостатньо – треба **змінювати** себе.*

– 你**肯定是不可能**宅在家里的。– *Ви **абсолютно точно не матимете змоги** залишатися вдома.*

У сучасному китайському мовленні вен'янізми (文言词 wényáncí), що походять від стародавньої літературної мови вен'янь, відіграють неабияку роль залежно від контексту, надаючи висловлюванню пафосної інтонації, урочистості та піднесеності, повчального характеру, філософсько-морального забарвлення тощо. Вони часто використовуються у економічному дискурсі через свою лаконічність, образність та змістовність, зокрема у висловлюваннях Джека Ма:

– 如果不想改善他，你就会**扼杀**他。– *Якщо ти не хочеш це вдосконалити – ти його **знищиш**.*

– 这个钱和需要的规模比起来都是**杯水车薪**的。– *Ця сума грошей – **крапля в морі** порівняно з масштабом потреб.*

– 我们应当更多的进行**内省**。– *Ми повинні бути більш **інтроспективними**.*

– 慈善是要行动的，要**唤醒**人们的**良知**。– *Благодійність вимагає дій та **пробудження** людського **сумління**.*

– **大道理**谁都懂，其实企业家还得回到本身，想想自己的**小道理**。– ***Велика правда** полягає в тому, що всі розуміють: насправді підприємці повинні повернутися до себе і подумати про власні **маленькі істини**.*

У сучасному економічному дискурсі активно користуються спеціальними лексичними термінами, що відповідають конкретній тематиці тексту або промови. Такі терміни можуть належати до сфер економіки, науки, медицини тощо. Характерною рисою подібної лексики є її однозначність, тобто слова використовуються у прямому предметно-логічному значенні. У виступах Джека Ма часто можна помітити систематичне вживання *економічної термінології*, що пов'язано зі сферою його діяльності та професійними знаннями:

– 但是我们总把自己企业做得不好怪罪于**宏观经济**。。。– *Але ми завжди звинувачуємо **макроекономіку** в невдачах нашого власного бізнесу ... .*

– 我发现很多企业每年讲我有新战略，但是从来不换人，不调组织，不调**KPI**，你等于没换。– *Я помітив, що багато компаній кажуть, що вони щороку розробляють нові стратегії, але ніколи не змінюють людей, не коригують організації та не коригують **ключові показники ефективності (KPI)**. Це рівнозначно відсутності змін.*

– 我们国家在过去20年对**基础设施的投资**超过欧美国家20年的总和，总体来讲，是有机会的。– *Наша країна за останні 20 років* ***інвестувала в інфраструктуру*** *більше, ніж Європа і США разом узяті за 20 років, тож загалом можливості є.*

Отже, розглянемо граматичні особливості сучасного китайськомовного економічного дискурсу, фокусуючись на категоріях та конструкціях, які визначають синтаксичну глибину мовлення. Ми проаналізували промови Ма Юня крізь призму використовуваних ним риторичних питань, подвійних заперечень, повторів, інверсії, емфази тощо, які формують структуру та виражають сутність китайської економічної мови. Дослідження синтаксичних особливостей економічного дискурсу дає змогу нам краще зрозуміти, як практична китайська мова адаптується до викликів сучасного глобального економічного середовища та як віддзеркалює унікальні аспекти економічного розвитку Китаю.

Ми виявили, що в аналізованих нами промовах часто використовуються *риторичні запитання* (твердження або заперечення, які навмисне використовуються у формі питання за допомогою питальних конструкцій) [10, с. 28]. Нижче наведено приклади, де підприємець підкреслює свою рішучу позицію і спонукає аудиторію до роздумів:

– 我们**怎么能**制止全球化**呢**? – *Як ми можемо зупинити глобалізацію?*

– 你**怎么会**到把股票抵押了那么多去做大量跟你企业毫无关系的投资? – *Як ви дійшли до того, що заклали стільки акцій заради інвестицій, які взагалі не стосуються вашого бізнесу?*

– 你**怎么就**觉得个生意不行了**呢**? – *Що змушує вас думати, що ваш бізнес приречений?*

– 你是否做了这些改革? – А чи зробили ви ці зміни насправді?

Промови Ма Юня зокрема характеризуються наявністю *повтору* (синтаксичної фігури, «яка полягає в багаторазовому дублюванні тотожних слів, словосполучень, …, що дає змогу виразити сильні емоції, поглибити послідовність викладу, посилити динаміку мовлення» [10, с. 33]). У нижче наведених прикладах повтори яскраво підкреслюють безвихідь та виклики, що постали перед економікою Китаю нині, та створюють у слухачів/глядачів гнітюче враження або, навпаки, емоційно посилюють вплив твердження та виступають закликом до дій:

– 我**没有**钱、**没有**技术、也**没有**什么好的背景、**没有**什么富裕的叔叔伯伯。。。– *У мене немає* ***ні*** *грошей,* ***ні*** *навичок,* ***ні*** *гарного досвіду,* ***ні*** *багатих дядьків … .*

– **全球**购买、**全球**销售、**全球**的支付、**全球**的递送、**全球**的出行。– *Купуй* ***глобально****, продавай* ***глобально****, плати* ***глобально****, доставляй* ***глобально****, подорожуй* ***глобально****.*

З метою посилити виразність твердження Джек Ма зокрема активно використовує *інверсію* (порушення прямого порядку слів у реченні), *емфазу* (виділення значущої тези за допомогою конструкції 是。。的) та *подвійне заперечення* (одночасне вживання двох заперечних часток), серед прикладів:

– інверсія: **我想跟大家表达的意思是**这既是挑战，但也是机会。– ***Те, що я хочу донести до вас,*** *– це одночасно і виклик, і можливість;* **像我这样的人**，是在寻求机会的。– ***Люди, як я****, шукають можливостей*;

– емфаза: 我认为全球化**是**不可制止**的**。– *Я вірю, що глобалізацію не зупинити*; 慈善**是**无法改变世界**的**，但如果你有一颗慈善的心，**是**可以做很多事情**的**。– *Благодійність не може змінити світ, але якщо у вас милосердне серце, ви можете багато чого зробити;*

– подвійне заперечення: **没有**问题、**没有**矛盾是**不**正常。– *Якщо* ***немає*** *проблем,* ***немає*** *конфліктів – це* ***не****нормально.*

Висновки і пропозиції. Провівши лінгвістичний аналіз промов Джека Ма, ми отримали змогу виявити такі лексико-граматичні особливості економічного дискурсу сучасної китайської мови: широке оперування професійною економічною термінологією поряд із використанням мовних штампів та кліше з елементами вен'янь, практичне застосування таких граматичних категорій, як риторичні питання, повтори, подвійні заперечення, емфаза, інверсія, що насправді є невід'ємною характеристикою нинішніх публічних виступів.

До ключових стилістичних рис виступів підприємця можна зарахувати ясність викладу, виразність, консолідацію елементів офіційного, наукового та розмовного стилів, а також використання аргументації, що здійснюється шляхом широкого застосування низки лексичних та граматичних засобів.

Насамкінець можемо дійти висновку, що є потреба подальшого вивчення економічного дискурсу у прояві публічних промов китайських діячів різноманітних галузей. Крім цього, необхідно зазначити важливість розгляду еволюції економічного дискурсу, щоб

виявляти тенденції та зміни, які можуть визначати розвиток економіки Китаю. Отже, вбачаємо дослідження сучасного китайськомовного економічного дискурсу на лексико-синтаксичному рівні високоперспективним напрямом як для вітчизняних, так і зарубіжних синологів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ситник І. В. Дискурс в сучасній лінгвістиці. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2020. № 33. С. 156–160.
2. Чепіль О. Я. Феномен дискурсу у сучасній лінгвістиці. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. 2011. Вип. 20. С. 211–215.
3. 黄国文。 语篇分析概要。长沙：湖南教育出版社，1988。 221页。
4. 李琳、王立非。论经济话语的理论体系与研究领域。外语教学，2019。第6期。7–13页。
5. Дяченко О. В. Основні моделі політичної комунікації та їх прояви в сучасну епоху. Вісник Донецького нац. у-ту ім. В. Стуса. 2022. № 7. С. 23–27.
6. Боднар С. В. Мовні й соціокультурні особливості англомовного економічного дискурсу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2015. № 19. Т. 1. С. 24–27.
7. 王立非、王新玲、任杰。 经济话语新发展研究。 清华大学出版社， 2021。384 页。URL: https://wqbook.wqxuetang.com/book/3236068
8. 马云2018达沃斯论坛演讲全文内容：全球化是不可制止的。2018. URL: http://www.mnw.cn/keji/internet/1930042.html
9. 马云2019开年演讲：企业做得不好，怪宏观经济怪去杠杆不如怪自己。2019. URL: https://baijiahao.baidu.com/s?id=1621719576428602007&wfr=spider&for=pc
10. Цимбал С. Стилістика китайської мови : навчальний посібник. Київ : Київ. столич. ун-т ім. Б. Грінченка, 2024. 116 с.

REFERENCES

1. Sytnyk, I. V. (2020). Dyskurs v suchasniy linhvistytsi [Discourse in modern linguistics]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiya*. № 33, pp. 156–160. [in Ukrainian]
2. Chepil, O. Ya. (2011). Fenomen dyskursu u suchasniy linhvistytsi [The Phenomenon of Discourse in Modern Linguistics.]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Seriia: Filolohichna –Scientific Notes of the National University "Ostroh Academy*". Vol. 20, pp. 211–215. [in Ukrainian]
3. Huang, G. (1988). Yupian fenxi gaiyao [Summary of Discourse Analysis]. Hunan Jiaoyu Chubanshe. 221 p. [in Chinese]
4. Li, L., & Wang, L. (2019). Lun jingji huayu de lilun tixi yu yanjiu lingyu [On the Theoretical System and Research Field of Economic Discourse]. Waiyu Jiaoxue, Vol. 6, pp. 7–13. [in Chinese]
5. Dyachenko, O. V. (2022). Osnovni modeli politychnoyi komunikatsiyi ta yikh proyavy v suchasnu epokhu [The main models of political communication and their manifestations in the modern era]. *Visnyk Donets'koho nats. u-tu im. V. Stusa.* № 7, pp. 23–27. [in Ukrainian]
6. Bodnar, S. V. (2015). Movni i sotsiokulturni osoblyvosti anglomovnogo ekonomichnogo dyskursu [Language and socio-cultural peculiarities of English economic discourse]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu.* Vol. 1 (19), pp. 24–27. [in Ukrainian]
7. Wang, L., Wang, X., & Ren, J. (2021). Jingji huayu xin fazhan yanjiu [New developments in economic discourse research]. Qinghua Daxue Chubanshe. 384 p. Retrieved from: https://wqbook.wqxuetang.com/book/3236068. [in Chinese]
8. Ma, Y. (2018). 2018 Dawosi luntan yanjiang quanwen neirong: Quanqiuhua shi buke zhizhi de [Full speech at the 2018 Davos Forum: Globalization is unstoppable]. Retrieved from: http://www.mnw.cn/keji/internet/1930042.html. [in Chinese]
9. Ma, Y. (2019). 2019 Kai nian yanjiang: Qiye zuode bu hao, guai hongguan jingji guai qu ganggan buru guai ziji [New Year 2019 speech: If your business is not doing well, blame yourself rather than the macro economy or deleveraging]. Retrieved from: https://baijiahao.baidu.com/s?id=1621719576428602007&wfr=spider&for=pc. [in Chinese]
10. Tsymbal, S. (2024). Stylistyka kytays'koyi movy [Stylistics of the Chinese language]: navchalniy posibnyk. Kyiv: Kyiv. stolych. un-t im. B. Hrinchenka. 116 p. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 26.06.2025
Дата прийняття статті: 30.06.2025
Опубліковано: 30.09.2025

UDC 811.111:796.4
DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2025.2.35

ANALYSIS OF ABBREVIATION COMPONENTS IN ATHLETICS ORGANIZATIONS

Nadiia Yurko
Senior Lecturer at the Department of Ukrainian and Foreign Languages
Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture
Kostiushka Str., 11, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7077-2442
e-mail: nau40279@gmail.com

Olha Romanchuk
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Ukrainian and Foreign Languages
Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture
Kostiushka Str., 11, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8215-9741
e-mail: olgabrvska@gmail.com

Mariia Vorobel
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Ukrainian and Foreign Languages
Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture
Kostiushka Str., 11, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9128-7809
e-mail: marya.vorobel@gmail.com

Yuliia Kalymon
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Languages
Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture
Kostiushka Str., 11, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0062-2382
e-mail: kalymon.yulia@gmail.com

Uliana Protsenko
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Languages
Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture
Kostiushka Str., 11, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8180-6433
e-mail: ulyanaprotsenko@ukr.net

Abstract. *The article deals with the issue of abbreviations in the names of professional organizations in athletics, as one of the most spectacular and widespread kinds of sport around the globe. Notwithstanding the great interest of many scholars in professional organizations of different fields, as well as the numerous issues of various kinds of sports including the sport of athletics, the abbreviations of professional athletics organizations have not been explored enough. Considering the actuality of researching and standardization in abbreviations of professional organizations and the international popularity of athletics, the paper is aimed at exploring the names of occupational institutions in this common kind of sports. Tasks of the research imply defining and analyzing the main characteristics of abbreviation components in athletics organizations. The object of research involves the names of occupational institutions in the sport of athletics, and the subject concerns the abbreviation components in the names of athletics organizations. The material under research is represented by the sample of abbreviations of global occupational institutions and bodies in athletics from the printed and internet resources. Literature analysis and comparative*

© N. Yurko, O. Romanchuk, M. Vorobel, Yu. Kalymon, U. Protsenko, 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

analysis of the material under research reveal that the main differentiated groups of abbreviations in the names of professional athletics organizations appear to comprise the international, world and intergovernmental organizations and institutions. The most productive components in abbreviations of professional athletics organizations are found to be the constant abbreviation components Association and Athletics, initial components International, World and Athletic, and final components Association and Athletics, which is predetermined by the total globalization of athletic institutions and popularity of the sport. Further prospects in the research area are the study and comparative analysis of abbreviations usage in the increasingly popular and spectacular sport of athletics in the English and Ukrainian languages.

Key words: *terminology of athletics, professional organizations, abbreviations.*

АНАЛІЗ АБРЕВІАТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ У ОРГАНІЗАЦІЯХ З ЛЕГКОЇ АТЛЕТИКИ

Надія Юрко
старший викладач кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури
імені Івана Боберського
вул. Костюшка, 11, м. Львів, Україна
orcid.org/0000-0001-7077-2442
e-mail: nau40279@gmail.com

Ольга Романчук
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури
імені Івана Боберського
вул. Костюшка, 11, м. Львів, Україна
orcid.org/0000-0001-8215-9741
e-mail: olgabrvska@gmail.com

Марія Воробель
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури
імені Івана Боберського
вул. Костюшка, 11, м. Львів, Україна
orcid.org/0000-0001-9128-7809
e-mail: marya.vorobel@gmail.com

Юлія Калимон
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури
імені Івана Боберського
вул. Костюшка, 11, м. Львів, Україна
orcid.org/0000-0002-0062-2382
e-mail: kalymon.yulia@gmail.com

Уляна Проценко
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури
імені Івана Боберського
вул. Костюшка, 11, м. Львів, Україна
orcid.org/0000-0001-8180-6433
e-mail: ulyanaprotsenko@ukr.net

Анотація. *Стаття присвячена вивченню питання абревіатур у найменуваннях професійних організацій сфери легкої атлетики як одного з найбільш видовищних та поширених видів спорту у світі.*

Незважаючи на значний інтерес науковців до професійних організацій багатьох галузей та численних аспектів дослідження різних видів спорту, включаючи легку атлетику, абревіатури найменувань професійних легкоатлетичних організацій досліджені не досить. З огляду на актуальність вивчення та необхідність стандартизації абревіатур професійних організацій, а також міжнародну популярність легкої атлетики метою статті є дослідження найменувань професійних установ у цьому поширеному виді спорту. Завдання цього дослідження полягають у визначенні та аналізі основних характеристик абревіатурних компонентів у легкоатлетичних організаціях. Об'єктом дослідження є найменування професійних установ у легкій атлетиці, а предметом дослідження – абревіатурні компоненти в назвах професійних організацій сфери легкої атлетики. Матеріал цього дослідження представлений вибіркою абревіатур професійних установ та організацій у легкій атлетиці з друкованих та інтернет-ресурсів. Літературний та порівняльний аналізи досліджуваного матеріалу дають підстави визначити, що основні групи абревіатур у найменуваннях професійних організацій сфери легкої атлетики охоплюють міжнародні, всесвітні та міжурядові організації та установи. Найпродуктивнішими компонентами в абревіатурах найменувань професійних легкоатлетичних організацій є постійні абревіатурні компоненти – Association та Athletics, ініціальні компоненти –International, World та Athletic, а також фінальні компоненти – Association та Athletics, що зумовлено загальною тенденцією до глобалізації професійних, у тому числі спортивних, організацій та популярністю легкої атлетики як виду спорту. Перспективи подальшого дослідження такої галузі полягають у вивченні та порівняльному аналізі вживання абревіатур у такому дедалі популярнішому та видовищному виді спорту, як легка атлетика, в англійській та українській мовах.

Ключові слова: *термінологія легкої атлетики, професійні організації, абревіатури.*

Problem statement. In today's fast-paced world, staying updated on occupational trends is crucial for maintaining a competitive edge. In the modern globalized society, there are numerous professional bodies and organisations around the world. They are widely recognized as a vital source of upskilling individuals and preparing them for the occupational development and expertise in their respective fields, including the immense sphere of sports and the diverse scope of athletics in particular.

Athletics, a variety of competitions in running, walking, jumping, and throwing events. Although these contests are called track and field in the United States, they are generally designated as athletics elsewhere. They are the oldest forms of organized sport, having developed out of the most basic human activities – running, walking, jumping, and throwing. Athletics have become the most truly international of sports, with nearly every country in the world engaging in some form of competition [1].

The vast array of names in global professional organizations and institutions are often subject to abbreviation and need standardization. The current body of recent research publications provides evidence of much attention being paid to professional organizations in varied fields. The scholars such as P. Osmond-Johnson, C. Campbell, B. Faubert [2], X. Wang, X. Yang, J. Ye [3], N. A. Yurko et al. [4], E. Moyano [5], M.L. Naraine [6], N. A. Yurkoet al [7] concerned the spheres of education, information technology, economics, agriculture, sport, tourism, leisure and recreation, etc. Numerous issues of different kinds of sports, including the sport of athletics, have also been the focus of scientific consideration [8; 9; 10; 11; 12; 13; 14] on a regular basis. Nevertheless, the abbreviations of professional organizations in the field of athletics have not been explored enough.

Article purpose and tasks. Considering the ***actuality*** of researching and standardization in abbreviations of professional organizations and the international popularity of athletics, the paper is ***aimed at*** exploring the names of occupational institutions in this common kind of sports. ***Tasks*** of the research imply defining and analyzing the main characteristics of abbreviation components in athletics organizations.

Research subject and object. Consequently, the ***object*** of research involves the names of occupational institutions in the sport of athletics, and the ***subject*** concerns the abbreviation components in the names of athletics organizations. The ***material under research*** is represented by the sample of abbreviations of global occupational institutions and bodies in athletics from the printed and internet resources [15; 16; 17; 18].

Basic research material. Due to the ***methods*** of literature analysis and comparative analysis of the material under research, the following main groups of abbreviations in the names of professional athletics organizations appear to be differentiated:

– international organizations – 36.1% *(AI – Achilles International, AIMS – Association of International Marathons and Distance Races, AITFS – Achilles International Track and Field Society, CCAF – Coast 2 Coast International Athletics, IAAAC – International Association of Athletic Administrators and Coaches, IAAF – International Amateur Athletic Federation, IAAF – International Association of Athletics Federations, IAU – International Association of Ultrarunners, ICCU – International Cross Country Union, IMSCTF – International Military Sport Council Track and Field, ITA – International Track Association, ITFCA – International Track and Field Coaches Association, ITRA – International Trail Running Association, etc.)*;

– world organizations – 19.4% *(WA – World Athletics, WACC – World Athletics Coaches' Club, WAM – World Athletics Management, WMA – World Masters Athletics, WMRA – World Mountain Running Association, WRA – World Runners Association, WRC – World Runners Club, etc.)*;

– intergovernmental organizations – 44.5% *(AA – Asian Athletics, AAA – Asian Athletics Association, AAF – Arab Athletic Federation, AASSE – Athletic Association of Small States of Europe, AFMA – African Masters Athletics, AMA – Asia Masters Athletics, CAA – Confederation of African Athletics, CACAC – Central American and Caribbean Athletic Confederation, EA – European Athletics, ECCA – English Cross Country Association, NACAC – North American, Central American and Caribbean Athletic Association, OAA – Oceania Athletics Association, OMA – Oceania Masters Athletics, UKA – UK Athletics, etc.)*.

The above research outcomes visibly demonstrate the minor quantity of world athletics organizations as compared to the international and intergovernmental organizations.

The results of the further comparative analysis of abbreviation components within the distinguished main groups of professional athletics organizations are found to be as follows.

The percentage ratio of the prevalent components in abbreviations of ***international organizations*** in athletics:

– abbreviations with constant component *Association* – 53.8% *(AIMS – Association of International Marathons and Distance Races, IAAAC – International Association of Athletic Administrators and Coaches, IAAF – International Association of Athletics Federations, ITA – International Track Association, ITFCA – International Track and Field Coaches Association, ITRA – International Trail Running Association, etc.)*;

– abbreviations with constant component *Athletic* – 30.8% *(IAAF – International Amateur Athletic Federation, CCAF – Coast 2 Coast International Athletics, IAAAC – International Association of Athletic Administrators and Coaches, IAAF – International Association of Athletics Federations, etc.)*;

– abbreviations with constant components *Track and Field* – 23.1% *(AITFS – Achilles International Track and Field Society, IMSCTF – International Military Sport Council Track and Field, ITFCA – International Track and Field Coaches Association, etc.)*;

– abbreviations with initial component *International* – 69.2% *(IAAAC – International Association of Athletic Administrators and Coaches, IAAF – International Amateur Athletic Federation, IAAF – International Association of Athletics Federations, ICCU – International Cross Country Union, IMSCTF – International Military Sport Council Track and Field, ITA – International Track Association, ITFCA – International Track and Field Coaches Association, ITRA – International Trail Running Association, etc.)*;

– abbreviations with final component *Association* – 23.1% *(ITA – International Track Association, ITFCA – International Track and Field Coaches Association, ITRA – International Trail Running Association, etc.)*;

– other initial component – 30.8% *(AI – Achilles International, AIMS – Association of International Marathons and Distance Races, AITFS – Achilles International Track and Field Society, CCAF – Coast 2 Coast International Athletics, etc.)*;

– other final component – 76.9% *(AI – Achilles International, AIMS – Association of International Marathons and Distance Races, AITFS – Achilles International Track and Field Society, CCAF – Coast 2 Coast International Athletics, IAAAC – International Association of Athletic Administrators and Coaches, IAAF – International Association of Athletics Federations, IAU – International Association of Ultrarunners, ICCU – International Cross Country Union, IMSCTF – International Military Sport Council Track and Field, etc.)*.

The data demonstrate obvious predominance of constant abbreviation component *Association*, initial component *International* and the final component *Association* in the names of international professional organizations in athletics.

The percentage ratio of the prevalent components in abbreviations of ***world organizations*** in athletics:

– abbreviations with constant component *Association* – 40.9% *(WMRA – World Mountain Running Association, WRA – World Runners Association, etc.)*;

– abbreviations with constant component *Athletics* – 41.8% *(WA – World Athletics, WACC – World Athletics Coaches' Club, WAM – World Athletics Management, WMA – World Masters Athletics, etc.)*;

– abbreviations with constant component *Club* – 28.3% *(WACC – World Athletics Coaches' Club, WRC – World Runners Club, etc.)*;

– abbreviations with initial component *World* – 100.0% *(WA – World Athletics, WACC – World Athletics Coaches' Club, WAM – World Athletics Management, WMA – World Masters Athletics, WMRA – World Mountain Running Association, WRA – World Runners Association, WRC – World Runners Club, etc.)*;

– abbreviations with final component *Association* – 38.5% *(WMRA – World Mountain Running Association, WRA – World Runners Association, etc.)*;

– abbreviations with final component *Athletics* – 27.9% *(WA – World Athletics, WMA – World Masters Athletics, etc.)*;

– abbreviations with final component *Club* – 27.4% *(WACC – World Athletics Coaches' Club, WRC – World Runners Club, etc.)*;

– other final component – 6.2% *(WAM – World Athletics Management, etc.)*.

The outcomes illustrate the prevalence of constant abbreviation components *Association* and *Athletics*, initial component *World* and the final components *Association* in the names of world professional organizations in athletics.

The percentage ratio of the prevalent components in abbreviations of ***intergovernmental organizations*** in athletics:

– abbreviations with constant component *Association* – 43.8% *(AAA – Asian Athletics Association, AASSE – Athletic Association of Small States of Europe, APA – Association of Panamerican Athletics, ECCA – English Cross Country Association, NACAC – North American, Central American and Caribbean Athletic Association, OAA – Oceania Athletics Association, USTFCCCA – U.S. Track & Field and Cross Country Coaches Association, etc.)*;

– abbreviations with constant component *Athletics* – 62.5% *(AA – Asian Athletics, AAA – Asian Athletics Association, AFMA – African Masters Athletics, AMA – Asia Masters Athletics, APA – Association of Panamerican Athletics, CAA – Confederation of African Athletics, EA – European Athletics, OAA – Oceania Athletics Association, OMA – Oceania Masters Athletics, UKA – UK Athletics, etc.)*;

– abbreviations with constant component *Confederation* – 12.5% *CACAC – Central American and Caribbean Athletic Confederation, etc.)*;

– abbreviations with initial component *Association* – 13.2% *(APA – Association of Panamerican Athletics, etc.)*;

– abbreviations with initial component *Athletic* – 19.6% *(AASSE – Athletic Association of Small States of Europe, etc.)*;

– abbreviations with final component *Association* – 25.0% *(AAA – Asian Athletics Association, ECCA – English Cross Country Association, Central American and Caribbean Athletic Association, OAA – Oceania Athletics Association, USTFCCCA – U.S. Track & Field and Cross Country Coaches Association, etc.)*;

– abbreviations with final component *Athletics* – 50.0% *(AA – Asian Athletics, AFMA – African Masters Athletics, AMA – Asia Masters Athletics, APA – Association of Panamerican Athletics, CAA – Confederation of African Athletics, EA – European Athletics, OMA – Oceania Masters Athletics, UKA – UK Athletics, etc.)*;

– other initial component – 67.2% *(AA – Asian Athletics, AAF – Arab Athletic Federation, AFMA – African Masters Athletics, EA – European Athletics, ECCA – English Cross Country Association, NACAC – North American, Central American and Caribbean Athletic Association, OAA – Oceania Athletics Association, UKA – UK Athletics, USTFCCCA – U.S. Track & Field and Cross Country Coaches Association, etc.)*;

– other final component – 25.0% *(AAF – Arab Athletic Federation, AASSE – Athletic Association of Small States of Europe, CACAC – Central American and Caribbean Athletic Confederation, etc.)*.

The results point out to the predominance of constant abbreviation component *Association*,

initial component *Athletic* and the final component *Athletics* in the names of intergovernmental professional organizations in athletics.

Conclusions. On the bases of the presented research outcomes, the following conclusions can be made. Notwithstanding the great interest of scholars in professional organizations of different fields, as well as numerous issues of various kinds of sports including the sport of athletics, the abbreviations of professional athletics organizations have not been explored enough.

Literature analysis and comparative analysis of the material under research reveal that the main differentiated groups of abbreviations in the names of professional athletics organizations appear to comprise the *international*, *world* and *intergovernmental* organizations and institutions.

The most productive components in abbreviations of athletics organizations are found to be the constant abbreviation components *Association* and *Athletics*, initial components *International, World* and *Athletic,* and final components *Association* and *Athletics*, which is predetermined by the total globalization of athletic institutions and popularity of the sport.

Further ***prospects in the research area*** are the study and comparative analysis of abbreviations usage in the increasingly popular field of athletics in the English and Ukrainian languages.

BIBLIOGRAPHY

1. Athletics. *Britannica*. URL: https://www.britannica.com/sports/athletics. (date of access: 24.06.2025)
2. Osmond-Johnson P., Campbell C., Faubert B. Supporting professional learning: the work of Canadian teachers' organizations. *Professional Development in Education*. 2018. Vol. 45, No. 1. P. 17–32. URL: https://doi.org/10.1080/19415257.2018.1486877. (date of access: 24.06.2025)
3. Wang X., Yang X., Ye H. Mitigating IT Professionals' Turnover in Non-IT Organizations: An Organizational Identification Perspective. *Journal of the Association for Information Systems*. 2022. Vol. 23, No. 5. P. 1271–1295. URL: https://doi.org/10.17705/1jais.00762. (date of access: 24.06.2025)
4. Abbreviations of professional organizations in economics / N. A. Yurko et al. *Grail of Science*. 2025. No. 53. P. 234–241. URL: https://doi.org/10.36074/grail-of-science.20.06.2025.026. (date of access: 24.06.2025)
5. Moyano E. The agricultural professional organizations in the EC: theoretical and practical aspects. *Agrarian Policies and Agricultural Systems*. Routledge. 2019. P. 180–226. URL: https://doi.org/10.4324/9780429042898 (date of access: 25.06.2025).
6. Naraine M. Follower Segments Within and Across the Social Media Networks of Major Professional Sport Organizations. *Sport Marketing Quarterly*. 2019. Vol. 28, No. 4. P. 222–233. URL: https://doi.org/10.32731/smq.284.122019.04. (date of access: 24.06.2025)
7. Professional organizations in tourism, leisure and recreation / N. A. Yurko et al. *Innovate Pedagogy*. 2024. Vol. 2, No. 71. P. 126–134. URL: https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/71.2.24. (date of access: 24.06.2025)
8. Vorobel M., Kalymon Y., Yurko N. Features of studying English language for students in physical education and sports. *Grail of Science*. 2023. No. 24. P. 435–440. URL: https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.02.2023.079. (date of access: 24.06.2025)
9. Componential analysis of English terms in athletics / N. A. Yurko et al. *Transcarpathian Philological Studies*. 2024. Vol. 2, No. 34. P. 90–94. URL: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.34.2.15. (date of access: 24.06.2025)
10. Fitness level of secondary school students engaged in sports / M. Danylevych et al. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. 2024. Vol. 2. P. 508–519. URL: https://doi.org/10.17770/sie2024vol2.7881. (date of access: 24.06.2025)
11. The characteristics of word formation in English track-and-field terminology / N. A. Yurko et al. *Transcarpathian Philological Studies*. 2019. Vol. 1, No. 9. P. 146–149.
12. The origin and development of gymnastics events in France / O. Romanchuk et al. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*. 2021. No. 8(139). P. 75–81. URL: https://doi.org/10.31392/npu-nc.series15.2021.8(139).12. (date of access: 24.06.2025)
13. The peculiarities of elaboration of the French-Ukrainian and UkrainianFrench dictionary of physical education and sport / R. Koval et al. *XLinguae*. 2021. Vol. 14, No. 4. P. 282–298. URL: https://doi.org/10.18355/xl.2021.14.04.19. (date of access: 24.06.2025)
14. Sova A., Romanchuk O., Koval R. Ivan Boberskyi – the founder of the Ukrainian system of physical education and sports. *Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe*. 2024. Vol. 7, No. 3. P. 25–40. URL: https://doi.org/10.16926/sit.2024.03.02. (date of access: 24.06.2025)

15. The Oxford Handbook of International Organizations / ed. by K. C. Jacob, H. Ian, J. Ian. Oxford University Press, 2016. URL: https://doi.org/10.1093/law/9780199672202.001.0001. (date of access: 24.06.2025)
16. Professional Occupations and Organizations / ed. by I. Kirkpatrick, D. Muzio, S. Aulakh. Cambridge University Press, 2019. URL: https://doi.org/10.1017/9781108804318. (date of access: 24.06.2025)
17. World Athletics Member Federations. *World Athletics.* URL: https://worldathletics.org/about-iaaf/structure/member-federations. (date of access: 24.06.2025)
18. European Athletics Member Federations. *European Athletics.* URL: https://www.european-athletics.com/european-athletics/member-federations. (date of access: 24.06.2025)

REFERENCES

1. Athletics. (n.d.). Retrieved from: https://www.britannica.com/sports/athletics
2. Osmond-Johnson, P., Campbell, C., & Faubert, B. (2018). Supporting professional learning: the work of Canadian teachers' organizations. *Professional Development in Education*, *45*(1), 17–32. doi: 10.1080/19415257.2018.1486877
3. Wang, X., Yang, X., & Ye, H. (2022). Mitigating IT Professionals' Turnover in Non-IT Organizations: An Organizational Identification Perspective. *Journal of the Association for Information Systems*, *23*(5), 1271–1295. doi: 10.17705/1jais.00762
4. Yurko, N. A., Romanchuk, O. V., Kholiavka, V. Z., Vorobel, M. M., Kalymon, Yu. O., & Styfanyshyn, I. M. (2025). Abbreviations of professional organizations in economics. *Grail of Science*, (53), 234–241. doi: 10.36074/grail-of-science.20.06.2025.026
5. Moyano, E. (2019). The agricultural professional organizations in the EC: theoretical and practical aspects. *Agrarian Policies and Agricultural Systems*, 180–226. doi: 10.4324/9780429042898
6. Naraine, M. (2019). Follower Segments Within and Across the Social Media Networks of Major Professional Sport Organizations. *Sport Marketing Quarterly*, *28*(4), 222–233. doi: 10.32731/smq.284.122019.04
7. Yurko, N. A., Romanchuk, O. V., Danylevych, M. V., Vorobel, M. M., & Kalymon, Y. O. (2024). Professional organizations in tourism, leisure and recreation. *Innovate Pedagogy*, *2*(71), 126–134. doi: 10.32782/2663-6085/2024/71.2.24
8. Vorobel, M., Kalymon, Y., & Yurko, N. (2023). Features of studying English language for students in physical education and sports. *Grail of Science*, (24), 435–440. doi: 10.36074/grail-of-science.17.02.2023.079
9. Yurko, N. A., Romanchuk, O. V., Vorobel, M. M., Kalymon, Y. O., & Styfanyshyn, I. M. (2024). Componential analysis of English terms in athletics. *Transcarpathian Philological Studies*, *2*(34), 90–94. doi: 10.32782/tps2663-4880/2024.34.2.15
10. Danylevych, M., Romanchuk, O., Musikevych, T., Yurko, N., & Stefanyshyn, M. (2024). Fitness level of secondary school students engaged in sports. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, *2*, 508–519. doi: 10.17770/sie2024vol2.7881
11. Yurko, N. A., Styfanyshyn, I. M., Protsenko, U. M., & Romanchuk, O. V. (2019). The characteristics of word formation in English track-and-field terminology. *Transcarpathian Philological Studies*, 1(9), 146–149.
12. Romanchuk, O., Koval, R., Bubela, O., Mykhailenko, A., & Mykhailenko, A. (2021). The origin and development of gymnastics events in France. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, (8(139)), 75–81. doi: 10.31392/npu-nc.series15.2021.8(139).12
13. Koval, R., Romanchuk, O., Protsenko, U., Sova, A., & Tatarovska, O. (2021). The peculiarities of elaboration of the French-Ukrainian and Ukrainian-French dictionary of physical education and sport. *XLinguae*, *14*(4), 282–298. doi: 10.18355/xl.2021.14.04.19
14. Sova, A., Romanchuk, O., & Koval, R. (2024). Ivan Boberskyi – the founder of the Ukrainian system of physical education and sports. *Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe*, *7*(3), 25–40. doi: 10.16926/sit.2024.03.02
15. Jacob, K. C., Ian, H., & Ian, J. (Eds.). (2016). *The Oxford Handbook of International Organizations*. Oxford University Press. doi: 10.1093/law/9780199672202.001.0001
16. Kirkpatrick, I., Muzio, D., & Aulakh, S. (2019). *Professional Occupations and Organizations*. Cambridge University Press. doi: 10.1017/9781108804318
17. World Athletics Member Federations. (n.d.). Retrieved from: https://worldathletics.org/about-iaaf/structure/member-federations
18. European Athletics Member Federations. (n.d.). Retrieved from: https://www.european-athletics.com/european-athletics/member-federations

Дата надходження статті: 24.06.2025
Дата прийняття статті: 30.06.2025
Опубліковано:.30.09.2025

Науковий журнал

ПРИЧОРНОМОРСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 8, 2025

Коректура • *І. Чудеснова*
Комп'ютерна верстка • *М. Михальченко*

Підписано до друку 10.09.2025 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 29,52. Зам. № 0925/717
Наклад 100 прим.

Надруковано:
Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК No 7623 від 22.06.2022 р.